

Kentsel Pitoresk

Takdim
Emir Osmanoğlu

Kapsayıcı Bir Kent Hakkı Anlayışı için Feminist Bir Eleştiri
Gökben Demirbaş

Aydınlanma Karşıtlığı: 18. Yüzyılda Mimarlık ve Pitoresk
Figen Işiker

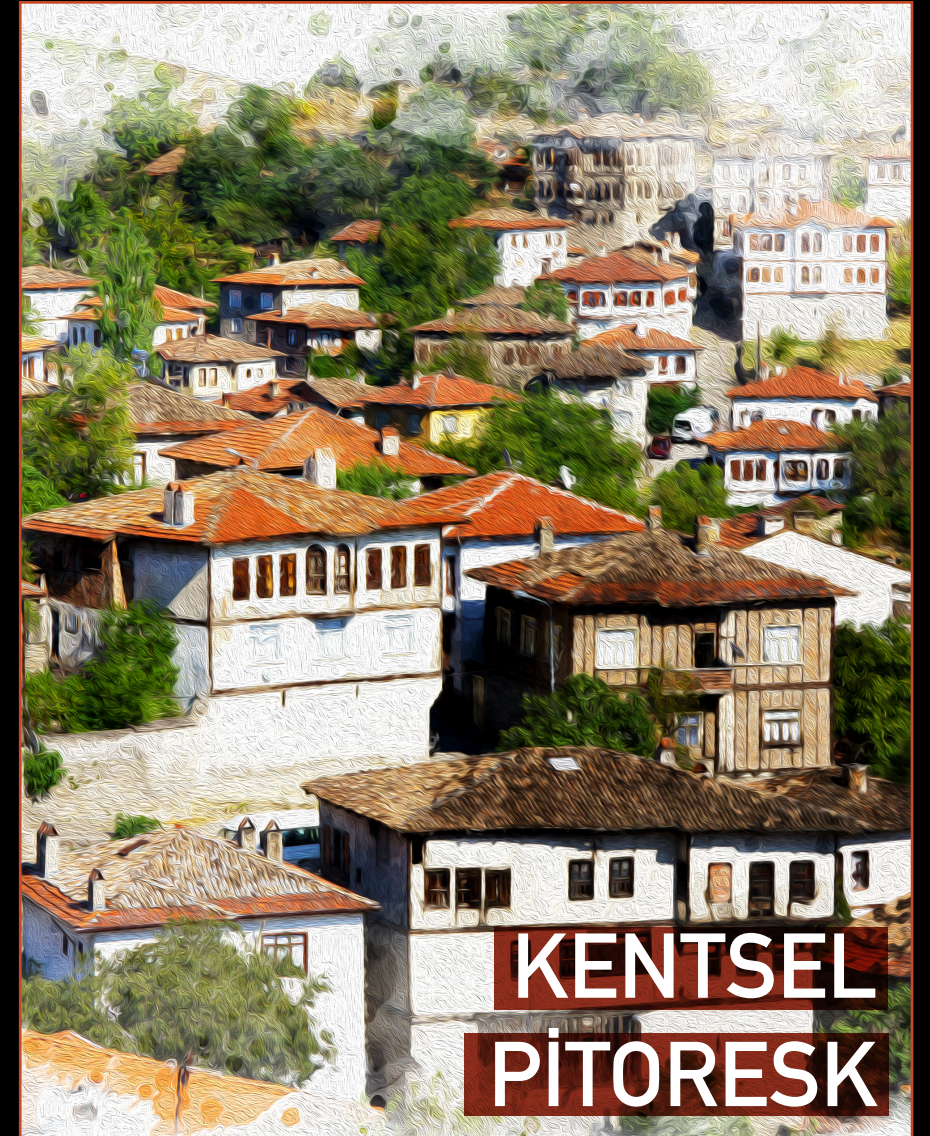
Kardeş Kent İlişkilerinin Geliştirilmesinde Diplomasinin Yeri ve
Kapsamı: Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali
Örneği
Hasan Akgün

Kültürel Üretim Mekânlarında Kenti Üreten Kadınlar: Kadifekale Örneği
Nupelda Sibel Acat, Fatma İpek Ek

Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Belirli Mekânsal Ölçütler Kapsamında
Değerlendirilmesi: Güneydoğu Ankara Örneği
Şükran Şahin, Rana Taban, Gözde Ok, Açelya Çağla Bakkaloğlu

Türkiye'deki Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında
Kanun'un Yolculuğu: Eleştirel Bir Değerlendirme
İsmail Demirdağ, Cihan Erçetin, Büşra Durmaz

Kitap Değerlendirme
Jansen ve Ankara, Planlar, Yazışmalar
Ruşen Keleş





Kentsel Pitoresk

Cilt 15 • Sayı 40 • Yıl 2023

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ



INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Yusuf Sunar

Yazı İşleri M¼d¼r¼ *General Director*
Pınar obanyılmaz

Edit¼rler *Editors**
Zafer elik • şerife Geniş • Emir Osmanoğlu

Alan Edit¼rleri
Alkan Üst¼n, Cihan Erçetin, Duygu Hazal Bezazoğlu, Ömer Faruk G¼neng¼
Pınar obanyılmaz, Sezen Savran Penbecioğlu

Dil Edit¼rleri: N. Hicret Battaoğlu - Elif Helvacı

Kurucu Edit¼rler *Founder Editors**
Mustafa Altunoğlu • Zafer elik • Orçun İmga • Emir Osmanoğlu

Hakem ve Danışma Kurulu *Advisory Board**

Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Alim Arlı (İstanbul Teknik Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüz¼nc¼ Yıl Üniversitesi), Ayşe Çolpan Yıldız (AYB¼), Berin G¼r (TED Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Emine K¼seoęlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Faranak Miraftap (İllinois Üniversitesi), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Fuat G¼ll¼pınar (Anadolu Üniversitesi), Funda şenol Cantek, G¼ktuę Mor¼l (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi), İbrahim D¼zenli (Samsun Üniversitesi), İlhan Tekeli (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Kemal G¼rmez (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Mehmet Tunçer (ankaya Üniversitesi), Metin S¼zen (ek¼l Vakfı), Metin şenbil (Gazi Üniversitesi, Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Murat G¼ven (Kadir Has Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Serap Kayas¼ (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Sevgi Zengin (Niğde Üniversitesi), Sutay Yavuz (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), şebnem G¼ken (Dokuz Eyl¼l Üniversitesi), şebnem Önal Hoşkara (Doğu Akdeniz Üniversitesi), ř¼kr¼ Karatepe (TCCB), Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi), Tarık řeng¼l (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Tayfun ınar (Ankara Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Tuncay Önder (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Uğur Tanyeli (şehir Üniversitesi), Yıldırım řent¼rk (Mimar Sinan G¼zel Sanatlar Üniversitesi), Yusuf şahin (Aksaray Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

*İsme g¼re alfabetik sırada *In alphabetical order by name*

Yayın T¼r¼ *Publication Type:* Üç Aylık, Yaygın S¼reli Yayın * **Yayın Dili** *Publication Language:* T¼rke-İngilizce

Kapak Tasarım: B¼řra Özkan

Kapak G¼rseli: Safranbolu Evleri Kaynak: www.freepik.com

Baskı/Yayın Tarihi: Haziran/July 2023.

Y¼netim Adresi (İletişim Correspondence)

Nasuh Akar Mahallesi, Prof. Dr. Osman Turan Sokak, No: 4/2, ankaya/ANKARA
Tel: 0312 285 53 59 / Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59

Web: www.idealkentdergisi.com E-posta: idealkent@gmail.com / bilgi@idealkentdergisi.com

idealkent (Kent Araştırmaları Dergisi) TUBİTAK ULAKBİM TR Dizin, ISI ve EBSCO tarafından indekslenmektedir. idealkent, yılda üç sayı yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. © Yayımlanan yazıların telif hakları idealkent'e aittir, yayıncının izni alınmadan yazıların tüm¼, bir kısmı ya da b¼l¼mleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

İçindekiler/Contents

242 *Takdim / Editorial*
Emir Osmanoğlu

Makaleler/Articles

Derleme Makale / Review Article

244-271 **Kapsayıcı Bir Kent Hakkı Anlayışı için Feminist Bir Eleştiri**
A Feminist Critique for an Inclusive Understanding of the Right to the City
Gökben Demirbaş

272-306 **Aydınlanma Karşıtlığı: 18. Yüzyılda Mimarlık ve Pitoresk**
Anti-Enlightenment: Architecture and Picturesque in the 18th Century
Figen Işiker

Araştırma Makaleleri / Research Articles

307-337 **Kardeş Kent İlişkilerinin Geliştirilmesinde Diplomasinin Yeri ve Kapsamı: Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali Örneği**
The Place and Scope of Diplomacy in Developing Sister City Relationships: The Example of The International İstanbul-Büyükçekmece Culture and Art Festival
Hasan Akgün

338-375 **Kültürel Üretim Mekânlarında Kenti Üreten Kadınlar: Kadifekale Örneği**
Women Producing the City in Cultural Production Spaces: The Case of Kadifekale
Nupelda Sibel Acat, Fatma İpek Ek

376-405 **Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Belirli Mekânsal Ölçütler Kapsamında Değerlendirilmesi: Güneydoğu Ankara Örneği**
The Evaluation of The Landscape Performance of Urban Open and Green Areas Within The Scope of Certain Spatial Indicators: The Case of Southeast Ankara City
şukran şahin, Rana Taban, Gözde Ok, Açelya Çağla Bakkaloğlu

Legislation Review/Yasa İncelemesi

406-425 **The Journey of the 'Law on Transformation of Areas at Disaster Risk' in Türkiye: A Critical Assessment**
Türkiye'deki Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un Yolculuğu: Eleştirel Bir Değerlendirme
İsmail Demirdağ, Cihan Erçetin, Büşra Durmaz

Kitap Değerlendirme / Book Review

426-427 **Jansen ve Ankara, Planlar, Yazışmalar**
Ruşen Keleş

428 **Yazarlara Notlar / Notes to Authors**

40. Sayı Hakemleri*

Alkan Üstün, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Alper Uğurluoğlu, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü

Burak Asiliskender, Abdullah Gül Üniversitesi

Çiğdem Aksu Çam, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Feyza Korkmaz Sağlam, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Gizem Büyücek, Konya Teknik Üniversitesi

Hakan Olgun, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Mehmet Barış Kuymulu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Melek Halifeoğlu, Bingöl Üniversitesi

Ömer İskender Tuluk, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Ayşegül Mengi, Ankara Üniversitesi

Asmin Kavas, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF

**Hakemlerimize teşekkür ederiz.*

Takdim

İdealKent (Kent Araştırmaları Dergisi)'in 40. sayısı... 3 Özel sayıyı da dahil ettiğimizde 43. Sayı olarak da düşünebilirsiniz. 6 Şubat'ta yaşadığımız büyük deprem afeti sonrası hem toplumun hem de kamusal aktörlerin şehirle kurduğu zihinsel ve pratik ilişkiyi yeniden gözden geçirmesi gerekiyor. Bu gözden geçirmede şehrin her boyutu deprem ve afet kavramları düşünülerek yeniden yorumlanmalı. Bu yorumla çabaları afet odaklı olduğunda doğrudan tartışmalara katkı sunmakla birlikte şehirle ilgili yapılacak her türlü tartışma ve araştırma dolaylı da olsa daha nitelikli ve dayanıklı şehrin inşasına katkı sunacaktır. İkinci on yılımızda her boyutuyla şehri ele almanın böyle bir anlam kapısına çıktığını bilerek yayın yapacağız.

*

Bu sayıda ilk olarak Gökben Demirbaş'ın kaleme aldığı *"Kapsayıcı Bir Kent Hakkı Anlayışı İçin Feminist Bir Eleştiri"* başlığını taşıyan makalesi kent hakkına yönelik çalışmaların kapsayıcılık iddiasının feminist bir perspektifle eleştirel bir değerlendirmesini okuyucunun dikkatine sunuyoruz. Demirbaş makalesinde feminist literatüre rağmen kent hakkı konusunda ana tartışma hatlarını belirleyen çalışmalarda yoğunlukla kapitalizm ve sınıf ayrımlarına odaklanıldığını öne sürerek toplumsal cinsiyetin kısımlaştırıldığını, feminist çalışmaların ise görmezden gelindiğini iddia etmektedir. *"Aydınlanma Karşıtlığı: 18. Yüzyılda Mimarlık ve Pitoresk"* başlıklı makalesinde Figen İşiker ise mimarlık içinde zaman-mekân paradoksu üretmiş ve bu nedenle anti-Aydınlanma olarak ifade edilebilecek durumlara neden olan örnekler etrafında makalesini şekillendiriyor. Bu metinde yer alan örneklerle yazar, Alexander Pope, manzara bahçeleri ve folly özelinde bir tartışma yürütüyor. İsmail Demirdağ, Cihan Erçetin, Büşra Durmaz'ın hazırladığı *"Türkiye'deki Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un Yolculuğu: Eleştirel Bir Değerlendirme"* başlıklı çalışmada ise yazarlar 6306 Sayılı Kanun'unun ilgili maddelerinin eski ve yeni versiyonlarını yasallık ve meşruiyet açısından ele alıyorlar. Uzun süredir Büyükçekmece belediye başkanı olarak uygulamanın içinde de yer alan Dr. Hasan Akgün *"Kardeş Kent İlişkilerinin Geliştirilmesinde Diplomasinin Yeri ve Kapsamı: Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali Örneği"* başlıklı makale ile kent diplomasisi ve bu diplomasinin yeni aktörleri olan kentler ve yerel yönetimlerin uluslararası alandaki rolleri, kentlerin uluslararası politikadaki önemi, bu süreci hazırlayan dinamikler, kentlerin artan rolünde yerel yönetimlerin vizyonunu ortaya koymaktadır. *"Kültürel Üretim Mekânlarında Kenti Üreten Kadınlar: Kadifekale Örneği"* başlıklı makalede Nupelda Sibel Acat ve Fatma İpek Ek İzmir kent merkezinde kentsel dönüşüm politikaları ile birçok akademik ve yerel yönetim temelli

araştırmaya konu olan Kadifekale ile ilgili 6nceden yapılan t6m 7alışmalara ek olarak i7 g666n yaşam/6retim mek6nları 6zerindeki etkisini ele alıyor. İlgili yerleşimin mevcut mek6nsal durumunu anlamak i7in k6lt6rel kodların k6kenine karşılık gelen Mardin'in 6zg6n dokusundaki mek6nsal kodları da inceleyen yazarlar, Mardin'de yaşanılan mek6nsal dilin, İzmir'de yaşanılan mek6nsal dile nasıl d6n6řt666 ve 6zellikle kadınlar tarafından nasıl aktarıldı66ı 6zerine de duruyor. ř6kran şahin, Rana Taban, G6zde Ok ve A7elya 7a66la Bakkalo66lu hazırladıkları “*Kentsel A7ık ve Yeşil Alanların Belirli Mek6nsal 6l76tler Kapsamında De6erlendirilmesi: G6neydo66 Ankara 6rne66i*” başlıklı makalede a7ık ve yeşil alanların n6fusla ba66lantılı alansal yeterlilik ve erişebilirlik 6l76tlerine g6re başarımlarını 6l7meye olanak sa66layacak bir yaklaşımı, y6ksek n6fus yo66unlu66una sahip G6neydo66 Ankara'daki mahalle parkları 6rne66inde irdelemektedir. Son olarak, yakın tarihlerde Ankara ile ilgili 7ıkan 6nemli kitaplardan birisi olan “*Jansen ve Ankara, Planlar, Yazışmalar*” başlıklı kitapla ilgili Prof. Dr. Ruşen Keleş hocamızın kısa bir de6erlendirmesine yer veriyoruz. H. 7a66atay Keskinok, Irmak Yavuz 6zg6r ve H. Eren Efe66lu'nun birlikte hazırladıkları kitabın 6nemine vurgu yapan Ruşen Keleş hocamız kitabın “Ankara'nın başkent oluş s6recinde yapılan bilimsel ve uygulamalı 7alışmalara ışık tuttu66unu” belirtmektedir.

*

Son olarak bu sayıda makalesini yayınladı66ımız yazarlarımıza ve bu makaleleri de6erlendiren hakemlerimize teşekk6r ediyoruz. Yeni sayılarda g6r6şmek 6zere... İyi okumalar.

Emir Osmano66lu



Kapsayıcı Bir Kent Hakkı Anlayışı için Feminist Bir Eleştiri

*

Gökben Demirbaş¹

ORCID: 0000-0002-0633-4672

Öz

Bu çalışma kent hakkına yönelik çalışmaların kapsayıcılık iddiasının feminist bir perspektifle eleştirel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Henri Lefebvre'in kapitalizm ve liberal temsili demokrasi eleştirisi üzerine temellendirdiği kent hakkı kavramına olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Bu ilgiye paralel olarak son yirmi yılda gerek uluslararası gerekse Türkçe literatürde feminist kent hakkı çalışmaları yaygınlık kazanmıştır. Kavramla doğrudan etkileşim öncesinde ise feminist kent çalışmaları toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yarattığı ezilme ve dışlanma biçimlerini detaylı bir şekilde ortaya koymuş, bu konuda dikkate değer bir literatür birikmiştir. Bu çalışma tüm bu feminist literatüre rağmen kent hakkı konusunda ana tartışma hatlarını belirleyen çalışmalarda yoğunlukla kapitalizm ve sınıf ayrımlarına odaklanıldığını, toplumsal cinsiyetin kümsüleştirdiğini, feminist çalışmaların ise görmezden gelindiğini iddia etmektedir. Tarihsel ve güncel durumun analizine büyük oranda dâhil edilmeyen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri geleceğin tahayyülüne ise neredeyse yalnızca Henri Lefebvre'in farklılık hakkı etrafında toplumsal cinsiyete dair söyledikleriyle dâhil edilmektedir. Kent hakkı talebi feminist, ırkçılık karşıtı, vb. bilgi ve kavrayışları sistematik bir biçimde içermediği takdirde soyut ve genel bir söylem olarak tasarlanan özgürlük düzeyine hiçbir zaman ulaşamayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent hakkı, toplumsal cinsiyet, feminizm, kapsayıcılık, farklılık hakkı.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Trakya Üniversitesi, İİBF, E-posta: gokbendemirbas@trakya.edu.tr



A Feminist Critique for an Inclusive Understanding of the Right to the City

*

Gökben Demirbaş²

ORCID: 0000-0002-0633-4672

Abstract

This paper presents a critical feminist evaluation of the pretension of inclusivity of the right to the city literature. The right to the city concept of Henri Lefebvre, which is constructed on a critique of capitalism and liberal representative democracy, has become increasingly popular in recent decades. Parallel to such interest, there has been a growing feminist right to the city literature both in international and Turkish literature. Prior to taking a direct interest in the concept, feminist urban research has already exhibited the forms of gender-based inequality and exclusion in cities and urban life. Significant literature has been accumulated in that field. The paper argues that despite such critical feminist literature, studies on the right to the city mainly focus on capitalism and class-based distinctions, partialise gender-based inequalities and ignore feminist knowledge. Gender-based inequalities, which are not incorporated in the historical and contemporary analyses, are almost only added into the theoretical arguments on the future through Henri Lefebvre's accounts of gender in his writings on the right to difference. The demand for the right to the city will not reach its ideal of freedom, designed at a general and abstract level, unless the literature systematically takes feminist, anti-racist, etc. knowledge into account.

Keywords: *The right to the city, gender, feminism, inclusivity, the right to difference*

² Assist. Prof. Dr., Trakya University, E-mail: gokbendemirbas@trakya.edu.tr

Giriş

Henri Lefebvre'in 1968 yılında yayınlanan *Şehir Hakkı* (Le Droit à la Ville) isimli kitabıyla düşün dünyamızda yer eden kent hakkı kavramı mekâna ve zamana kullanım değerinin hâkim olduğu, kolektivite içinde bireyleşmenin mümkün olduğu, sistematik eşitsizliklerin olmadığı bir ortak yaşamı kurmayı hedefleyen radikal bir yurttaşlık fikridir. Marksist düşünce çizgisinden gelen Lefebvre, kavramlarını *transdüksiyon* (*transduction*) (Lefebvre, 1996, s. 123-124) yöntemine dayanarak üretmiştir. Lefebvre, "şimdiki zamanın analizinden yola çıkar. Güncel çelişkileri anlamak için geçmişe uzanır. Bu çelişkiler ne zaman ortaya çıkmıştır? Şimdiki zamana geri döner, sonra gelecekte gerçekleşebilecek potansiyelleri belirtir. O zaman geleceğe yönelir." (Hess, 2014, s. 18). Lefebvre şimdiki zamanın analizi için kapitalizmi ve burjuva temsili demokrasi anlayışını mercek altına alarak hem işçi sınıfının mekânsal ve politik olarak kentin merkezinden nasıl dışlandığını hem de bu dışlanmaya rağmen kapitalizmin ürünü olmayan, onunla çelişki içinde olan mekânlar ürettiğini ortaya koymuştur. Bu çelişkili mekânlarda üretilen toplumsal pratikler ve gündelik yaşam tarzları toplumsala hâkim olsalardı nasıl bir kentsel yaşam meydana gelirdi sorusu üzerinden kent hakkının içeriğini ve taleplerini ana hatlarıyla oluşturmuştur³. Kentsel siyasete tam katılım ve kenti tam sahiplenme (temellük) hakkı şeklinde özetlenebilecek olan kent hakkı gerçekleştiğinde kent bir meta gibi değil bir *yapıt* (œuvre) gibi üretilen ve kent sakinleri kendi doğalarına, mekâna ve doğaya yabancılaşmayacaklardır⁴.

Geleceğe yönelik bir hedef, talep ve haykırış olarak ifadesini bulan kent hakkı gelecekte kaçınılmaz olarak var olacak kent toplumuna, bir diğer deyişle dünyanın tamamen kentleşeceği savına müdahale etmek ister⁵.

³ K. A. Attoh (2011) Lefebvre'in kent hakkı kavramını ana hatlarıyla ortaya koymasının kavramın uygulamaya nasıl dönüştürülebileceği konusunda yeterince yardımcı olmadığını belirtmektedir. Attoh (2011) spesifik hakların kent hakkına erişim yoluyla nasıl şekil alacakları konusunda düşünmek ve tartışmak gerektiğinin altını çizmektedir.

⁴ Yabancılaşma kavramı Henri Lefebvre'in düşünceleri ve ürettiği kavramların merkezinde yer almaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: R. Shields, (2001). Henri Lefebvre. A. Elliot ve B. S. Turner (Der.). *Profiles in contemporary social theory*. Sage, 226-237

⁵ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bakınız: H. Lefebvre (2003a/1970). From the city to urban society. *Urban revolution*. University of Minnesota Press, 1-22.

Kavram her ne kadar kapitalizmin tarihi ve işçi sınıfının dışlanması üzerine analizi kurulsada da varılmak istenen nihai hedef olarak kent hakkının öznesi herkeştir⁶. Bu noktada geçmiş ile gelecek arasında kurulan ilişkide kapsayıcılık açısından bir genişleme/sıçrama yaşanmaktadır. Kadınlar, LGBTQ+ gruplar, etnik ayrımcılığa maruz kalan gruplar, engelliler kendi sorunlarını kent hakkının dayandığı sınıf temelli analizinde tam anlamıyla bulamaları da bu hakkın tahayyül ettiği dünya içinde bulabilirler. Kent hakkı bu nedenle bu gruplar için vazgeçilmezdir. Dahası kavramın özgüllüğü kapsayıcılığından ileri gelmektedir. Tam da bu nedenle geleceğin kent toplumuna müdahale etme aracı olarak kent hakkı kavramının içi feminist, ırkçılık karşıtı, engelli ayrımcılığı karşıtı vb., talepleri içermediği, onları merkezine yerleştirmedeği sürece soyut ve genel bir söylem olarak kurduğu özgürlük düzeyine ulaşamayacaktır. Bu demektir ki kent hakkının feminizme- ve daha birçok sistematik eşitsizlik biçimlerini ortaya koyan perspektiflere- ihtiyacı vardır. Feminizmin ise kent hakkına ihtiyacı kavramın feminist talepler ile örtüşmesinden ileri gelmektedir.

Bu çalışma tarihsel ve güncel durumun analizi ile gelecek tahayyülü arasındaki kapsayıcılık farkına dikkat çekmekte, söz konusu genişlemenin/sıçrayışın hangi kavramlar ve tartışmalarla gerçekleştirildiğinin izini sürmekte ve konuya feminist perspektiften eleştiri getirmektedir. Çalışma Henri Lefebvre'in kent hakkı kavramı ve kavramın temel bileşenlerini ortaya koyarak başlamaktadır. Ardından kavramın cinsiyet körü olduğunu ilk olarak Türkiye, sonrasında ise uluslararası feminist kent hakkı literatürünü değerlendirerek ortaya koymaktadır. Türkiye bağlamını ayrıca değerlendirme nedeni mevcut durumun politika ve siyasetlerle kökünden bağlı olması dolayısıyla ülkeler arasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri noktasında önemli farklılıkların olabileceğidir. Söz konusu feminist literatür değerlendirmesi toplumsal cinsiyetin son derece dramatik dışlanma biçimlerine yol açtığını göstermektedir. Bu bilgiden yola çıkarak takip eden bölüm feminist kent hakkı çalışmalarının ürettiği bilgi birikiminin

⁶ 'Kent hakkının öznesi herkes midir?' sorusuna verilen yanıtlar kenti kapitalist mantıkla üretmeye çalışan sermaye sahiplerinin dışarıda tutulması gerektiği yönündedir. Bakınız: M. Mayer, (2009). The 'right to the city' in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2), 362-374. Bu makalede kastedilen ise sınıf çatışmasının ötesinde sistematik eşitsizliklere maruz kalanların-örn. kadınlar, LGBTQ+, ırkçılığa maruz kalan gruplar, engelliler, vb.- kapsamasıdır.

daha geniş kent hakkı literatürünün neresinde durduğu sorusunu cevaplamaktadır. Kent hakkı literatürünün ana referans (*canon*) çalışmalarının incelenmesi sonucunda, bu çalışmalarda feminist kavram ve çalışmaların yalnızca ‘ilgili’ paragraflarda (i) kent hakkı konusunda feminist çalışmaların olduğunu belirtmek, (ii) ele alınan konu ekseninde kadınların deneyimlerine de (kısaca) yer vermek ve (iii) kent hakkı içerisinde kimlik ve farklılık hakkı konularını tartışmak üzere yer verilmesi bir kısmileştirme ve görmezden gelme epistemolojisi olarak açıklanmaktadır. Feminist çalışmaların konumlandırıldığı yer üzerinden söylenebilir ki kapsayıcılık iddiası en belirgin olarak “farklılık hakkı” kavramı üzerinden açıklanmaktadır. Fakat bu tarihsel ve güncel durumun analizi değil, geleceğin tahayyülünün kapsayıcı olmasına yöneliktir. Toplumsal cinsiyet konusu farklılık hakkı ekseninde yine feminist çalışmalara değil, Henri Lefebvre’e referans verilerek açıklanmaktadır. Sonuç olarak kent hakkı literatüründe toplumsal cinsiyet kısmileştirilirken, feminist kent (hakkı) çalışmaları görmezden gelinmektedir⁷. Kent hakkı kavramının feminist argüman ve çalışmalara ihtiyacını nasıl geliştirebiliriz sorusu üzerinden çalışmanın sonuç bölümünde: (i) toplumsal cinsiyete yer verildiğinde yalnızca Henri Lefebvre’e referans verilmemesi, feminist çalışmaların dikkate alınması gerektiği, (ii) tarihsel ve güncel durumun analizini feminist çalışmalar ve kesişimsellik üzerine kurulmasının önemini ve (iii) gelecek tahayyülü içerisinde yalnızca farklılık değil merkezîlik hakkının da talep edildiğinin anlaşılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Ana Hatlarıyla Kent Hakkı

Kent hakkı kavramı Marksist sosyolog Henri Lefebvre tarafından kapitalizmin kentsel yaşamı nasıl şekillendirdiği analizi üzerine temellendirilmiştir. Kapitalist mantığa özel mülkiyet ve şeylerin kullanım değerinden ziyade değişim değerinin hâkim olmasından dolayı, kapitalizm her şeyi piyasada karşılığı olan, alınıp-satılabilir birer ürün haline getirmektedir.

⁷ Söz konusu durum ne kent çalışmaları ne de kent hakkına özgüdür. Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde süregelen kısmileştirme ve görmezden gelme örneklerinden biri için bakınız: Skeggs, Beverley. (2008). The dirty history of feminism and sociology: or the war of conceptual attritio. *The Sociological Review*, 56(4), 670-690.

Merkezinde özel mülkiyet ve mülkiyet hakları yatan bu sistemin bir sonucu olarak sermaye sahibi olmayan kentsel nüfus merkezî yaşam alanlarından dışlanmakta ve bu alanlarda emeği sömürülecek konumlarda var olmaktadır. Bu sürecin yarattığı durum günün sonunda sermaye sahibi olmayan yığınların kendi emeklerine, insan doğasına, birbirlerine ve kente yabancılaşmasıdır. Bu durumun ekonomik olduğu kadar siyasî boyutu da söz konusudur. Siyasî mekanizmalar içinde alınan kararlar kentlerin kapitalist sermaye lehine şekillenmesine yol açmaktadır. Temsili demokrasi içinde yalnızca düzenli periyotlarla oy kullanmak kenti birlikte ve sürekli olarak yeniden inşa etmek için yeterli bir mekanizma değildir. Dahası kent yoksulları temsili demokrasi mekanizmalarında siyasî birer figür olmaktan da dışlanmışlardır. Tüm bunlara rağmen, Henri Lefebvre kentin bu tarif ettiği duruma tamamen indirgenemeyeceğini vurgular. Kentler ve kent sakinleri kapitalist mantığın kendilerinden beklediğinden daha fazlasıdır (Lefebvre, 1996). Lefebvre kavramlarını bu 'daha fazlası olma' halinden yola çıkarak üretmektedir. Kapitalizmin kentleri dönüştürdüğü hal içinde kentten dışlananlar, kamusal özne olma kapasitesinden dışlananlar aynı zamanda henüz kapitalist mantığın dışında olan, tam anlamıyla olgunlaşmamış, somut pratikler üretmektedirler (Purcell, 2013, s. 319). Lefebvre bu pratiklerden başlayarak onları somut, deneyimsel ütopyalara dönüştürmek amacıyla soyut, teorik düzeye çekmektedir. Bu sürecin ana sorusu ise "Eğer bu somut, kapitalist mantık dışı pratikler genişleme, toplumsala hâkim olma imkânı bulabilselerdi nasıl bir kentsel yaşam yaratırlardı?"dır. (Purcell, 2013, s. 319) Lefebvre tüm teorilerin bir miktar ütöpik olduğunun ve teorinin buna ihtiyaç duyduğunun altını çizmektedir. Çünkü teorinin amacı dönüşümü harekete geçirmektir. İşte Lefebvre'in kent hakkı kavramı da kapitalist süreçleri analiz ederek ortaya koyduğu gelecekte dünyanın topyekûn kentleşeceği savına- ki bunu "kent toplumu" olarak kavramlaştırmaktadır (bakınız Lefebvre, 2003a/1970, s. 1-22)- karşı kent hakkı mücadelesi vererek ona müdahale etmek, onu değiştirmek ve kapitalist dışı bir mantıkla kurmak hedefini içermektedir.

Kent hakkı kavramının iki temel bileşeni vardır: kent sakinlerinin kente dair alınan kararların oluşturulması sürecine tam katılım hakkı ve kenti tam anlamıyla sahiplenme- kullanma ve yeniden üretme- hakkı. Bu iki hakka erişildiği takdirde kent artık bir ürün gibi üretilmekten çıkacak ve bir yapıt, *œuvre*, olacaktır. Yapıtı fabrikada üretilen bir ürün gibi aynı malzeme, aynı iş süreçleri/iş gücü ve aynı formda sürekli üretmek mümkün değildir. Dolayısıyla *œuvre* sabit bir çıktı değildir; kent bir yapıt olarak

sonsuz kere yeniden farklı şekillerde üretilir. Burada kastedilen kentin değişim değeri üzerinden değil kullanım değeri üzerinden şekillenmesidir. Bu durumda, kent hakkı kent sakinlerinin, yani kentte geçici veya kalıcı sürelerde yaşayanların (Merrifield, 2017; Purcell, 2003) *œuvre*'e olan hakkı olarak da tanımlanabilir. Kullanım değeri üzerinden şekillendirilen kent bir yapıt olacağından, kentte yaşamak da bir sanat haline gelir; *œuvre* aynı zamanda kentte yaşama sanatını ifade eder. Ayrıca, kent hakkı bireysel değil kolektif bir haktır⁸. Kolektif bir hak olmakla birlikte, kent sakininin bireyselliğine, yaratıcılığına, farklılığına yer veren, onu dışlamayan bir kolektivitinin tahayyülü söz konusudur. Lefebvre bunu "kolektivite içerisinde bireyleşme" şeklinde ifade etmektedir:

Kent hakkı kendini hakların daha üstün bir formu olarak ortaya koyar: özgürlük, toplumsallaşma içinde bireyleşme, doğal çevre ve yerleşim hakkı. Œuvre hakkı, katılım ve sahiplenme (mülkiyet hakkından açık biçimde farklılaşan) hakkı kent hakkının bileşenleridir (Lefebvre, 1996, s. 173-174).

Kentsel mekân ve yaşamın kullanım değeri ön plana çıkarılarak kentin kent sakinleri tarafından sürekli olarak yeniden inşa edilmesi esasında kent sakinlerinin tam anlamıyla aktör olmaları demektir. Kent hakkı ile tarif edilen aktörlük günümüz yurttaşlık haklarının sınırlarının çok ötesindedir. Kent hakkı yurttaşlık sözleşmesinin de radikal bir şekilde dönüştürülmesi talebinin bir parçasıdır (Bakınız, Lefebvre, 2003b/1990, s. 238-255). Lefebvre insan haklarının toplumsal mücadelelerin de katkısıyla son iki yüzyıl içerisinde gelişip dönüştüğünü, buna karşılık yurttaşlık haklarının tarih sahnesinde donup kaldığını belirtmektedir (Lefebvre, 2003b/1990, s. 248-249). Söz konusu fark uluslararası ve yasal düzeyde kazanılan insan haklarının ülkelerin iç hukuku ile karşılaştığında yaşanan çatışmaları ve politik zemindeki hak mücadelelerinde yaşanan zorlukları açıklamak açısından kullanışlıdır. Tam da bu nedenle, Lefebvre yapılması gerekenin radikal bir yurttaşlık fikrini ön plana çıkarmak ve bu fikir etrafında yeni haklar talep etmek olduğunu söyler. Bu yeni haklar arasında özyönetim (*autogestion*), bilgi edinme, farklılık ve kent hakkı vardır. Kent

⁸ Konuyla ilgili daha fazla bilgi edinmek için kent hakkı ve kentli hakları arasındaki ilişki ve farklılıklar konusunda yapılan tartışmalar takip edilebilir. Bakınız R. V., Öner & F. Osmanoğulları, (2017). Kentli haklarına karşı şehir hakkı: Farklılıklar, benzerlikler ve eğilimler. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 8(11), 75-98.

hakkı ile amaçlanan ulus devletin yasal sınırlarını/sınırlamalarını ortadan kaldıran, radikal türde bir yurttaşlık fikrini talep etmek ve hâkim kılmaktır (Lefebvre, 2003b/1990).

Kentten ve Yurttaşlıktan Dışlanmayı Toplumsal Cinsiyet üzerinden Değerlendirmek

Henri Lefebvre'in ortaya koyduğu, sonrasında önemli düşünürler tarafından geliştirilen kent hakkı kavramı büyük oranda cinsiyet körüdür (Chau vd., 2018; Fenster, 2005; Tuncer, 2015; Tuncer & Demirci, 2021;). Kavram kadınların cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerkil kalıp yargılar ve değerler nedeniyle kentsel yaşamdan ve kamusal özne olma kapasitesinden- ve her zaman sınıf, ırk, engellilik gibi çoklu sistematik eşitsizlik biçimlerinin iç içe geçmesiyle özgün şekillerde- nasıl dışlandıklarını, bu dışlanmanın kapitalizmle iç içe geçen tarihini dikkate almamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde yukarıda sunulan kent hakkı özetini takip ederek, katılım hakkı ve sahiplenme hakkı ekseninde, kadınların kentsel yaşamdan dışlanması öncelikle Türkiye, ardından uluslararası feminist kent hakkı literatürleri değerlendirilerek ele alınmaktadır. Türkiye literatürünün ayrıca değerlendirilmesinin nedeni toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri araştırma konusu olduğunda kesişimsellik kadar ülkeler (bölgeler) arasındaki farkların da dikkate alınması ihtiyacıdır. Bu bağlamın kendine has dinamikleri- politik ve toplumsal dinamiklerin belirleyiciliği- ve yarattığı sonuçları değerlendirme açısından önemlidir.

Türkiye'de Kadınların Kent Hakkı Önündeki Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler

Feminist kent hakkı literatürü Tovi Fenster'in (2005) mevcut feminist eleştirileri kent hakkına uyarlaması ile başlamaktadır. Fenster, en temelde, kent hakkı analizlerinin özel alandan başlaması gerektiğini ve cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerkil değerleri de içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yaklaşık yirmi yıllık süreçte bu konuda uluslararası alanda dikkate değer bir literatür birikmiştir. Türkiye'de ise gerek daha genel düzeyde feminist kent çalışmaları, gerekse son yıllarda artan kent hakkını merkeze alan feminist araştırmalar son derece detaylı analiz ve argümanlar ortaya koymaktadır.

Katılım Hakkı: Türkiye’de kadınların kentsel siyasette ‘yok temsili’

Bir yurttaş yerleşik siyasal mekanizma içerisinde siyaset yapmak istediğinde genelde partilerin yerel örgütlenmelerinde yer alması, yerel pozisyonlar için rekabet etmesi, yerel seçimlerde aday olması ve yerelden ulusal düzeye doğru yükselmesi beklenmektedir. Yerel siyaset deneyim kazanma, toplum tarafından tanınma ve kendini kanıtlama açısından önemlidir (Cerit Mazlum, 2008). Oysa Türkiye’de kadınların yerel siyasette temsilini ‘eksik temsil’ değil adeta ‘yok temsil’ kavramıyla açıklamak mümkündür (Alkan, 1999). Örneğin, feminist kent çalışmalarında mahallelerin önemli yeri vardır. Uzun yıllardır yapılan araştırmalar (özellikle yoksul, işçi sınıfına mensup) kadınların, gündelik yaşamlarını büyük oranda mahalle sınırları içerisinde geçirdiklerini ve yaşadıkları mahallelerin sorunları hakkında fazlasıyla bilgi sahibi olduklarını göstermektedir (Alkan, 2005). Yaşam alanlarının korunmasına yönelik mücadelelerde de kadınlar ön saflarda yer almaktadır (Göral, 2011; Wedel, 2001). Tüm bunlara rağmen ülkemizde mahalle yönetimi erkeklerin tekelindedir. Türkiye’de 30.005 mahalle, 18.152 köy olmak üzere toplam 50.292 muhtarlık bulunmaktadır. Bu toplam sayının ancak %2,14’ü kadın muhtarlar tarafından yönetilmektedir (Kadın Adayları Destekleme Derneği [Ka-Der], 2020, s. 24). Belediye düzeyinde seçilen kadın siyasetçi sayılarına bakıldığında, rakamların yine ziyadesiyle düşük olduğu görülmekte, artışın ise yalnızca 2014 ve 2019 seçimlerinde başladığı görülmektedir (Bakınız, Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye’de belediye düzeyinde seçilen kadın siyasetçi sayısı 1999-2019

| | Toplam Sayı | Kadın Sayısı | Kadın Oranı (%) |
|-------------------------|-------------|--------------|-----------------|
| 1999 Seçimleri | | | |
| Belediye Başkanlığı | 3.216 | 20 | 0,6 |
| İl Genel Meclis Üyeliği | 3.122 | 44 | 1,4 |
| Belediye Meclis Üyeliği | 34.084 | 541 | 1,6 |
| 2004 Seçimleri | | | |
| Belediye Başkanlığı | 3.225 | 18 | 0,56 |
| İl Genel Meclis Üyeliği | 3.208 | 56 | 1,75 |
| Belediye Meclis Üyeliği | 34.477 | 799 | 2,32 |
| 2009 Seçimleri | | | |
| Belediye Başkanlığı | 2.948 | 44 | 0,9 |
| İl Genel Meclis Üyeliği | 3.379 | 110 | 3,25 |

| | | | |
|-------------------------|--------|-------|-------|
| Belediye Meclis Üyeliği | 31.790 | 1.340 | 4,21 |
| 2014 Seçimleri | | | |
| Belediye Başkanlığı | 1.398 | 40 | 2,9 |
| İl Genel Meclis Üyeliği | 1.251 | 60 | 4,8 |
| Belediye Meclis Üyeliği | 20.498 | 2.198 | 10,7 |
| 2019 Seçimleri | | | |
| Belediye Başkanlığı | 1.389 | 42 | 3,0 |
| İl Genel Meclis Üyeliği | 1.272 | 48 | 3,77 |
| Belediye Meclis Üyeliği | 19.546 | 2.283 | 11,68 |

Kaynak: (Şahin, 2011: 25; Bayraktar, 2017: 12; <http://www.ysk.gov.tr/tr/29-mart-2009-mahalli-idareler-genel-secimleri/2820>; <http://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853>; 27.10.2019 tarihli, 1902479486 referans numaralı CIMER başvuru sonucu) (Sezgin, 2019, s. 28-29).

Yeterli olmayan bu artışta kadın hareketinin partileri eşitliğe daveti ve bu yönde çabaları ile birlikte partilerin kadın adaylar konusundaki tercihlerinin- örn., aday listelerinde kadınlara ön sıralarda yer vermeyi veya belediye eş başkanlığı gibi uygulamaları tercih etmelerinin- etkili olduğunu görmek mümkündür.

Kadınların siyasette 'yok temsil'inin *en temel nedeni* sınıf değil- bu toplumsal ayrımı inkâr etmemekle birlikte- toplumsal cinsiyet düzenidir. Bu durum Nilüfer Negiz ve Nilay Üçer'in (2012) kadın belediye başkanları ile yaptıkları görüşmelere dayanan çalışmalarında kendini göstermektedir. Yazarlar, yerel siyasete katılımı kadınlara önünde: i) kadının siyaset için yeterince rasyonel olmadığı söylemi, ii) "eş" ve "anne" olarak görülen kadının siyasal yaşamın içinde aktif olarak bulunmasıyla bu birincil rollerini yeteri kadar yerine getiremeyeceği endişesi, iii) kadınların gerek düzenli gelir gerekse mülkiyet sahipliği anlamında erkeklere oranla daha az kaynağa sahip olması ve bu kaynaklara sahip olduğunda ise onları bireysel istek ve çıkarlarından ziyade aileleri için harcamaları beklentisi, iv) siyasetten sistematik olarak dışlanma ve siyasî konularla ilgilenme konusunda teşvik edilmemenin sonuçları olarak teknik bilgi yetersizliği, ve v) tüm bunların sonucunda kadınların aday olmak konusunda yaşadıkları özgüven eksikliği yer almaktadır. Bunların yanısıra, Kadın Adayları Destekleme Derneği'nin (Ka-Der) seçilmiş kadın muhtar, belediye başkanı ve belediye meclis üyeleri ile yaptığı görüşmelerde adayların çeşitli tehditler ile karşılaştıkları da görülmektedir:

Seçim aşamasında afiş asma gibi şansımız yoktu, broşür dağıtıyorduk. Afişlerimizin üzerine erkek muhtar adayları afişlerini yapıştırıyor, asıyordu. Tehdit edildim, 'Muhtarlıktan çekilin, dizlerinize sıkacağız, ayaklarınızdan vuracağız' gibi tehditler aldım. Ama hiçbir zaman yılmadım, önüme baktım ve muhtar oldum. (Yasemin Şahin, Beykoz Kavacık Mahallesi Muhtarı). (Ka-Der, 2020, s. 49).

Özetle, kadınların yerel siyasete katılımının önünde toplumsal cinsiyete dayalı engeller büyük rol oynamaktadır ve kent hakkı çerçevesinde tam katılım hakkını kullanmak için toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve dışlanmaların da ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Sahiplenme Hakkı: Türkiye'de kadınların kentsel hareketliliği önündeki engeller

Kadınların kentsel hareketliliğini ve kentin kamusal alanlarını kullanmalarını bu alanların şekillenmesinde birer aktör olmalarını belirleyen kurucu etkenlerden en önemlisi toplumsal cinsiyettir. Türkiye'de feminist kent literatürü kadınların kentsel mekânlardan hangi nedenlerle ve ne tür koşullarda dışlandıklarını ele alan oldukça fazla sayıda çalışmayı kapsamaktadır. Kadınların evden kentsel kamusal alanlara çıkışını belirleyen temel faktörler arasında toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve bu işbölümünün yaşamın her alanında yarattığı sonuçlar ile ataerkil değerler ve kontrol mekanizmalarının toplumsal ve siyasî yaşamda yeniden üretilmesi yer almaktadır.

Feminist kent çalışmaları kadınların gündelik yaşamının çok büyük oranda ev ve yakın çevresinde geçtiğini göstermektedir. Oturulan semtin kent merkezine uzaklık derecesinin kadınların kent merkezine çıkmasında oldukça etkilidir. Ayten Alkan'ın (2005) Ankara'da yaklaşık yirmi yıl önce yaptığı saha araştırmasında "Kent merkezine yakın mahallelerde oturan kadınların yarıya yakını her gün ya da her istediklerinde dışarı çıkabilirken, bu oran, merkeze orta uzaklıktaki mahallelerde ¼'e ve merkeze uzak mahallelerde de %12'ye düşmektedir" (Alkan, 2005, s. 113). Bu konuda yapılan güncel çalışmalar aradan geçen 20 yıllık süreye rağmen pek değişiklik olmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Şerife Geniş ve Dilek Köse Akkırman'ın (2020) araştırması düşük gelir düzeyine sahip mahallelerden görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğunun kentin merkezî alanlarına ancak 'yilda bir iki kez' gittiğini göstermektedir.

Kentin merkezinden dışlanma tüm kenttaşların kentsel hareketliliği üzerinde yıkıcı etkilere sahip olmakla beraber, aynı sınıftan kadın ve erkeğin kenti deneyimlemesi de farklıdır. Örneğin, kadın ve erkek- tarihsel olarak çoğunlukla erkeğin sınıfsal konumuna bakarak- işçi sınıfı olarak kategorilendirilse ve bu sınıfsal konum ve yoksulluk nedeniyle kentin çeperinde yaşasa dahi ikisinin kentsel hareketlilik imkânları aynı değildir. Alkan (2005) aile içinde paylaşılacak paranın azlığı yanısıra kadınların çalışmadıklarında kişisel gelirlerinin olmaması, eşlerinin veya babalarının verdiği kadar olmasının hareketliliklerini etkilediğini göstermektedir:

Paramız olsa biz yine kaçar gideriz de para yok. Hesaplı. Verilen para hesabına göre harcanıyor. Aman yol parası vereceğimize onu da bir şeye veririz diyoz, ekmeğ alırsın şunu alırsın bunu alırsın diye. [Eşlerimiz] gidiyor tabii. Erkeği ne zamana kadar evde tutacaksın ki. Adamın canı sıkılıyor, gidiyor kahveye, orda bir arkadaşını görüyor, biniyor arabasına gidip gezip geliyor. ... Ama beni bir götürmeye kalksa, nerden baksan, yani hiçbir şey yapmasan, bir onbeş milyonlan gider gelirsin. (...Ayşegül, 28 Mayıs 2001)- (Alkan, 2005, s. 115, italik bu makalenin yazarına aittir).

Güncel bir çalışma olan, Leyla Bektaş Ata'nın (2021a) İzmir'de bir gecekondu mahallesi Limontep'e'de kadınlarla yaptığı araştırmalar uzun yıllardır bu mahallede yaşayan kadınların kentin merkezî alanlarını bir iş veya bir yere yetişme kaygısı olmadan, keyif amaçlı, doya doya gezmedikleri, oralarda bulunmadıklarını ortaya koymuştur. Bektaş Ata'nın (2021b) çalışmasında kent yoksulu olmanın, kendine ait bir gelirin olmaması ve/veya ailenin toplam gelirin düşük olmasının etkisini görmekle beraber, cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınların yalnızca zamanını şekillendirmediğini onları kentin merkezine keyifli vakit geçirmek üzere çıktıklarında dahi zihinsel ve duygusal olarak meşgul ettiği görülmektedir. Bektaş Ata (2021b) kadınların bu merkezî sosyalleşme alanlarındayken dahi evi kendileriyle taşıdıkları, eve vakitlice dönme arzularını sürekli dile getirdikleri, örneğin yemek hazır olsa dahi kadın olmadan diğer aile fertlerinin yemek yemeyecekleri vb. kaygıları olduğundan bahsetmiştir.

Aynı sınıfsal konumda olup kenti sahiplenmeye dair farklı koşulları olan, farklı şekillerde dışlanan kadın ve erkeklere dair en önemli konu başlıklarından biri de kadınların kente çıkışlarının ataerkil kontrol altında oluşu, namus ve güvenlik kaygılarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri, gerekçelendiriliş biçimleridir (Demirbaş, 2021; Tuncer, 2015; Tuncer

ve Demirci, 2021). Namus ve kadının kentle ilişkisinin kontrol edilmesi, ne giyeceği, nereye gideceği, gittiği yerde nasıl oturacağı, hangi eylemlerde bulunabileceği tek başına kapitalizmin etki ettiği meseleler değildir. Bu duruma en iyi örneklerden biri de Ceren Lordoğlu'nun (2020) *İstanbul'da Bekâr Kadın Olmak* isimli çalışmasıdır. Kadınlar çalışma yaşamına katılsalar dahi cinsel taciz ve cinsel saldırı konusunda yaşadıkları korku ve namus gibi ataerkil değerlerin getirdiği baskılar dolayısıyla kenti kullanırken kendilerine getirdikleri zaman, yer ve davranış sınırlamaları söz konusudur. Ev ve mahalle seçimlerinde, mahalleli ile kurdukları ilişkilerde, geçtikleri sokakların fiziksel koşullara dikkat etme konusunda, kentsel kamusal alanlara gidiş-dönüşlerinde sınırlı da olsa toplu ulaşımı kullanmada ve kentin belirli yerlerinde hava karardıktan sonra bulunmama konusunda etkili olan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerdir (Lordoğlu, 2020, s. 235). Güncel çalışmalardan biri Selda Tuncer ve Rabia Demirci'nin (2021) Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye'de kadın ve erkeklerin kentsel kamusal mekânları nasıl kullanıldığına ilişkin yaptıkları araştırmadır. Söz konusu çalışma kadınların güvenlik mesaisini mercek altına almaktadır. Pandemi nedeniyle mekânsal hareketliliğin kısıtlanması sonucu erkekler salgın öncesi kullandıkları sosyalleşme mekânlarını kullanmaya devam etme konusunda ısrarcı olmuşlardır. Kadınlarda ise sözlü taciz, yürünerek veya araçla takip vakalarında ısızlaşan sokaklar nedeniyle salgın öncesi güvenlik mesailerinin yanına salgın koşullarında failerin maske takması nedeniyle kimliğinin belirlenememesi ihtimalinin artması gibi güvenlik endişelerinin eklendiği görülmektedir. Salgın döneminde kısıtlı sürelerle ve kısıtlı mekânsal hareketlilik halinde dahi kadınlar taciz vakalarıyla ve/veya korkusuyla mücadele etmektedir.

Bu bölümde kent hakkı kavramının cinsiyet körü olduğu iddiası Türkiye'de kadınların kentsel siyasete katılımı ve kentsel mekânları kullanımında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin belirleyici olduğunu gösteren çalışmalarla temellendirilmiştir. Bir sonraki bölümde feminist kent hakkı çalışmalarının daha geniş kapsamını ortaya koymak adına uluslararası literatür değerlendirilmektedir.

Uluslararası Literatürde Kadınların Kent Hakkına Yönelik Çalışmalar

Feminist kent hakkı perspektifiyle oluşturulan uluslararası literatür kadınların kent hakkının ihlalini birçok farklı deneyimden ve durumdan ele almış, zengin bir ampirik temel ortaya çıkarmıştır.

Bastia (2018) çalışmasının merkezine 'hak talep etme hakkı'nın cinsiyetlendirilmiş oluşunu alarak kent hakkını talep etmede kadınlar ve erkeklerin tutumlarının farklılığını değerlendirmiştir. Yazar Arjantin'in Buenos Aires kentinde göçmenlerin yaşadıkları mahallelerde parçası oldukları taban örgütlenmelerinde kent hakkı taleplerini nasıl örgütlediklerini araştırmıştır. Saha araştırması boyunca kadınların 'siyaset yapmadıkları' argümanı ile karşılaşmıştır. Görüştüğü erkekler genellikle siyaseti yüceltirken, kadınlar yaptıkları işi siyasî olarak görmeyip tüm yerel topluluğa hizmet verdiklerini dile getirmişlerdir. Kendilerini siyasetin dışına konumlandırmalarına rağmen toplumsal cinsiyet dinamiklerini dönüştürme anlamında örgütlü faaliyet yürütmektedirler. Kocasını istememesine rağmen mutfakta çalışan kadınların varlığı, çalışma alanlarını toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlar için bir barınak olarak kullanmaları, şiddet uygulayan erkeği evden göndermeleri gibi örnekler politik mücadele ve dayanışmayı ortaya sermektedir (s. 21). Bastia (2018) bu noktada kadınların yaptıkları faaliyeti siyasî olarak gördüklerini, fakat siyaset yapmaktan daha farklı bir noktada konumlandıklarını belirtmektedir. Siyasetin, dar anlamıyla, partiler arası, partilere üye olmayla ilişkili bir pratik olarak görüldüğünü, siyasî olanın ise demokratik siyasetin genişlemesi için gerekli olan faaliyetler olarak algılandığını belirtmektedir. Kadınların siyaset yapmayla toplulukçu eylemde bulunma arasında ikinciye yatkın olması, modern siyasetin tarihi kadar eskidir. Bu durum tarihsel örneklerle⁹ açıklanabileceği gibi günümüzde siyasete dâhil olma mücadelesi veren kadınların¹⁰ toplulukçu eylemlerinde de gözlemlenebilir.

Kadınların hak talep etme hakkını kullanma sürecinde verdikleri mücadeleleri başka bir boyutuyla Lea Cartstens ve Linda Pasch (2016) değerlendirmektedir. Yazarlar, Almanya bağlamında kent hakkı hareketlerinin çoğunlukla beyaz orta sınıfın hâkim olduğu hareketler olduğunu ve bu nedenle kesişimselliği ve farklılığı temsil eden yaklaşımların genellikle bu

⁹ Jane Addams örneğinde yerleşik eril siyaset ve toplulukçu eylemin imkânları hakkında detaylı bilgi için bakınız- J. Metzger, (2007). *What would Jane say? City-building women and a tale of two Chicagos*. Lake Claremont Press

¹⁰ Ülkemizde kent konseyi kadın meclislerinin yerel siyasette varlığı ve toplulukçu eylem eğilimleri için bakınız- Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der) (2020b). Kent Konseyi Kadın Meclislerinin İzlenmesi.

http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/kadin-meclislerinin-izlenmesi_sosyal-medya.pdf

hareketlerde eksik olduğunu söylemektedirler. Hareketlerden örnekler vererek, hâkim grupların daha kapsayıcı bir sol siyasî ortam hissi yarattığı, bunların içinde feminist bilginin kolaylıkla onaylandığı ama örgütlenme ve politik eylemliliğe dâhil edilmediği, onu dönüştürmediğinden söz etmektedirler. Örneğin kent hakkı mücadelelerinde yapılan iş bölümünde kadınların- e-posta gönderme, grubun ihtiyaç duyduğu ilgiyi verme, arabuluculuk yapma, protokol yazma vb.- daha çok sahne arkası diyebileceğimiz etkinlikleri örgütlerken erkeklerin sahneye çıkıp, konuşma yaptıklarını gözlemlemişlerdir (Castens & Pasch, 2016, s. 36). Buraya kadar verilen örnekler kadınların gerek yerleşik siyasî yapılar gerekse karşı örgütlenmeler içinde özgür ve eşit aktörler olarak kendilerine yer bulamadıklarını ortaya koymaktadır.

Konuya bir başka açıdan, kadınların çalışma koşulları ve yoksulluk nedeniyle kentin merkezine çıkışında yaşadıkları sorunların kent hakkı etrafında değerlendirilmesiyle bakılabilir. Chau, Pelzelmayer ve Schwitter (2018) İsviçre'nin Basel kentinde, yatılı, 24 saat bakım emeği veren, kısa dönemli oturma izinleriyle gelen ve kendi memleketleri ve çalıştıkları ülke arasında sürekli mekik dokuyan Doğu Avrupalı göçmen kadın işçilerin kent hakkını ne derece müzakere edebildiklerini araştırmaktadır. Bakım emeği verdikleri evde kalarak *de facto* ikamet eden kişi olmalarına rağmen daimî olarak anayurtlarında ikamet ettiklerine yönelik bir siyasal/yasal anlatı içinde konumlandırılmaları oturma izinlerinde, çalışma koşullarında, yasal koruma ve topluluk yaşamına katılımlarında sürekli olarak kendini göstermektedir (s. 4). Yazarlar çalışma yerinin ev olmasının verilen koruma ve hakların sınırlarını belirleyen, onları azaltan bir etken olduğunu vurgularken, bazı kadınların *Saygı* (Respect) isimli yerel örgütlenmelerini kurup, haklarını savunmak için mücadele ettikleri belirtilmiştir. Bunu yapabilmek için ise yaşam ve çalışma alanları olan evden çıkıp şehirde bir araya gelmeleri gerekmektedir. Watt (2018) ise 2012 Olimpiyatları nedeniyle Doğu Londra'nın kentsel dönüşüme açılması sonucu yaşanan konut sorunları bağlamında tek ebeveyn olan kadınların yaşadıkları sorunları kent hakkı üzerinden ele almaktadır. Belediyeye evsiz olarak kaydolan bu kadınlara tahsis edilen konutlar- genellikle aile fertleri ve arkadaşlarının bulunduğu Doğu Londra'dan çok uzakta- şehrin dışında ve kötü koşullardaki geçici barınma alanlarıdır. Yazar söz konusu konut politikalar nedeniyle tek ebeveyn olan evsiz kadınların çalışma, eğitim, sağlık hizmetlerine erişim, güvenli yaşam alanları ve sosyalleşme gibi birçok

alandan tecrit edildiklerini ve kent hakkından mahrum kaldıklarını göstermektedir.

Görülmektedir ki günümüzde dünyanın birçok ülkesinde/bölgesinde kadınların sosyal ve siyasal alanda aktör olmaları önündeki engeller de bu engellere karşı mücadeleleri de devam etmektedir. Tam da bu nedenle kent hakkını -tarihsel ve güncel durumun analizi ve gelecek tahayyülü açısından- toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kadınların deneyimleri üzerinden okumak her bilim insanı/araştırmacı için elzemdir. O halde sorulacak soru yaklaşık yirmi yıldır süregelen feminist araştırmalar ve argümanlar kent hakkı literatürünün neresinde durmaktadır?

Farklılık Hakkı ile Sınırlandırmak: Kent Hakkı Tartışmalarında Uygulanan Görmezden Gelme Epistemolojisi

Kent hakkına ilişkin genel referans çalışmaları (*canon*) incelendiğinde toplumsal cinsiyet tartışmaları ve feminist argümanların 'eksik' değil neredeyse 'yok temsil' noktasında olduğu söylemek mümkündür. Örneğin, kent hakkı literatürünün ana tartışma hatlarını kuran hemen hemen hepsi erkek yazarların çalışmalarında (bakınız, örn., Brenner, 2004, 2014; Goonewardena vd., 2008; Leary-Owhin & McCarthy, 2020; Marcuse, 2009, 2014; Purcell, 2003; Samara vd., 2013; Schmid, 2014) kadın(lar), toplumsal cinsiyet, feminizm/feminist gibi kavramlar tarandığında bu kelimelerin ana veya alt başlıklarda çoğunlukla geçmediği, metin içinde ise kavramların ya hiç yer almadığı ya da yalnızca 'ilgili' paragraflarda (i) kent hakkı konusunda feminist çalışmaların- çoğunlukla sadece Tovi Fenster'in (2005) çalışmasına referans verilerek- var olduğunu söylemek için veya (ii) kadınların deneyimlerini kısaca tarif etmek üzere, (iii) kent hakkı içerisinde kimlikler ve farklılık hakkı konularını tartışmak üzere yer verildiği görülmektedir. Birinci kategoriye verilecek örneklerden, güncel çalışmalardan ve Küresel Güney ile kent hakkını ilişkilendiren nadir kitaplardan biri olan *Locating right to the city in the Global South* (2013) derleme kitabıdır. Fenster (2005)'a kitabın Giriş bölümünde geleneksel olarak dışlanmış gruplar, kadınlar, ırksal ve etnik azınlıklar, mülteciler vb. için kent hakkının anlamının gündemde yer aldığını belirtmek üzere yer verildikten sonra (s. 14), kitabın bölümlerinde feminist kent hakkı çalışmalarına çok büyük oranda yer verilmediği görülmüştür. Küresel Güney'den örnekleri

kapsayan derleme kitap dünyanın birçok kentinden çok çeşitli kentsel hareketlere, aktivizm örneklerine yer vermektedir. Bunların içinde kadınların içinde yer aldığı örgütlenmeler ve onların deneyiminden söz edilirken, bu deneyimler feminist teorik ve kavramsal çerçeveler veya argümanların katkısıyla tartışılmamaktadır. Benzer bir eğilim yine güncel bir derleme kitap olan *The Routledge handbook of Henri Lefebvre, the city and urban society* (2020) başlıklı kitapta da görülebilir. 47 bölümü, çeşitli ülkelerden 50 civarında birçoğu tanınmış yazarı olan kitapta bölümlerden hiç biri feminist kent hakkı çalışmalarına ayrılmamış, feminist kent hakkı konusunda yapılan çalışmalara metin içlerinde neredeyse hiç referans verilmemiştir. Fakat kadınların deneyimleri konuyla 'ilgili' olduğu oranda kendilerine yer bulabilmişlerdir. Söz konusu 'içerme' teorik düzeyde de kendini göstermektedir. Örneğin, Purcell (2003) *Citizenship and the right to the global city* başlıklı makalesinde ulus temelli liberal yurttaşlık anlayışının günümüzde etkisini giderek artıran neo-liberal küresel politik-ekonomik düzen içinde yurttaşın gücünü zayıflattığını vurgulamaktadır. Küresel sermaye karşısında direnmek için yeni türde bir yurttaşlık fikrine ihtiyaç olduğunu vurgulayan Purcell, klasik ulus temelli yurttaşlık düşüncesinin hâlihazırda bir dönüşüm sürecinden geçtiğinin de altını çizmektedir. Bu dönüşümün bir boyutu toplumsal cinsiyet, etnisite, cinsel yönelim, vb. ulus temelli olmayan siyasî kimliklerin 'farklılık hakkı'nu talep etmesi ile ortaya çıkmaktadır. Purcell çalışmasında toplumsal cinsiyet kavramını, kent hakkı ekseninde yurttaşlık fikrinin ulus temelinden koparılıp yeniden formüle edilmesinde faydası bulunan siyasî kimliklerden biri olarak tanımlamıştır (s. 573-575). Benzer şekilde birçok çalışma kent hakkını tartışırken toplumsal cinsiyeti etnisite, yaş, engellilik, cinsel yönelim gibi kategoriler ile birlikte parantez içine alarak 'kırılgan grupları' tanımlamak veya çoklu kimlikler konusuna vurgu yapılıyorsa kullanmaktadır.

Denilebilir ki genel ve soyut düzeyde kent hakkını tartışmak kapitalizm ve sınıf ilişkileri ile eşdeğer görülürken, toplumsal cinsiyet ise kısmîleştirilmektedir¹¹. Bu kısmîleştirme en belirgin halini toplumsal cinsiyet eşitliği taleplerinin "farklılık hakkı" ekseninde tartışmalara dâhil

¹¹ Kent hakkı literatüründe toplumsal cinsiyete dair tartışmaların kısmîleştirilmesini Abigail Bakan'ın (2012) daha genel düzeyde Marksizm'in belirli türlerini analiz ettiği 'görmezden gelme epistemolojisi' ile açıklamak mümkündür: "Sosyalist feminist analizin güncel Marksizm'i çok derinden ilerletmiş olmasına, temel kav-

edilmesinde göstermektedir (Butler, 2012; Schmid, 2014; Tsavdarolgo, 2020). Örneğin, Chris Butler'ın (2012) *Henri Lefebvre: Spatial politics, everyday life and the right to the city* başlıklı kitabında kent hakkının ırkçılık, top-

ramları ve merkezî meseleler hakkındaki kavrayışımızı geliştirmiş olmasına rağmen, örn., toplumsal yeniden üretim, ev içi emek, kamu ve özel alan arasındaki ilişkiler, işçi sınıfının doğası, devlet ideolojisi ve hegemonyasını şekillendirmede toplumsal cinsiyet ve cinselliğin rolü, tüm bunlara rağmen Marksist teorinin bazı türleri ve sol pratiğin bazı akımları, bu feminist katkılara neden direniyorlar?" (Bakan, 2012, s. 61). Bakan (2012) feminizmle karşılaştığında feminizmi uyumsuz olarak tanımlayan epistemolojinin dört unsurundan söz etmektedir; zamansallık, idealize edilmiş erkeklikler, sınıfın tümleyici bir kategori olarak görülmesi ve akademi ve aktivizm arasındaki ilişkiler. Bu dört unsur birbirini güçlendirirken topluca "bilgi" olarak anlaşılan belirli öğretileri sürdürmekte ve ilerletmektedir. Aynı zamanda bir kapanma yolu olarak doğallaştırılmış varsayımları yerinden etmekle tehdit eden diğer araştırma hatlarını da dışlamaya yaramaktadırlar. Bu makale kapsamında bu dört unsurdan biri olan *sınıfın tümleyici bir kategori olarak görülmesi* üzerinde durulacaktır. Bakan (2012) kanon olarak tanımlanabilecek Marksist çalışmalarda sınıfın kapsayıcı bir kategori olarak tanımlandığı, buna karşılık ırk veya toplumsal cinsiyetin daha dar ve sınırlayan- örneğin toplumsal cinsiyet yalnızca kadınları veya LGBTQ+ grupları ilgilendiren- bir kategori olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Bu bilgi üretimi çizgisi içinde toplumsal cinsiyet ve ırksal ayrımlara dayalı eşitsizlikler ve cinsiyetlendirilmiş veya ırksal ayrıcalıklar, kimlik ve özgürleşme projesinin kalbinde görülmemektedir. Bu tarz sorgulamalar ya açıkça ayrıştırıcı/bölücü etiketle reddedilmekte veya sadece belirli konularla ilgili marjinal farklılıklar olarak görülerek tolere edilmektedir. Tolere etme pratiğinin en yaygın biçimi kadınlar ve beyaz ırka mensup olmayan (*coloured*) grupların Marksist tarihteki zaman ve mekânın soyut ve evrenselleştirilmiş anlayışına zıt olarak yalnızca belirli koşullarda, ampirik olarak tanımlanmış örneklerde ve bağlamlarda ücretli işçiler olarak ön plana çıkarılmalarıdır. Tam da bu nedenle toplumsal cinsiyet ve ırksal ayrımların yaratımı kapitalizmin ve emperyalizmin işleyişini açıklayacak analiz kategorileri olarak ele alınmaktadır. Bakan (2012) ırkçılık ve toplumsal cinsiyetin açıklayıcı araçlar olmaktan ziyade metodolojik kategoriler olarak benimsenmesinin Marksizm'in belirli türlerinde epistemolojik olarak uyumsuz görüldüğünü belirtmektedir. Bu tümleyiciliğin bir ayağı da sınıfın belirli bir "iş/emek" anlayışı ekseninde tümleyici hale getirilmesidir. Sosyalist feminist teorilerin bu alandaki katkıları muazzam olmasına rağmen ve sınıf kavramının kendisinin yeniden formülasyonuna hala ihtiyaç varken bu reformülasyon ihtiyacı uyumsuz olarak görülmektedir (Bakan, 2012, s. 74).

lumsal cinsiyet eşitsizlikleri karşıtı toplumsal protesto hareketlerinin merkezî bir unsuru haline geldiğini belirterek, bu hareketleri Lefebvre'in farklılık hakkı ekseninde değerlendirdiğine vurgu yapmaktadır:

Farklılığı politik olarak harekete geçirmek konusunda, Lefebvre bu toplumsal hareketlerin devlet iktidarının, şiddet veya kültürel asimilasyon biçimleri yoluyla, parçalara ayırma ve yeniden birleştirme eğilimlerine direndiklerini söylüyor. Feminizmi bir örnek olarak kullanarak, Lefebvre 'farklılık/farklılaştırma teorisi'nin benimsenmesinin özcülüğe dönüş ve formel eşitliğin yeniden tesisi gibi çabaların tuzaklarına düşmeme çabaları olduğunu tartışıyor. 'Farklılıkta eşitlik' talebiyle, farklılık hakkı 'eski demokratik eşitlik kavramını eşitlikçilik ve genel eşdeğerlikten kurtararak ona niteliksel bir boyut kazandırır'. Bu nedenle, Lefebvre farklılık hakkını bir diğer insan hakkının basitçe ortaya konulmasından ziyade çok daha dikkate değer bir gelişim olarak görür. Bu hakkın geleneksel insan haklarının liberal hümanizmin dar kafesinin ötesinde dönüşümü için bir mekanizma sağladığını düşünür (Butler, 2012, s. 153).

Gerek ülkemizde (örn., Kaymaz, 2021, s. 775-776) gerekse uluslararası literatürde ön plana çıkan çalışmalar toplumsal cinsiyete dayalı kentsel talepleri- Lefebvre'e (2015, s. 116-129) referans vererek- farklılık hakkı ekseninde değerlendirmektedir. Oysa açıktır ki Lefebvre toplumsal cinsiyet konusunda çekimser kalmıştır:

Değinilmesi gereken noktalardan biri demokrasi ve gündelik yaşam ilişkisinde temel bir değişimden Lefebvre'in bahsetmediği ve analiz etmediğidir: Fransa'da kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1944 yılında verilmiştir (Avrupa'da bu hakkın en geç verildiği ülkelerden biri). Lefebvre, kadın daktilograf-sevgililerine yazdıklarını dikte ederken eşitlikçi bir cinsel politikanın önemini- onu destekleyecek bir teorik zemin oluşturmuş olsa dahi- hiçbir zaman kavrayamamıştır. (Shields, 1999, s. 47-48).

Bir diğer deyişle Lefebvre'in toplumsal cinsiyetin kadınları kentten ne şekillerde dışladığı ve bu eşitsizlik ve dışlanma biçiminin aşılması için nelerin talep edilmesi gerektiği konusundaki düşünceleri yetersiz, belki de yok denecek kadar azdır. Feminist çalışmalar ise kentten toplumsal cinsiyete dayalı dışlanma biçimlerini ve eşitsizlikleri son derece detaylı şekilde

ortaya koymuştur (Rose, 1993; Peake & Pratt, 2017). Kaldı ki yukarıda detayları verildiği üzere son yirmi yılda kent hakkı literatürüne feminist katkılar oldukça fazladır.

Kent hakkı literatüründe feminist çalışmaların görmezden gelinmesi ve Henri Lefebvre'ye referansla toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin giderilmesi taleplerinin kimlik ve farklılık hakkı ekseninde ele alınmakla sınırlandırılması, çalışmanın başında söz edilen tarihsel ve güncel durumun analizi ile gelecek tahayyülü arasındaki kapsayıcılık eksenindeki genişlemeyi/sıçrayışı yaratmaktadır. Tarihsel ve güncel durumun analizinde yer etmeyen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kısıtlı da olsa gelecek tahayyülünde kendisine- farklılık hakkı içerisinde- yer bulmaktadır. Feminist çalışmalar ise her ikisinde de kendisine yer bulamamaktadır. Oysa feminist çalışmalar ve argümanlar hakkıyla dikkate alındığında, yukarıda ayrıntıları verilen dramatik eşitsizlik biçimleri açığa çıkacak ve kent hakkı kavramının tüm bileşenlerinin talep edildiği görülecektir. Bu durumda talep edilen yalnızca gelecekte kent hakkının pratik edildiği diferansiyel mekânın bileşenlerinden biri olan farklılık hakkı değildir, onunla birlikte merkezîlik hakkı talep edilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma Henri Lefebvre'in ortaya koyduğu kent hakkı kavramı ve onun etrafında gelişen literatürün kapsayıcılık iddiasını feminist bir perspektiften eleştirmiştir. Gerek feminist kent çalışmaları gerekse son yirmi yılda giderek artan feminist kent hakkı araştırmaları toplumsal cinsiyete dayalı ezilme ve kentten dışlanma biçimleri konusunda ayrıntılı analizler ve teorik tartışmalar ortaya koymalarına rağmen, kent hakkı literatürünün ana tartışma hatlarını kuran çalışmalarda feminist kent hakkı literatürüne yer verilmemektedir. Çalışma söz konusu görmezden gelmeyi kent hakkı konusunda tarihsel ve güncel durumun analizi ile gelecek tahayyülü arasındaki kapsayıcılık farkına dikkat çekerek, bu farkın hangi kavramlar ve tartışmalar yoluyla gerçekleştirildiğinin izini sürmüştür. Kent hakkı literatürünün ana referans (*canon*) çalışmalarında yalnızca 'ilgili' paragraflarda (i) nadiren kent hakkı konusunda feminist çalışmaların olduğunun belirtilmesi, (ii) ele alınan konu ekseninde kadınların deneyimlerine de (kısaca) yer verilmesi ve (iii) kent hakkı içerisinde kimlik ve farklılık hakkı konularını tartışmak üzere toplumsal cinsiyet konusuna yer verilmesi yoluyla

toplumsal cinsiyetin kısmîleştirildiği ve feminist argümanların ise görmezden gelindiği ortaya konmuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin özellikle kimlik ve farklılık hakkı ekseninde tartışmaya dâhil edilmesi üzerine eğilimesi gereken konulardan biridir. Kent hakkı kavramı her zaman yurttaşlık ve demokrasi tartışmalarıyla ilişkili olmuştur. Bu ilişki günümüzde daha fazla mercek altına alınmakta ve geliştirilmektedir. Metinde referans verilen birçok isim-ki bunların yanına David Harvey, Neil Brenner, Don Mitchell vb., isimler eklenebilir- tartışmalarını küresel kapitalizmin sonuçlarıyla mücadele etmek üzere ulus temelli yurttaşlık fikri ve kazandırdığı hakların yetersizliği üzerine kurmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bu noktada dikkate alınmaya başlaması ve kimlik ve farklılık hakkı ekseninde tartışmaya dâhil edilmesinin sınırlılıkları gelecekte yapılacak çalışmalarda dikkate alınmalıdır.

Gerek Lefebvre'in mekânın üretimi konusunda geleceğin tahayyülü olarak ortaya koyduğu diferansiyel mekân- onun bileşenleri olan merkezîlik ve farklılık hakları- gerekse kent hakkı kavramı feminist toplumsal adalet düşüncesi ile uyumlu, kapsayıcı gelecek tahayyülleridir. Bu anlamda feminizm kent hakkına ihtiyaç duymaktadır. Fakat bundan daha önemli olan ise kent hakkının ve diferansiyel mekân düşüncesinin feminizme duyduğu ihtiyaçtır. Çünkü geleceğin kent toplumuna müdahale etme aracı olarak kent hakkı kavramının içi feminist, ırkçılık karşıtı, engelli ayrımcılığı karşıtı vb., talepleri içermediği, onları merkezine yerleştirmedeği sürece soyut ve genel bir söylem olarak kurduğu özgürlük düzeyine ulaşamayacaktır. Bunun için Henri Lefebvre'in farklılık hakkı konusunda söylediklerinden çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. Tam da bu nedenle kent hakkı konusunda feminist araştırma ve argümanlar gerek tarihsel ve güncel durumun analizinde gerekse gelecek tahayyülünde gerçek anlamda dikkate alınmalıdır.

Extended Abstract

A Feminist Critique for an Inclusive Understanding of the Right to the City

This paper presents a critical feminist evaluation of the pretension of inclusivity of the right to the city literature. The concept of the right to the city, produced by Henri Lefebvre in his book *The Right to the City* (La Droit a La Ville), is a radical citizenship ideal arguing for the domination of the use value in the organisation of time and space, individualisation in collectivity, and a public life devoid of systematic injustices. Shedding light on capitalism and bourgeoisie representative democracy, Lefebvre analyses both the spatial and political exclusion of the working class from urban space and the production of contradictory spaces and practices as opposed to the commodification of urban space and social relations within capitalism. The main components of the right to the city- the right to participate and the right to appropriate- are produced by imagining a scenario in which the social practices and everyday lifestyles in these contradictory spaces dominate the urban space. Under such circumstances, the urban space would not be produced like a commodified object but would become an *oeuvre*, a state of art that is contradictory to the capitalist abstract space. Urban inhabitants, then, would not be alienated from their nature, urban space, and the nature itself.

The right to the city concept of Henri Lefebvre has become increasingly popular in recent decades. A significant body of literature has been produced studying the right to the city in relation to housing policies, planetary urbanization, urban movements, etc. Parallel to such interest, there has been a growing feminist right to the city literature in Turkey and other country contexts. Prior to taking a direct interest in the concept, feminist urban research has already exhibited the forms of gender-based inequality and exclusion in cities and urban life. Significant literature has already been accumulated in that field. For instance, feminist studies in Turkish literature have shown the dramatic exclusion of women from local politics as well as from the use of urban public spaces. International literature has

also provided a considerable body of research based on intersectionality, focusing on the issues of 'the right to demand rights', poverty, exclusion from the public sphere through sexual division of labour, unpaid work, etc.

The paper argues that despite the existence of such critical feminist literature, studies on the right to the city mainly focus on capitalism and class-based distinctions, partialise gender-based inequalities and ignore feminist knowledge. To reiterate, the right to the city is articulated on a historical analysis of capitalism and class relations, but it aims to interfere in the direction of capitalism in the future to establish a non-capitalist urban life. Therefore, although the main subject of the historical analyses is the working class, every urban dweller (except capitalists) has the right to the city. Here is a gap of inclusivity between the analysis of the past and the contemporary conditions of living and the imagination of the future, where it seems that the groups who are excluded from the analyses of the past and the contemporary conditions of living, suddenly are incorporated into the imagination of the future. Women, LGBTQ+ groups, racially discriminated people, and disabled people who may not necessarily find themselves within the historically oriented class-based analysis, may feel part of the right to the city demand.

A closer look at the main sources dominating the right to the city literature unveils the ways in which gender is partialised and feminist knowledge is ignored. In these main sources, the issue of gender-based inequalities and/or feminist research appear only in the 'related' paragraphs (i) when it is stated that there are feminist studies on the right to the city (almost solely referred to Fenster, 2005), (ii) adding women's experiences (shortly) into the discussions made at the particular paragraphs/pages, and (iii) to discuss the issues of identity and difference in relation to the right to the city. These patterns result in the partialisation of gender in the right to the city discussions and the ignorance of feminist knowledge on the right to the city and urban inequalities. The ways in which gender is added into the discussions of the right to the city through the concept of 'the right to difference' deserves particular attention. The right to difference is one of the two main components of the differential space, which is the imagination of the future urban space in which the right to the city is practised. The right to difference refers to the existence and exercise of maximal difference in urban space/life, unlike the minimal existence of difference in capitalist abstract space. The dominating studies

in the right to the city literature take gender into account- as an example of multiple identities urban dwellers have- when they refer to discussions on the right to difference. Even then, these studies almost solely use Henri Lefebvre's writings on the matter. Consequently, gender is partialised and feminist knowledge is ignored in the dominating right to the city literature.

This paper argues that for a thoroughly inclusive conceptualisation of the right to the city, gender-based inequalities, and feminist knowledge should be centralised within the right to the city literature. Feminist knowledge should be incorporated into the analyses of the history and the contemporary conditions of living as well as the imagination of the future, just co-living. Once feminist knowledge is properly taken into account, it can be clear that women do not only demand the right to difference but the other main component of the differential space too, which is the right to centrality.

Kaynakça/References

- Alkan, A. (1999). Özel alan- kamusal alan ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekân. *Tartışma Metinleri, A.Ü. SBF Basımevi*, 16, 1-30.
- Alkan, A. (2005). *Yerel yönetimler ve cinsiyet: Kadınların kentte görünmez varlığı*. Dipnot Yayınları.
- Attoh, K. A. (2011). What kind of right is the right to the city?. *Progress in Human Geography*, 35(5), 669-685. <https://doi.org/10.18740/S44K5V>
- Bakan, A. B. (2012). Marxism, feminism and epistemological dissonance. *Socialist Studies/Etudes Socialistes*, 8(2), 60-84. <https://doi.org/10.18740/S44K5V>
- Bastia, T. (2018). Transnational migration and the gendered right to the city in Buenos Aires. *Cities*, 76, 18-22. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2017.06.014>
- Bektaş Ata, L. (2021a). *Limontepe'de yaşamak, büyümek, beklemek: Kentsel dönüşüm öncesi bir mahalle anlatısı*. İdealkent Yayınları.
- Bektaş Ata, L. (2021b). Gecekondu kadınların kent hakkı: Kentlilik, katılım ve deneyim. https://rwi.lu.se/wp-content/uploads/2020/12/Rapor_gecekondu-kadinlarin-kent-hakki.pdf

- Brenner, N. (2004). *New state spaces: Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford University Press.
- Brenner, N. (Der.). (2014). *Implosions/explosions: Towards a study of planetary urbanization*. Jovis Verlag GmbH.
- Butler, C. (2012). *Henri Lefebvre, spatial politics, everyday life and the right to the city*. Routledge.
- Carstens, L., & Pasch, L. (2016). Feminist and intersectional perspectives on the right to the city. C. Mathivet (Der.). *Unweiling right to the city: Representations, uses and instrumentalization of the right to the city*. Citego.
- Cerit Mazlum, S. (2008). Yerel siyaset nedir?. *Kadınlarla ve kadınlar için yerel yönetim*. Ka-Der Yayınları, 27-40.
- Chau, H. S., Pelzelmayer, K. & Schwiter, K. (2018). Short-term circular migration and gendered negotiation of the right to the city: The case of migrant live-in care workers in Basel, Switzerland. *Cities*, 76, 4-11. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.004>
- Demirbaş, G. (2021). The place of honour code in middle-class women's leisure in high-security estates in Turkey. *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 22(1), 25-40.
- Fenster, T. (2005). The right to the gendered city: Different formations of belonging in everyday life. *Journal of Gender Studies*, 14 (3), 217-231. <https://doi.org/10.1080/09589230500264109>
- Geniş Ş., & Köse Akkırman, D. (2020). Eşitsizlik mekânları olarak mahalleler ve kadınların kent hakkı. *Amme İdaresi Dergisi*, 53(1), 1-35.
- Goonewardena, K., Kipfer, S., Milgrom, R., & Schmid, C. (2008). *Space, difference, everyday life: Reading Henri Lefebvre*. Routledge.
- Göral, Ö. S. (2011). Kentsel dönüşüm projelerine muhalefet etmek: Kentsel muhalefetin cinsiyeti. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 67-81.
- Hess, R. (2014). Henri Lefebvre ve mekân düşüncesi. H. Lefebvre (Der.) *Mekânın üretimi*. Sel Yayıncılık, 9-21. http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/kadin-meclislerinin-izlenmesi_sosyal-medya.pdf
- Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der) (2020b). Kent Konseyi Kadın Meclislerinin İzlenmesi.
- Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der), (2020a). 2019 Yerel seçimlerine toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden bakmak. https://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/KA.DER_Sivil-Dusun_Kitapcik.pdf

- Kaymaz, C. (2021). Henri Lefebvre'nin müdahaleleri: Kentsel haklara karşı kent hakkı. *Alternatif Politika*, 13(3), 758-789. <https://doi.org/10.53376/ap.2021.26>
- Leary-Owhin, M. E. & McCarthy, J. P. (2020). *The Routledge handbook of Henri Lefebvre, the city and urban society*, Routledge
- Lefebvre H. (2003a/1970). From the city to urban society. *Urban revolution*. University of Minnesota Press, 1-22.
- Lefebvre, H. (2003b/1990). From the social pact to the contract of citizenship (from Du Contrat de Citoyennette, 1990). S. Elden, E. Lebas ve E. Kofman (Der.). *Henri Lefebvre: Key writings*. Continuum Press, 238-255.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi III: Moderniteden modernizme*. I. Ergüden (Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on cities*. E. Kofman ve E. Lebas (Çev., Der.). Blackwell Publishers
- Lordoğlu, C. (2020). *İstanbul'da bekar kadın olmak*. İletişim Yayınları.
- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2-3), 185-197. <http://dx.doi.org/10.1080/13604810902982177>
- Marcuse, P. (2014). Reading the right to the city. *City*, 18(1), 4-9. <https://doi.org/10.1080/13604813.2014.878110>
- Mayer, M. (2009). The 'right to the city' in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2), 362-374. <https://doi.org/10.1080/13604810902982755>
- Merrifield, A. (2017). Fifty years on the right to the city. *The right to the city: A Verso report*. Verso Books.
- Metzger, J. (2007). *What would Jane say? City-building women and A tale of two Chicagos*, Lake Claremont Press.
- Negiz, N. & Uçer, N. (2012). Yerel siyasette seçil(e)meyen kadın: 2004-2009 Mart seçimleri düzleminde analitik bir inceleme. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 21(2), 1-23.
- Öner, R. V. & Osmanogulları, F. (2017). Kentli haklarına karşı şehir hakkı: Farklılıklar, benzerlikler ve eğilimler. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 8(11), 75-98.
- Peake, L & Pratt, G. (2017). Why women in cities matter. A. Bain ve L. Peake (Der.). *Urbanization in a global context*, Oxford University Press, 276-294.
- Purcell, M. (2003). Citizenship and the right to the global city: Reimagining the capitalist world order. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27 (3), 564-590. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00467>

- Purcell, M. (2013). The right to the city: the struggle for democracy in the urban public realm. *Policy&Politics*, 43(3), 311-327. <https://doi.org/10.1332/030557312X655639>
- Rose, G. (1993). *Feminism & geography: The limits of geographical knowledge*. University of Minnesota Press.
- Samara, T. R., He, S., & Chen, G. (2013). *Locating right to the city in the Global South*. Routledge.
- Schmid, C. (2014). Networks, borders, differences: Towards a theory of the urban. N. Brenner (Der.). *New state spaces: Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford University Press, 52-67.
- Sezgin, S. (2019). Yerel siyasette kadın temsili: 31 Mart 2019 yerel seçimleri Kırklareli ili örneğinde bir değerlendirme. *T. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E- Dergi*, 8(2), 21-47.
- Shields, R. (1999). *Lefebvre, love and struggle: Spatial dialectics*. Routledge.
- Shields, R. (2001). Henri Lefebvre. A. Elliot ve B. S. Turner (Der.). *Profiles in contemporary social theory*, Sage Yayınevi, 226-237.
- Skeggs, Beverley. (2008). The dirty history of feminism and sociology: or the war of conceptual attritio. *The Sociological Review*, 56(4), 670-690. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2008.00810.x>
- Tsavdarolgou, C. (2020). The 'newcomers' right to the city: Producing common spaces in Athens and Thessaloniki, M. E. Leary-Owhin ve J. P. McCarthy (DER.). *The Routledge handbook of Henri Lefebvre, the city and urban society*, Routledge, 411-42.
- Tuncer S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusal feminist bir saha hikayesi. *Moment Dergi*, 2(2), 30-58.
- Tuncer, S. & Demirci, R. (2021). Özel ile kamusal ekseninde Covid-19 pandemisi: Cinsiyetlendirilmiş gündelik kentsel mekân deneyimi ve kadınların güvenlik mesaisi. *İdealkent*, 1, 491-535.
- Watt, P. (2018). Gendering the right to housing in the city: Homeless female lone parents in post-Olympics, austerity East London. *Cities*, 76, 43-51. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.005>
- Wedel, H. (2001). *Siyaset ve cinsiyet: İstanbul gecekondularında kadınların siyasal katılımı*. İstanbul: Metis Yayınları.

Dr. Gökben Demirbaş lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde 2008 yılında, yüksek lisans derecesini Trakya Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında 2012 yılında, doktora derecesini ise Glasgow Üniversitesi

Sosyoloji programında 2018 yılında tamamladı. Doktora tezi “Kentsel Türkiye’de Kadınların Serbest Zaman Deneyimleri: Karşılaştırmalı Mahalle Araştırması” başlığını taşımaktadır. Akademik ilgi alanlarını kent, toplumsal cinsiyet, sınıf ilişkileri ve serbest zaman deneyimleri oluşturuyor. Bu ilişki ve deneyimleri niteliksel araştırmalar yoluyla ve insanların deneyimlerini mekanlara gömülü olarak anlama imkânı veren araştırma tekniklerini kullanarak anlamayı hedefliyor. Halen Trakya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde doktor öğretim üyesi olarak çalışıyor.

Dr Gökben Demirbaş completed her undergraduate degree at Marmara University Political Science and International Relations Department in 2008. She has a master’s degree from Trakya University Public Administration Department, graduated in 2012. She also holds a PhD degree from Glasgow University Sociology Department, graduated in 2018. Her thesis, entitled “Women’s Leisure in Urban Turkey: A Comparative Neighbourhood Study” focuses on the relationship between gender, class, leisure and space, everyday lives in urban neighbourhoods and social in/exclusion practices, which also form her broader academic interests. She researches these relations and experiences by utilising geographical research methods which allow us to get insights on how making sense of one’s experiences are embedded into the socio-spatial conditions. She is currently employed as lecturer in the Political Science and Public Administration Department at Trakya University (Turkey).

E-posta: gokbendemirbas@trakya.edu.tr

Teşekkür

Bu makalede sergilenen fikirlerin gelişimini İzmir Kent Hakkı Merkezi tarafından düzenlenen Kent Hakkı Okumaları grubu üyeleri ile yapılan düzenli okumalar ve tartışmalar desteklemiştir. Başta İzmir Kent Hakkı Merkezi kurucu üyeleri olmak üzere tüm okuma grubu üyelerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Aydınlanma Karşıtlığı: 18. Yüzyılda Mimarlık ve Pitoresk¹

*

Figen İşiker²

ORCID: 0000-0001-8789-1771

Öz

18. yüzyıl Aydınlanma dönemini inşa eden paradigmlar, birçok alanda eş zamanlı olarak gerçekleşir. Bu paradigmlar kavramların sınırlı içermelerle tartışıldığı, bilgi alanlarının disiplin rejimlerini üretmesine imkân vererek oldukça tanımlı bir çerçeve içinde ortaya konmalarına aracılık eder. Mimarlıkta epistemolojik söylemin inşası da benzer bir kavrayışla gerçekleşir. 18. yüzyılda arkeolojik alanların kazılmaya başlanması ve deniz aşırı seyahatlerin yapılması “başka” mimarlıkların farkına varılmasını sağlar. Ancak bu türden karşılaşmalar Antikite üzerine inşa edilen mimarlık bilgi alanının temellerini sarsar. Bu mimarlıkların belgelenmesi, durmadan çoğalan bilgi üretimini ve daha önce tartışılmamış pek çok konuyu kurumsal/kuramsal alanlarda da gündeme taşır. Verimli sayılabilecek hararetli tartışmalar yapılırsa da bu karşılaşmalar kaçınılmaz olarak mimarlıkta paradokslar üretirek mevcut alışkanlıkları ve geleneksel söylemleri krize uğratar. Bu çalışma mimarlık içinde zaman-mekân paradoksu üretmiş ve bu nedenle anti-Aydınlanma olarak ifade edilebilecek durumlara neden olan örnekler etrafında şekillenir. Bu metinde yer alacak örnekler Alexander Pope, manzara bahçeleri ve folly özelinde bir tartışma yürütür. Sözkonusu örnekler Aydınlanma ideolojisi ile tutarlı bir alan olarak inşa edilmeye çalışılan mimarlığı, bütünüyle sterilize etmek için mimarlık tarih yazımında çok kısıtlı bir çerçevede konuşulmasına neden olur. Sözelimi bu çalışmanın kuramsal altlığı oluşturur ve 18. yüzyıl mimarlık tarih yazımını içinde önemli bir yere sahip Pitoresk meselesi üzerine sayısız metin üretilmiş olsa da içindeki paradoksal durumlarla ilgili anlamlı tartışmalara pek rastlanmaz. Bu durum tesadüfi olmayacak biçimde mimarlığı belirli kurallar bütünüünün oluşturduğu bir alanda sınırlı bir bakışla görmeye neden olur. Oysa bu durumların da epistemolojisini anlamaya çalışmak, mimarlığı başka türlü konuşabilmenin yollarını aramak için oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: 18. yüzyıl, Aydınlanma, Pitoresk, Mimarlık, Tarih yazımı

¹ Bu makale Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Doktora programında tamamlanan tezden üretilmiştir. Bkz. Figen İşiker, Mimarlıkta Kuramsal Suskunluğun İnşası ve İmkanları, MAÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Danışman: Uğur Tanyeli, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mardin, 2022.

² Dr. Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, e-mail: figenisiker@gmail.com



Anti-Enlightenment: Architecture and Picturesque in the 18th Century³

*

Figen Işiker⁴

ORCID: 0000-0001-8789-1771

Abstract

The paradigms constructing the 18th-century Enlightenment took place simultaneously in many fields. These paradigms mediate the presentations of concepts within a limited framework. The construction of epistemological discourse in architecture occurs with a similar understanding. In the 18th century, excavation of archaeological sites and overseas travels caused an awareness of “other” architectures. However, such encounters shake the basements of the architectural knowledge built on Antiquity. Documentations of these architectures bring about production of knowledge and many issues to the agenda in institutional/theoretical fields not discussed before. Although there are heated debates that can be considered as productive, these encounters inevitably produce paradoxes in architecture and crises in the existing habits and traditional discourses. In this study it is discussed through examples producing time-space paradoxes in architecture and therefore caused situations that can be seen as anti-Enlightenment, such as Alexander Pope, landscape gardens and follies. These were negotiated in a limited framework to be consistent with Enlightenment ideology. For example, discussions about paradoxical situations were rare despite the fact that numerous texts were written on Picturesque, which forms the theoretical basis of this study and takes an important place in 18th-century architectural historiography. This situation, not coincidentally, confines architecture in a limited frame in a set of such rules. In fact, it is very meaningful to understand the epistemology of these situations in order to scrutinize time-space paradoxes in architecture, differently.

Keywords: 18-th century, Enlightenment, Picturesque, Architecture, Historiography

³ This article is based on the thesis completed in the PhD program in the Architecture Department of Institute of Post-Graduate Education, Mardin Artuklu University. Figen Işiker, The Construction and Possibilities of Theoretical Silence in Architecture, MAU Institute of Post-Graduate Education, Department of Architecture, Supervisor: Uğur Tanyeli, Unpublished Doctoral Thesis, Mardin, 2022.

⁴ Research Assistant Dr., Mardin Artuklu University, e-mail: figenisiker@gmail.com

Giriş

Batı⁵ dünyasında gerçekleşen 18. yüzyıl Aydınlanması, insanın dünyaya bakışını değiştiren, özgürlük söylemlerini destekleyen, doğa üzerine düşüncelerin önemli ölçüde çoğaldığı entelektüel bir hareket olarak başlar. İnsanın düşünce serüveninde önemli değişimlerin yaşandığı ve aklın kullanımının görece özgürleştiği, bilginin çığ gibi büyüdüğü, dolayısıyla her şeyin anlamlandırılmaya çalışıldığı önemli tarihsel bir dönemeçtir (Starobinski, 2012). Bu bağlamda, bir tarafta bilindik kavramların kökenlerine inerek her şeyin ussal bağlamda yeniden tanımlandığı ve tashih edildiği girişimler olurken, öte taraftan bilgi alanlarının kendi disiplin rejimlerini inşa ettiği görülür (Robertson, 2005). Yeni kavramlarla da desteklenen bu inşa, günden güne artan bilgi yığınyla baş etmenin entelektüel yollarının da üretildiği paradoksal bir dönemin başlangıcıdır aynı zamanda.

Aydınlanma ile birlikte mimarlık tarihyazımı da mimarlığın disiplin rejiminin inşa edilmesinde başat araçlardan biri olur. Yapılar artık sadece stilleri veya inşa edildikleri mimari düzenler bağlamında tartışılmazlar. Aynı zamanda kültürel, coğrafi, politik veya sosyal ilişkileri irdelenerek ele alınır, detaylı çizimleri yapılır, belgelenir ve Aydınlanma ilkeleri ışığında mimarlık epistemolojisinin inşa edilmesinde katkıda bulunurlar.

Her ne kadar bilgi alanları kendi disiplin rejimlerini oluştursa da Aydınlanmanın kolektif bir üretim olduğu ve kaçınılmaz olarak disiplinler arasındaki ayrımları her seferinde yıkabilecek sürprizleri içerdiği söylenebilir. Bu durum 20. yüzyıl sonrası Aydınlanma üzerine yazılan metinlerin önemli tartışma konuları arasındadır. Disiplinler arasındaki sınırları eriten meselelerin yanında alanların kendi içinde belirlenen kurallara uymayan ve disiplin sınırlarını zorlayan durumların da olduğu aşikârdır. Kuramsal metinlerde pek de yazılmaya değer bulunmayan, önemsiz gibi görülen bu durumlar ise henüz konuşulmayan meseleler olarak bir kenarda durur. Öyle ki Aydınlanma düşüncesinin mimarlık bağlamında ilk kez ele alınışı 20. yüzyılda Emil Kaufmann tarafından olur. Kaufmann *Architecture in the Age of Reason: Baroque and Post-Baroque in England, Italy, and France* (1955) çalışmasında vizyoner mimarlar olarak nitelendirdiği 18. yüzyıl mimarlarından Étienne-Louis Boullée ve Claude-Nicolas Ledoux'yü, Aydınlanma felsefesini temsil eden Montesquieu, Rousseau ve Kant gibi önemli şahsiyetlerle benzeşim kurarak anlatır.

⁵ Batı kavramının metindeki anlamı tarihsel-coğrafi Batıya işaret eder.

Kaufmann'ın bu aktörler ekseninde kurduğu Aydınlanma ve mimarlık ilişkisi, Allan Braham'ın *The Architecture of the French Enlightenment* (1980) çalışmasıyla uzunca bir süre sonra yeniden gündeme gelir (Vidler, 2014: 184). Aydınlanma düşüncesini berrak tutmak için önemsiz görülen ve mimarlık tarihyazımı içinde yer almayan bu durumlar,⁶ mevcut paradigmalara ile anlatılmadığı ya da toplumsallığın genel geçer alışkanlıklarına uymadığı için her seferinde paradokslara neden olurlar. Bu çalışmanın amacı bu türden örnek durumları güncel alımlanma biçimlerinin içine yerleştirmek değildir. Aksine bundan bilinçli olarak kaçınılır. Amaç, mevcut olana sığ(a)mayan ya da aktüel durumda kendine “yer edinmeyenleri” de görmek ve bilgi rejimlerini anlamaya çalışmaktır. Bu metin, anti-Aydınlanma⁷ yaklaşımları olarak ele alınan ve o dönem kuramsal tartışmaların odağına girmeyen, dışında kalan/bırakılan bazı “önemsiz” meseleleri mimarlık bağlamında ele alarak tartışmaya açmak niyetindedir.

Evvela mimarlıkta tıkanmalara yol açan durumların ürettikleri paradoksları tanımlamak ve kısaca açıklamak anlamlı olacaktır. Bu metnin konusu olan örnek durumların yol açtığı paradokslardan birkaçı şöyledir. İlki, bir mimarlık üretiminin ne tarihsel olanla ne de kendi döneminin genel geçer yaklaşımlarıyla ilişki kur(a)madığı durumlarda ortaya çıkar. Mimarlık içinde kolay kolay anlamlandırılmayan, dolayısıyla çizgisel mimarlık tarihi anlatısını her seferinde krize sokan böylesi durumlar “kronolojik/tarihsel” paradokslar oluşturur. İkincisi ise “mekânsal” paradokstur. Bir mimarlık ürününün mev-

⁶ Aydınlanma konusu oldukça kapsamlı ve geniş bir literatüre sahiptir. Dolayısıyla bu çalışma, sınırlı bir çerçevede tutularak, Aydınlanma çağında yaşanan dönüşümlerin mimarlık bağlamındaki tartışmalarına yer verir. Aklın kullanımına dair söylemlerin hâkim olduğu 18. yüzyıl Antikite'den beslenen mimarlığı ussal yaklaşımlarla inşa eder. Marc-Antoine Laugier'nin *primitive hut* teorisi tam da bunu yapmayı amaçlar. Antik mimarlığın öğeleri olan sütun, saçaklık ve alınlığın bir yapıyı ayakta tutacak temel bileşenler olduğunu söyler. Hem geçmişini hem de kendi dönemini aynı evrensel akılla okumayı önerir (Laugier, 1755). Ancak bu evrensel model önemli ölçüde kabul görse de buna aykırılık oluşturacak durumlara da rastlanır. Jacques-Germain Soufflot'un antik dönem tapınaklarındaki unsurlara sahip Sainte Geneviève Kilisesi'ni gotik mimarlığın strüktürel yaklaşımı ile inşa etmesi (Mondain-Monval, 1918: 425), Fischer von Erlach'ın *Entwurf einer historischen Architektur* (1721) kitabıyla farklı coğrafyaların mimarlık üretimlerini ortaya koyması, arkeolojik kazılarda ortaya çıkan Klasik dönem yapılarının ölçümleri ve çizimleriyle belgelenmesi (Mallgrave, 2005: 80) sonucu ortaya çıkan farklılıklara sadece birkaç örnektir.

⁷ Bir önceki dipnotta verilen örnekler anti-Aydınlanma yaklaşımları olarak tanımlanabilir. Mevcut akılcı yaklaşımlara ve bu çerçevede inşa edilen mimarlık ilkelerine uymazlar. Bu durumlar 18. yüzyılın son çeyreği ile beraber mimarlıkta Romantizm hareketinin yükselişine de katkıda bulurlar. Daha detaylı bilgi için bkz. Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (O. Özügül, Çev.). Kabcacı Yayınevi.

cut fiziksel çevreyle ne bağlamsal ne de coğrafi olarak ilişki kur(a)madığı durumlarda ortaya çıkar. Yere ilişkin bütün beklentileri tahrip ederek yerden özerkleşen bu mimarlıklar kuramsal olarak kolay kolay anlamlandırılmaz ve bu sebeple tarihyazımı içinde yer al(a)mazlar. Bir diğer paradoks ise bir mimarlık ürününün ne işe yaradığına dair verilecek bir cevabın olmadığı durumlarda ortaya çıkar. “İşe yararlılık” paradoksu olarak tanımlanabilecek bu türden mimari üretimlerde, tasarlanma amacının kullanım amacıyla örtüşmemesi rasyonalist düşünceyi ciddi anlamda tahrip eder. Kabaca üç farklı çıkmazı ifade eden ve zaman-mekân paradoksu ortak başlığında toplanabilecek örnekler yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Aydınlanmanın inşasıyla birlikte kaçınılmaz olarak pek çok anti-Aydınlanma durumları da üretilir kuşkusuz. Dolayısıyla burada sözü geçmeyen pek çok paradoksun olduğu akılda tutularak bu metin okunmalıdır.

Çalışmada sözü geçen ve zaman-mekân paradoksu yarattığı düşünülen durumlar, 18. yüzyılın önemli tartışmalarından biri olan Pitoresk meselesi ile doğrudan ilişkilendirilir. Pitoresk başta şiir, edebiyat ve resim olmak üzere mimarlığın da içinde olduğu birçok alanı etkilemiş ve doğa üzerinden yapılan felsefi tartışmaların odağı olmuştur. Batı perspektifinde doğa düşüncesinin büyük bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Hristiyanlık düşüncesinde korkutucu betimlemelerle ve tanrının insanı cezalandırdığı yer olarak görülen doğa, duyular ile algılanan ve güzellik söylemleri ile inşa edilen estetik bir değer olarak anılmaya başlar. 18. yüzyılın başlarında yeni konuşulmaya başlanan manzara bahçeleri kapsamında irdelenen mesele, kurucu aktörleri ve bu aktörlerin bahçeler üzerine ürettikleri mimarlık tartışmaları çerçevesinde ele alınacaktır. Bu sebeple meseleye giriş yapabilmek için İngiltere’de ortaya çıkan Pitoresk kuramın tarihselliğine kısaca göz atmak anlamlı olacaktır.

18. yüzyıl birçok şeyde olduğu gibi tabiat imgesinin de değiştiği yüzyıldır. Geometrik bahçeler yerini kıvrımlı patikalara, düzensiz dikilmiş ağaçlara ve engebeli arazilere bırakır. Öncelikle İngiltere’de ardından da Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde benimsenen bu tabiat anlayışı salt tasarlama biçiminin değiştiği anlamına gelmez, aynı zamanda fikrî dönüşümün de bir göstergesidir. Pitoresk ve Romantik anlayış özellikle de bahçe tasarımlarında ifade bulur. 18. yüzyılın ilk yarısında formel bahçelerin dayattığı tasarımlar eleştirilmeye başlanır. Fransız ve Hollanda zevkleri ile tasarlanan bu bahçeleri ilk kez eleştirenlerden biri filozof-yazar Anthony Shaftesbury’dir (1711). Shaftesbury bu bahçe stilini “*the formal mockery of princely gardens*” [görmekli bahçelerin meşru/kamusal bir biçimde alaya alınması] olarak tarifler (Buttlar, 2003: 143). 1712’de ise yazar, şair Joseph Addison’ın haftalık dergisi *Spectator*’da

peyzaj bahçeleri ile ilgili yazdığı bir yazı dizisi İngiliz Bahçelerinin şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Adisson'ın *Pleasures of the Imagination* başlıklı denemesinde ve ardından yazdığı diğer denemelerde bir yandan Fransız peyzaj bahçelerini eleştirirken öte taraftan bir peyzaj bahçesinin ne tür özelliklere sahip olması gerektiğini anlatır:

"İnsan Zihni doğal olarak kendisine kısıtlama gibi görünen her şeyden nefret eder ve Görme yetisi dar bir alana sıkıştırıldığında ve her tarafı duvarlar ya da dağlarla çevrili olduğunda kendisini bir tür Hapsedilmişlik içinde hayal etmeye yatkındır. Aksine, geniş bir Ufuk, Gözün geniş bir alana yayılabildiği, Manzarasının enginliği üzerinde genişçe düşünebildiği ve kendisini Gözlemine sunan Nesnelere Çeşitliliği arasında kendini kaybedebildiği bir Özgürlük İmgesidir." (Adisson, 1712)

Addison bu yazı dizisinde insan zihninin nefret ettiği kısıtlayıcı durumlar olarak gönderme yaptığı Fransız bahçelerinin katı geometrik formlarla şekillendirilmiş sınırlara sahip düzenlemelerinin, insan doğasına aykırı olduğunu her fırsatta vurgular. Şairlerin doğaya olan hayranlığını da doğanın sonsuz ve sınırlandırılmayan manzaralarıyla ilişkilendirir. Bu sebeple hayal gücünü harekete geçiren ve doğanın en mükemmel şekilde okunduğu kır evlerini şairler için iyi birer yaşam alanı olarak tarifler (Addison, 1712). Bunun somutlaşmış ilk örneği ise şair Alexander Pope'un şiir-mimarlık diyalektiği ile inşa ettiği Twickenham'daki evi ve bahçesidir. Doğayı sekanslar ve sahneler olarak tahayyül eden bu anlayış içinde *folly*, *grotto*, obelisk, pagoda vd. bahçe yapıları da bu sanat eserinin tamamlayıcı unsurları olarak var olurlar. Bir yüzyıllık süreç içinde binlercesi inşa edilecek bu mimarlık nesnelere kendi olumsuzlukları içinde düşünölmeye ve anlaşılmaya değerdir.

1. Alexander Pope'un *Grotto*'su ve Şiir-Mimarlık Diyalektiği

Özgürlük söylemleriyle birleşen ve formel Fransız bahçelerine bir eleştiri olarak görölebilecek erken dönem İngiliz Bahçeleri şairler, politikacılar, edebiyatçılar, felsefecilerin vd. metinleri ve retorikleriyle epistemik olarak inşa edilmeye başlanır. Bahçe tasarımcıları ve mimarlar dışından bir grubun söylemsel inşası ile önem kazanmaya başlayan bahçeler, Pitoresk olarak adlandırılacak bir kuramın başlangıcıdır aynı zamanda. Örneğin, özellikle de hicivli yönüyle tanınan şair ve eleştirmen Alexander Pope, bu inşanın başat aktörlerinden biridir.

Versailles bahçe düzeninin etkisinin baskın olduğu bir dönemde, belirlenmiş katı kuralların dışına çıkılan ve bu sayede özgürleşmenin vurgusu yapılan yazılar önemli derecede merak uyandırmaya başlar. Pope'un şiirlerinde ve metinlerinde heyecan uyandıran ve büyümlü bir dünyayı betimleyen bahçe temalı anlatıları, teorik metinlerin üretilmesine de katkı sağlar. Ancak üretimleri sadece yazdıklarıyla kalmaz. Anlatıyla kurduğu dünyanın fiziksel inşasını da gerçekleştirmek ister. Bunun üzerine 1719 senesinde Tames nehri kıyısında Twickenham'da satın aldığı bir arazide fikirlerini uygulamaya koyar. İngiliz Bahçeleri'nin mimarlık dışından bir araçla söylemsel olarak tasarlanması ve sonrasında inşa edilmesi, mimarlığın bilindik icrasının dışında alışılmadık bir yöntem de ortaya koyar. Bu durum sadece formel Fransız bahçelerine karşı bir özgürleşmeyi değil, aynı zamanda Aydınlanma ilkeleriyle yeniden tariflenen Klasik mimarlık ilkelerinden de özgürleşmenin ilk adımları olarak okunabilir. O dönem İngiltere'deki kır evlerinin Palladyen tarzdaki villaları bu arazide de dikkat çekecek niteliktedir. Ancak bu villayı diğerlerinden ayıran önemli bir fark vardır. Popu'un yaptırdığı bu bahçede villasının altında yer alan bir de *grotto* yer alır. *Grotto*, elbette Pope'un 18. yüzyılda icat ettiği bir durum değildi. 16. yüzyılda ağırlıklı olarak İtalya ve Almanya'da bu türden yapılara rastlanırdı. Ancak sanat ve doğanın birbirini ürettiği bu yeni bahçe anlayışının bir tür özgürleşme aracı olması, *grottonun* 18. yüzyılda yayılmasını sağlar. Bu özgürleştirici bahçe tasarımları, içinde barındırdığı diğer bahçe yapıları ile mimarlığın da özgürleştiği bir araç olarak yorumlanabilir.

Pope'un kendisi gibi Katolik⁸ olan arkadaşı, muhafazakâr mimar James Gibbs'in desteği ile tasarladığı ve inşası 1725'e kadar dönüşerek devam eden *grottosu*, hem estetik amaçları olan hem de işlevsel bazı kararları içeren bir tasarıma sahiptir. Evvela bir yol ile ikiye ayrılan arazisini nehirle birleştiren ve işlevsel olarak araziden villaya ulaşımı sağlayacak alanın da bir bütün olarak gezilebilmesine imkân verecek bir alt geçit tasarlar. Bu geçit arazinin farklı noktalarına çıkışı sağlayan çeşitli şekillerde oyulmuş mağaraları villasının altındaki bir tonozla Thames Nehrine bağlar (Şekil 1). Pope'un villasının bodrumundan farklı noktalara ulaşan bu mağaramsı geçitlerin her biri buraya gelen ziyaretçiler için de birbirinden farklı deneyimler sunar. Bunun için

⁸ Bu metin bağlamında Pope'un Katolik olduğunu hatırlatmak önemli bir ayrıntıdır. Çünkü bu dönemde Katolikler'in Londra'nın 10 mil yakınında yaşamaları yasaklanmıştı. Bu sınırlar içindeki mülklere Krallık tarafından el konularak kamulaştırma kararı alınmıştır. Bu sebeple Pope ve annesi, Londra sınırına 8 mil uzaklıkta olan Binfield'teki evlerini satmışlardır. Ardından Pope, Londra'ya 10 mil mesafede bulunan Twickenham'daki bu araziye satın almıştır (Lyon, 2015).

özel bir çaba harcayan Pope, *grotto* inşasının tamamlandığı yıldan ölümüne kadar olan zaman zarfında, yaklaşık yirmi yıl boyunca ziyaretçi deneyimini değiştirmek ve mükemmelleştirmek için *grotto*sunu sürekli dönüştürür. İngiltere'nin bu yeni ve orijinal bahçesi hem deneyimleyenler hem de ziyaretçinin deneyimini sürekli değiştiren Pope için büyük bir zevk haline dönüşür (Lyon, 2015). Örneğin arkadaşı Edward Blount'a 2 Haziran 1725'te yazdığı ve *grotto* inşasının tamamlandığını haber veren mektupta, inşaat esnasında çıkan bir yer altı su kaynağından bahseder (Pope et al., 1871). Mağaranın içindeki bir kaynaktan eko yaparak dökülen sular, sonraki yazılarında akan dereler olarak tariflenir ve meditatif etkilerinden bolca bahsedilir. Bu su kaynağı mağaranın yirmi yıllık revizyonları sürecinde ise yani 1740'lara geldiğinde "üç su şelalesi"ne dönüşmüştür (Mack, 1969: 42). Yapının bir parçası görülen ve bu ilkelerle tasarlanan geometrik bahçelerin aksine doğanın yapıyı şekillendirdiği ve içine uzandığı kuralsız bir tasarım anlayışı olarak alışıldık sınırların dışına çıkar.



Şekil 1. Pope'un villasının Thames Nehri ile bir görünümü. Villanın merkezindeki kemer grottoya bağlantı sağlar (British Museum, Anonim, geç 18. yüzyıl).

Mack'e göre Pope, o dönem şiirlerde yer alan gerçeküstü varlıkların gerçek dünyadaki mekânlarını yaratmaya çalışır. Pope, özellikle de ışık ve gölgenin, seslerin, renklerin ve nesnelere olağan hallerinin dışında algılanabilmesinin bir yolunu keşfetmiştir. Bu sebeple tavanlarda ayna parçaları, mor deniz kabukları, metal parçaları, kabaca oyulmuş kaymaktaşı ile farklı ambiyanslar oluşturmak, ışık ve gölgenin mekâna verdiği derinlik ile bu malzemenin birleşmesinden doğacak farklı mekânsal etkiler için de gerektiğinde kapanıp açılacak pencere ve kapılar tasarlamıştır. Pope, arkadaşı Blount'a yazdığı mektupta ayrıca mağaranın kapıları kapandığında aydınlık odadan gelen ışığın yardımıyla oluşturduğu *camera obscurasından* bahseder (Mack, 1969: 44). Nehir tarafında yer alan aydınlık odadan geçen ışık mağara duvarına dışardaki her şeyi yansıtır. Özellikle de nehirden geçen botların yansımaları hareketli bir gösterim sunar. Pope, elbette *camera obscuranın* mucidi değildi. Ancak Pope, kamerasını tasarladığı karanlık odanın tavan yüzeylerini bezemek için kullandığı ayna, metal parçaları, renkli deniz kabukları ve kaymaktaşı gibi yansıtıcı yüzeylere sahip bu malzemelerle *camera obscuranın* sağladığı imkânın çok daha fazlasını elde etmişti. Yani sadece duvara yansıyan hareketli görüntüyle değil, bu görüntünün diğer yüzeylerde kesitler halinde çoğalması ile ziyaretçilere büyüleyici anlar yaşamalarını sağlanmıştı:

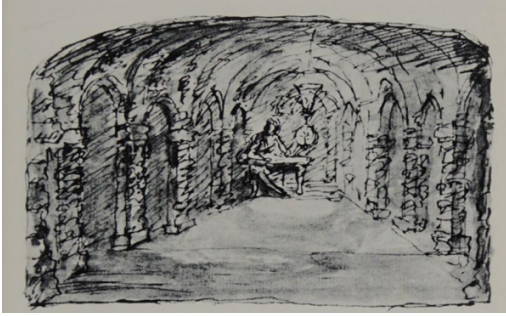
"(...) duvarlarında nehrin tüm nesnelere, tepeler, ormanlar ve tekneler, görünür ışıklarında hareketli bir resim oluşturuyor ve onu aydınlatmaya karar verdiginizde, size çok farklı bir sahne sunuyor." (Pope et al., 1871)

Deneyim tasarımcısı ve gözlemcisi olarak tanımlayabileceğimiz Pope, özel yazışmalarının yanı sıra asıl kimliği olan şairliği ile de tüm bu inşai süreçleri doğrudan olmasa da dolaylı olarak şiirlerinde de konu edinir. Dizeler ağırlıklı bu mekânların uyandırdığı hisler ve yaşattığı deneyimleri anlatsa da alt metninde inşa süreci, kullanılan malzemeler ve tasarım kararlarının neden alındığı ile ilgili pek çok ipucuna da rastlanır. Bu dönem göz önüne alındığında etki kuvveti mimarlık metinlerinden çok daha fazla olan şiirin, mekân üretimine katkısı açıkça görülür. Şiirlerde geçen muhayyel dünyanın gerçekleşmiş mekânları, tekrar şiirin konusu olarak dizelerde inşa edilmesi, katmanlaşarak birbiri içine geçmiş hayal ve gerçeğin de sınırlarını zorlar. Sözün inşaaya, inşanın da tekrar söze dönüştüğü bu durum mimarlık epistemelerini de şaşkına çevirir:

"To build, to plant, whatever you intend,
To rear the column, or the arch to bend,

*To swell the terrace, or to sink the grot;
In all, let Nature never be forgot.” (Pope, 1731)⁹*

Pope’un tasarladığı bu ilgi çekici bahçe birçok ziyaretçiye de ev sahipliği yapar. Gelen misafirlerin adeta büyülediği bu alan konuşuldukça daha da ilgi çekici hale gelir. Özellikle de bahçeyi ziyaret edenlerin bahçeyi konu ederek yazdığı mektuplar, kişisel deneyimlerle birleşince sihirli bir dünya anlamına haline dönüşür. Bu da bahçeye dair merak ve ilgiyi kat kat arttırır. Öyle ki Pope’un bahçesini ziyaret eden bazı arkadaşları Pope’un kendileri için de tasarımlar yapmalarını istemişlerdir. Bahçecilik için başvuru olan otorite haline gelen şair Pope’un tasarımları ve çizimleri 18. yüzyıl bahçeciliğinin belirleyicilerinden biri olmuş ve yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır.



Şekil 2. Pope grottosunda çalışırken. William Kent (1725-1730) (Mack, 1969) (Batey, 1999)

Bu yeni bahçe anlayışı profesyonel mimarların çalışma disiplinini de dönüştürür. Mimarlar artık, hem şiir veya edebi metinlerde konu olan/olabilecek mekânların üreticileri hem de manzara resimlerinin birer tasarımcısı olmuşlardır. Yani mimarlar hem şair, edebiyatçı hem de ressam gömleğini kaçınamaz olarak üzerlerine giymişlerdir. Örneğin bahçede yer alacak her yapının -köprü, yıkık harabe, obelisk, pagoda vd.- bakışın olduğu noktadan,

⁹ Alexander Pope’un, Burlington Kontu’na yazdığı mektupta yer alan dördlüğün Türkçe çevirisi: *“İnşa etmek, dikmek, her ne niyetiniz varsa, Sütunu yükseltmek ya da bükmek için kemeri, Terası genişletmek veya mağarayı gömmek için; Tümünde, doğa asla unutulmasın.” (Pope, 1731)*

hangi perspektiflerde nasıl görüneceği, gölge ve ışıkla birlikte nasıl bir manzara sunacağı temel tasarlama prensipleri haline gelir. Mimarlığın tasarım paradigmasındaki bu değişim, mimarı salt yapı inşası ile ilgilenen bir meslek insanı olmaktan uzaklaştırıp daha çok sanatçı kimliğine yaklaştırır.

2. Manzara Bahçesi

Batılı bir zihnin manzara ile ilişki kurması Doğuya kıyasla çok yeni bir olguydu.¹⁰ Çin’de ilahi olan doğaya duyulan hayranlık ve aşk birçok ritüeli içeren ibadetlerden doğmuştur. Avrupa’daki romantiklerin doğaya duydukları aşk ise Doğudan ödünç alınan mistik pagan tutkusu ve şiirle şekillenmeye başlar. Batıda doğaya atfedilen olumsuz nitelermeler, 17. yüzyılda cansız doğadaki güzelliklerin fark edilmesi ile yavaş yavaş kaybolmaya ve hakkında teoriler üretilmesine neden olur. O güne kadar korunaklı bahçelerle sınırlı müreffeh alanlar dışında kalan ve günahla ilişkilendirilen korkutucu doğa, zamanla günahattan ayrıştırılmaya ve bağımsız bir olgu olarak kavranmaya başlar. Böylece doğadaki güzelliğin varlığı fark edilir derecede artar ve sınırları daha da genişler. Doğayı taklit eden sanat üretimleri o güne kadar pek az sanatçı tarafından girilen bir şeydi. Doğanın temsillerinin üretilmesi ve teo-rik olarak ele alınmaya başlanması Claude, Salvator Rosa ve Gaspard Poussin gibi 17. yüzyıl ressamlarının tuallerinde ve daha sonraları “ideal manzaralar” olarak isimlendirilecek daha çok kırsal anlatan resimlerde hayat bulur (Hussey, 1967: 6). Resim ile geliştirilen bu estetik değer, doğa-resim olgusundan pitoresk-mimarlık olgusuna doğru kayması mimarlık kuramı için de yeni bir tartışma konusu doğurur. Manzara bahçelerinin bu dönemi majör bir şekilde domine edecek kuramsal tartışmalara konu olması ise İngiltere’de başlar. Bu sebeple İngiliz bahçeciliğine kısaca göz atmak anlamlı olacaktır.

¹⁰ Doğu dinlerinde doğa/bahçe/manzara ile doğrudan ilişkili inanışlar ve öğretiler mevcutken Hıristiyanlık’ta bu türden ilişkilerden pek söz edilemez. Örneğin Budizm’de doğanın kendisi ilahi olanın kaynağı kabul edilir, İslam’ın kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’de ise cennet, içinden ırmaklar akan bahçeler şeklinde betimlenir. İncil’de ise doğa ile doğrudan ilahi bir bağ kurulmaz. Sözelimi bahçelerin ve doğanın tasvirleriyle metaforik olarak betimlenen cennet Tanrı’nın egemenliğindeki bir krallık olarak tariflenir. Dahası Batıda ormanlar, dağlar ve nehirler hem tehlikeli hem de günahkâr görülür. Sözelimi ormanlar, dağlar ve denizler, goblinler, vahşi hayvanlar, yaşlı ağaçlar, tuzaklar, soygunlar ve cinayetler gibi günahın mekânları olarak kavranan korkutucu mekânlardır. Bu sebeple maddi çevre ve sosyal ilişkilerin de doğrudan ya da dolaylı olarak inanç biçimlerindeki bu türden kavrayışlarla ilintili olduğu söylenebilir. Batının doğayı kavrayışı ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Hussey, C. (1967). *The picturesque; studies in a point of view*. Archon Books.

Aydınlanma döneminin bir yüzyıllık periyodu İngiliz bahçeciliği bağlamında kabaca üç döneme ayrılarak yazılabilir. İlk dönem, çoğunlukla Grand Tour ve manzara resimlerinin şekillendirdiği bahçe yaklaşımları ile ilgilidir. Burada özellikle de Antik alanlara yapılan geziler hâkim yaklaşımı belirlese de Yunanistan'ın Osmanlı hâkimiyetinde olması, seyyahların rotasını daha çok Antik Roma'ya, yani İtalya manzaralarına çevirmelerine neden olur. Bu döneme dair en iyi örnekleri üretenler William Kent, Stephan Switzer, Charles Bridgenment ve Lord Burlington olmuştur. Sözgelimi ilk önemli örneklerinden biri Burlington'un Chiswick arazilerinde görülür. Burlington, İtalya gezilerinde gördüğü ve etkilendiği Andrea Palladio yapılarının benzerlerini Chiswick'teki bu arazide William Kent'e inşa ettirir. William Kent'le beraber yaptıkları İtalya gezisinde etkilendikleri Palladyen mimarlığın İngiltere'de yaygınlaşmasında katkısı da oldukça büyüktür. İngiliz bahçeciliğinin erken dönemi olarak görülen bu periyodun İngiliz bahçe stiline kendi dilini oluşturması ve ikinci dönemi şekillendirmesi bakımından devrimsel nitelikte olduğu söylenebilir. İkinci dönem İngiliz bahçelerinde ise Palladio'nun çalışmalarının etkileri bariz olarak görülür. Bu periyotta antik çağa ilgi azalırken doğaya, yer şekillerine, göllere ilgi artar. İngiliz bahçeciliğinin belki de en önemli göstergelerinden biri olan "yılan gibi" kıvrımlı çizgiler görülmeye başlar. Lancelot "Capability" Brown ikinci dönemin en önemli temsilcilerinden biridir. Üçüncü dönemde ise Pitoresk hâkim bir anlayış olmaya başlar (Buttlar, 2003). Düzensiz şekiller, kıvrımlı patikalar basitçe formların dönüştüğü anlamına gelmez. O güne kadar öklidyen geometriye ve kartezyen metodolojiye sırtını dayamış mimarlık ilkelerine ve tasarlama yöntemlerine karşı bir meydan okumadır. Bu yeni yaklaşım mimarlığın amentüsü olan Antik mimarlığın da temellendiği anlayışı da yavaş yavaş çözülmeye uğrattır.

Bu dönemin "fazlasıyla doğal" tasarlanmış bahçelerin destekçileriyle, bunu çok sıkıcı bulanlar arasında tartışmalar başlar ve kriz doğurur. Eleştirmenler ikinci dönem bahçelerinin Brown gibi büyük toprak sahiplerine çok yakıştığını söyleseler de bu arazileri fazlasıyla doğal ancak tatsız bulurlar. Böylece pitoreske ilgi duyan bazı arazi sahipleri ve mimarlar, sözgelimi William Temple, Robert Castell ve William Chambers yeni arayışlarını Palladyen mimarlıktan uzaklaşarak Çin bahçelerinde bulurlar. "Sarawagi"¹¹ kavramıyla tanımladıkları Çin bahçelerini, manzaraların ve süs eşyalarının zenginliğinin bir ifadesi olarak mecazi kullanırlar. Örneğin Chambers'ın Doğu bahçivanlığı

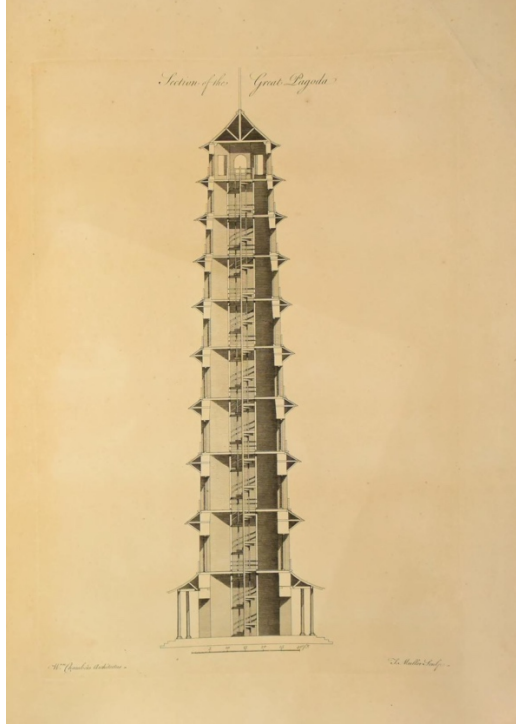
¹¹ Çeşitli süslerle zenginleştirilen büyük bahçeleri ifade eden mecazi bir sıfat.

ile ilgili metninin İngilizce ve Fransızca baskıları çok ses getiren çalışmalarından biridir. Bu bahçe tiplerinin ve yapılarının bir tür özerklik iddiası olması, bu bahçelere olan ilgiyi artırır. İngiliz bahçeciliği Çin bahçelerini taklit ettiği dönemden sonra, yani 1750 civarında daha popüler hale gelir ve zamanla Kıta Avrupası'na özellikle de katı bahçecilik kuralları olan Fransa'ya dahi sızar. İngiliz bahçelerinin başarısı da paradoksal olarak, 1770 tarihinin ilk yeni bahçeciliğin yaratıldığı tarih olarak gören Fransa'da ve diğer Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlamasıyla ortaya çıkar (Cereghini, 2004: 57). İngiliz bahçesinin Versailles Sarayı arazilerine sızması ve orada bir benzerinin tasarlanması bu bakımdan oldukça önemli olarak değerlendirilebilir.

Doğanın matematiksel/kozmetik yasalardan özgürleşmesi liberal düşüncenin de bir sembolü olarak görülür (Buttler, 2003: 144). İnsanın doğa ile ilişkisi "ussal" olandan "kalbi" (sezgisel) olana doğru geçiş yapması bir bakıma rasyonalizmden romantizme geçişin irrasyonel durumunu imler. Bununla beraber bu bahçeler İngiltere'de daha dağınık ve zamana yayılarak kendini göstermeye başlasa da Kıta Avrupası'nda Aydınlanma düşünürleri tarafından, sözgelimi Almanya'da Goethe, Fransa'da Rousseau tarafından desteklenirler ve çoğalmaları çok daha kısa sürede gerçekleşir. İngiltere'de ise manzara bahçeleri belirli bir kitlenin tekelinde ya da bir ekole bağlı değildir. Ancak ironik olarak ilk kez İngiltere'de ortaya çıkan ve oradan yayılan aydınlanma dönemi mason düşüncesi, çoğunluğu Fransa'da gerçekleşen ve üyelerinin bahçelerine masonik sembollerin temsil edildiği bazı tasarımlar yaptırması ile kendini daha baskın göstermeye başlar (Symes, 2016).

Hatırlanacağı üzere Barok dönemin bahçe düzenlemelerinin bir uzantısı olan Fransız saray bahçelerinin geometrik yapısı doğanın sınırlarının matematik yasalara göre düzenlendiği katı bir yapıya sahipti. İngiltere'deki yeni bahçe anlayışı ise bu görüşe tamamen karşı bir söylem üretir. 18. yüzyılın ilk çeyreği Barok bahçe stilinden kopuşu temsil eden ve doğa ile tüm sınırların ortadan kalktığı ve özgürlük söylemiyle birleşen yeni bir bahçe tasarımına doğru geçişin gerçekleştiği dönemdir. Bu söylemin ilk fiziksel girişimi bahçe duvarlarının kaldırılmasıyla gerçekleşir. Dolambaçlı rotaları oluşturan eğrisel çizgilerin William Hogarth tarafından "güzellik çizgisi" olarak ilan edilmesi, Uvedale Price'ın dikkat çektiği harabelerin, pitoresk oldukları için beğenilmesi manzaraya daha da odaklanmak gerektiğini vazedir. Böylece "Capability" Brown tarzı ağaçların araziye konumlandırılmasının yanısıra, çeşitli yönlerden gelebilecek ziyaretçiler için farklı sahneler sunacak ve manzara deneyimine teatrallik katacak birbirinden farklı nesnelere de bahçe tasarımının birer ögesi olur (Ashfield & de Bolla, 1996: 274). Doğudan, özellikle de

Çin'den ithal edilmiş bazı yapı formları ve nesnelere İngiliz bahçelerinin en popüler "folly"leri olmaya başlar. Örneğin Kew Bahçesinde William Chambers tarafından tasarlanan on katlı Pagoda, en önemli *folly* örneklerinden biridir (Şekil 3).



Şekil 3. Kew Bahçesi'ndeki The Great Pagoda'nın kesiti (Chambers, 1763: 53)

Chambers, Çin mimarlığına dair gözlemlerini ve çıkarımlarını anlattığı kitapta Çin manzaralarının içerdiği anlamlar bakımından nasıl tasarlandığına dair bilgiler verir. Özellikle farklı özelliklerdeki yapı türlerinin ne tür doğa unsurlarıyla bir arada düşünüldüğü ve bu bağlamda kompozisyonların üretilmesine değinir. Bu çıkarımlar Chambers'ın Çin'den bağımsız olarak dünyanın herhangi bir yerinde uygulanabilecek kurallar dizisi üretmesine katkı sağlarken, bu yeni mimarlık yaklaşımını meşrulaştıracak bir dayanak noktası da tarifler. Chambers, Doğuya dair yeni bir mimarlık anlattığını düşünse de hala Batı mimarlığının bilindik dili ile konuşur. Öte taraftan mevcut mimarlık söylemleri içinde paradoksal pek çok durumu üretir, ancak bunun üzerinde pek de durmaz. "Yeni" bir şey söylüyor olmanın verdiği güven, paradoksal tüm durumları ortadan kaldırmaya yarayacak bir araç olarak çalışır.

“Binalar rustik olduğunda, onları çevreleyen manzara vahşidir; büyük olduklarında kasvetlidir, renkli olduğunda, bereketlidir: kısacası, Çinliler kompozisyonun her bölümünde aynı karakteri tercih etme konusunda titizlikle iyidirler; bu, eserlerinin bol olduğu bu şaşırtıcı çeşitliliğin büyük bir nedenidir.” (Chambers, 1772: 14)

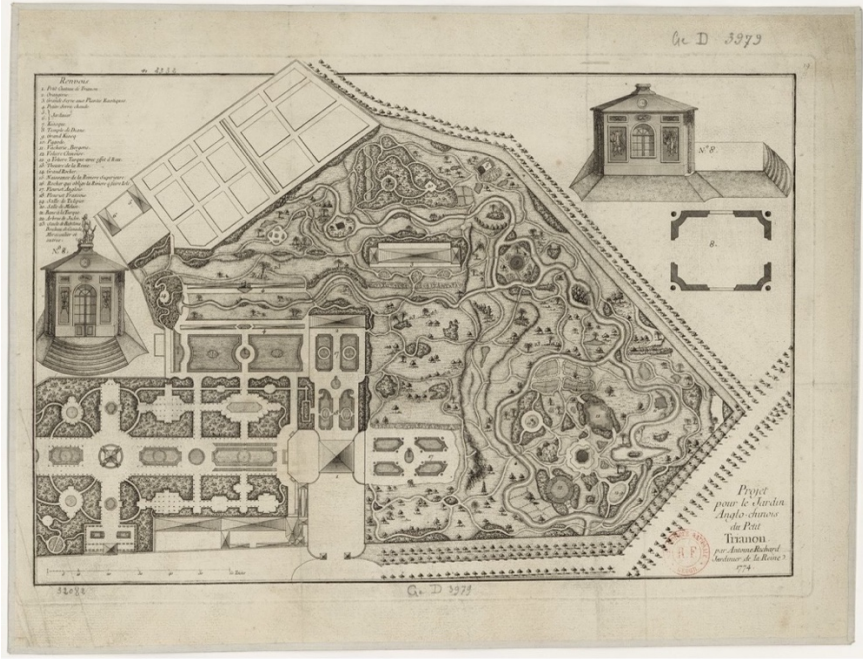
Doğa, kendi halinde eksik ve yetersiz olduğu kanısına varan mimarlar, bahçıvanlar ve sanatçıların eliyle “tamamlanarak mükemmelleştirilir”. Chambers’a göre bir ülkenin özelliklerini bir başka ülkeye taşımanın hem yeniliği hem de çeşitliliği getirmesi bakımından önemli olduğu düşünülür. Çinlilerin düz çizgilere karşı bir düşmanlığı olmadığını ve düzenli geometrik formlara da herhangi bir tiksinti duymadıklarını yazar (Chambers, 1772: 17). Mükemmel kompozisyon için doğaya müdahaleler olarak kullanılan tüm yapay eklentiler, sözgelimi harabe tapınaklar, yıkık kaleler, obeliskler, mağaralar, köşkler, kısacası *folly* başlığı altında toplayabileceğimiz tüm yapı türleri, anti-aydınlanma düşüncesini imleyen ürünler olarak bugüne kadar pek de konuşulamamış yapılar olarak varlığını sürdürür.

2.1. *Anglo-Chinois versus Anglo-François-Chinois*

Fransa Kralı XVI. Louis’in Versailles arazisi içinde yer alan ve *Petit Trianon*’un bulunduğu mezra alanı Kraliçeye hediye etmesinin ardından (1774), Marie Antoinette bahçenin yeniden tasarlanması için arkadaşı mimar Richard Mique’i görevlendirir. Bahçede Versailles’ın doğrusal akslarla tasarlanmış geometrik formlara sahip görkemli bahçelerinin aksine daha çok doğal kontörlerin hissedildiği, içinde “kraliçe evi”nin yanı sıra bir değirmen, bir ahır, bir mandıra ve sazlıklarla örtülen farklı işlevlere sahip on bir rustik kulübenin bir gölet etrafına konumlandırılmasından oluşur (Şekil 4). Kırsal sadelığın vurgulanmak istendiği bu harap alanda kulübelerin etrafında sebze ve meyve bahçelerinin yanı sıra besili hayvanları doyurmak için yonca ve yulaf tarlaları da yer alır (Martin, 2011: 160).

Versailles ile hem biçimsel hem politik zıtlık/karşıtlık oluşturan bu bahçe, monarşik düzen yerine özgürlüğe vurgu yapması bakımından dikkat çekicidir. Dahası, İngiliz bahçelerinin ya da Fransa’da kullanılan diğer adıyla *Anglo-Chinois* bahçelerinin Fransa’nın kalbinde yer alması bahçeyi daha da önemli bir mesele haline getirir. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra *Anglo-Chinois* Fransa’da zaten moda olmuş ve bazı uygulamaları Paris başta olmak üzere birçok farklı noktada inşa edilmeye başlanmıştır. Bu modanın hızlı bir

şekilde yayılmasında kuşkusuz Jean-Jacques Rousseau'nun yazılarının da etkisi büyüktür. Çünkü Rousseau'nun özellikle de doğaya dönüş söylemleri kırsal alanı daha da çekici hale getirirken yeni bir sosyal yaşam da vadeder (Rousseau, 1990).



Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Şekil 4. Marie Antionette'in bahçesi. 1774 tarihli George-Le Rouge'a ait gravür.(Projet Pour Le Jardin Anglo-Chinois Du Petit Trianon / Par Antoine Richard, Jardinier de La Reine | Gallica, n.d.)

Özellikle de Fransa'da, özgürlük söylemiyle bağdaştırılan doğa her ne kadar halkın bütününe yapılan çağrının içeriğini oluştursa da elit bir kesim için sadece monarşik düzen ve zevklerinden ayrılan yeni bir estetik değer olarak görülür. Bu sebeple İtalya ve Doğuya yapılan gezilerin rotası İngiltere'ye çevrilir. İngiltere'de ortaya çıkmış bu yeni bahçe anlayışı gezginler için heyecan verici farklı bir deneyimdir. Diğer seyahatlerin içeriği ile kıyaslandığında, ne tarihsel değeri olduğu için bir arkeolojik alan gezisiyle ne de Batı dışı kültürlerin varlığını keşfetmek için çıkılan gezilerle bağdaşır. Bu gezi tamamen yeni olan bir şeyi görmek için yapılır.

Ancak içeriği farklı olsa da tamamen yapay olan, tasarlanmış "doğal" bir manzarayı görmek, tarihi yerlere yapılan gezilerden farklı icralarla gerçekleş-

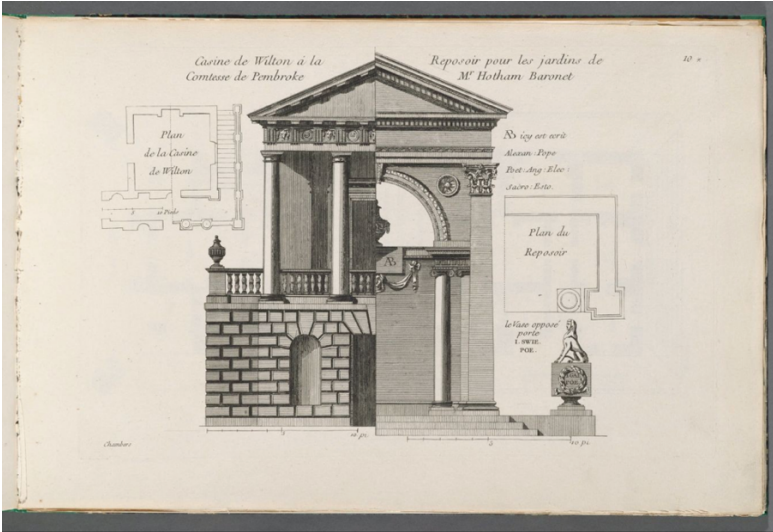
mez. Gezme eyleminin biçimi de değişmez. Yani arkeolojik bir alanın gezilmesi sonucu ortaya konan üretimlerin benzerleri burada da yapılır. Benzer tekniklerle eskiz çizimleri üretilir ve yayınlanır. Tek fark eskizi yapılan alanların tarihi bir değerinin olmamasıdır. Tarihi olanın kutsallığını altüst eden bu yeni yaklaşım tarihsel mitolojinin yıkılması anlamına da gelir. Mimarlığın kökenlerinden yavaş yavaş uzaklaşarak yeni olana ilgi artar. Edmund Burke'un yaklaşımıyla tarif etmek gerekirse yeni, aynı zamanda yüce ve/veya güzel kavramlarına da gönderme yapar (Burke, 2008). Öte taraftan bu alanlarla ilgili üretimlerin çoğalmasa, bilginin de artarak çoğalmasa çizgisel anlamdan birçok sapmanın gerçekleşmeye başladığı anlamına da gelir.

Bu minvalde İngiltere'ye gelen pek çok seyyah Fransa'ya elinde bu türden birçok çizimle döner. Bu çizimler, arazilerinde *Anglo-Chinois* bahçesi yaptırmak isteyen Fransız elitleri için oldukça dikkate değer bulunur. Bununla birlikte İngiliz bahçeciliğinin yeni edinilmiş bilgisi de işlenmeye ve üretilmeye başlanır. George Louis Le Rouge'un çizimleri bu bakımdan oldukça ilgi çekicidir. Kitabında Çin İmparatorluk Bahçeleri ve yapılarına dair çizimlerin yanı sıra İngiltere ve Fransa başta olmak üzere yeni inşa edilmiş Çin bahçelerinin haritaları ve bahçe yapılarının çizimleri de yer alır (Le Rouge, 1776-1787). Ancak Le Rouge'u diğer seyyahlardan ayıran önemli bir fark vardır. "Orijinal" Çin bahçelerine de yer vererek karşılaştırmalı bir okuma yapmaya imkân verir. Yeni inşa edilmiş bu yapıları Aydınlanma yaklaşımıyla rasyonel bir şekilde ele alır. Evvela bu bahçeleri bir tabloda toplayarak sınıflandırır. Sınıflandırabilmek için öncelikle yapıları gruplarına ayırır. Kendince bulduğu benzerlikleri bir araya getirir.¹² Özellikle de İngiltere gezisinde gördüğü birbirinden farklı ve konum olarak birbirinden uzak bahçelerin yapılarını aynı kesit, görünüş veya plan içinde birleştirerek bir arada çizer (Şekil 5, Şekil 6). Birbirinden millerce uzaklıktaki bahçelerde bulunan ve hatırı sayılır mimarlarca tasarlanmış yapılarda ortak bir dil arayışına girer. Bunu bulmak Le Rouge için çok da zor sayılmaz. Antik döneme referans veren mimari öğeleri birbiri ile çok ilişkili olmasa da kolayca yan yana getirir. Yani dilini bildiği ve tanımlayabildiği bütün mimari üretimleri bir arada sunabilecek ortaklıklar icat eder ve bu yapılar sanki birbirine referans veriyormuşçasına tanımlı bir mimarlık dili üretir. Aydınlanmanın ürettiği rasyonel aklın çıkmazlarından

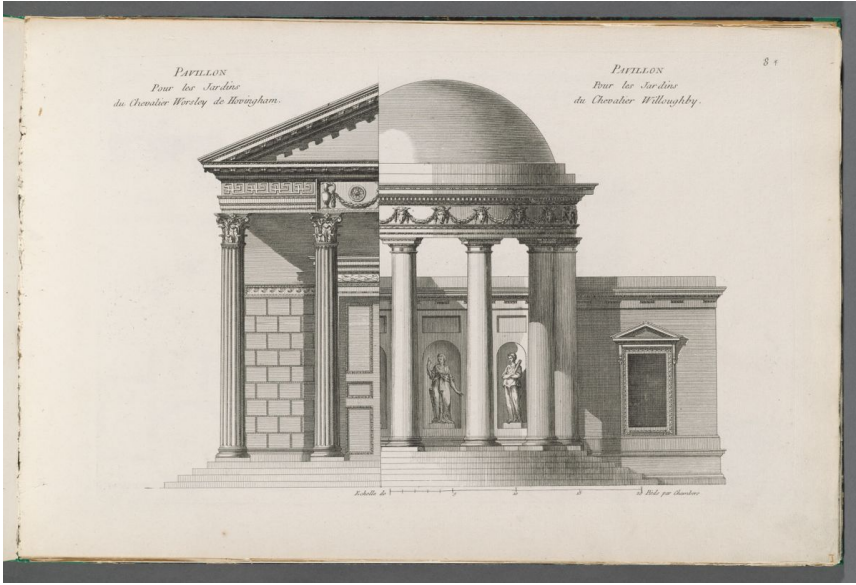
¹² Benzerlikleri olduğunu iddia etmek kadar benzerliklerinin olmadığını iddia etmek de aynı derecede kolaydır. Çünkü bir arada görmeyi ya da bunları aynı kesitte okumayı gerektirecek geçerli bir gerekçe sunmaz. Hatta bazı çizimlerde özellikle de ölçeklerle ilgili manipülasyonlar yaptığı bile söylenebilir.

birine işaret eden bu örnek, bu kadar bilgi ile ne yapacağını bilememe halinin önemli örneklerinden biridir.

Uzunca bir süre antik dönem mimarlığının dilini çözümlmek ve her dönem için uygulanabilir bir düzleme indirgeyen benzer bir yöntemle alışılmış bir çözümlme metodolojisi yürütür. Bu her şeyin rasyonel bir akılla çözülebileceği ya da anlamlandırılabilmesine ilişkin mutlak inancın bir sonucu ve tipik Aydınlanma refleksidir. Bu yaklaşım bize mevcut epistemolojiye dâhil edilebildiği sürece mimarlık konuşulabileceğine olan inancı gösterir. Belki de Le Rouge, Antik döneme atfedilen ve bugüne kadar inşa edilmiş kutsallığın yıkılışının getirdiği krizle baş etmenin bir yöntemi olarak yeniyi alışılmış epistemolojik yaklaşımlarla ortaya koymaya çabalar. Bahçe yapılarının anlamsız olmadığını ortaya koymak için sistematik bir düzene tabi tutmaya gayret gösterir. Le Rouge, bilmediği bu yapıları bildikleriyle kıyaslayarak sistematik bir düzen içinde görmek ister. Oysaki bu yapıların hiçbiri sistematik düzene tabi olmayacak biçimde tikel ve anlamsızdırlar. Sözelimi analogik metotlarla bir araya getirdiği ve aynı olduğunu varsaydığı tapınak benzeri bahçe pavilyonları aslında hiçbir durumda aynı değillerdir. Örneğin sütunlara sahip iki yapıyı bir araya getirdiği yapıların sütun düzenleri dahi birbirleriyle eşleşmez. Le Rouge'un bahçe yapılarına dair bir tipolojinin üretilebileceğine dair inancı olsa da bu problemleri görüş hiçbir zaman işlemez.



Şekil 5. (Détail Des Nouveaux Jardins à La Mode, Cahier 1-4,6-21 Only - Harvard Digital Collections, n.d.-a: pl. 10. (seq. 471))



Şekil 6. (Détail Des Nouveaux Jardins à La Mode, Cahier 1-4,6-21 Only - Harvard Digital Collections, n.d.-b: pl. 8. (seq. 467))

Doğanın mükemmel bir şekilde taklit edilebildiğini göstermek, öte tarafa çok daha iyisini üretebilme iddiasını doğurur. Yapay vadiler, tepeler, göller ve daha birçok doğal oluşum insan eliyle çok büyük harcamalar ve insan emeği ile gerçekleşir. Geometrik Fransız bahçelerinin tasarlanması için gerekli insan gücü ve harcanan paranın belki de çok daha fazlası doğanın mükemmel taklidini üretmek için harcanır. Versailles bahçeleri için yapılan harcamalar eleştiri odağı olurken, doğanın taklidi olan ve çok daha pahalı üretilen¹³ üstelik Çin'den ithal edilen bu bahçeler ise benimsenir ve yaygınlaşır. Bunun ciddi bir paradoks olduğu söylenebilir. Üstelik taklit edilen Çin bahçeleri ironik olarak *Anglo-Chinois* bahçeleri ismi ile Fransa ve Avrupa'nın diğer ülkelerine ihraç edilir. Bir süre sonra Çin'den özerkleşen bu yeni bahçe anlayışı artık İngiliz bahçesi olarak tanımlanır.

¹³ William Chambers, kitabında bu uygulamanın hem çok pahalı olduğunu hem de kullanılan kaynakların tükenebilir olduğuna dikkat çeker. Çünkü su olmayan yerlerde akarsular, düz ovalarda tepelik alanlar yapmak oldukça zor ve masraflıdır. Daha detaylı bilgi için bkz. Chambers, W. (1772). A dissertation on oriental gardening /. In *A dissertation on oriental gardening* /. Printed by W. Griffin, printer to the Royal Academy: sold by him in Catherine-street, and by T. Davies ...: also by J. Dodsley ... Wilson and Nicoll ... J. Walter ... and P. Elmsley 1772. Bkz. <https://doi.org/10.5962/bhl.title.63968> (son erişim 09.03.2023)

Fransız bahçelerinin İngiliz bahçelerinden temellenen ancak farklılaşarak kendi yaklaşımını ortaya koyma çabası, Le Rouge'un *Jardin Anglo-Chinois* çizimlerinin yer aldığı defterde *Jardin Anglo-Français Chinois* tanımlaması ile karşımıza çıkar (Le Rouge, 1776-1787). Francesco Bettini ile yaptığı iş birliği sonucu üretilen bahçeler, bu koleksiyonu zenginleştiren önemli projeler arasında yer alır (Cereghini, 2004: 56). Bu tanımlamaya diğer metinlerde pek rastlanmasa da Le Rouge'un çalışmalarının daha çok dikkat çekici olmasını sağlayan *Anglo-Français Chinois* bahçesi anlayışının *Anglo-Chinois* bahçesinden farklı bir iddiası olduğu ve melez bir bahçe türünü üretmesidir.

1770'li yıllarda bu bahçelerle ilgili pek çok risale yayınlanmaya başlanır. Edebi ve şiirsel bir dille yazılmış pek çok teorik metin, insanı hayali bir bahçe betimlemesi içine alan ve okuyucuyu hem zihinsel hem de duyuşsal olarak etkileyen bir anlatımla bu yeni tip vahşi doğanın tüm yapaylığını gizleyerek hayali bir yürüyüşe çıkarır. Bu ve buna benzer pek çok metin "hayali" olanın anlamının önem kazandığı, hayal gücünü yücelten zevk, tat ve duygu düşünceleri ile temellenen tartışmalara eklenerek, zihinsel ve akli olana yatırım yapan ansiklopedistlerin üretimleri ile rekabet eder hale gelir. Yeni bahçeler bu bakış açısına göre sanal ya da gerçek bilgi nesnelere olarak ele alınır. Bu üretimlerin en önemli çalışmalarından biri olan Le Rouge'un *Details des nouveaux jardins a la mode* çalışmasındaki "nouveaux/yeni" kavramı da yalnızca modern olana referans vermez, ayrıca bu hayal gücüne bir gönderme olarak kullanılır. Duyguları yaşamının ve hayal gücünü harekete geçirmenin yolu bahçede yürümek ve dolaşmaktan geçer. Bu durum o zamanın toplumsallığı için tamamen farklı alışkanlıklar edinmeyi gerektirir. Salonda yapılan yürüyüşler, yerini bahçelerde yapılan yürüyüşlere bırakır. Misafirlerin ağırlanması da yine bahçelerde yapılmaya başlanır. Sosyal davranış biçimlerinin bu yönde değişimi geleneklerden uzaklaşmayı ve yeniliği destekleyen özgürlük paradigmalarına eklenir. Sözelimi kadınların yürürken kombinasyonlarını kaldırması, sedan sandalyelere ilginin artması veya bebek arabalarını denemeye başlamaları bahçe tasarımının değişimi ile doğrudan ilişkilidir. Ancak asıl önemli olan hayal gücünün bir aracı olarak mekândaki hareket biçiminin önem kazanmasıdır. Bahçelerde önemli olan simetrik, tek tip, sert yüzeyler değil, değişen sahnelerle doğayı en güzel haliyle temsil etmektir. Bu sebeple bahçelerde değişen yeşilin tonları, yer yer vahşi, yer yer sakin etkiler uyandıran ağaçlar ve çimenler, tepelikler, yapay su göletleri ve kanalları, doğal çitler, çalılıklar ve en önemlisi *folly* yapıları doğayı "en güzel" haliyle temsil etmek ve çok sayıda duyguyu uyandırmak için orada yer alırlar. Özellikle *folly*lerin bahçedeki konumları bahçelere karakter kazandıran ve

sahneler için oldukça önemli konulardan biri haline gelir. Bu sebeple Croÿ Dükü'nün de bahçe çizimlerini yapan Le Rouge, arazide *folly*lerin yer alması nedeniyle bahçenin karakterini oldukça zayıf bulur ve çizimleri yaparken kendince uygun bulunduğu alanlara yine uygun gördüğü bazı *folly*ler ekler. Gölün ve adanın yakınına bir pagoda, eski bir sütun ve rotunda çizerek daha zengin bir bahçe ortaya koyar (Cereghini, 2004: 56-59).

Tashi yaparak planlarını ve görünüşlerini çizdiği bu bahçe böylece bakılmaya değer bir manzara bahçesi olarak kayıtlara geçer. Le Rouge, yaptığı manipülasyonla bir yanılısama üretse de istemsiz olarak, o dönem *folly*lerin sembolik ve mekânsal bağlamdaki değerini anlamaya yardımcı olacak tarihsel bir belgeleme yapmış olur. Bununla birlikte pitoresk bir manzaranın kurallarına dair de bir fikir edinmemize yardımcı olur. Ne manzaranın *folly*siz ne de *folly*nin manzarasız olamayacağını da gösterir. İstenilen kusursuz sahenin yaratımı ancak bu unsurların bazı kriterlere göre düzenlenmesi ile mümkün gözükür.

Le Rouge "*daha çok uygulayıcı, teoriden uzak ve entelektüel hırslardan yoksun*" biri olarak tanımlanır. Çizimlerinde nitelikten çok niceliğe önem verdiği gerekçesiyle zaman zaman sanat ve bahçe teorisyenleri tarafından da eleştirilir. Öte taraftan bugüne ulaşması belki de imkânsız olan çoğu bahçenin tarihini belgelediği için övülür. Le Rouge'un çok sayıda gravürü, o güne kadar inşa edilmiş birçok bahçe yapısını genel planları ve ayrıntıları ile çizmesi hem kendi sesini duyurması hem de bahçelerin yaygınlaşması bakımından önemlidir. Böylece *Anglo-Chinois* bahçelerinin diğer ülkelerde de yayılmasına katkı sağlar (Korzus, 2004: 50). Bu bahçelerle ilgili detaylı çizimlerin de yer aldığı ve *Des Jardins Anglo-Chinois À La Mode* başlığıyla yayınlanan ilk kitabı sayesinde kitapta yer alan yapıların pek çok taklidinin de üretilmesine ön ayak olur. Hâlihazırda 18. yüzyıl Batı insanı zaten yeni bahçe keşifleri, edebiyat ve felsefe tartışmaları, çeşitli bitki ve tohum envanterleri, gezi notları gibi pek çok merak uyandıracak konu hakkında bilgi arayışındaydı. Le Rouge'un ticari kaygıları gözeterek yazdığı ve moda ya uygun bir isim seçerek *Anglo-Chinois* bahçeleri ismini verdiği kitabının içinde yer alan çizimler ve buna dair yaptığı çalışmalar da yeni olana dair bir şeyler söylediği için çok çabuk kabul görür. Bu ikonografik kitap, her ne kadar akademik kaygılarla üretilmemiş olsa da o dönem tartışma konusu olan bahçe sanatı üzerine yapılan çalışmaların üretilmesine ciddi katkılar sunar (Cereghini, 2004: 56-58).

18.yüzyılın ikinci yarısından sonra popüler hale gelen bu bahçeler elbette eleştirileri de beraberinde getirir. Özellikle antik dönemden öğrenilmiş bilgilerin unutulması bu türden üretimlerin yayılması bu bahçelere saldırmanın

temel argümanını oluşturur. Örneğin Christian C. L. Hirschfeld bahçe teorisini anlattığı 1775 yılında basılan kitabında bu bahçeleri çok sert bir dille eleştirir. Özellikle de bahçelerin gelişiminin yönetilebilmesi üzerine belli başlı kuralların olması ve uygulanması konusunda ısrarcıdır. Bu bağlamda İngiliz bahçelerini özellikle de klasik tapınaklarının yeni yorumları bakımından zevk sahibi ve iyi tasarlanmış daha başarılı bahçeler olarak tanımlarken (Stowe ve Kew bahçelerini örnek verir) sıradan taklitlerle tasarlanmış bahçeleri özellikle de Çin, Mısır, Gotik, Türk ve Mağrip stillerinin toptan benimsemesini açıkça kınar (Hirschfeld, 2001).

“... Tüm bu farklı yabancı binaların tek bir bahçede, plansız ve düzensiz bir şekilde gelişigüzel bir araya getirilmesinden daha rahatsız edici bir şey olmaz. Bu kadar farklı ülkelerden gelen binalar ve gelenekler tek bir yerde bir araya getiriliyor ve bu o kadar grotesk bir tablo yaratıyor ki, en çulğın hayal gücü, tüm makul sınırlarının ötesine geçse bile, daha karışık bir şey bir araya getiremez. Bir caminin yanında bir Hristiyan kilisesi, bir Çin tapınağının yanında bir Yunan tapınağı, bir Mağribi yapısının yanında bir dikilitaş, bir pagodanın yanında Gotik kalıntılar duruyor. Asya ve Avrupa birlikte eridi; eski ve yeni dünya, küçük bir noktayı en absürt binalar karışımıyla doldurmak, şeklini bozmak ve onu bu en tuhaf ihtişam takıntısı için bir gösteri yeri haline getirmek için yağmalandı. Ah doğa! Ah basitlik! Ey bahçenin nazik lütufları! Sahte gurur seni zevk noktalarımızdan uzaklaştırıyorsa, seni menekşeler vadi-sindeki bir çiftçi kulübesinin arkasından başka nerede bulabiliriz?” (Hirschfeld, 2001: 289)

Bu bahçelerden en ilgi çekici olanlarından biri kuşkusuz Paris’te bulunan *Jardin de Monceau*’dür. *Jardin de Monceau*’nun küçük bir alanda bütün bahçe yapılarını bir araya getirerek sadece seyirlik nesneye dönüştüren hali, İngiliz bahçe anlayışının çok dışında bir şey söyler. Temelde seçilen yapı türleri, örneğin obeliskler, köprüler, minare, yıkık gotik kaleler ve harabeler, çeşmeler, sirk alanı, Çin tarzında atlıkarınca, Türk ve Tatar çadırları, çeşitli bahçe pavyonları, tapınak yapıları ve farklı giysiler içinde insanlar, çöle ait develer, *grotto* ve diğer pek çok *folly* burada yer alır (Şekil 7).¹⁴

¹⁴ Carmontelle, kitabında bütün yapıları, bahçedeki konumları ve birbirleriyle ilişkilerini ayrıntılı bir şekilde betimleyerek anlatır. Daha detaylı bilgi için bkz. Carmontelle, L. C. (1779). *Jardin de Monceau, près de Paris, appartenant à S. A. S. Mgr. le duc de Chartres I (Texte et planches par Carmontelle) | Gallica*. In 1779. Bkz. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1066592n/f9.item#> (son erişim 09.03.2023)



Şekil 7. Carmontelle'in kitabında yer alan Jardin de Monceau içindeki oyun alanı çizimi (Carmontelle, 1779).

Birçok tiyatronun yazarı ve dekor tasarımcısı, Chartres Dükü Orléans'ın sosyal eğlencelerinin organizatörü ve ayrıca bu bahçenin de tasarımcısı olan Carrogis Carmontelle (1717-1806), Parc Monceau'yü anlattığı kitabının girişinde kısa bir uyarı notuyla başlar. Bu notta mükemmellik hedefi olmayan ancak bahçeler üzerine düşünmeyi sağlayacak bir tasarım ortaya koymaya çalıştığına değinir. Fransız ikliminin, örf ve adetlerinin, zevklerinin İngilizlerinkinden çok farklı olduğunu hatırlatarak, İngiliz bahçesinin bir taklidi olmaktan isteyerek kaçındığını daha ilk baştan ortaya koyar. Tasarladığı bahçeyi cennet metaforuyla şöyle anlatır: “Cennetin sahibi olduğu için çok mutlu olduğunuzda, onun bir yasasına ihtiyacınız vardır ve diğerlerinde her zaman bulduğunuz şeyi onda görmeyi reddedersiniz, bu yasa sizi yeni fikirler aramaya, birleştirmeye ve çoğaltmaya zorlar...” (Carmontelle, 1779: 4).

Bazı kuramcılar Carmontelle'in tasarımındaki birbirine referans vermese de bir araya getirilen yapı yoğunluğunu eski rejimin müsrifliğiyle ilişkilendirerek daha ahlaki bir perspektiften değerlendirirken, kimisi Chartres Dükü'nün devrime kadarki zamanda Fransız masonlarının büyük ustası olması ve mason ritüellerinin gerçekleştirilebileceği alegorik bir bahçe tasarımı yaptırdığı görüşündedir (Hays, 1999). Bu görüşün oldukça zayıf olduğu ve bahçe tasarımının mason ritüellerinden çok dünyadaki farklı coğrafyalarda

bulunan durumların bir araya gelişi olarak yorumlamak daha anlamlı olabilir.

Tüm bu farklı değerlendirmelere rağmen Parc Monceau'da olan şey bu argümanları aşan ve hiçbirleriyle açıklanamayacak nitelikte olabilir. Açıklanamaz olarak varlık bulması mimarlıkta paradoks oluşturan durumlardan biri olarak değerlendirilebilir. Carmontelle'in yapmak istediği insanların bulunduğu yeri unutmalarını sağlamak ve sadece öngörülemez olanı ortaya koymaktır. İngiltere'nin bahçeler üzerindeki otoritesini kırmak ve onun dışında da pitoresk bahçelerin tasarlanabileceğini göstermek ister. Sözgelimi en bariz farklılık İngiliz bahçelerinde yapılar doğanın içinde kaybolurken, Parc Monceau'da doğa, yapıların içinde kaybolur. Doğayı "daha doğal" göstermek gibi bir ilkesi yoktur. Bu sebeple Parc Monceau'da doğa yerinden edilmiş ya da ikincil önemde gibi durur. İngiliz bahçe anlayışında yüceltilen doğa ve onun vahşi hali, Fransa'nın yeni tip bahçelerinde çok da önem arz etmez ve belirlenmiş kuralları kolaylıkla yıkar (Şekil 8).



Şekil 8. Resimde Carmontelle, Chartres Dükü'ne Parc Monceau'nün anahtarlarını verirken (1778) (Resmi Carmontelle'in yaptığı düşünülmüyor, Anonim) (Vue Des Jardins de Monceau | Paris Musées, n.d.)

3. *Folly*'ler

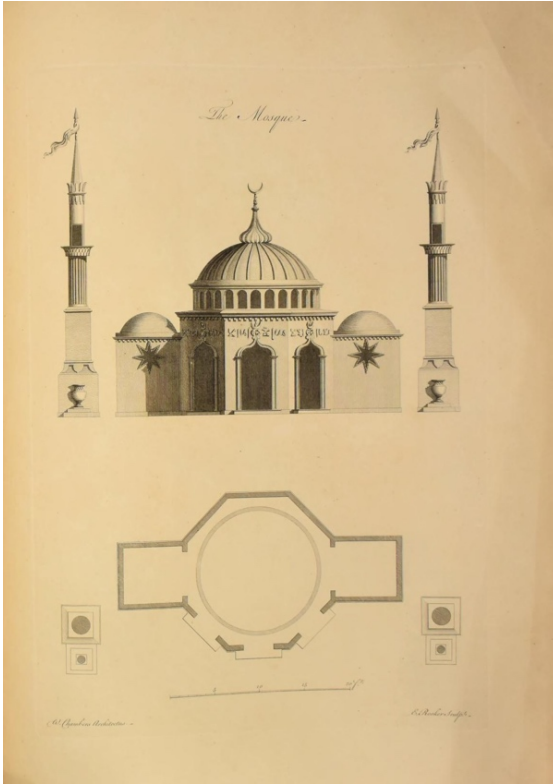
Folly'ler mimarlık tarihi ve kuramı çalışmalarında genellikle ekstra avant-gart yapılar olarak tariflenir. Savurganlığın, abartının, kibrin ve aşırılığın temsilcileri olarak okunurlar. Tüm bu niteliklemlerle, mimarlık metinlerinde cılız da olsa yer edinebilmişlerdir. Daha çok bahçe yapıları olarak inşa edilmiş *folly*'lerin bahse konu niteliklemleri bir kenara konduğunda ve salt mimarlık nesnesi olarak okunmaya çalışıldıklarında, üzerine mimarlık konuşma imkânının da zorlaştığı söylenebilir. Bu sebeple akademik çalışmalarda ve mimarlık metinlerinde çok da değinilmemiş yapılar oldukları gözlenir.

18. yüzyılın mimarlık bakımından kafa karışıklığı mimarlık için hâkim bir yaklaşım da üretmez. Önceki dönemlerde egemen olan tapınak, kale, kilise, saray gibi yapılar bu yüzyılın baskın yapı türleri olarak varlık göstermezler. Bu durum mimarlık üretim biçiminin savrulmasına ve çeşitlenmesine yol açar. Yapı çeşitliliğinin artması mimarlık teorisinin de dönüştüğü anlamına gelir. Bu aynı zamanda kaçınılmaz olarak mimarların çalışma koşullarını değiştirir. Mimarlar artık sadece kamusal yapılar veya saray için çalışmaz, ayrıca özel mülk sahiplerinin arazilerinde inşa edilen başta kır evleri/villalar ve bu bahçelerdeki yapıların da tasarımlarını üstlenir. *Folly* olarak isimlendirilen bu yapılar 18. yüzyıldan itibaren İngiltere'de bahçe tasarımlarının bir parçası olarak inşa edilirler. Bu dönemin bahçe tasarımları bir önceki yüzyılda tasarlanan bahçelere kıyasla farklı yaklaşımlar üretir. Doğaya olan duyarlılığın bu yüzyılda değişmeye başlaması, bahçe tasarımını da yapısal olarak dönüştürür. Doğanın "ehlileştirilmesi" gerektiği algısı, yerini doğanın "doğal" olarak tasarlanması fikrine bırakır. Özellikle İngiltere'de "akılcı, geometrik, aşırı tasarlanmış" Fransız bahçelerine zıt olarak "doğa gibi" görünen bahçe tasarımları yapılmaya başlanmıştır. Arazinin doğal konturları daha da vurgulanmış ve "asimetrik" bir görünüm elde etmek için yer yer farklı yoğunlukta ağaçlar yetiştirilmiştir. Oluşturulan bu "doğal" bahçe içinde dolaşırken bir anda hiç beklenmedik yapılarla karşılaşmak da pitoresk kompozisyonun birer sürpriz ögesi olarak kullanılmıştır.

Egzotik etkiler(!) yaratmak için alana yerleştirilen sahte kalıntılar, Gotik harabeler, tapınak veya şatolar dünyanın farklı yerlerine ve zamanlarına ait yapılardır. Kolaj yapılar olarak tariflenebilecek *folly*ler farklı mimari stilleri, dönemleri, hatta coğrafyaları bir araya getirerek inşa edilmişlerdir. Bu yapıların bilgisi birbirinden farklı zamanlara-mekânlara aittir. Böylece bir Roma harabesi kendi zamansallığından ve bulunduğu coğrafyadan bambaşka bir zaman-mekânda var olma imkânı bulabilmiştir.

Ancak bu türden harabe bir *folly* daha yakından bakıldığında görülecektir ki harabenin kapısı gerçekten yapının içine ulaşabilmek için kullanılmaz, hatta bazen içine bile girilmez, tarihsel bazı biçim türlerini anımsatsa da anımsattığı dönem özellikleriyle tartışılmaz. Yapıldığı ilk gün, eski gibi gözükmektedir. Yıllarca doğal etkilere maruz kalarak eskimemiştir. Malzemesi yeni üretilmiş, ancak yılların eskiliğini taşır gibi durmaktadır. Dönemsel bir şaşırtmaca içindedir. Bu nedenle ne tarihselliğin ne işlevselliğin ne determinizmin ne de başka kuramsal bir düşüncenin içinde belirlenmiş kavram setinin olduğu kutuya girmezler. Bu yapılar, kavram dizilerinden oluşan kuramsal altyapıyı daha da soyutlaştırarak çalışmaz hale getirir. Birçok göndermesi ile birlikte somut olarak varlığı tartışılmaz bir şekilde önümüzde duran bu türden mimari üretimler için, mimarlık kuramındaki birbirinden farklı mevcut kavram setleri çalışmaz ve bu nedenle bir yere kadar konuşabilen yapılar için susmak durumunda kalınmıştır.

Folly'lerin inşası, ayrıca tasarımcıya mevcut paradigmanın sınırlarını belirlemediği açık uçlu bir sürece imkân verirken, mimarlık epistemisi üzerine



yeni icatların yapılmasını da sağlar. Bu yapılar 18. yüzyıl manzara bahçelerinin birer parçası olmaları hasebiyle, genellikle Pitoresk ve Romantik kuram içinde Egzotizm başlığı altında ele alınırlar. Tarihsel izleğin verdiği bu zorunlu güzergâh içindeki uğrakların her biri tikel olarak konuşulmayı gerektirecek kadar zengin ve heyecan verici olsa da bu bağlamda tekrar eden pek çok metin ve geçiştirilen birçok konunun olduğu söylenebilir.

Şekil 9. William Chambers'ın Kew Bahçesi'ndeki cami tasarımı (Chambers, 1763: 57).

Sözgelimi Nebahat Avcıoğlu (2014), Kew Bahçeleri ile ilgili yazılmış tarihsel metinleri birbiriyle bağdaşmayan seçici bir yaklaşımla yazıldığını ve çoğunlukla egzotik bağlamda ele alındığına dikkat çeker. Bahçede yer alan yapıların herhangi birini sıkı bir analizle ele alan ya da eleştirel olarak yorumlayan neredeyse hiçbir metin de bulunmaz. Bu durum için örnek verdiği bahçedeki en çarpıcı yapı Kew'deki Türk Camisi'dir (Şekil 9). Bu yapı, 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda inşa edilen Avrupa'daki diğer bahçe yapıları içindeki camiler için ilksel bir model olur. Bu camilerin hiçbiri ibadet etme işlevi için yapılmamıştır. Dahası, caminin biçimsel özellikleri arasında yer alan minare ve kubbe, Türk mimarlığının egzotikleştirilmiş öğeleri olarak kodlanarak farklı işlevleri içeren yapılarda da oryantalizmin temsili olarak kullanılır. Bu yapıları basitçe egzotizmin bir örneği olarak okumak, mimarlık üzerine düşünen aktörlerin kuramsal bir düşünce üretmediğinin ve belki de proleptik okuma yaptıklarının iyi bir örneğidir (Avcıoğlu, s.166).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, *folly* başlığı altında toplanan tüm bu yapılar bilinen mimarlık anlamlarını aşar, yıkar ve sınırlarını sürekli olarak yamulturlar. Vitruvius'un üçlemesi her ne kadar geçerliliğini yitirse de bu üçleme ile temellendirilmiş ve mimarlığın ana bileşenleri olarak kabul görmüş bir dizi kural vardır. *Folly*lerin mimarlık ürünü olarak görülmemelerinin altında da temel olarak mimarlığın ana bileşenlerine sahip olmamaları yatmaktadır. Bilinen hiçbir mimari terimle yorumlanamıyor olmaları, birçoğunun ne için inşa edildiğine verilecek cevabın olmaması ve hiçbir işe yaramamaları bu yapıları delilik/çılgınlık anlamına gelen *folly* olarak isimlendirmeye yetmiştir. Mimarlık bu yapıları konuşmamak üzere direnç gösterir. Elbette bu direnç oldukça bilinçli ve seçmeci bir yaklaşımın sonucudur. Oysaki *folly*ler mimarlığı başka türlü konuşmanın bir aracı olarak da ele alınabilir. Öyle ki deneySELLİĞE izin veren, dolayısıyla mimarlığın temeli gibi görünen ilkelerinden bahsetmeden de mimarlık yapılabileceğinin birer kanıtıdır. Bu sebeple aptallık ya da delilik olarak görülen bu çaba, mimarlığı sorgulamanın anlamlı bir yolu olarak da yorumlanabilir.

Sonuç

Bu çalışma mimarlık tarihyazımının kronolojik anlatısı içinde önemli dönüm noktalarından biri olarak görülen 18. yüzyıl Aydınlanması bağlamında yazılmıştır. Ele alınan konulara üst bir çerçeveden bakınca dönemin ana damar tartışmaları içinde yer alan Pitoresk etrafında şekillendiği kolaylıkla söylene-

bilir. Ancak metnin içermesi, bu yaklaşımların üretiminde karşılaşılan krizlerin mimarlık tarihyazını içindeki görünürlüğü üzerinedir. Metinde bu krizler, mimarlıkta birbirinden bağımsız düşünülemeyen yer ve zaman arasındaki ilişkiyi yok sayan ve bu sebeple totaliter bir anlayışla inşa edilen mimarlığın paradoksları olarak örneklendirilir. Zaman-mekân paradoksu ortak başlığı altında toplanan ve mimarlığın mitolojik söylemlerini yıkan bu durumlar aslında kaçınılmaz olarak üretilir. Ussal söylemlerle inşa edilen Aydınlanma gibi iddialı bir çağda bu türden durumlar için tartışma alanları oldukça sınırlı ya da tamamen kapalıdır. Bunun en önemli sebepleri ise Aydınlanma kavramlarının bu durumları tarif etmek için yetersiz olmasıdır. Bu sebeple kuramsal ve/veya tarihsel metinlerde haklarında anlamlı bir tartışma yapılmamış örnekler olarak varlık gösterirler.

Pitoresk mimarlık üretimlerinin, aydınlanma ilkeleri olarak görülen “akıl kullanımı, anlamın sabitlenmesi, insan eliyle oluşturulan düzenin, matematik ve geometri ilkelerinin hükümranlığı vd.” ile örtüşmemesi nedeniyle Aydınlanmanın karşıt ucunu oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Akıl yerine duyuların, asal formlar yerine doğal biçimlerin, anıtsal oranlar yerine kompakt oranların, kısacası “asli” ilkelere özgürleşen mimarlık düşünme pratikleri sonucunda manzara bahçeleri inşa edilir. Ancak pitoresk mimarlık üretimlerinin “doğadan daha gerçek bir doğa” imalatına soyunma biçimi içerisinde kendisini “klasik” olandan uzaklaştırma eğilimi, bu sefer de doğanın kutsallaştırılmasına dönüşür. Böylece “tarihten daha tarih” veya “gelenekten daha geleneksel” veya “gerçekten daha gerçek” olabilecek mimarlık üretimlerinin yolunu da açmış olduğu söylenebilir, tıpkı Klasik mimarlık anlayışının yaptığı gibi.

Tarihsel veya coğrafi referanslar verseler de zaman-mekân birlikteliğini aşan *folly*’lerin yalnızca manzara kompozisyonunun birer ögesi olarak değerlendirilmesi ve pitoreske indirgenmesi yapıların mimarlık eleştirisi üretme potansiyellerini yok sayar. Oysaki, zaman-mekân birlikteliğine içkin olmayan bu yapılar herhangi bir yerde ve herhangi bir biçimde ait oldukları varsayılan düşünce biçimlerinden kolayca özgürleşebilirler. Aynı zamanda doğanın doğaya, tarihin tarihe, geleneğin de geleneğe içkin olmadığını da anlatırlar. Bu noktada pitoresk mimarlık “doğa-kültür” ikiliği ile uğraşır görünürken, bir yandan “doğa gibi doğa” veya “insan eliyle tasarlanmış doğa” imgeleri ve üretimleri etrafında dönerek “doğa-kültür” ikiliğini aşamaz, aşması da beklenemez. Bu paradoks, her özgürleşme ediminin içine düşebileceği veya her yeniden nesneleştirme eyleminin kaçamayacağı bir “boşluğa” işaret edebilir.

Bu örnek durumlar ile ilgili konuşmanın anlamsız olduğu düşünülebilir. Ancak bütünsel bir anlatı içine uymasa da varlıklarıyla tartışmasız görünür olan ve mimarlığı bir kez daha sorgulamaya açan örnekleri anlamaya çalışmak önemlidir. Çünkü kendi özgünlükleri ile yeni anlam katmanları üretme potansiyeline sahiptirler ve mevcut bilgiyi çoğaltmanın önünü de açarlar. Böylece 18. yüzyıl itibarıyla, yaklaşık üç yüzyıldır sorgulanan ve birçok tıkanıklığa neden olan mimarlığın ne olduğu sorusunun cevabını arama çabasından vazgeçip, mimarlığın öngörülemeyen üretimleri içinde serbest dolaşmaya imkân verirler. Bu serbest dolaşma hali mimarlıkta verimli düşünme ve eyleme pratiklerini çoğaltır ve yeni epistemolojik alanlar açmaya katkı sağlar.

Extended Abstract

Anti-Enlightenment: Architecture and Picturesque in the 18th Century

The paradigms constructing the 18th-century Enlightenment took place simultaneously in many fields. These paradigms mediate the presentations of concepts within a limited framework. The construction of epistemological discourse in architecture occurs with a similar understanding. In the 18th century, excavation of archaeological sites and overseas travels caused an awareness of “other” architectures. However, such encounters shake the basements of the architectural knowledge relied on Antiquity. Documentations of these architectures bring about production of knowledge and many issues to the agenda in institutional/theoretical fields not discussed before. Although there are heated debates that can be considered as productive, these encounters inevitably produce many paradoxes in architecture and crises in the existing habits and traditional discourses. In this study it is discussed through examples producing time-space paradoxes in architecture and therefore caused situations that can be seen as anti-Enlightenment, such as Alexander Pope, landscape gardens and follies. These were negotiated in a limited framework to be consistent with Enlightenment ideology. For example, discussions about paradoxical situations were rare despite the fact that numerous texts were written on Picturesque, which forms the theoretical basis of this study and takes an important place in 18th-century architectural historiography. This situation, not coincidentally, confines architecture in a limited frame in a set of such rules. In fact, it is very meaningful to understand the epistemology of these situations in order to scrutinize time-space paradoxes in architecture, differently.

The first example is about the poet Alexander Pope. Pope had bought land in Twickenham and built an exclusive house and garden. This example contributes to the picturesque discussions in the first quarter of the 18th century through textual and constructive activities. Pope spatializes what he had written in his poem by his designs. In his poetries, he describes the effect of emotions on people via spaces he designed. Thus, Pope built his architecture by

carrying it from poetry to architecture and vice versa. Architecture, which reaches many people through these two channels, became demanded by many people in the 18th century. It also contributed to the spread of landscape gardens in England.

Landscape gardens are designed for a more natural appearance of nature by human hands. It is possible to see hills in plain and lakes in non-lake lands through the elements positioned for the whole composition in the garden. The aim is to demonstrate the old nature effects revealed over centuries via design ability, the claim that humankind can even design the divine. The belief in constructing transcendent nature certainly causes some paradoxes in architecture. For instance, many architectural products in Kew Gardens destroy the well-known time-space unity. The pagoda and mosque were not built for worship, nor do they refer to their geographies and dates produced. Therefore, it is impossible to answer any question about these architectural products.

This garden style, which became widespread in England, was later imported to France. This garden style's popularity as the *Anglo-Chinois* garden and started to be applied even on the lands of the Versailles Palace can also be seen as a symbol of liberation. Geometric gardens liberated from the Baroque style turn into "natural" gardens with serpentine. Marie Antoinette's garden at Petite Palace is liberated from the rules of the Palace by this new design approach. *Jardin Anglo-Chinois* practiced in France later transcended the principles of English gardening and produced a new type of garden called *Jardin Anglo-Français Chinois* in time. English gardens built to reach "perfect" landscapes where follies get lost in nature turn into France landscape gardens where nature is lost around follies. These gardens easily break the Picturesque rules set. This approach is evidently not aimed at appear nature more "natural".

All these discussions were written in the context of the 18th-century Enlightenment, which is seen as one of the significant turning points in the chronological narrative of historiography in architecture. It can be clearly grasped that looking at the issues which discussed from a higher perspective period shaped around Picturesque are the vein of discussions. However, the content of the text is on the visibility of the crises encountered in the production of these approaches in architectural historiography. In the study, these crises are exemplified as the paradoxes of architecture, which ignores the relationship between space and time, which cannot be considered inde-

pendently from each other and therefore built with a totalitarian understanding. These cases gathered under the common title of time-space paradox destroy the mythological discourses of architecture inevitably. In an ambitious age like the Enlightenment constructed with rational discourses, the discussion areas for such cases are quite limited or completely closed. The Enlightenment concepts are insufficient to describe these situations. For this reason, they exist as examples in theoretical and/or historical texts about which no meaningful discussion has been made about them.

It can easily be said that the Picturesque architectural productions constitute the opposite corner of the Enlightenment because they do not coincide with the principles such as "the rationality of mind, the fixation of the meaning, the order created by the human hand, the sovereignty of the principles of mathematics and geometry, etc.". Landscape gardens are constructed as a result of architectural thinking practices that liberate senses instead of reason, natural forms instead of geometric forms, compact proportions instead of monumental proportions, in short, free from "primary" principles. However, the tendency of Picturesque architectural productions, which distance themselves from the "classic" to "more real nature than nature", become the sanctification of nature. At this point, it cannot be expected to overcome the "nature-culture" duality by revolving around the images and productions of "nature-like nature" or "human-made nature" just as picturesque architecture seems to be dealing with duality. This paradox may point to a 'void' into which every act of liberation can fall or re-objectification cannot escape.

It may be thought that it is nonsense to analyze these cases. However, it is noteworthy to try to understand the cases that are indisputably visible with their existence even though they do not fit into a holistic narrative and that open architecture to question once again. Because they have the potential to produce new layers of meaning with their uniqueness, and they also pave the way for reproducing existing knowledge. Thus, as of the 18th century, they gave up the search for an answer to the question of what architecture is, which has been questioned for nearly three centuries caused many bottlenecks, and allowed free movement within the unpredictable architectural productions. This free movement increases productive thinking and acting practices in architecture and contributes to opening new epistemological fields.

Kaynakça/References

- Addison, J. (1712). Works of Nature and Art. *The Spectetor*, 414.
- Ashfield, A., & de Bolla, P. (1996). *The Sublime: A Reader in British Eighteenth-Century Aesthetic Theory*. Cambridge University Press. <https://doi.org/DOI:10.1017/CBO9780511620409>
- Avcıoğlu, N. (2014). *Turquerie ve Temsil Politikası, 1728-1876*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Batey, M. (1999). *Alexander Pope: The poet and the landscape*. Barn Elm Pub.
- Braham, A. (1989). *The architecture of the French Enlightenment*. University of California Press.
- British Museum. (n.d.). *A View of the Celebrated Mr Pope's House, fronting the River Thames at Twickenham*, 02.12.2021 tarihinde https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1875-0710-4930 adresinden erişildi.
- Burke, E. (2008). *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*. BilgeSu Yayıncılık.
- Buttlar, A. v. (2003). İngiliz Bahçesi. In H. Sarkowicz (Ed.), *Bahçelerin ve Parkların Tarihi* (pp. 142–153). Dost Kitabevi.
- Carmontelle, L. C. (1779). Jardin de Monceau, près de Paris, appartenant à S. A. S. Mgr. le duc de Chartres / (Texte et planches par Carmontelle) | Gallica. In 1779. 09.03.2023 tarihinde <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1066592n/f9.item#> adresinden erişildi.
- Cereghini, E. (2004). Les Jardins anglo-chinois à la mode, un recueil à l'image des nouveaux jardins du XIIIe siècle. In V. Royet (Ed.), *Inventaire du fonds français, graveurs du XVIIIe siècle. 15, Georges Louis Le Rouge : les jardins anglo-chinois* (pp. 56–75). Bibliothèque nationale de France (Paris), Connaissance et mémoires (Paris). <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb342944455>
- Chambers, W. (1763). *Plans, elevations, sections, and perspective views of the gardens and buildings at Kew*. London : Printed by J. Habaerkorn; pub. for the author [etc.].
- Chambers, W. (1772). A dissertation on oriental gardening /. In *A dissertation on oriental gardening* /. Printed by W. Griffin, printer to the Royal Academy: sold by him in Catherine-street, and by T. Davies ... : also by J. Dodsley ... Wilson and Nicoll ... J. Walter ... and P. Elmsley <https://doi.org/10.5962/bhl.title.63968>
- Collins, P. (1998). *Changing Ideals in Modern Architecture, 1750-1950*. McGill-Queen's University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt81093>
- Fischer von Erlach, J. B. (1725). *Entwurf einer historischen Architectur*. [s.n.]. <https://doi.org/10.5479/sil.514481.39088008238313>
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (O. Özügül, Çev.). Kabcacı Yayınevi.
- Hays, D. (1999). Carmontelle's Design for the Jardin de Monceau: A Freemasonic Garden in Late-Eighteenth-Century France. *Eighteenth-Century Studies*, 32(4), 447–462. <http://www.jstor.org/stable/30053927>

- Hirschfeld, C. C. L. 1742-1792. (2001). *Theory of Garden Art* (L. B. Parshall, Ed.). University of Pennsylvania Press, Inc.
- Hussey, C. (1967). *The picturesque; studies in a point of view*. Archon Books.
- Kaufmann, E. (1955). *Architecture in the Age of Reason: Baroque and Postbaroque in England, Italy, and France*. Harvard University Press. <https://books.google.com.tr/books?id=7u5PAAAAMAAJ>
- Korzus, B. (2004). Georges Louis Le Rouge: Un cartographe franco- allemand du XIIIe siècle. In V. Royet (Ed.), *Inventaire du fonds français, graveurs du XVIIIe siècle. 15, Georges Louis Le Rouge : les jardins anglo-chinois* (pp. 45–55). Bibliothèque nationale de France (Paris), *Connaissance et mémoires* (Paris). <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb342944455>
- Landscape | Works of Art | RA Collection | Royal Academy of Arts*. (n.d.). 10.04.2022 tarihinde <https://www.royalacademy.org.uk/art-artists/work-of-art/landscape-2> adresinden erişildi.
- Laugier, M.-A. (1755). *An essay on architecture ; in which its true principles are explained ... Adorned with a frontispiece, designed by Mr. Wale, etc. [By Marc Antoine Laugier.]*. T. Osborne & Shipton.
- le Rouge, G.-L. (n.d.). *Detail des nouveaux jardins a la mode. [1776-1787]*. RBR F-2-3 LER. *Dumbarton Oaks Research Library*, Washington, DC. 07.08.2022 tarihinde <https://nrs.lib.harvard.edu/urn-3:doak.reslib:10658946> adresinden erişildi.
- Lyon, J. V. (2015). A Relic from the Cave of Pope’’: Drawings of the Grotto in an Extra-Illustrated Plan of Mr. Pope’s Garden in the Huntington Library. *Huntington Library Quarterly*, 78(3), 441–477.
- Mack, M. (1969). The Garden and the City. *The Garden and the City*. <https://doi.org/10.3138/9781487576776/HTML>
- Mallgrave, H. F. (2005). *Modern Architectural Theory: A Historical Survey, 1673–1968*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497728>
- Martin, M. (2011). *Dairy Queens : The Politics of Pastoral Architecture From Catherine De’ Medici to Marie-Antoinette* (Issue Vol. 176). Harvard University Press. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=361667&lang=tr&site=ehost-live>
- Mondain-Monval, J. (1918). *Soufflot, aa vie, son oeuvre, son esthétique (1713-1780)*. <https://books.google.com.tr/books?id=Un7SzgEACAAJ>
- Pope, A. (1731). *Epistle to Burlington*. London: Printed for L. Gilliver.
- Pope, A., Croker, J. W., Elwin, W., & Courthope, W. J. (1871). *The Works of Alexander Pope*. London: J. Murray.
- Projet pour le jardin anglo-chinois du Petit Trianon / par Antoine Richard, jardinier de la Reine | Gallica*. (n.d.). 31.08.2022 tarihinde <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8442735d> adresinden erişildi.
- Robertson, J. (2005). *The case for the Enlightenment: Scotland and Naples 1680-1760*. Cambridge University Press.
- Rousseau, J.-J. (1990). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. Say Yayınları.

- Starobinski, J. (2012). *Özgürlüğün icadı 1700-1789 ve aklın amblemleri* (H. Bayrı, Çev.; 1.basım). Metis Yayınları.
- Symes, M. (2016). ENLIGHTENMENT, THE “NATURAL” GARDEN AND BROWN. *Garden History*, 44, 7–17. <http://www.jstor.org/stable/44988363>
- Vidler, A. (2014). Architecture and the Enlightenment. In *The Cambridge Companion to the French Enlightenment* (pp. 184–198). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCO9781139108959.014> (09.03.2023)
- Vue des jardins de Monceau | Paris Musées*. (n.d.). Retrieved September 7, 2022, from <https://www.parismuseecollections.paris.fr/fr/musee-carnavalet/oeuvres/vue-des-jardins-de-monceau#infos-principales>

Dr. Figen Işiker

2009 yılında Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 2015 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Yüksek Lisans Programında “Mimarlıkta İşlev Kavramının Dışarıda Bırakılmış Anlamları” başlıklı yüksek lisans tezini, Mimarlık Doktora Programında ise 2022 yılında “Mimarlıkta Kuramsal Suskunluğun İnşası ve İmkanları” başlıklı doktora tezini tamamladı. Mimarlık eleştirisi, mimarlık tarihi ve kuramı, mimarlık tarihyazını çalışma alanları arasındadır. 2012’den bu yana Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Figen Işiker graduated from Near East University, Department of Architecture, 2009. She completed her master’s thesis titled “Excluded Meanings of the Concept of Function in Architecture” in Mardin Artuklu University, Architecture Master’s Program in 2015 and her doctoral dissertation titled “The Construction and Possibilities of Theoretical Silence in Architecture” in Architecture Doctorate Program in 2022. Architectural criticism, architectural history and theory, architectural historiography are among her fields of study. She has been working as a Research Assistant at the Architecture Department of Mardin Artuklu University since 2012.

E-posta: figenisiker@gmail.com



Kardeş Kent İlişkilerinin Geliştirilmesinde Diplomasinin Yeri ve Kapsamı: Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali Örneği

*

Hasan Akgün¹

ORCID: 0009-0008-5263-0908

Öz

Küreselleşmenin yönetim, siyaset ve dış politika alanında yaptığı devrim, iletişim ile bilgi teknolojilerinde ve ulaşım ağında yaşanan değişim toplumları birbirine yakınlaştıran kültürel alışverişin hızlanmasını etkilemiştir. Bu etki, kardeş kent uygulamasının doğuşuna zemin hazırlayan unsurlardandır. Dünyanın sınırlarının küçülmesinin etkileri yerel yönetimlerde ve belediyeçilik faaliyetlerine de yansımış ve yerel yönetimlerin diplomasinin yeni aktörleri olarak uluslararası ilişkiler faaliyetlerine zemin hazırlayarak onlara yeni görev ve sorumluluklar getirmiştir. Ülkeler arası karşılıklı işbirliğinde bu görevlerin başarı ile yerine getirilmesi ve sürdürülebilirliği üzerine uluslararası politikaların etkileri kaçınılmazdır. Bu kapsamda; çalışmamıza başlarken siyaset ve yönetim anlayışlarının, diplomasinin ve yerel yönetimlerin tarihsel süreçte hangi aşamalardan geçerek bugüne geldiği küreselleşmenin etkileri altında kısaca verilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın bundan sonraki aşamalarında kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi gibi stratejik iletişim araçları üzerinde durularak bu alanların birbirleriyle ve kardeş kent uygulamasıyla ilişkisi değerlendirilmiştir. Ardından kent diplomasisi ve diplomasinin yeni aktörleri olan kentler ve yerel yönetimlerin uluslararası alandaki rolleri, kentlerin uluslararası politikadaki önemi, bu süreci hazırlayan dinamikler, kentlerin artan rolünde yerel yönetimlerin vizyonu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın son kısmında; uluslararası politikada kentlerin artan önemi, Büyükçekmece Belediyesinin uluslararası faaliyetleri ve kardeş kent ilişkilerine yönelik çalışmaları bağlamında Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali örnek olayı aracılığıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kardeş Kent İlişkileri, Yerel Diplomasi, Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali

¹ Dr., Büyükçekmece Belediye Başkanı, E-posta: baskan@bcekmece.bel.tr



The Place and Scope of Diplomacy in Developing Sister City Relationships: The Example of The International İstanbul- Büyükçekmece Culture and Art Festival

*

Hasan Akgün²

ORCID: 0009-0008-5263-0908

Abstract

The revolution brought about by globalization in the fields of governance, diplomacy and foreign policy, changes in communication through information technologies and the transportation network have affected acceleration of cultural exchange, bringing societies closer. This effect is one of the factors that paved the way for the birth of the sister city implementation. The effects of our increasingly interconnected world are also evident in local governments and municipal activities, and they have brought new duties and responsibilities by setting the stage for the international relations endeavors of local governments, the new actors in diplomacy. Given the mutual cooperation between countries, the influence of international policies on the fulfillment and sustainability of these duties is inevitable. At the outset of our study, we provide a brief description of the political and administrative comprehensions, diplomacy, and the evolution of local governments historically influenced by globalization. In the next stages of our study, we emphasized strategic communication tools like public diplomacy and cultural diplomacy, exploring their interrelationships and the sister city implementation was evaluated. Then, the role of cities and local governments in the international arena, the importance of cities in international politics, the dynamics that prepared this process, and we sought to reveal the vision of local governments concerning the growing role of cities. Lastly, in our study, we highlight the growing importance of cities in international politics. Further, we examine the international activities of Buyukcekmece Municipality, particularly its engagement with sister city relations, through a case study: The International İstanbul Buyukcekmece Culture and Art Festival.

Keywords: Sister City Relations, Local Diplomacy, International İstanbul Buyukcekmece Culture and Art Festival

² Phd., Buyukcekmece Mayor, E-mail: baskan@bcekmece.bel.tr

Giriş

Günümüzde diplomasi gibi stratejik iletişim araçlarının gücü hissedilir derecede artmıştır. Diplomasini bu sürece hazırlayan temel unsurlardan biri ve belki de en önemlisi küreselleşmedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Soğuk Savaş'ın bitmesiyle küreselleşme tüm dünyada hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış; ekonomiden, sosyal yaşama, iletişimden, ulaşımına hemen her alanı etkilemiştir. Bu etkileşimden diplomasi de payına düşeni almış; değişim rüzgârlarının yansımaları diplomatik ilişkileri yaklaşım ve uygulama olarak etkilemiştir. Tabii bu etkide I. ve II. Dünya Savaşları'nın da rolü olmuştur. Savaş sonrası ağır yıkımlar diplomaside daha ılımlı yaklaşımlara yerini bırakmış, sert güç kullanımından devletleri uzaklaştırmıştır. Bu durumda diplomaside yeni aktörlerin devreye girmesi elzem olmuştur. Kamu diplomasisi, küresel diplomasi ve kent diplomasisi gibi kavramlar dış politikada bolca yer almış ve ülkeler için dış politikanın vazgeçilmez araçları hâline gelmiştir.

Küreselleşme; iletişim ve ulaşımında mesafeleri küçülterek, kentlerin birbirlerine yakınlaşmasını sağlayan, zaman içinde gelişip değişmelerinin önünü açan ve önemlerinin artmasında etkili olan bir güce dönüştüğünde kentlerin rolünün değiştiği ve güçlerinin arttığı görülmektedir.

Yerel yönetimler kentlerin artan rolü karşısında ön plana çıkmıştır. Önceleri sadece yerel ihtiyaçlara hizmet sunan birimler olarak tanımlanırken gerek ortaklıklar gerek çeşitli alanlarda kurdukları iş birlikleriyle günümüzde uluslararası ilişkiler alanında yer almakta ve ülke tanıtımında önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Yerel yönetimlerin hem bölgesel olarak kent sorunlarına, hem de ulusal çaptaki küresel sorunlara çözüm arayışları ülkeler arası deneyim ve bilginin paylaşılması ile kolaylaşmaktadır. Sosyal, ekonomik, eğitimle ilgili ve kültürel ve ticari alanlarda etkileşimlerin artırılmasının aracı kurumlarına dönüşen, bu amaca hizmet eden yerel yönetimlerde "kardeş kent" ilişkisi uluslararası ilişkilerin gelişmesine katkı sunmaktadır. Gerek bu ilişkilerin geliştirilmesinde gerek ülkeler arası etkileşimi artırmak amacıyla çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Festival ve etkinlikler de bu araçlardan biridir. Çok sayıda ülkenin ve ülke vatandaşının bir araya gelerek kültürel etkileşimlerde bulunması, kendi kültürlerini tanıtacak bir platformda buluşmaları ülkeleri birbirine yakınlaştırmakta bu da ülkeler arası barışın kalıcılığının, yardımlaşmasının ve

güvenliğin önünü açmaktadır. Çalışmamızda, Büyükçekmece Belediyesinin uluslararası faaliyetleri ve Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Küreselleşmenin Diplomasie Etkileri – Tarihten Bugüne Kısa Bir Bakış

Bir ülkenin uluslararası arenada güç kaynaklarını oluşturan toprak genişliği, askerî ve ekonomik güç; ülkelerin geleceklerini belirlemelerini, uluslararası ilişkilerine yön vermelerini sağlayan unsurlardandır. Bu olgular, bir ülkenin varlığını devam ettirmesi için temel taşlar olarak kabul edilse de günümüzde devletlerin; kültürel etki politikaları olarak uluslararası varlıklarında stratejik iletişim araçlarının gücünü de göz ardı etmemenin yanı sıra uluslararası alanda kültür, sanat, edebiyat, ekonomi, ticaret gibi kanallarla, festival veya çeşitli alanlarda düzenlenen etkinlikler, konferanslar vb. aracılığıyla belirleyici roller üstlendiğini de söylemek gerekir. Bugünü daha iyi anlamak için, Türkiye de dâhil devletlerin belirli alanlarda (sınırları belli olmak kaydıyla) dış politikadan ve küreselleşme dinamiklerinden bağımsız düşünülmeceğinden hareketle diplomasie, dış politikaya, yerel yönetimlere ve faaliyetlerine ve tüm dünyayı bugüne hazırlayan küreselleşme olgusuna öncelikle değinmek gerektiğini düşünerek küreselleşmenin tarihsel süreçte geçtiği aşamalara kısaca değinelim.

Günümüzde dünyanın bakış açısını şekillendiren en büyük güçlerden biri de kuşkusuz küreselleşmedir. Sosyal, ekonomik, askerî, kültürel ve siyasi kulvarlarda teşekkül eden çok boyutlu bir yapıyı sahip olan küreselleşme, tüm dünyayı etkisi altına alma kabiliyetiyle pek çok alanda bir dönüşüme ve değişime kapı açmıştır. Bu dönüşümü harekete geçiren güçlerin en önemlilerinden birini de iletişim teknolojilerindeki atılımlar oluşturmuştur.

Dünya ile insanlar arasındaki tüm sınırları kaldıran küreselleşmenin getirdiği uluslararası entegrasyon sürecinde karşılıklı etkileşimin siyasi, ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel boyutlarıyla yansımalarını yaşamın her alanında görmek mümkündür. Sürecin bu yöne evrilmesinin tarihi Soğuk Savaş Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Ekonomik ve sosyokültürel açıdan önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen küreselleşmenin çok yönlü etkileri, Soğuk Savaş'ın bitimi ile hız kazanmıştır. (Çelikçi, 2021) Küreselleşmenin bu hızı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ülkeler ve kentler

bundan payını alsa da birlik içinde ve huzurla yaşayacakları kentler oluşturma anlayışı ve isteği bu dönemde gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. (Akman Ç. ve, Akman E., 2017)

Yirminci yüzyılın büyük çoğunluğu savaş ve çatışmalarla geçince savaş süreci, diplomasinin öneminin anlaşılmasına yol açmıştır. Konuyla ilgili çeşitli görüşler vardır. Bulut, bu değişimi “Sovyetleri Birliğinin dağılması ile ortaya çıkan yeni düzende, artık ikili diplomasinin dünyanın problemlerine tek başına çözüm getiremeyeceği ve dış politikanın bu değişen duruma ayak uydurmak zorunda olduğu yönünde bir konsensüs oluştu.” (Bulut, 2019) sözleşmesiyle dile getirmiştir. Dünyanın sorunsuz ve barışçı bir döneme girdiği (Esercan, 2006) öne çıkan görüşler arasındadır. Soğuk Savaş’ın ardından küreselleşme sürecinin hızı siyaset ve yönetim anlayışlarında hissedilir düzeyde olmuştur. Dış politikada, geleneksel diplomasi yöntemlerinin yerini yeni diplomasi yöntemleri almış; geleneksel diplomatik süreçler, iletişim çağı ve küreselleşmenin de etkisiyle ihtiyaçları karşılamaktan uzaklaşınca yerini kamu diplomasisi yöntemine bırakmıştır. (Poyraz ve Dinçer, 2016)

Yerel yönetimlerin küresel dünyayla etkileşimlerini de sekteye uğratan savaş, yerel toplulukların bir ölçüde daha bağımsız olmasının önüne de ket vurmuştur. Yerel yönetimlerin, çoğunlukla siyasal, ekonomik ve ideolojik açılardan yakın ilişkiler içinde oldukları komşu ülkelere ağırlık vermesi varlıklarının küresel düzeye ulaşmasının biraz daha ertelenmesine yol açsa da (Demirtaş, Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinin Analizi: Merkez-Çevre Etkileşimini Yeniden Düşünmek, 2016), değişim kaçınılmaz olarak gerçekleşmiş, “20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren” yaşanan bu değişim sürecini, “yerel yönetimlerin yeniden ortaya çıkışı” (Demirtaş, Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinin Analizi: Merkez-Çevre Etkileşimini Yeniden Düşünmek, 2016) olarak değerlendiren görüşler dile getirilmiştir. “Küreselleşme ile birlikte sınır ötesi iş birliklerinin, diplomatik ağların artması ve yerel yönetimlerin devlet politikalarına katılması”yla “yerel dış politika süreci başlamıştır.” (Yaylı ve Gönültaş, 2018).

Diplomasinin Evrimi ve Kamu Diplomasisi

Diplomasi, dış politikada yer bulan bir siyasal iletişim biçimi olarak devletlerarası ilişkileri yönetme, uluslararası ilişkileri etkili şekilde yürütebilme kabiliyeti şeklinde tanımlanabilir. Birçok tanımı mevcuttur. Bunlardan birini de

Akgönenç dile getirmiş; “bağımsız devletlerin, yani uluslararası sistemin temel birimlerin birbirleri ile olan ilişkileri ve kullanılan metotların tümü” (Akgönenç, 2009 akt. Akçadağ, 2019) şeklinde tanımlayarak diplomasi kavramını özetlemiştir.

Diplomasinin kapsamına tarihsel perspektiften kısaca bakacak olursak; I. Dünya Savaşı sonuna kadar “eski diplomasi” şeklinde uygulandığını ifade edebiliriz. Bu dönemde, “Avrupalı devletler arasındaki ilişkiler üzerine kurulu bir sistem, uluslararası politikaya hâkimdi ve uluslararası ilişkilere güç dengesi yön vermekteydi.” (Köse, 2017) Ancak barışın “eski diplomasi anlayışı” ile korunamayacağı düşünülmeye başlanmıştı. Bu dönem, geleneksel diplomasi anlayışından yeni demokrasi anlayışına geçişe kapı aralamıştır. Sadece “resmî görevliler” aracılığıyla yapılan yazışmaların yeterli olmayacağı görüşü “daha farklı bir diplomatik paradigma”ya (Köse, 2017) doğru ibresini çevirmiştir.

II. Dünya Savaşı’nın büyük yıkımlara yol açması kamu diplomasisinin etkin şekilde dünya siyasetinde yer bulmasını sağlamıştır. Her iki savaşın sonuçlarına ekonomik kayıpların yanı sıra manevi kayıpların da eklenmesi ile devletler politik tutumlarında yeni arayışlara girmişler, “sert güç” yerine “yumuşak güç”le çözüm arayışlarına yönelmişlerdir, aynı zamanda propagandanın siyasilerin kullandığı bir araç olması kamu diplomasisinin yerini sağlamlaştırmıştır. (Poyraz ve Dinçer, 2016)

Savaşın ardından iletişim teknolojilerinin kazandığı ivme geleneksel diplomasiyi değiştirince, iletişimin sağladığı tüm kolaylıklar diplomasiye de yansımıştır. (Akçadağ, 2019) Küreselleşmenin yarattığı değişim, toplumlar ve devletler arasındaki ilişkileri etkilemiş, dış politikaya yansımaları ile geleneksel diplomasi varlığını sürdürürken kamu diplomasisi gibi yöntemler de uluslararası ilişkiler alanında belirleyici olmuştur. (Eren, 2017)

Görüldüğü üzere, uluslararası ilişkiler alanı ve ona yön veren aktörler bu değişim rüzgârlarından payına düşeni almıştır. Çok sayıda tanımı olsa da kamu diplomasisi kavramını, “Günümüzün küreselleşen dünyasının, değişen uluslararası ilişkiler sisteminin gelişen diplomatik ilişkilerin ve iletişim biçimlerinin yeni hâli.” (Kömür, 2020) olarak açıklayan görüşler vardır. Devletler, uluslararası alanda etkili olabilmek için yumuşak güç stratejisini kullanmaya başlamıştır. “Yumuşak güç kamu diplomasisinin unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Kömür, 2020) Kamu diplomasisi, yumuşak güç aracılığıyla “ekonomik, kültürel ve siyasi ortaklıkların ve barış ortamının

oluşması” için uygun alanı yaratmaktadır. (Kömür, 2020) Hâkim olan görüşlerdendir. Türkiye’de bu değişimin, 2000’li yıllardan itibaren gelişerek dış politikada kullanıldığı görülmektedir. (Keyman) Yumuşak gücün küreselleşme aracılığıyla yüklendiği anlamlar ve uygulamaları giderek daha çok önem kazanmakta, çok sayıda ülkenin dış politikalarında; etkileşimde bulunma, bağ kurma aracı olarak kültürel, siyasi, ekonomik, insani veya teknolojik ilişkiler gibi bağlamlarda yer bulmaktadır.

Kamu Diplomasisi ile Kültürel Diplomasi İlişkisi

Kültürel diplomasiye dair birçok görüş mevcuttur. Bunlardan birini Bulut, “Kültürel diplomasi, yumuşak güç gibi, dünyanın birçok farklı ülkesinde kamu diplomasisi kavramı ile de iç içe anılmaktadır.” sözleriyle dile getirir ve “Kültürel diplomasiyi ülkeler arası kamu diplomasisini kolaylaştıran, kamu diplomasisinin alt branşı olarak görenler olduğu kadar; kültürel diplomasiinin kendi başına ve daha özerk bir faaliyet alanı olduğunu düşünenler de mevcuttur.” diyerek konuyla ilgili farklı görüşlerin bulunduğunu belirtir. (Bulut, 2019) Kavramın, faaliyet gösterilen alana ve aktöre göre de değişebileceğini ifade eden Bulut, “Kültürel diplomasi, belirli bir topluluğa ait değer ve toplumsal birikimin başka bir topluluğa aktarılmasıdır. Kültürel diplomasi bu yolla ulusal, ekonomik ve siyasi faydalar sağlamanın yanı sıra, güven temelli ikili ilişkiler kurmayı amaçlar.” (Bulut, 2019) der ve “Kültür politikaları, zaman içerisinde yurt dışına ihraç edilebilecek seviyeye geldiğinde kültürel diplomasinin alanına girmekte, birer aracı olmaktadır.” (Bulut, 2019) diyerek kavramı geniş bir açıdan tanımlar.

Kamu diplomasisinde ise geleneksel ve yeni kamu diplomasisi olmak üzere ikili bir ayırmadan söz edilmektedir. Bunlardan biri olan geleneksel kamu diplomasisinde sert yaklaşımlar ve “siyasal bilgilendirme çabaları” vardır. Diğeri ise yeni kamu diplomasisi ve esnek yaklaşımın söz konusu olduğunu dile getirerek bu iki yaklaşımın “kültürel iletişimi ön plana çıkarmakta” olduğunu belirtir. (Yağmurlu, Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi, 2007) Yumuşak güç ekseninde kültürel iletişim, iki boyutlu olarak ele alınmaktadır. Bunlardan ilki olan kültürel diplomasi için Mitchell, şu açıklamaları yapmaktadır:

“Müzakereler sonucu oluşan resmî antlaşmaları ve bu anlaşmalar sonucu ortaya çıkan kültürel ilişkilerin yönetilmesini içermektedir. Bu genellikle, devletlerin kontrolünde ajans ve ensti-

tiiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kültürel diplomasideki amaç, diplomatik etkinlikleri bir bütün olarak şekillendirerek istenen şekilde bir imaj sunmaktır. İkinci boyut kültürel ilişkilerde ise amaç, tek taraflı bir avantaj sağlamak değildir. Karşılıklı yarar temeline dayanan, ulusal toplumlar arası anlayış ve ortaklık sağlamaya yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Samimi ilişkilere dayanmakta ve çok daha gerçekçi bir nitelik taşımaktadır.” (Mitchell, 1986 akt. Yağmurlu, 2007)

Yumuşak güç kavramını ilk kez 1990 yılında kullanan Nye ise kamu diplomasisinin üç boyutundan bahseder. Bu yaklaşımda: Basın bültenleri gibi günlük iletişim etkinliklerinin yanısıra stratejik iletişim etkinlikleri ve ülkelerin birbirleri ile burslar, değişim programları, stajlar, seminerler vasıtasıyla etkileşime geçtikleri kültürel diplomasi etkinlikleri de görülmektedir (Nye, 1990 akt. Yağmurlu, 2019) Bir başka görüşe göre ise kültürel diplomasi, kamu diplomasisi ve yumuşak güç açısından “ulusal dış politikayı destekleyici ve tamamlayıcı” bir role sahiptir. (Topçu, 2018)

Kavramla ilgili görüşler ve yaklaşımlar değişse de kültürel diplomasinin ülkelerin kendi kültürel değerlerini başka ülkelere aktarıp paylaştıkları bir yöntem olarak kamu diplomasi ile ilişkisi ve kamu diplomasisinin içinde yer alan, onun uygulama pratiklerinden biri olduğu genel kabul gören görüşler arasında değerlendirilebilir.

Kent Diplomasisi ve Yerel Yönetimlerin Kardeş Kent İlişkilerindeki Rolü

Kentler, kent nüfusunun artması, nüfusun büyük ölçüde kentlere yığılması ve kentleşmenin hızlanmasıyla beraber uluslararası ilişkiler alanında ön plana çıkmakta ve yeni aktörler olarak tanımlanmaktadır.

2014 yılında gerçekleştirilen istatistiklere göre dünya nüfusunun yüzde 54’ünün kentlerde yaşadığı tespit edilmiştir. Bu veriye göre, kentleşme eğiliminin gelecekte daha da artmasının beklendiği belirtilmiş ve 2050’de dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisinin kentlerde yaşayacağı öngörülmüştür. (Birleşmiş Milletler Basın Bülteni, 2018) Bu bilgi, kentlerin, uluslararası ilişkilerde bir iletişim ve etkileşim aracı olarak kent diplomasisinin giderek artan öneminin nedenlerini anlamak açısından oldukça önemlidir.

Kent diplomasi denilince de ilk akla gelen yerel yönetimler olmaktadır. Kent diplomasi için birçok tanım mevcuttur. Bunlardan biri, “Yerel yönetimlerin uluslararası ilişkilerini tanımlamak için yaygın olarak kullanılan bir terim” (Daoudov, 2013) olduğudur. Bir diğerinde kent diplomasisi, “Kentlerin

küresel siyasette kendilerini temsil etmek ve çıkarlarını gerçekleştirmek için uyguladıkları politikaya verilen isimdir.” (Pluijm ve Melissen, 2007) şeklinde tanımlanmaktadır. Her iki tanım da gerek uluslararası ilişkilerde yer bulmaları gerekse kendi temsiliyetlerini kendilerinin tayin ettiğine yapılan vurgu kentlerin yükselen bir değer ve güç olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu ilerlemede, küreselleşme ve demokrasinin rolünün de etkili olduğunu yeri gelmişken vurgulamakta fayda vardır.

Küreselleşmenin bu gelişme üzerindeki payı ile kentler, “dünya kenti”, “küresel kentler” gibi kavramlarla ekonomiden, uluslararası politikaya, kalkınmaya kadar pek çok alanda artan görevleri ile ön plana çıkmaktadır. (Batal ve Topçu, 2019) Önemli bir kültür kenti olması bir kentin öneminin artmasında etkili bir unsur olmaktadır. Sahip olduğu tarihsel miras ile bulunduğu coğrafyanın çekiciliği de önemini artıran diğer unsurlardandır. İletişim ve ulaşım ağının gelişmesi tüm bunlara kapı açmıştır. Bundan sonraki süreçte kentler, küresel ağın sunduğu ortamda, refahtan pay alabilmek için kendilerini rekabet ortamında bulmuşlardır.

Küreselleşen dünyada kentler dünyadaki rekabete dâhil olunca kentlerin birbirleriyle rekabeti de başlamıştır. Kent diplomasisi bu anlamda ekonomik faaliyetler içine girebilmekte, bu faaliyetlerin bir ayağını da kültürel amaçlar doğrultusunda yapılan kardeş kent ilişkileri oluşturmaktadır. (Demirtaş, 2016)

Kardeş kent ilişkileri yerel yönetimler aracılığıyla yürütülmektedir. Yerel yönetimlere yüklenen bu rol onların etki alanlarını genişletmiştir. Konuyla ilgili Batal ve Topçu şu sözlere yer vermiştir: “Yerel yönetimler siyasi bir aktör gibi uluslararası arenada yer alabilmektedir. Politik temsil, anlaşma yapabilme gücü, işbirliği anlaşmaları, kültürel anlaşmalar ve ortaklıklar ortak yardım ve yatırım programları geliştirme gücü, bilgi paylaşım alanlarını ortaya çıkarabilme imkânı, yardım programlarının geliştirilmesi ve çeşitli ağlara katılabilme” gibi araçlar kent diplomasisi alanında kullanabilecek araçlar (Batal ve Topçu, 2019) olarak tanımlanmaktadır.

Yerel yönetimlerin; iletişimin yeniden inşası, barışın sağlanması, kültürel etkileşim gibi konularda sundukları destek, daha sonra ülkeler arasında bu ilişkilerin kurulmasında da etkili olan unsurlardan olmuştur. Yerel yönetimler, “Kalkınma boyutu, ekonomik boyut, kültür boyutu, ağ oluşturma ve temsiliyet” gibi kent diplomasisinin kapsadığı birçok boyutta rol alarak ülkeler arası ilişkilerin gelişmesine katkı sunmuşlardır.

Yerel yönetimlerin faaliyet alanları demokrasinin gelişimi ve küreselleşmenin sağladığı etkiyle bugün yerel ihtiyaçların karşılanması ötesine geçmiş, faaliyetlerinin uluslararası alanlara taşınmasını gereklilik hâline getirmiştir. “İşbirliği ve tecrübe paylaşımı gibi oluşumlarla ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal ilişkiler” yerel yönetimler aracılığıyla geliştirilmektedir. Uluslararası ilişkiler alanında pek çok çalışma yapılsa da bunlar içinde en çok kardeş kent uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir. (Batal ve Topçu, 2019)

Kardeş Kent Uygulaması

Küreselleşme, yerel yönetimlerin uluslararası arenada giderek artan ölçüde yer bulmasını, kentleşmenin artmasını, kentlerin önemini ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum da yerel yönetimlerin etki alanını genişletmiş ve kardeş kent ilişkileri yerel yönetimlerle anılır olmuştur. “Yerel yönetimler; küreselleşme, bölgeselleşme, yerelleşme ve küreselleşme gibi kavramların itici gücüyle artık daha etkili küresel aktörler olmuşlardır.” (Batal ve Topçu, 2019)

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan bir uygulama olan kardeş kentcilik, savaşın yarattığı yıkımın ardından belediye başkanlarının ve vatandaşların çabaları ile yaygınlaşmış ve 1951’de kurulan Avrupa Belediyeler Konseyi’nin en önemli uygulamaları arasında yerini almıştır. AB’nin genişlemesinde, demokrasi çalışmaları konusunda etkileri olmuştur. (Kardeş Şehirler El Kitabı, 2015) Avrupa Belediyeler Konseyi de (CEMR) kardeş kent ilişkilerini geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına destek olan kurumlardandır. (Türkiye Belediyeler Birliği,)

Kardeş kent ilişkilerinin Türkiye’deki durumuna baktığımızda akımın 20. yüzyılda başladığı ancak 21. yüzyılda gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu konuda Demirtaş, “1990’lı yıllarda Türk dış politikasının dış dinamikler nedeniyle manevra alanının genişlemesi, Türki cumhuriyetlerle kardeş kent ilişkileri geliştirilmesi yoluyla yerel yönetimler üzerinde hissedilmişse de, 2000’ler bu sürecin ciddi anlamda ivme kazandığı dönemdir.” demiştir. Küreselleşmenin etkisiyle Türkiye ile AB ilişkilerinin gelişmesi sonucunda belediyelerin projeleri için başvuruda bulunacakları bir alan yaratması uluslararası alanda faaliyetlerini artıran bir unsur olmuştur. Belediyeler, dış ilişkilerde “ekonomik, kültürel, barış, insani, temsil ve markalaşma” amaçlarını

yürütmüşlerdir. (Demirtaş, 2016) sözleri ile de uygulamanın nasıl başladığı ve nasıl geliştiğine dair bilgiler aktarmıştır.

Kardeş kent ilişkileri birçok boyutta değerlendirilmektedir. Bu görüşler kardeş kent ilişkisinin kapsamını belirtebilmek açısından önemlidir. Ekşi, Bell-Souder ve Bredel tarafından yapılan sınıflandırmayı *Dünyada ve Türkiye’de Kardeş Şehircilik* ismini taşıyan kitabında aktarmıştır. Sınıflandırmada; kardeş kent ilişkilerinin “ taraflar arasındaki bir değişimi” ifade ettiği dile getirilmiş; bu değişim, “kültürel, ekonomik, enformasyonel ve ekonomik” değişim olarak sınıflandırılmıştır. “Kültürel değişim, karşılıklı olarak “ tarafların birbirlerinin kültürlerini anlamalarına yönelik faaliyetlerini”; “akademik değişim, karşılıklı öğrenme faaliyetlerini”; “enformasyonel değişim, bilginin transfer edildiği faaliyetleri” ve “ekonomik değişim, maddi kazancı teşvik eden ticari faaliyetleri” kapsar şeklinde değişim türleri ve faaliyet alanları belirtilmiştir. (Ekşi, 2018)

Kardeş kent ilişkilerini; “ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda”, “bazen kentler bazen yönetimler arasında işbirliği, dayanışma ve bilgi-deneyim alışverişleri için” ilerlemeyi, gelişmeyi sağlama amacıyla uygulanan “bir ortaklık modeli” olarak tanımlayan görüşler de vardır. (Zeren ve Aktulun, 2018) Aynı zamanda birçok boyutundan söz eden görüşler de vardır ve bunlar, uygulamanın ülkeler arasında kurulan niteliğini görebilmek yönünden önemlidir. Ekşi, kardeş kent ilişkilerini, kurulan karşılıklı ilişkiler bağlamında değerlendirerek “kuruluş motivasyonları” ve “gerçekleştirilen faaliyet alanları” olmak üzere iki başlık altında sınıflandırmıştır. “Siyasi/ideolojik, coğrafi, tarihsel/kültürel, ekonomik motivasyon” kuruluş motivasyonları olarak belirtilmiş; “eğitsel, kültür, sanat ve spor, sosyal sorumluluk ve beledi/enformasyonel faaliyetler ise gerçekleştirilen faaliyet alanları” (Ekşi, 2018) olarak ifade edilmiştir.

Ülkeler arasında kurulan ilişkilerin sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlayacak ve pekiştirecek bir uygulama olması sebebiyle kardeş kent ilişkilerine verilen değer her geçen gün artmakta ve daha çok desteklenmektedir. Belediyelerde kardeş kent uygulamalarına yönelik birimler kurulmuştur. Avrupa Birliği’nin sağlamış olduğu hibe ve fon desteklerinden faydalanabilmek amacıyla uzmanlar ve yabancı dil bilen personel belediyelerde ilgili görevlere getirilmiştir. (Akman Ç. ve, Akman E., 2017))

Kültürel diplomasisinin en önemli araçlardan birini oluşturan yerel yönetimlerin günümüzde barışın inşasından, sürdürülmesine, uluslararası iş birlikleri ile kurdukları ortaklıklarda ülkelerine ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal alanlarda sundukları katkılara kadar kentlerini geliştirip güçlendirmek amacıyla kapsamlı pek çok hedefi ve misyonu bulunmaktadır. Uluslararası alanda üstlendikleri roller, belediyelerin kurumsal vizyonunu, belediye başkanlarının ise yönetim vizyonunu ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada kentlerin ve yerel yönetim birimlerinin küresel bir kent vizyonuna sahip olması, tarihsel geçmişi, geçmişten bugüne gelen tarihi mirası, bulunduğu coğrafyanın çekiciliği vb. unsurlar kentleri ve buldukları yönetim birimlerini uluslararası ilişkilerde ön plana çıkarmaktadır. Bu görüşten hareketle, çalışmamızın son kısmında İstanbul-Büyükçekmece Belediyesini ele alarak belediyenin kültürel diplomasi alanında yaptığı çalışmaları ve Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivalini değerlendireceğiz.

Büyükçekmece Belediyesinin Uluslararası Faaliyetleri ve Kardeş Kent İlişkileri

Türkiye’de yerel yönetimlerin uluslararası ilişkileri bazı kanun maddeleri ile düzenlenmiştir. Yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarını ve faaliyet alanlarının ayrıntılarını görmek için öncelikle bu kanun maddelerine değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Ardından Büyükçekmece Belediyesinin, uluslararası faaliyetleri ve kardeş kent uygulaması ile ilgili çalışmalarına yer vereceğiz.

2002-2005 yılları arasında Türkiye’de yapılan bazı reformlar “kamu yönetiminde yeni bir yapılanma” yaratmıştır. Bu reformlar sayesinde “Yerel yönetim birimleri hem yetki ve sorumluluk bakımından, hem de kurumsal ve mali kapasite bakımından güçlendirilmiştir.” Böylece “ülke içinde ve ülke dışında birlikler kurma, birliklere katılma, kardeş kent anlaşmaları yapma hakkına sahip” olmuşlardır. (Batal ve Tuğlu, 2018)

Yerel yönetimlerin uluslararası ilişkilerini düzenleyen 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 74. maddesi ile belediyelere resmî süreci düzenleyen mevzuatta sunulan imkânlar şu şekilde ifade edilmiştir: “Belediye, belediye meclisinin kararına bağlı olarak görev alanıyla ilgili konularda faaliyet gösteren uluslararası teşekkül ve organizasyonlara, kurucu üye veya üye olabilir. Belediye bu teşekkül, organizasyon ve yabancı yerel yönetimlerle ortak faaliyet ve hizmet projeleri gerçekleştirebilir veya kardeş kent ilişkisi kurabilir. Birinci ve

ikinci fıkra gereğince yapılacak faaliyetlerin, dış politikaya ve uluslararası antlaşmalara uygun olarak yürütülmesi ve önceden Çevre ve Şehircilik Bakanlığının izninin alınması zorunludur.”

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun Belediye Meclisinin görevlerini düzenleyen 18. maddesinin birinci fıkrasının (p) bendinin içeriği ise şu şekildedir: “Yurt içindeki ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının izniyle yurt dışındaki belediyeler ve yerel yönetim birlikleriyle karşılıklı iş birliği yapılmasına; kardeş kent ilişkileri kurulmasına; ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmek amacıyla kültür, sanat ve spor gibi alanlarda faaliyet ve projeler gerçekleştirilmesine; bu çerçevede arsa, bina ve benzeri tesisleri yapma, yaptırma, kiralama veya tahsis etmeye karar vermek. Bu madde ile kardeş kent ilişkileri kurulması konusunda karar alma yetkisi Belediye Meclisi'ne verilmektedir.” (Belediye Kanunu)

1173 Sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun ile 3335 Sayılı Uluslararası Nitelikteki Teşekküllerin Kurulması Hakkında Kanun ise yerel yönetimlerin uluslararası ilişkilerini düzenleyen diğer kanunlardandır. (Batal ve Topçu, 2019)

“Yerel yönetimlerin özerklik kazandığı, merkezi yönetimlerden bağımsız olarak uluslararası ilişkiler ve etkileşimler kurabildiği, kendi aralarında birlikler vb. kurumlar oluşturabildiği bu yeni yönetim anlayışı; yerel yönetimlerde katılım gösterilen çok sayıda konferans, birlik, antlaşmanın doğmasını sağlamıştır.” Kentlerin, diğer kentlerle etkileşimi sağlayacak ve iletişimi artıracak şekilde kuracakları bağ, yönetim biçimlerine ve politikalarına da yansımaktadır. (Batal ve Topçu, 2019)

Bu kapsamda Büyükçekmece Belediyesi, uluslararası alanda birçok faaliyet içinde yer almıştır. Bunlardan biri de bugüne kadar 13 kardeş kent ile ilişkilerinin sürdürülmesini sağlamasıdır. Bu çabası ile Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın en önemli kriterlerinden biri olan ikili ilişkilerin gelişmesinde etkili olmuştur. 2002 yılından bu yana Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinde Türkiye'yi temsil eden Türk Millî Delegasyonu üyelerinden biri de Büyükçekmece Belediyesidir. Türkiye'nin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı 1988 yılında imzalamıştır. Yerel yönetimleri daha özerk bir yapıya kavuşturulmasını amaçlayan Şart'ın ayrıntıları, “yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları

doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkânı” şeklinde belirtilmektedir. (Batal ve Topçu, 2019)

2017 yılında, Büyükçekmece’de *I. Uluslararası Yerel Yönetimler Kongresi* düzenlenmiştir. Türkiye’de bir ilk olan Kongre’de 210 başvuru arasından seçilen 133 bildiriye, “Yerel Yönetimlerin Dünü, Bugünü ve Yarını” yerel yönetimlerin sorunları, yerel yönetim temsilcileri ve akademisyenlerin bir araya geldiği kongrede görüşülüp tartışılmıştır. Kongre’nin ülkeler arasındaki işbirliğini sağlaması, deneyimlerin paylaşılmasında ve karşılıklı yardımlaşmanın sağlanmasında büyük katkıları olmuştur. (Büyükçekmece 1. Uluslararası Yerel Yönetimler Kongresi Bildiri Özet Kitabı, 2017) Burada, Büyükçekmece Belediyesinin bu alanda yapılan çalışmalarını yakından takip ederek uygulama alanı yaratmadaki çabasının ön plana çıktığı görülmekte, diplomatik etkinliğinin, kent diplomasisi açısından ve sürdürülebilir başarı açısından önemi fark edilmektedir.

Büyükçekmece Belediyesi, uluslararası alanda pek çok ödül almıştır. Kentcilik hizmetleri, sosyal belediyecilik ile kültür ve sanat etkinliklerine yaptığı yatırımlar sonucunda Büyükçekmece, Avrupa Konseyi “12 Yıldız Kent” ödülünü 7 kez kazanmıştır. Bu ödüller, Büyükçekmece Belediyesinin yerel demokrasinin gelişmesi, katılımcılık kültürünün yaygınlaşması amacına yönelik yaklaşımını ve desteğini sürdürdüğüünün görülmesi açısından önemlidir. Aynı yılda(2018) ,Avrupa Konseyi tarafından Büyükçekmece Belediyesi’ne Şeref Bayrağı verilmiştir.

Büyükçekmece Belediyesi, devam eden yıllarda da yerel düzeyde demokrasinin işleyişine katkı sunmaya devam etmiş ve Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi İzleme Komitesi toplantısının 2018 yılında ilk kez Büyükçekmece’de yapılması sağlanmıştır. “Yerel Demokrasinin İşleyişi ile İlgili Raporlar”ın görüşüldüğü toplantılarda yerel demokrasi adına önemli adımlar atılmıştır.

Büyükçekmece Belediyesi 2020 yılında “Uluslararası İdeal Kent Ödülüne” layık görülmüştür. “Akıllı Kent Bilgi Otomasyonu” projesi, Belediyenin vizyonunu gösteren, kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi çabasının bir sonucu olarak dikkat çeken bir proje olarak ön plana çıkmaktadır. 2020 yılında, Avrupa Konseyi tarafından “Avrupa Yerel Demokrasi Haftası Partneri Ödülü” ve 2021 yılında, Avrupa Konseyi tarafından başarılı yerel yönetimlere verilen “Avrupa Şeref Plaketi Ödülü” Büyükçekmece Belediyesinin aldığı diğer ödüllerdendir.

Büyükçekmece Belediyesi, kardeş kent ilişkilerini geliştirmek için çalışmalarını dostluk, kardeşlik ekseninde stratejik adımlarla sürdürmüştür. Büyükçekmece Belediyesi aktif ikili ilişkilerini Bulgaristan'ın Gornaoryahovitsa (2003), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İskele (2003), Almanya'nın Gelsenkirchen (2004), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Lapta (2007), Kosova'nın Mamuşa (2008), Güney Kore'nin Cheonan (2013), Slovenya'nın Kranj (2013), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Güzelyurt (2017), Makedonya'nın Struga (2015), Ukrayna'nın Dolyna (2022), Macaristan'ın Óbuda-Békásmegyér (2022), Tunus'un Djerba Midoun (2022), Arnavutluk'un Lezhe (2022) olmak üzere 13 kardeş şehri ile devam ettirmektedir.

Büyükçekmece Belediyesinin 2003 yılından bugüne dek kardeş kent ilişkilerinin özellikle kültür, sanat, iklim ve çevre sorunlarına yoğunlaştığı görülmekte, kardeş kentlerle çeşitli etkinliklerde, festivallerde bir araya gelerek ilişkilerin derinleştirilmesi ve geliştirilmesi yönünde adımlar atılmaktadır. İmzalanan kardeş kent protokollerinde ortak tarihsel ve kültürel geçmişin önemsendiği; ilişkilerde sosyal, kültürel, eğitim, sanat, spor ve ekonomi ve ticaret alanlarında derin ve istikrarlı iş birliğinin kurulması ön görülmektedir. Böylece her iki ülkeye mensup vatandaşların bağları bu protokoller ve ortak katılımların olduğu etkinliklerde güçlenmektedir. Bu amaçla; çevre odaklı ve dünyanın geleceğini yakından ilgilendiren küresel ısınma tehdidine karşı Almanya'daki kardeş şehri Gelsenkirchen Belediyesiyle 2022 yılında "Kardeş Kent İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. Bu protokol, iklim krizine karşı girişilen mücadeleye birlikte destek vermenin, tüm dünyayı ilgilendiren bu tehditler karşısında ülkeler arası dayanışma içinde olduğunun bir örneği olması açısından son derece önemlidir. Törende, Büyükçekmece ve Gelsenkirchen'den 4 okul da karşılıklı olarak "Kardeş Kent Okul Protokolü" imzalanmıştır. Öğretmenlerin ve öğrencilerin karşılıklı kültürel ilişkiler kurmasına olanak sağlayan bu protokolün her iki şehre katkısı dünya barışı, kentlerarası dostluk ilişkileri bağlamında büyüktür. (Büyükçekmece Belediyesi, 2023)

Kardeş kent ilişkilerinde, kentlerin zor günlerinde birbirlerinde yardım ettikleri dayanışma örneklerini de bulunmaktadır. Bu konuda, Büyükçekmece'nin kardeş kentlerinden olan Dolyna'ye yardımlarından söz edilebilir. Ukrayna'da savaşın uzun sürmesinden dolayı ülkede temel gıda ve tıbbi malzeme stokunun tükenme noktasına gelmesi, Büyükçekmece'yi harekete geçirmiş Ukrayna'da bulunan kardeş şehri Dolyna Belediye Başkanının gönderdiği ihtiyaç listesine göre ilk yardım, tıbbi malzeme, kadın ve çocuklar için

malzeme, yiyecek içecek ve hijyen malzemeleri hazırlamış ve gönderilmiştir. Bunun gibi acil yardım gereken konularda kardeş kent ilişkilerinin birbirlerine olan destekleri de ön plana çıkmaktadır.

Acil yardımların, farklı ortaklıkların yanı sıra Büyükçekmece'nin, ülkeler ve vatandaşlarıyla kültürel bağ kurma amacıyla yaptığı faaliyetler de bulunmaktadır. Büyükçekmece, dünya çapında adını duyurmuş bir festivale ev sahipliği yapmaktadır. Büyükçekmece'nin 23 yıldır devam eden Uluslararası İstanbul Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali, çok sayıda ülkeyi kardeşlik, dostluk mesajları altında bir araya getiren bir festival olarak dünya çapında üne kavuşmuştur. Festivalin Büyükçekmece Belediyesi ve Türkiye için taşıdığı önemin büyüklüğünü düşünerek, çalışmamızın bu son kısmında festivalin dününe, bugününe, kültürel diplomasi kapsamında uluslararası önemine daha yakından bakmak gerektiği kanısındayız.

Kültürel Diplomasi İlişkilerinin Geliştirilmesi: Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali Örneği

Kültürel diplomasi, stratejik birçok alanı kapsayan ve ülkeler arası ilişkiler kurmayı, birikimi ve deneyimi aktarmayı teşvik eden bir alandır. Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali de bu kapsamda değerlendirilebilecek festivallere örnek teşkil etmektedir. Festival kapsamı itibarıyla çok yönlülüğü, açık fikirliliği, yaratıcılığı, yenilikçiliği, iyiyi, güzel olanı, kültür birikimini; ülkelerin, toplumların izlerini taşıyan folklorik öğeleri içinde barındırır. Birikim ve etkileşim sonucu ortaya çıkar. Tüm bu unsurlar, bir ülkeye ait değerlerin neler olduğunu anlamamanın en kısa yoludur. Ayrıca, bu değerler bütünü, bir ülkenin en etkili tanıtım araçlarından biridir. Festivaller ve festivaller kapsamında düzenlenen etkinlikler de aynı minvalde değerlendirilmektedir.

Hizmet ve turizm endüstrisinde oldukça büyük yer tutan uluslararası bir festival olan Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali, kenti markalaştıran, aynı zamanda yerel düzeyde de kentin gelişimine katkı sağlayan önemli bir etkinliktir. Tarihi eskilere dayanmakta ve bazı stratejik hedefler temelinde organize edilmektedir.

Festivalin Tarihçesi

Büyükçekmece Belediyesi tarafından ilk olarak 2000 yılında düzenlenen ve dünyanın en büyük 3. festivali olan Uluslararası Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali kültürlerin sanat, festival ve etkinlikler aracılığıyla buluşmasını sağlayan, katılımcıları müzikle, dansla, heykelle ve onlarca sanat dalı ile buluşturan çok sayıda ülkeye ve ülke halkına festival boyunca ev sahipliği yapan dünyaca ünlü organizasyonlardan biridir.

Festivalin tarihçesi 1998 yılına kadar uzanmaktadır. Büyükçekmece Gölü önünde bakımsızlıktan bataklık ve çöp yığınlarıyla dolan, aynı zamanda İstanbul'un tarihi geçmişini yansıtan kıymetli mimari yapıları barındıran yaklaşık 70.000 m²lik alan çeşitli çalışmalarla dönüştürülmüş ve burada, Osmanlı imparatorluğunun 700. kuruluş yıl dönümü kutlama etkinliklerini yapmak amacıyla ilk kez bir organizasyona ev sahipliği yapan Kültürpark park alanı yapılmıştır. İstanbul'un tarihî eser açısından en değerli yerlerindedir. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlılar, Büyükçekmece'de de Mimar Sinan'a ait eserler inşa ettirmişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman adına köprü, kervansaray ve çeşme inşa edilmiştir. (Alkan, 2020) Mimar Sinan tarafından yaptırılan ve Mimar Sinan'ın "şaheserim" dediği Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü, Kurşunlu Han Kervansarayı ile Sokullu Mehmet Paşa Camii bu alanda bulunan eserlerdir. Bu caminin en önemli özelliği yekpare taştan oyulmuş mimarisidir. Bir benzeri Mısır'da bulunmaktadır. (Büyükçekmece Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015) Caminin önünde yer alan ve üç kanattan oluşan Kanuni Çeşmesi alandaki tarihî dokuyu tamamlamaktadır.

İlk olarak Kültürpark alanında imparatorluğun 700. kuruluş yıl dönümünü kutlamak amacıyla uluslararası bir festivalin düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Festivalde imparatorluğun sınırları içerisinde kalan ve sonradan bağımsız olan ülkelerin kültür ve sanat elçilerini davet ederek dostluğa ve barışa dair mesajlar vermek amaçlansa da, 17 Ağustos 1999 tarihinde Marmara depremi gerçekleşince bu etkinlikler yapılamamıştır. İlk kez 2000 yılında I. Uluslararası Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali hayata geçirilmiştir. İlkinde yaklaşık 30 ülke, ikinci yıl ise 50'ye yakın ülke festivale katılmıştır.

Festivalin Stratejik Çerçevesi ve Hedefleri

Yukarıda da açıklandığı gibi Osmanlıdan ayrılıp bağımsızlığını ilan eden ülkelerle dostluğu ve barışı pekiştirmek amaçlansa da bu fikir, sonraki dö-

nemlerde korunup aynı zamanda daha geniş bir bakışla ele alınıp Büyükçekmece'yi kültür ve sanat alanında dünya kenti yapma fikrine ilham olmuştur. Fikrin temelinde, Türkiye'de gerçek anlamda kültür ve sanat festivalinin olmaması ve bu boşluğu kapatabilme düşüncesi vardır. Böylece festival aracılığıyla Büyükçekmece'yi, İstanbul'u ve ülkeyi kültürel anlamda tanıtarak destinasyon imajına katkıda bulunmak; dostluğa, kardeşliğe, barışa bu vesileyle katkı sunmak festivalin stratejik çerçevesini de belirlemiştir. Festivallerin hem yerel hem ulusal düzeyde fayda sağlayabilmesi amacıyla stratejik açıdan da ele alınması gerekmektedir.

Festivali organize eden kurum olan Büyükçekmece Belediyesinin vizyonu doğrultusunda bu strateji; ülkenin ve kentin sahip olduğu folklorik kültürel değerleri yansıtan; bütünleşmeyi, kapsayıcılığı ve çeşitliliği ön plana çıkarılmayı hedefleyen bir yapı etrafında kenti uluslararası platforma taşıma amacına da hizmet etmektedir.

Bütünleşmeyi ve dünya ülkelerini bir araya getirmeyi arzu eden ve bunu her yıl gerçekleştiren festivalin en dikkat çekici yanı ise katılım sağlayan ülkelerin kendi değerlerini sunmalarını festival boyunca düzenlenen yarışmalarla, gösterilerle, çok sayıda kültür ve sanat etkinliği ile imkân sağlayarak yapmasıdır. Bu özelliği festivalin ayırt edici niteliğini ortaya çıkarmaktadır.

Kente ekonomik, sosyal ve kültürel katkılar sunmak, ülkeler arasında ve festivale katılan insanlar arasında güven inşa etmek, kentin kültürünü yansıtarak turizm potansiyelini artırmak, kentin ve Türkiye'nin uluslararası tanıtımını yapmak festivalin amaçlarını ve stratejik çerçevesini özetlemektedir.

Festivalin yöre halkına olan katkısı; düzenlenen yarışmalara, etkinliklere katılmalarıyla, kendi ürettikleri ürünleri sunmalarıyla ve sanatın pek çok dalı ile ilgili olarak yapılan faaliyetlerde doğrudan yer almalarıyla, yeni fırsatlar elde etmeleriyle ve kültürel yeteneklerini geliştirip keşfetmeleri, paylaşım kültürünün halkalarını oluşturmaları ile katlanmaktadır. Aynı zamanda farklı ülkelerden insanlarla tanışma ve dostluk kurmalarını sağlama işlevini de yerine getirmektedir.

Festivalin yerel düzeyde bölgeye ve bölge insanına katkısı da düşünülmüştür. 2000 yılından bu yana, 23 yıldır kesintiye uğramadan devam eden festival turizm ekonomisine katkı sunduğu kadar zamanla halkın kültüre ve sanata olan ilgisini de artırmıştır. Halkın festivalle iç içe olması onların yaşam biçimini etkilemiş, festivalde yer alan farklı ülke insanı ile sosyal ve kültürel alışveriş içinde oluşu yöre halkını kendilerini geliştirmeye sevk etmiştir.

Festivalin hedeflerinden biri de ülke ekonomisine ve tanıtımına katkıdır. Bu katkılardan biri dünya gündemiyle birlikte Türkiye'yi de yakından ilgilendiren konuların izlenmesi ve ön plana çıkarılmasıyla sağlanmaktadır. Örneğin dünyanın da içinde bulunduğu iklim krizi ile mücadele kapsamında 23. Uluslararası İstanbul Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali "Ekoloji" temasıyla düzenlenmiştir. Böylece dikkat çekici bir tema belirlenerek hem iklim krizi sorunu, hem de festival ön plana çıkarılmıştır.

Festivalde geleneksel olarak yapılan Boğaz turu, festivalin stratejik hedeflerinden bir diğeri olarak değerlendirilebilir. Tur, Türkiye'nin yurt dışı tanıtımlarında oldukça önemlidir. Festival kapsamında geleneksel olarak yapılan Boğaz turu, kültür elçileri ile birlikte Eminönü İskelesinden başlayıp Anadolu Kavağı'nda son bulmaktadır. 23.sü düzenlenen festivalde de gelenek devam ettirilmiş 64 ülkeden 500 kültür ve sanat elçisi Boğaz gezisine katılmıştır. Bu vesileyle her yıl İstanbul'un doğal güzellikleri ile çevredeki tarihî dokuyu tanıtmaya imkânı yakalanmaktadır. İstanbul'un ve festivalin uluslararası tanıtımı yapılmaktadır. (Yağmur ve Peker, 2022) Bir önemli konu da 500 yıllık Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü üstünde festivale katılan tüm sanatçı ve zanaatkarların festivalin hiç değişmeyen "Sevgi Birbirimize, Barış Hepimize" ve "Sanat Sevgi ile Sevgi Dostlukla Buluşuyor" ana sloganları ile oluşturdukları barış zinciridir.

Festival Teması, Festivalin Ana Etkinlikleri ve Katılan Ülkeler

Her yıl seçilen tema Festival Komitesi tarafından Büyükçekmece halkının da görüşü alınarak Belediye Meclis onayıyla belirlenmektedir. Tema belirlerken daha çok barış, sevgi, kardeşlik konuları ön plana alınmakta, ayrıca güncel olaylar da göz önüne alınarak bir çalışma yapılmaktadır.

Festivalin ana etkinlikleri arasında Uluslararası Altınköprü Çağdaş Dans Yarışması, Uluslararası Altınköprü Halk Dansları Yarışması, Uluslararası El Sanatları-Atölye Bayramı, Heykel Sempozyumu, Uluslararası Güler Ertan Fotoğraf Yarışması, Uluslararası Çocuk El Sanatları Atölyeleri, Festival Özel Sergileri, Konserler gibi sanatın, kültürün çeşitli alanları yer almaktadır. Ayrıca konserler, çalıştaylar ve sergiler de düzenlenmektedir. Kültür ve sanat alanında "Yaşam Boyu Başarı Ödülü", "Yaşam Boyu Onur Ödülü", "Yılın Sanatçısı", "Basın Başarı Ödülü", "Basın Onur Ödülü" verilmektedir. (Yağmur ve Peker, 2022)

Her sene konjonktür doğrultusunda karar verilen festivalin sergi ve el sanatları temaları şu şekilde sıralanabilir: Haydi Getir Rengini Sen De, Sevgi Birbirimize Barış Hepimize, Sanat Sevgiyle Kültürler Dostlukla Buluşuyor, Çamura Hayat Verenler, Her Şey Doğadan, Doğa Aşkına, Ahşaba Dokunmak, Hurda Metalden Heykeller, Doğamızdan Gelen Zanaatlar, Ekolojik Baskı, İleri Dönüşüm Sanat Atölyesi, Köklere Yolculuk 'Eşikten Yükselen Sesler', Renklerin Armonisi, Su ve Yaşam, Gökkuşluğu Altında.

Örneğin 2022'de 23.sü düzenlenen festivalde en önemli kültür etkinliklerinden biri olan "Eşikten Yükselen Sesler-Köklere Yolculuk" festival kapsamında açılan ilk sergi olması açısından önemlidir. Uluslararası El Sanatları-Atölye Bayramı "Doğadan Gelen Zanaatkârlar" sergisi 19 ülkeden 110 zanaatkâr ve yüzlerce eserini Anadolu'nun zanaatkârları ile bir araya getirmiştir. (Yağmur ve Peker, 2022) Güler Ertan Fotoğraf Yarışması festivalde en çok ilgi gören yarışmalardandır. Yarışmanın konusu "Ekolojik Dengesizlik" olarak belirlenmiştir. 829 fotoğraf sanatçısı, 3 bin 44 fotoğraf ile yarışmaya katılmıştır. (Yağmur ve Peker, 2022) Önemli sempozyumlardan biri de kültürel etkinlikleri ile tanınan ülkelerde bile nadiren rastlanan heykel sempozyumudur. (Yağmur ve Peker, 2022)

Katılımcıların yoğun ilgiyle karşıladığı bir başka etkinlik ise "Türk Yemekleri Sergisi" dir. Sergi, gönüllü hizmet sunan 500 Büyükçekmeceli kadının yemeklerinin sunumu ve ikramından oluşmaktadır. (Yağmur ve Peker, 2022)

Festivalin yapıldığı yıldan bu yana toplamda 170 ülke katılım sağlamıştır. Bu ülkelerin bazılarının isimleri şu şekildedir: Ukrayna, Çin, Macaristan, Bulgaristan, İspanya, Gürcistan, K.K.T.C., Meksika, Ürdün, Güney Kore, Irak, Suriye, Panama, Kenya, Kosta Rika, Kanada, Kamerun, Slovakya, Cezayir, Malta Polonya, Küba, Almanya, Pakistan, Slovenya, Çekya, Venezuela, Yunanistan, Filipinler, Doğu Timor, Güney Afrika, Lübnan, Hindistan, Arjantin, ABD, Arnavutluk, Kosova, Kuzey Makedonya, Mısır, Rusya, Portekiz, Kongo Özbekistan, Tataristan, Avusturya, İtalya, Endonezya, Malezya, Nepal, Fas, Letonya, Karadağ, Sierra Leone, İrlanda, Bosna Hersek, Tayland, Sırbistan, Beyaz Rusya, Brezilya, Romanya, Bahreyn, Porto Riko, İngiltere, Fransa, Hırvatistan, Tayvan, Yeni Zelanda, Moldova, Avustralya, Dubai, Hollanda, Togo Azerbaycan, Finlandiya, Estonya, Litvanya, Kolombiya, Gagavuz, Yıyemen, Guam, Şili, Japonya, Tunus, İran Vietnam, Sri Lanka, Singapur, Tanzanya, Dağıstan, Kırım Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Altay Cumhuriyeti, Peru, Belçika, Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, İsrail,

Lüksemburg, Myanmar, Suudi Arabistan Lihtenştayn, İsviçre, Buryatya, Norveç, İsveç, Danimarka.

Festivalin Uluslararası Önemi ve Başarıları

Dünyaya sevgi, dostluk, kardeşlik ve barış mesajları veren bir festivaldir. “*Sevgi Birbirimize Barış Hepimize*”, “*Sevgi Birbirimize Sağlık ve Barış Hepimize*” sloganlarıyla tüm dünyada özlem duyulan barışı ve dostluğu ön plana çıkarmaktadır. Görev sorumluluğu ve vizyonu ile Büyükçekmece, uluslararası çapta bir dünya kenti olmayı başarmıştır.

Festival, 2003 yılında Birleşmiş Milletler’in UNESCO’ya bağlı Dünya Dans Festivalleri Birliği üyesi olmuştur. Dünya Festivaller Birliği tarafından 8 kez “Dünyanın En İyi Kültür ve Sanat Festivali” ödülüne layık görülmüştür. (Yağmur ve Peker, 2022)

2019 yılında düzenlenen 20. festivalde, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin maddi, manevi destekleri ile isminin İstanbul Büyükçekmece Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.

Aynı yıl, Büyükçekmece Belediyesi ve AIESEC Öğrenci Değişim Derneği işbirliğiyle düzenlenen WESTFEST Projesi kapsamında 13 farklı ülkeden 17 genç Büyükçekmece’ye gelerek Büyükçekmece’nin ve 20. Uluslararası Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali’nin tanıtımı için video-fotoğraf çekimleri, röportaj ve araştırmalar yaparak çalışmalarına katılmışlar, sosyal ve kültürel paylaşımlarda, etkileşimlerde bulunarak festivalin misyonuna katkıda bulunmuşlardır.

İstanbul Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali, CIOFF (*Uluslararası Folklor Festivalleri ve Geleneksel Sanatlar Konseyi*) tarafından 4 kez “Dünyanın En İyi Festivali” seçilmiştir. Festival, Türkiye’nin ilk CIOFF üyesi ve A kategorisindeki tek festivali olarak anılmaktadır. Ve hâlen bu kategoride Türkiye’deki ilk ve tek temsilcidir. Aynı zamanda FIDAF’ın da kurucu festivalidir. CIOFF ve FIDAF tarafından 9 kez dünyanın en iyi festivali seçilmiş, 2021 yılında CIOFF ve FIDAF tarafından “Onursal Festival Ödülü”ne layık görülmüştür. FIDAF tarafından etkinlikler ve organizasyon açısından örnek alınması gereken festival olarak üye olan tüm festivallere önerilmiştir.

Festivalin ülke ekonomisinin ve tanıtımının yanı sıra kentin tanıtımına katkısı, aralarında Büyükçekmece’nin kardeş kentlerinin de bulunduğu çok sayıda katılımcı ülkenin ve ülke vatandaşının varlığıyla her sene katlanmak-

tadır. Bunun gibi uluslararası alanda geniş çaplı yapılan festival ve etkinliklerde; belediye başkanlarının yönetim ve liderlik vasıflarının yanında hizmetlerin etkin şekilde gerçekleştirilmesini sağlayan, küresel bakış açısına sahip yöneticilik potansiyellerine de sahip olmasının oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Festival; kardeş kent ilişkilerinin pekişmesine ve yenilerinin kurulmasına, uluslararası diplomasinin, turizmin gelişmesine, kültürler arası alışverişe, ülkelerin birbirlerinin kültür varlıklarını tanınmasına, benzer özellikler taşıyan ülkeler ile etkileşim sağlamaya, eğitim alanında kazanımlara ve iş ortaklığının kurulması gibi pek çok konuya katkıda bulunmaktadır.³

Festival, Türkiye'nin kültür ve sanat faaliyetlerinde sınırlarını aşip dünyaya açılmasında, Türkiye'nin ve Büyükçekmece'nin dünyaya tanıtılmasında önemli bir görev üstlenmiştir ve bu görevi her sene geliştirerek, daha çok kesime ulaşarak devam ettirmektedir. Türkiye'nin küresel anlamda tanınmasına katkı sunan bir organizasyon olarak dünyada yerini almıştır.

Festival, bugüne kadar uluslararası arenada en değerli festivallerden biri seçilmiş, onlarca ödül almıştır. Büyükçekmece Festivali hem basında hem de uluslararası konjonktürde çok değerli bir festival olarak anılmaktadır. Festival, kültürel faaliyetlerin uluslararası alanda sahneye konması ile kardeş kent uygulamasının hız kazanmasına vesile olmuştur.

Festivalin Barışa Katkısı

Barışın inşasında sevginin ve kardeşlik duygularının ön plana çıkarıldığı festivale birçok ülkeden kültür elçileri katılmaktadır. En son 23.sü düzenlenen festivalin sloganı "Sevgi Birimize Barış Hepimize" olarak belirlenmiştir. Barış çağrısı yapan kültür elçileri arasında ülkeleri savaş hâlinde olan Ukraynalı ve Rus gençler de yer almış ve tüm dünyaya birlikte sevgi ve barış mesajları göndermişlerdir. (Yağmur ve Peker, 2022)

Festivale her yıl çok sayıda ülkeden katılım olmaktadır. En son düzenlenen 23. festivale 64 ülkeden katılım olmuş, bu ülkelerden gelen gençler sevgi ve barış mesajları vermişlerdir. Her geçen yıl etki alanını genişleten festivalin bu başarısında belediyeyi ve belediye çalışmalarını şekillendiren, yön veren vizyoner bakış açısı ön plana çıkmaktadır. Büyükçekmece Belediyesinin çalışanlarının çabalarının ve katkısının altı bu anlamda çizilmelidir. Özellikle 23.

³ <http://www.buyukcekmecefest.com/festival-hakkinda/>

festivalde ülkelerinde savaş yokmuşçasına bir araya gelip el ele tutuşan, birbirlerine sarılan Ukraynalı ve Rus gençleri bu ortak değerler etrafında bir araya getiren, “sevgi bahçesi” çemberinin halkalarından birini oluşturan bu vizyoner yaklaşımın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Festivale, 18 yaş altındaki çocuklar ilk kez katılmıştır. Ukraynalı barış elçileri çocukların davetinin nedeni de büyüklerinin ülkelerinde devam eden savaşın içinde bulunmalarıdır.

Festival, dünya gençlerini ve bu vesileyle kültürlerini bir araya getirerek geleceğe ekilen barış tohumlarının da mimarı olmaktadır. Bu bağlamda festival, dünya barışına çok büyük katkı sağlayacak projelerin içerisinde değerlendirilmelidir çünkü bu gençlerin bir kısmı, yarın milletvekili olacaklar, bakan olacaklar, ülkelerinde yönetim kadrolarında yer alacaklar. Bu durum festivalin barışa çağrısının yalnızca düzenlendiği gün için değil, sürekli olacağını destekler niteliktedir.

Festivalde gelenekselleşen etkinliklerden biri de “sevgi bahçesi”nin kurulmasıdır. Her yıl “sevgi bahçesi” oluşturularak ülkelerin plakaları barış kütüğüne çakılmaktadır. Mehteran Takımı’nın gösterisinin ardından festivale katılan ülkelerin katılımcıları geleneksel kıyafetleriyle tarihî 700 metre uzunluğundaki Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü üzerinde bir araya gelip el ele tutuşarak burada ülkelerinin bayraklarını dalgalandırmakta ve tüm dünyaya bir kez daha sevgi ve barış mesajı vermektedirler. (Yağmur ve Peker, 2022) Festival, dünya gençlerini buluşturarak barışa ve sevgiye dair dünyaya verdiği mesajla ve bu yönüyle diğer festivallerden ayrılmaktadır.

Büyükçekmece Belediyesinin, dünya kültürlerini ve gençlerini bir araya getirerek buluşmalarını ve kaynaşmalarını sağlaması büyük bir misyonu üstlendiğini ve başarıyla yerine getirdiğini göstermektedir.

Festivalin Yerel Demokrasi Kültürüne Katkısı

Katılımcı bir anlayış temeline dayanan, günümüzde nüfusun büyük kısmının kentlerde yaşaması sebebiyle ihtiyaçların farklılaşması sonucu yaygınlaşan, halkın kararlara katılabilmesi ve denetleyebilmesi şeklinde özetlenebilen yerel demokrasinin bir örneğini Uluslararası İstanbul Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali’nde görmek mümkündür. Büyükçekmece Belediyesi, yerel demokrasinin festival aracılığıyla kentte nasıl işler hâle geldiğini,

“Büyükçekmece Festivali’nin sahipleri Büyükçekmece Belediyesi, Büyükçekmece gençleri, Büyükçekmece kadınları, Büyükçekmece sanayicileri ve bizim sivil toplum kuruluşlarımız.” sözleriyle açıklamaktadır.

Büyükçekmece Belediyesi personeli, kent halkı, bazı kulüpler, kuruluşlar, STK’ler festivalde iş birliği içinde olunan önemli aktörlerdir. Tüm bu aktörlerle ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde festivaller etkili birer araç olmaktadır ve bu, yerel demokrasinin güven içinde devam ettiğinin bir örneğini oluşturmaktadır. Festivaller belirli bütçelerle yapılmaktadır. Festival organizasyonlarının en zorlu tarafı maddi boyutudur. Ev sahibi belediye için bu maliyeti tek başına karşılamak zordur. Büyükçekmece Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali için ana kaynağı, bölgede bulunan çeşitli kuruluşlar, aynı zamanda bazı sivil toplum kuruluşları üstlenmektedir. (Büyükçekmece Belediyesi Kültür Müdürlüğü, 2023)

Yerel demokrasinin bir unsuru olan yerel halkın katılımcılığını teşvikte festivalin ve festivalde düzenlenen etkinliklerin rolü önemlidir. Festivalin en özel etkinliklerinden biri olan “Türk Yemekleri Sergisi” buna örnek olarak gösterilebilir. Kültürel değerlerin ve kültürel mirasın ön plana çıkarılmasında kent halkının, kadınların bu sergideki payı ve emeği büyük olmuştur. Sergide, gönüllü 500 Büyükçekmeceli kadın tarafından yöresel yemekler de dâhil çok çeşitli yiyecekler hazırlanmıştır. (Yağmur ve Peker, 2022) Büyükçekmece’de yaşayan, Türkiye’nin dört bir yanından olan insanlar maddi kaygı gözetmeksizin kendi yörelerine ait yemekleri kendileri yapmakta ve festivale katılan sanat elçilerine kendileri sunmaktadır. Katkılarından dolayı kadınlara katılım belgesi verilmektedir. Bu, belediye yönetiminde karar alıcılarla yerel halkın doğrudan etkileşim hâlinde olduğunun, halkın kent içinde düzenlenen organizasyonlarda güvenle yer aldığı, katılımcılığın, yerel demokrasinin işlerliğinin bir başka örneğidir.

Sonuç

Bu çalışmada, öncelikle küreselleşmenin etkisinden hareketle diplomasinin tarihsel süreçte geçirdiği evrim incelenmiş, kentleşme olgusunun hızlanmasıyla kentlerin öneminin artmasını hazırlayan süreçleri daha net görebilmek amacıyla tarihsel süreçlerinden kısaca bahsedilerek günümüzde aldığı şekil

anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma boyunca, kentlerin güçlü aktörler olarak ortaya çıkması, yerel yönetimlerin diplomasideki rolleri, üzerinde durduğumuz temel konu olmuştur.

Dünya düzeninin küreselleşme etkisiyle hızla değişimi ticaretin, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi isteğini; sosyal ve kültürel bağların güçlendirilerek destek ve bilgi paylaşımını sağlama ihtiyacını doğurmuş; kentlerin önemlerinin artmasıyla dünyada diploması konularında daha fazla yer almaya başlaması uluslararası ortaklıkların yerel yönetimlerle güçlendirilmesini gündeme getirmiştir. Bu kapsamda çalışmamızda, yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının artmasıyla uluslararası alandaki görev ve sorumluluklarının kapsamı; yoğunlukla kültürel diplomasi aracılığıyla değerlendirdiğimiz kardeş kent uygulamaları, Büyükçekmece Belediyesi ve Uluslararası İstanbul-Büyükçekmece Kültür ve Sanat Festivali bağlamında ele alınmıştır.

Çalışma sonunda, yumuşak güç kavramının uygulayıcısı olan yerel yönetimlerin ülkeler arası ilişkilerin sağlanmasında; barışa, ekonomiye, ticarete, kültürel ve sosyal faaliyetlere, eğitime dair kalıcı ilişkilerin kurulmasındaki etkileri göz önüne alınarak, bölgesel ve küresel sorunlara yaklaşımlarının olumlu geri dönüşleri olduğu görülerek bu ilişkilerin güçlendirilerek devam ettirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Extended Abstract

The Place and Scope of Diplomacy in Developing Sister City Relationships: The Example of The International İstanbul- Büyükçekmece Culture and Art Festival

Sister city relationships have emerged as a significant mechanism for fostering international cooperation, cultural exchange, and economic development between cities around the world. These partnerships, also known as twinning agreements or friendship cities, aim to build bridges between diverse communities, promote mutual understanding, and share best practices. At the core of the success of these relationships is the role of diplomacy, which plays a pivotal role in navigating the complexities of international affairs, cultural differences, and the pursuit of common goals. This paper delves into the place and scope of diplomacy in developing sister city relationships, exploring how diplomacy facilitates collaboration, enhances cultural understanding, and contributes to the economic and social growth of cities involved. At the heart of sister city relationships lies the concept of diplomacy, which serves as the bedrock for initiating, sustaining, and advancing partnerships between cities. Diplomatic efforts are crucial in initiating sister city agreements by establishing official channels of communication, negotiating terms, and securing the commitment of both parties. Diplomacy helps identify areas of common interest, aligns expectations, and lays the foundation for collaborative initiatives. By providing a structured framework for interaction, diplomacy ensures that the partnership is nurtured and sustained over time, even as political, economic, and social dynamics evolve. One of the key benefits of sister city relationships is the opportunity to enhance cross-cultural understanding and foster people-to-people connections. Diplomacy plays a pivotal role in bridging cultural divides by facilitating cultural exchange programs, educational initiatives, and citizen engagement activities. Diplomats and city officials act as cultural ambassadors, promoting mutual respect and appreciation for diversity through various activities such as cultural festivals, language exchange programs, and joint art ex-

hibitions. These initiatives help dispel stereotypes, promote tolerance, and encourage the sharing of traditions, ultimately fostering a more interconnected global community. Diplomacy within sister city relationships extends beyond cultural exchange to encompass economic and social growth. Economic diplomacy plays a crucial role in identifying opportunities for trade, investment, and technological collaboration. By leveraging each city's strengths and resources, diplomats can facilitate partnerships between local businesses, industries, and research institutions. This not only boosts economic development but also creates avenues for job creation and innovation. Additionally, social diplomacy focuses on addressing shared challenges such as urban planning, sustainable development, and public health. Collaborative efforts in these areas contribute to improved quality of life for citizens and establish a foundation for enduring friendships. Even in the most harmonious sister city relationships, challenges and conflicts may arise. Diplomacy serves as a crucial tool for addressing disagreements, managing crises, and maintaining the integrity of the partnership. Skilled diplomats adeptly navigate sensitive issues, seeking common ground and facilitating open communication to prevent escalation. Whether dealing with differences in cultural practices, trade disputes, or political disagreements, diplomacy enables parties to find solutions that preserve the overall objectives of the sister city relationship. While diplomacy plays a critical role in fostering sister city relationships, it is not without challenges. Language barriers, differences in governance structures, and varying levels of resources can impede effective communication and collaboration. Additionally, evolving political landscapes can influence the dynamics between sister cities. Nevertheless, these challenges present opportunities for diplomats to innovate, adapt, and find creative solutions to maintain the vitality of the partnership. The place and scope of diplomacy in developing sister city relationships are indispensable to the success and sustainability of these partnerships. Diplomacy serves as the catalyst for collaboration, the bridge for cultural understanding, and the facilitator of economic and social growth. As cities around the world continue to seek avenues for international cooperation, the role of diplomacy remains central in navigating challenges, seizing opportunities, and fostering enduring connections that enrich the lives of citizens and contribute to a more interconnected global community. Local governments' search for solutions to both regional urban problems and national global problems is facilitated by sharing experience and knowledge between countries. Local governments support on issues such

as the reconstruction of communication, the establishment of peace, and cultural interaction was one of the factors that later became effective in the establishment of these relations between countries. Local governments have contributed to the development of relations between countries by taking roles in many dimensions covered by city diplomacy such as development, economic and cultural dimensions, networking and representation. The sister city relationship contributes to the development of international relations in local governments that serve this purpose and become intermediary institutions for increasing interactions in social, economic, educational, cultural and commercial fields. Various tools are used both in the development of these relations and in order to increase the interaction between countries. Festivals and events are one of these tools. A large number of countries and citizens coming together for cultural interactions and meeting on a platform to promote their own cultures bring countries closer to each other, which paves the way for the permanence of peace, cooperation and security between countries.

Initially the diplomatic activities of the Buyukcekmece Municipality is one of the best example of the municipal diplomacy in the world and Türkiye to be mentioned. Due to that fact within this work emphasizing strategic communication tools such as public diplomacy and cultural diplomacy, the relationship of these fields with each other and with sister city practice have been the first topic to be evaluated. Following that the role of cities and local governments in the international arena, the importance of cities in international politics, the dynamics that prepared this process, and the vision of local governments in the increasing role of cities were tried to be revealed. In the final part of this work the increasing importance of cities in international politics, the rapid change of the world order with the effect of globalization, the desire to develop trade and economic relations; strengthened social and cultural ties and created the need to provide support and information sharing. With the increase in the importance of cities, the fact that they have started to take more part in diplomacy issues in the world has brought to the agenda the strengthening of international partnerships by local governments. In this context, with the increase in the duties and responsibilities of local governments, the scope of their duties and responsibilities in the international arena; sister city practices, which mostly evaluated through cultural diplomacy, were discussed in the context of Büyükçekmece Municipality and the International Istanbul-Büyükçekmece Culture and Art Festival.

Kaynakça/References

1. Akçadağ, E. (2019). Dünyada ve Türkiye’de kamu diplomasisi. <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>.
2. Akman, Ç. & Akman, E. (2017). Türkiye’de kardeş şehir uygulamalarının dört büyükşehir belediyesi üzerinden nitel bir analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 228-254. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/38545/507011>
3. Alkan M (2020). Arşiv belgeleri ışığında Sadrazam Rüstem Paşa'nın Büyükkarıştıran'daki mimari eserleri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(19), 1 - 34. 10.33207/trkede.651305
4. Batal S, Topçu V (2019). Yerel yönetimlerde uluslararası ilişkiler faaliyetleri: İstanbul büyükşehir belediyesi üzerine bir inceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 341 - 374.
5. Batal S., Tuğlu K. (2018). Türkiye’de yerel yönetimlerin çok düzeyli yönetim ve kent diplomasisi bakımından değerlendirilmesi. *Tesam Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, 189-214.
6. Belediye Kanunu. (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>
7. Türkiye Belediyeler Birliği (2021). CEMR'in Çalışma Alanları. https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_cemrin-calisma-alanlari_301 adresinden 10 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
8. Bulut. F. (2019). Küresel siyasette kültürel diplomasinin yeri: Türkiye'nin durumuna dair tespit ve öneriler (Politika Notu No. 2019/09). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.
9. Birleşmiş Milletler (2018). Basın Bülteni, Urban Prospects Press Release. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-PressRelease.pdf> 10 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
10. Büyükçekmece 1. Uluslararası Yerel Yönetimler Kongresi Bildiri Özet Kitabı. (2017). Marmara Belediyeler Birliği. <https://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2018/01/05/728c68f9-87ca-413b-8a7c-316ce24a9276.pdf> 14 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
11. Büyükçekmece Belediyesi. (2023). <https://www.bcekmece.bel.tr/> 14 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
12. Büyükçekmece Belediyesi (2015). Faaliyet Raporu, https://webapi.bcekmece.bel.tr//Media/faaliyet-raporu/2015_faaliyet%20raporu.pdf, 14 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
13. Büyükçekmece Belediyesi (2023) Kültür Müdürlüğü.
14. Çelikçi, A. (2021). Soğuk savaş sonrası dönemde ulus devlet ve milliyetçilik: küreselleşme çerçevesinde ulus devlet ve milliyetçilik tartışmaları. *İngelem*, 15-34.
15. Daoudov, M. (2013). *Yerel Dış Politikanın Temelleri*. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını (74).
16. Demirtaş, B. (2016). Türkiye’de yerel yönetimlerin dış ilişkilerinin analizi: merkez-çevre etkileşimini yeniden düşünmek . *Uluslararası İlişkiler Dergisi* , Özel Sayı: Türk Dış Politikası , 151-173 . DOI: 10.33458/uidergisi.463089
17. Ekşi, S. T. (2018). *Diinyada ve Türkiye’de Kardeş Kentçilik*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB).
18. Eren, E. (2017). Sivil toplumun dış politika inşasındaki rolü: Türk kamu diplomasisi örneği. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi* , 36-37.
19. Esercan, K. (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Anlayışı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

20. Keyman, E. F. (2022). *Ansiklopedi Tübitak*. TÜBİTAK. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/yumusak_guc 14 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
21. Kömür, G. (2020). Yumuşak güç unsuru olarak kamu diplomasisi. *International Journal of Politics and Security*, 2(3), 91.
22. Köse, E. (2017). Dijital diplomasinin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapıya etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kayfor 15 Özel Sayısı*, 2347-2370, 2351.
23. Pluijm, R. v., ve Melissen, J. (2007). *City Diplomacy: The Expanding Role of Cities in International Politics*. Netherlands Institute of International Relations, 6.
24. Poyraz, E., ve Dinçer, M. (2016). Küreselleşen dünyada Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetler. *International E-journal*, 3 (4), 30-48. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intermedia/issue/33912/375356>
25. Yağmur, İ., ve Peker, T. (2022). *Festival Özel Eylül-Ekim*.
26. Yağmurlu, A. (2007) Halkla ilişkiler yöntemi olarak kamu diplomasisi. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 9-38
27. Yağmurlu, A. (2019). Kamu diplomasisi ve ulus markalaşması: bir elmanın iki yarısı mı? *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2019 (49), 122-138. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikad/issue/69411/992336>
28. Yaylı, H., ve Gönültaş, Y. C. (2018). Uluslararasılaşan yerel yönetimler: yerel dış politika (paradiplomasi) kavramına teorik bir bakış. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 273.
29. Zeren, H. E., ve Aktulun, E. (2018). Yönetişim çerçevesinde ortaklıklar belediyelerin kardeş kent ilişkileri. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergisi*, 5, 8.

Dr. Hasan Akgün

1975 yılında Sefaköy (Küçükçekmece) Belediyesinde belediyeciliğe ilk adımını attı. 1975-1980 yılları arasında Sefaköy Belediyesinde Yazı İşleri Müdürü ve Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. 1979 yılında İstanbul Yabancı Diller Yüksekokulundan mezun oldu. 1979-1988 yılları arasında Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünün "Şehircilik ve Belediyelerin Yönetimi" konulu eğitim programlarına katılarak şehircilik ve yerel demokrasi alanında eğitim aldı. 1981 yılında, kurucuları arasında yer aldığı İstanbul Belediyesi Küçükçekmece Belediye Şube Müdürlüğünde Müdür Yardımcısı görevinde bulundu. 1984 yılında, 3330 sayılı kanun ile Türkiye'de ilk defa hayata geçirilen Büyükşehir Belediyesi uygulamasında, Bakırköy Belediyesinin kuruluşunda ve tüm birimlerinin teşkilatlanmasında görev aldı. 1986 yılında Küçükçekmece Belediyesi Başkan Yardımcılığı görevine atandı. 1989-1993 yılları arasında; Fransa, Almanya ve Belçika yerel yönetimlerinin yapılarını inceledi ve Türkiye'deki uygulamalarla mukayeselerini yaparak geniş çaplı bir çalışma ortaya koydu. 1992 yılında, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinde "Belediyelerin Evrensel Gelişimi ve Bütçelerinin Analizi" konulu tezi ile yüksek lisans derecesini ve 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsünde "Kentsel Gelişme Sürecinde Küçükçekmece" konulu tezi ile doktora derecesini aldı. 1994 Yerel Seçimlerinde Küçükçekmece

Belediye Başkanı seçildi. Ardından 1999, 2004, 2009, 2014 ve 2019 Yerel Seçimlerinde art arda Büyükçekmece Belediye Başkanlığı Seçimlerini kazandı.

He started his first municipal career in October, 1975 at Sefaköy Municipality and completed his higher education while he was working. He graduated from İstanbul Foreign Language Schools in 1978. Between the years 1979 – 1988 he participated many training programs of Public Administration Institute for Middle East under the subject of “Administration of Municipals and City Planning”, and made comprehensive researches. Between the years 1989-1993, he analyzed the structure of local governments in Germany, Holland, Belgium and France; and submitted a comprehensive research by comparing these governments with the practices in Turkey. In 1992 he completed his master in Business Administration Department in İstanbul University with the thesis under the subject of “Universal Development of Municipals and The Analysis of Budgets”. In 1993 he started his doctorate in İstanbul University in Institute of Marine Sciences and Management, and analyzed coastal planning works of especially south coasts of France and Barcelona, Spain. He also studied on the land uses of these areas and compared his findings with the practices in Turkey. In 1996 he finished his doctorate thesis with the subject of “Büyükçekmece on Urban Development Process” and qualified to receive “Doctor” title. He was elected as the Mayor of Büyükçekmece in the 1994 Local Elections. He subsequently won the Büyükçekmece Mayoral Elections in 1994, 2004, 2009, 2014 and 2019 Local Elections.

E-posta: baskan@bcekmece.bel.tr



Kültürel Üretim Mekânlarında Kenti Üreten Kadınlar: Kadifekale Örneği

*

Nupelda Sibel Acat¹
ORCID: 0000-0001-9972-7100

Fatma İpek Ek²
ORCID: 0000-0002-6783-8284

Öz

Göç sırasında genellikle pasif durumda olan göçmen kadınlar, göç alanlarının kullanılması ve dönüştürülmesi söz konusu olduğunda, aktif birer özneye dönüşmektedir. Kimlik, toplumsal cinsiyet, sosyokültürel normlar ve ekonomik kaygılar kadınların mekânla ilişkisini anlamlandırmada değerlendirilmesi gereken unsurlardandır. Bu unsurlar, kadınlar için pek çok yaşamsal zorluğa yol açarken mekânsal yeniden üretimleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, İzmir kent merkezinde önemli bir göç bölgesi olan Kadifekale, kentsel dönüşüm politikaları ile birçok akademik ve yerel yönetim temelli araştırmaya da konu olmuştur. Önceden yapılan tüm çalışmalara ek olarak bu makale, iç göçün yaşam/üretim mekânları üzerindeki etkisini ele almakta, Kadifekale ve çevresi odağında incelemektedir. İlgili yerleşimin mevcut mekânsal durumunu anlamak için kültürel kodların kökenine karşılık gelen Mardin'in özgün dokusundaki mekânsal kodlar da incelenmiş, Mardin'de yaşanan mekânsal dilin, İzmir'de yaşanan mekânsal dile nasıl dönüştüğü ve özellikle kadınlar tarafından nasıl aktarıldığı araştırılmıştır. Yöntem olarak etnografik temele oturan incelemelerde, yerinde gözlem tekniğinin yanı sıra, İzmir ve Mardin'in ilgili mahallelerinde yaşamakta olan kadınlarla yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin en önemli çıktısı, göçmen kadınların "varış" noktasındaki mekânları yeniden örgütleme ve tasarlama konusundaki örtük fakat etken rollerine dairdir. Bu çerçevede, varış ve menşe mekânların/mekânsal elemanların birbiriyle gösterdiği benzerlik ve farklılıklar, göçmenlerin kültürlerini mekânlara yansıtabilme esnekliklerine dair de önemli verilere işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, iç göç, Kadifekale, Mardin, kültür ve mekân

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı,

E-mail: 21500006004@stu.yasar.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

E-mail: ipek.ek@yasar.edu.tr

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 04.03.2023 Kabul Tarihi Accepted Date: 11.07.2023



Women Producing the City in Cultural Production Spaces: The Case of Kadifekale

*

Nupelda Sibel Acat³
ORCID: 0000-0001-9972-7100

Fatma İpek Ek⁴
ORCID: 0000-0002-6783-8284

Abstract

Migrant women, who are generally passive during migration, become active subjects in using and transforming migration spaces. Identity, gender, socio-cultural norms and economic concerns are elements needing to be evaluated in women's relationship with spaces. While these factors cause many vital difficulties for women, they also introduce spatial reproductions. In this context, Kadifekale as an important migration region in the city center of Izmir has been the subject of many academic and local government-based studies regarding urban transformation policies. In addition to the previous studies, this article analyzes the impact of internal migration on living/production spaces, on the basis of Kadifekale and surroundings. To understand the current spatial situation of the relevant settlement, the spatial codes in the original context, Mardin, were also examined, and how the spatial language lived in Mardin transformed into the spatial language lived in Izmir, and how it was transmitted especially by women were investigated. In the studies based on ethnography as a method, semi-structured interviews were conducted with women living in the relevant neighborhoods of Izmir and Mardin, in addition to the on-site observations. The most important output of the interviews is about the implicit but active role of migrant women in reorganizing and designing the spaces at their "destination." In this framework, the similarities and differentiations between destination and origin spaces/spatial elements point to important data on the flexibility of migrants to reflect their cultures on spaces.

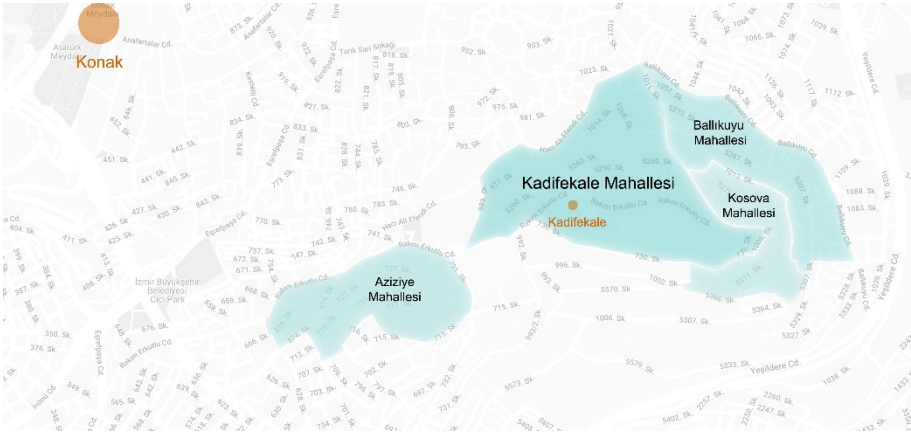
Keywords: *Migration, internal migration, Kadifekale, Mardin, culture and space*

³ Graduate Student, Yasar University, E-mail: 21500006004@stu.yasar.edu.tr

⁴ Assist. Prof. (PhD), Yasar University, E-mail: ipek.ek@yasar.edu.tr

Giriş⁵

1950'li yıllarda sanayileşme ile birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan göç dalgasının yansımaları, Türkiye'de de gözlemlenmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Zamana yayılan ve izlerinin mekânlar üzerinden okunabildiği göç, canlıların bir hareketidir ve bir varış noktası vardır. Bu hareketli eylemin durak noktasına karşılık gelen varış; kalma, bekleme, devam etme, direnme, yaşama vb. eylemlerle desteklenebilecek kalıcı veya geçici bir mekânsal çerçeveyi, bir anlamda mimariyi belirler. Güçlü ve yerleşik kent kültürüne karşı kırsal kesimden gelen göçmenler, yanlarında getirdikleri kültürel, ideolojik ve ekonomik unsurlarla ayakta kalmaya çalışmış ve böylece karşılıklı olarak birbirini etkileyen ve eklemlenmiş, yepyeni bir kentsel yapı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede makale; iç göçün kentsel ve mimari mekânlar üzerindeki etkisini ele almakta, Türkiye'nin doğusundan batısına gerçekleşen göç dalgasını İzmir-Konak ilçesine bağlı Kadifekale ve çevresinde yer alan Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri (Şekil 1) odaklı olarak günümüz özelinde incelemektedir.



Şekil 1. İzmir Konak ilçesine bağlı Kadifekale, Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

⁵ Bu yazının ve çalışmanın detaylı bir versiyonu "Kadifekale'de Kadınların Günlük Mekânsal Pratikleri ve Göç Arasındaki İlişki" başlığıyla Yaşar Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında hazırlanmakta olan Yüksek Lisans tezinde mevcuttur. Tezin yazım aşaması devam etmektedir.

“Küçük Mardin” olarak da adlandırılan Kadifekale hem bir adaptasyon yeri hem de kadınların katkılarıyla esneyebilen ekonomik ve kültürel bir direniş alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların kendi kültürlerine dair yaratıcılıklarını sergiledikleri mekânsal çözümleri, Kadifekale’yi hem bir ev hem de iş yeri olarak yeniden üretmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırma, Kadifekale’de ikamet eden göçmenlerin mekân tasarım ve kullanım kültürlerine odaklanmayı planlarken toplanan verileri anlamlandırabilme noktasında hâlâ menşee kent Mardin’de yaşamakta olan kadınların yaşamsal/mekânsal pratiklerine de uzanmaktadır.

Araştırma Yöntem ve Teknikleri

Çalışma, 1990’lı yıllardan günümüze kadar, Mardinli göçmenlerin çoğunlukla İzmir, Kadifekale ve çevre mahallelerine gerçekleştirdiği göçü, kültürel ve mekânsal süreklilik ve farklılaşmalar bağlamında incelemektedir. Bir başka deyişle, İzmir-Kadifekale’de 1990’dan bu yana göç dinamiğiyle şekillenen mekânsal dönüşüm ve uygulamaların, mekân kültürü bağlamında kaynak niteliğinde olan Mardin kentine ait kültürel ve mekânsal kodlar ile birlikte okunmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırma; göç edilen kentsel mekânların, insanlar ve beraberlerinde getirdikleri kültürel araçlar aracılığıyla geliştiğini ve dönüştüğünü varsaymaktadır. İlgili mekânsal verilerin eş zamanlı olarak incelenmesi için her iki bölgede de mekânsal gözlem, sakinlerle yapılacak derinlemesine ve yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirilmesi gerekli görülmüştür. Gündelik ve geleneksel yansımalara dikkat ederek yaşamsal, mekânsal ve kültürel kodların gözlemlenmesini içerecek çalışma için en uygun yöntemin etnografik çalışma yöntemi olacağına karar verilmiştir. Dolayısıyla bu araştırma, disiplinler arası problem tanımı ve çözüme yönelik olarak etnografik alan çalışma stratejileri kapsamında yerinde gözlem ile derinlemesine ve yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme tekniklerini kapsamaktadır.

Çalışmanın ilk aşamasında göç kavramı, kadının bu eylemdeki rolü ve incelenen kentsel odak (Kadifekale ve çevresi) bağlamında kuramsal çerçeveyi oluşturmak adına gerçekleştirilen literatür taraması yer almaktadır. Bu kapsamda özellikle Mardin’den İzmir-Kadifekale’ye gelen göç dalgalarının zaman içerisinde izlediği dinamiğe bakılmış; göçmenlerin mekânsal beklenti yapılanışları ile yaşama, çalışma ve üretme döngülerini ele alan çalışmalar incelenmiştir (başlıca örnekler için bkz. Sevgi, 1988; Karayığit, 2005; Çetin,

2011; Bilen ve Çetin, 2012; Kavcı, 2012; Demirtaş-Milz ve Saraçoğlu, 2015; Çün, 2018). İkinci aşamada, İzmir'in 1950'lerden bu yana yoğun olarak göç alan Konak ilçesine bağlı Kadifekale, Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri ile Mardin'in, İzmir'deki ilgili mahallelere göç veren Nusaybin ve Midyat ilçelerindeki Kutlubey, Barıştepe, İkitepe, Çalpınar, Toptepe, Akarsu ve Yandere mahallelerinde, insan ve mekân kaynaklarının yerinde gözlemlenmesine geçilmiştir.

Esasen ikinci aşama ile eş zamanlı yürütülen üçüncü aşamada ise ilgili bölgelerdeki kadınlarla gerçekleştirilecek derinlemesine ve yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler planlanmıştır. Söz konusu gözlem ve görüşmeler 2022 yılı Ekim ve Kasım aylarında yürütülmüş, araştırma süresince araştırmayı gerçekleştiren görüşmeci pasif kalarak objektifliğini korumuş, ancak gerekli olan noktalarda görüşmenin sadece soru ve cevap şeklinde monoton bir izlekte gitmemesi için görüşülen kadınlar, konuşmanın akışında belirebilecek ilâve yorumlarda da serbest bırakılmıştır. Keza yazarlardan biri olan görüşmecinin Mardin kökenli ve Kürtçe biliyor olması da göçmen kadınların kendisine güvenerek daha yakın davranmasını sağlayabilmiştir. Kadınlar görüşmeciyi çoğunlukla evlerine davet etmiş, bu durum da görüşmelerin daha sıcak ortamlarda yürütülebilmesini sağlamıştır. Bu sayede görüşmeci, mekânsal dönüşümlere dair yerinde gözlem yapabilme şansı da yakalamıştır. Çalışma kapsamında İzmir'de 9, Mardin'de ise 10 kadın ile görüşülmüştür. İzmir'deki görüşmeler, görüşülen kişinin temel bilgilerini, çalışma durumunu, iş türünü, yaşama ve çalışma mekânlarına ait görüşlerini almaya yönelik ve memleketi ile göç sonrası yaşadığı muhiti birlikte değerlendirmesini amaçlayan 25 soruyu kapsamaktadır. Mardin'de yürütülen ve toplamda 23 sorudan oluşan görüşmeler ise mümkün oldukça İzmir'deki görüşme sorularının içeriğine koşut olarak düzenlenmekle birlikte hem halihazırdaki mekân kullanım eğilimleri hem de göç edilmesi halinde ortaya çıkabilecek beklentiler doğrultusunda çeşitlenmiştir. İzmir ve Mardin'de gerçekleştirilen görüşmelerde kadın katılımcılara yöneltilen sorular sırasıyla Tablo 1 ve 2'de verilmiştir.

Tablo 1. İzmir'in Konak ilçesindeki Kadifekale, Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahallelerinde göçmen kadınlarla yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmenin soruları

| | |
|----|--|
| 1 | Yaşınız nedir? |
| 2 | Kadifekale'ye nereden göç ettiniz? |
| 3 | Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz? |
| 4 | Kadifekale'ye yerleşme nedeniniz nedir? |
| 5 | Hangi mahallede yaşıyorsunuz? |
| 6 | Evli misiniz? Kaç çocuğunuz var? |
| 7 | Gelir durumunuz nedir? |
| 8 | Ev içi ekonomiye nasıl destek oluyorsunuz? Evde sizden başka kimler, hangi işlerde çalışıyor? Onların da iş yerleri Kadifekale'de mi? İşlerinden memnunlar mı? |
| 9 | Kaç senedir bu işi (hangi iş ise) yapıyorsunuz? |
| 10 | İşlerinizi icra ederken özellikle seçtiğiniz mekânsal bir özellik var mı? Yoksa lokasyon seçimleri rastgele mi? Lütfen nedenleriyle belirtiniz. |
| 11 | Şehir hayatında yaşadığınız zorluklar, deneyimler nelerdir? |
| 12 | Kadifekale'de mekânsal olarak neyi değiştirmek isterdiniz? Ya da memnun olduğunuz bir mekânsal özellik var mı? Neden? |
| 13 | Berberinizde kültürünüzü de taşıdığınızı düşünüyor musunuz? Eğer öyleyse siz gelirken yanınızda ne getirdiniz? Neden bu özelliği/niteliği getirmeyi tercih ettiniz? |
| 14 | Kendinizi bir kentli olarak görüyor musunuz yoksa "Küçük Mardin" dediğiniz Kadifekale'de hala Mardin'i mi yaşıyorsunuz? |
| 15 | Memleketinize geri dönmek istiyor musunuz? Neden? Dönseniz burada edindiğiniz deneyimlerden hangisini yanınızda götürür ve memleketinizde de sürdürürdünüz? |
| 16 | Memleketinizde de aynı işi mi yapıyordunuz? Yoksa sadece günlük aktivitelerinize mi dahildi? Bundan sonra da bu işi yapmaya devam etmek istiyor musunuz? Neden? |
| 17 | Kadifekale'nin hangi mekânsal özelliği sizi bu semtte ağırlamaya yetiyor? |
| 18 | Kamusal alanda icra ettiğiniz geleneksel/kültürel pratikleriniz için özel bir alan inşası ile ilgilenir misiniz? |
| 19 | Etnik kimliğinizin göç ettiğiniz mekânları belirlemedeki etkisi nedir? |
| 20 | Kadifekale sınırları dışındaki kenti nasıl deneyimliyorsunuz? Bu kentin hangi bileşenleri size çekici, hangileri itici geliyor? |
| 21 | Kadifekale'de günlük işlerinizi yaparken kullandığınız mekânlar hangi mekânsal bileşenleri kapsıyor? Malzeme, ışık, doku, ses, koku, insan yoğunluğu, sirkülasyon, üst örtü, drenaj, aydınlatma vb. özellikler/nitelikler/bileşenler ile mekân arasındaki ilişkiler nasıl kuruluyor? En önemli özellik/nitelik/bileşen hangisi olabilir? En sorunlu özellik/nitelik/bileşen hangisidir? Neden? |
| 22 | Diğer komşularınızla birlikte çalışmayı tercih ediyor musunuz? Yoksa kendinize ayrı, sizin isteğinize göre dönüştürdüğünüz bir mekânda çalışmayı mı tercih edersiniz? |
| 23 | Farklı bir işiniz olsun ister miydiniz? Bu ne olurdu? Yapmakta olduğunuz işi, aynı mekânda ve aynı yöntemlerle/işlemlerle yapmaya devam etmek istiyor musunuz? İzmir'de başka bir muhite/semte taşınmak ister miydiniz? Bu yeni muhitte/semtte de yine aynı işi yapmaya devam eder miydiniz? |
| 24 | Çalıştığınız mekânlar evlerinize ne uzaklıkta? Çalışma mekânlarınızın evlerinizin hemen yanında konumlanmasını tercih eder miydiniz? Neden? |

- 25 Kadifekale’de hafta içi ve hafta sonunda bir gününüz nasıl geçiyor? Sabahtan akşama dek, özellikle iş günlerinde ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Bu etkinlikler hangi sırayla gerçekleşiyor? Bu etkinlik zamanlarının sıralamasını değiştirmek ister miydiniz? (Örneğin çalışma saatlerinizin/günlerinizin farklı olmasını tercih eder misiniz? Neden?)

Tablo 2. Mardin’in Nusaybin ve Midyat ilçelerindeki Kutlubey, Barıştepe, İkitepe, Çalpnar, Toptepe, Akarsu ve Yandere mahallelerinde yaşayan kadınlarla yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmenin soruları

| | |
|----|---|
| 1 | Yaşınız nedir? |
| 2 | Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz? |
| 3 | Hangi mahallede yaşıyorsunuz? |
| 4 | Evli misiniz? Kaç çocuğunuz var? |
| 5 | Gelir durumunuz nedir? |
| 6 | Ev içi ekonomiye destek oluyor musunuz? Evde sizden başka kimler, hangi işlerde çalışıyor? İşlerinden memnunlar mı? |
| 7 | Kaç senedir bu işi (hangi iş ise) yapıyorsunuz? |
| 8 | İşlerinizi icra ederken özellikle seçtiğiniz mekânsal bir özellik var mı? Yoksa lokasyon seçimleri rastgele mi? Lütfen nedenleriyle belirtiniz. |
| 9 | Bulduğunuz yerde mekânsal olarak neyi değiştirmek isterdiniz? Ya da memnun olduğunuz bir mekânsal özellik var mı? Neden? |
| 10 | Göç etmeyi düşünüyor musunuz? Lütfen nedenleriyle belirtiniz. |
| 11 | Göç etme durumunda vereceğiniz karar ne kadar etkili? Göç edeceğiniz şehrin seçimini neye göre yapıyorsunuz? |
| 12 | Eğer göç etmeyi düşünüyorsanız beraberinizde kültürünüzün hangi aracını taşırsınız? Göç ettiğiniz yerde hangi mekânsal aracın olmasını istersiniz? Neden bu özelliği/niteliği beraberinizde taşımayı tercih edersiniz? |
| 13 | Kendinizi bir kentli olarak görüyor musunuz yoksa kent sizin için bulunduğunuz mahalleden, ilçeden mi ibaret? |
| 14 | Kent hayatı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? |
| 15 | Bulduğunuz bölgenin hangi mekânsal özelliği sizi burada ağırlamaya yetiyor? |
| 16 | Kamusal alanda icra ettiğiniz geleneksel/kültürel pratikleriniz için özel bir alan inşası ile ilgilenir misiniz? |
| 17 | Etnik kimliğinizin göç ettiğiniz mekânları belirlemedeki etkisi nedir? |
| 18 | Cinsiyetinizin kamusal alanları kullanmakta bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer etkiliyorsa bunu deneyimleriniz ile açıklar mısınız? |
| 19 | Bulduğunuz bölgede günlük işlerinizi yaparken kullandığınız mekânlar hangi mekânsal bileşenleri kapsıyor? Malzeme, ışık, doku, ses, koku, insan yoğunluğu, sirkülasyon, üst örtü, drenaj, aydınlatma vb. özellikler/nitelikler/bileşenler ile mekân arasındaki ilişkiler nasıl kuruluyor? En önemli özellik/nitelik/bileşen hangisi olabilir? En sorunlu özellik/nitelik/bileşen hangisidir? Neden? |
| 20 | Diğer komşularınızla birlikte çalışmayı tercih ediyor musunuz? Yoksa kendinize ayrı, sizin isteğinize göre dönüştürdüğünüz bir mekânda çalışmayı mı tercih edersiniz? |
| 21 | Farklı bir işiniz olsun ister miydiniz? Bu ne olurdu? Yapmakta olduğunuz işi, aynı mekânda ve aynı yöntemlerle/işlemlerle yapmaya devam etmek istiyor musunuz? |

Eğer göç ederseniz bu yeni muhitte/semtte de yine aynı işi yapmaya devam eder miydiniz?

- 22 Çalıştığınız mekânlar evlerinize ne uzaklıkta? Çalışma mekânlarınızın evlerinizin hemen yanında konumlanmasını tercih eder miydiniz? Neden?
- 23 Hafta içi ve hafta sonunda bir gününüz nasıl geçiyor? Sabahtan akşama dek, özellikle iş günlerinde ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Bu etkinlikler hangi sırayla gerçekleşiyor? Bu etkinlik zamanlarının sıralamasını değiştirmek ister miydiniz? (Örneğin çalışma saatlerinizin/günlerinizin farklı olmasını tercih eder misiniz? Neden?)

Kadifekale yoğun bir Mardinli göçmen nüfusa sahiptir (Karayiğit, 2005; Çetin, 2011). Bu nedenle, göç dalgalarıyla yıllar boyunca şekillenen mevcut mekânsal durumu anlamak için gözlemler ve kadınlarla yapılan görüşmeler aracılığıyla, Kadifekale ve çevre mahallelerde mekânlar üzerinden sürdürülen kültürel eylemlerin yanı sıra bu kültürel kodların kökenini teşkil eden Mardin'in özgün mekânsal dokusunun incelenmesi de hedeflenmiştir. Mardin'de (menşe yer) gözlemlenen mekânsal kullanımların, Kadifekale'de (varış noktası) ne gibi dönüşümlere uğradığına dair yapılan karşılıklı okumada, dönüşümlere dair izler taşıyan referans mekânlar, çalışma ve yaşama yerleri bağlamında çeşitlilik göstermektedir. Çalışma yerleri bağlamında, kadınların kontrolünde olan midye hazırlama alanları, tandır fırınları ve tevni dokumacılığı öne çıkarken; yaşam alanlarında yine kadınların eliyle şekillenen teras/dam, avlu, balkon, tuvalet ve oturma alanlarına (yastık ve minder kullanımı) dair benzer ve farklı kullanımlar belirmektedir. Böylece, Kadifekale'deki kültürel kodlar, sosyo-mekânsal ve kültürel düzlemde okunmaya çalışılırken kadınların mekânsal pratikleri ve bu pratiklerin "varış" yerinde nasıl dönüştüğü ya da dönüşemediği makalenin temel inceleme noktasını oluşturmaktadır.

Bir metodoloji olarak etnografi, antropolojiden sosyolojiye nitel bir araştırma yöntemidir. Anahtar kavramı kültür olan etnografik araştırma yöntemi "yerel anlamların peşine düşmek" (Emerson vd., 2008, s. 155) olarak açıklanabilir. Bu araştırma yönteminde aynı kültüre sahip belli bir grup üzerinde çalışılır ve grubun günlük hayattaki deneyimleri, davranışları, dil ve kurmuş oldukları etkileşimin anlamı gözlemlenir. Bir başka deyişle çalışma, "günlük yaşamlarını sürdürürken" (Emerson vd., 1995, s. 1) insanları ve kültürlerini anlamak için saha gözlemlerine dayanır. Gözlem tabii ki tek başına yeterli değildir, bu sebeple katılımcılar ile yapılan derinlemesine ve yarı yapılandırılmış görüşmeler de araştırma yöntemini güçlendirir. Böylece, hayat hikâyesini bildiğimiz öznenin, kent ile kurduğu mekânsal etkileşimi ve ilişkiyi an-

lamak daha olası hale gelir. Bir diğer destekleyici eylem de gözlemler esnasında günlük mekânsal uygulamaların fotoğraflanmasıdır. Nitekim bu teknik, sosyal dünyanın anlaşılabilirliği ve belgelenmesi için önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın yöntemi, içeriği gereği bahsedilen tekniklerle kurgulanmıştır.

Her iki bölgede de kadınlar ile kurulan iletişim dili Kürtçe olmuştur. Bu bağlamda dil olgusunun, mekânsal kültürün menşeyi yerde sürdürülebilirliği, başka yere taşınması ve göç sonrası “varış” noktasında kadınların günlük mekânsal pratikleri yeniden yaratma/tasarlama biçimleri üzerinde etken olduğu görülmektedir. Nitekim konuşma dili, göçmenlerle birlikte mekân değiştiren ve göç halinin hissedildiği ilk eylemdir. Bu sebeple yine bir dile karşılık gelen mimarlık ve mekân tasarımı/kullanımının da konuşma dili yardımıyla taşınabildiğinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Bahsedilen unsurlar dikkate alındığında, çalışma Mardin’de yaşanan mekânsal dilin, İzmir’de yaşanan mekânsal dile nasıl dönüştüğünü ve özellikle kadınlar tarafından nasıl aktarıldığını araştırmayı hedeflemektedir.

Göç Olgusunun Ürettiği Bir Kent Mekânı Olarak Kadifekale Bir Olgu Olarak Göç ve Kadının Rolü Üstüne

Göç; insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesidir (Akyıldız, 2016). Göç özü itibarıyla hareketlidir ve her türlü nüfus hareketi göç tanımı içerisinde değerlendirilebilir (Adıgüzel, 2016). Söz konusu nüfus hareketleri her şeyden önce fiziksel hareketlerdir ve mekân değiştirme durumuna karşılık gelirler. Dolayısıyla göç, özünde insan ve mekân üzerinde değişim ve dönüşüme dair çok yönlü bir etkiyi de barındıran sosyal bir olgudur. Bu sosyal olgunun iki temel belirleyeni vardır: Bunlardan biri göçmen (birey) diğeri ise yapıdır (bireyi göçe yönlendiren etkenler) (Güneş, 2014). Bireylerin sınıfsal konumları ile doğrudan ilişkili olan göç; sosyal, ekonomik, kültürel ve politik gruplardan etkilenme ve yeni yaşama uyum/bütünleşme düzeylerine göre değişiklik göstermektedir. Göçü iyi anlayabilmek için sosyo-ekonomik yapıyı iyi bilmek gerekir çünkü göç, sosyo-ekonomik yapıdan bağımsız olarak gerçekleşmez (Cengiz, 2015). Bu bağlamda ekonomik nedenli göç ile siyasal nedenli göçün sosyal ve mekânsal yansımaları da birbirinden farklıdır. Nitekim göç sadece bir mekân değiştirme hareketi değildir, içerisinde gerçekleştiği sosyal yapıyı da dönüştüren önemli bir sosyal olgudur (Adıgüzel, 2016).

Öte yandan göç kapsamında değerlendirilen coğrafi hareketlilik hali uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabileceği gibi aynı ülke (bir il, ilçe veya belediye) içinde de olabilir. Nitekim iç göç, *Göç Terimleri Sözlüğü*'nde şöyle yer bulmaktadır:

“Yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri. Bu göç, geçici veya daimî olabilir. İç göçmenler, menşe ülke içinde yer değiştirirler ama yine menşe ülkede kalırlar (örneğin, kırsaldan şehre göç)” (Per-ruchoud ve Redpath, 2004, s. 43).

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gerek uluslararası gerek ülkeler içersindeki iş gücü piyasası göçlerle beslenmiş, kırdan kente demografik hareketlilik artmış ve bununla birlikte göç kuramı sosyolojik çalışmaların önemli bir alanı haline gelmiştir. Everett Lee'ye (1966, s.50) göre, göç süreci itici ve çekici faktörlerden etkilenir ve bunlar dört temel başlıkta incelenebilir: a) Yaşanan yerle ilgili faktörler, b) Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, c) İşe karışan engeller, d) Bireysel faktörler. Genel olarak işsizlik, düşük gelir ve tarımda makineleşmenin artması/sanayileşme kırlar için itici faktörken kentlerdeki yüksek gelir ve istihdam fırsatları ise çekici faktörler olarak kabul edilir. Bu bilgiler ışığında göçler, Türkiye'nin doğusundan batısına analiz edildiğinde itici faktörler arasında işsizlik, yoksulluk, istihdam arayışı gibi ekonomik; can ve mal güvenliği kaygısı, terör, koruculuk sistemi, köy boşaltmaları gibi siyasal; tarımda makineleşmeye geçiş, parselizasyon, kan davası, namus cinayetleri, köylerde eğitimin yetersiz olması, evlilikler gibi sosyokültürel ve doğal afetler, çölleşme, kuraklık gibi diğer etkenler sıralanabilir. Türkiye'de kırdan kente doğru gerçekleşen kentleşme hareketi Avrupa'daki süreçten iki kat daha hızlıdır (Tekeli, 2008). Bu durum, gelişen sanayi sonucu oluşmadığı için Gideon Sjoberg (1960, aktaran Aslanoğlu, 1998, s.37), Türkiye gibi ülkelerin büyük kentlerindeki gelişmeyi “sanayileşmeye bağlı olmayan kentleşme” olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Kemal H. Karpat'a göre, sanayi olmaksızın gelişen ve böylece dönüşen kentleşme, “kent köylüleri ve yarı kentleşme” gibi kavramları da ortaya çıkarmıştır (Karpat, 2003, aktaran Adıgüzel, 2016, s.41). Sanayileşme ile uyumlu olmayan, yoğun iç göç sebepli bu tip kentleşmenin ise önemli bir sonucu vardır: Kentsel çöküntü alanları ve dolaşısıyla köydeki yoksulluğun ve işsizliğin şehrin bir bölgesine taşınması ve orada birikmesi.

1950 öncesinde göç her ne kadar sanayileşmenin bir sonucu olarak gerçekleşmemiş olsa da kentlerdeki kapitalist birikimin büyümesi ile birlikte bir

sanayi hamlesi başlamış ve sanayide çalışacak işgücü de göçü beslemeye devam etmiştir (Adıgüzel, 2016). Sevilay Kaygalak (2009) kırsaldan kente göçün, mekânda eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteği sebebiyle olabileceği gibi, devlet gibi sosyal bir otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, iskân politikaları ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabildiğini belirtmektedir. Bu sebeple genel olarak göç olgusu isteğe bağlı ve zorunlu olmak üzere iki şekilde değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2014). İsteğe bağlı yer değiştirmeler iyi bir yaşama kavuşma ve kentsel olanaklardan faydalanma isteğiyle gerçekleşir (Aktaş, 2016). İlhan Tekeli (2008) de iç göçü, zorla yerinden etmeleri değil gönüllülük esasına bağlı yer değiştirmeleri barındırıyorsa modern sanayi toplumlarının bir niteliği olarak değerlendirir. Nitekim yerinden edilme gönülsüz bir göç hareketidir. TESEV'e bağlı Ülke İçinde Yerinden Edilme Araştırma ve İzleme Grubu'nun (TESEV Araştırma Grubu) ve ülke içinde yerinden edilme ile ilgili çalışma yapan diğer grupların raporları, Türkiye'de zorunlu göç mağdurlarının büyük çoğunluğunun Kürt olduğunu göstermektedir (Kurban vd., 2008). Bu sebeple bu dönemde gerçekleşen savaş hali, çalışmanın odak bölgesi olan İzmir-Kadifekale'de de Mardinli göçmenlerle kurulan homojen sosyal yapılaşmanın etkili nedenleri arasındadır.

Öte yandan, "Küçük Mardin" Kadifekale'nin Mardinleşmesi ve Mardin olarak kalmasını sağlayacak mekânsal ve yaşamsal altyapıyı öncelikli olarak göçmen kadınların kurduğu ve sürdürdüğü iddia edilebilir. Dolayısıyla bu makalenin ana öznesi olan fakat ataerkil düzen sebebiyle göç etme eylemine, göç edilecek destinasyona ve varış noktasında hanenin nerede ve nasıl yaşayacağına/geçineceğine dair konularda karar verme aşamalarında pasif kalan kadınlar, kentin sosyokültürel varlığının ve mekânsal üretimin görünmeyen gücünü oluşturmaktadır (Mora vd., 2010). Kadınların söz konusu aşamalar-daki bu edilgen durumu, İzmir-Kadifekale özelinde de açıkça gözlemlenebileceği gibi pek çok farklı kültür ve toplumda da "kadınların bağımlı mekânsal transferi" (Momsen ve Townsend 1987, s.65) olarak nitelendirilir ve bu tanımın yaygın biçimde kabul gördüğü söylenebilir. Kadın ve erkek arasındaki ayrım biyolojik olarak cinsiyete dayalı gibi görünse de daha derine inerse toplumsal ve kültürel anlamlar içerir. Bu biyolojik cinsiyet referansı aynı zamanda kadınları pasifleştiren tüm eşitsizlikleri meşrulaştıran ataerkil bir kurgudur (Dökmen, 2015). Kadınlar, baskın ataerkil düzen sebebiyle, sahip oldukları kültürel kimlikleri ve toplumsal cinsiyetteki rolleri ile "varış" noktasını yeniden şekillendiren ve dönüştüren başat rollerinin farkında değillerdir. Nitekim hemşehrilik ve akrabalık bağları ile iç göçe katılan kadınlar, sunulduğu

şekliyle pasif, mağdur veya güçsüz değil, göç alanında aktif ve yaratıcılardır (Buz, 2009).

Ancak aktif oldukları alanın sınırları bulunmaktadır. Nitekim göçmen kadınların çoğu, göç ettikleri yerde günlük yaşamlarını yalıtılmış bir şekilde sürdürmektedir (Ataca ve Bery, 2002). Bu izolasyon durumu, mekânı sınırlamak ya da sınırlandırmak olarak düşünülürse mekânlar kadınların yaşamsal mücadele alanları olarak karşımıza çıkar. Stavros Stavrides (2010, s. 14), kısıtlı alanları bir “savaş ilanı” olarak tanımlar. Kadifekale gibi göç yerlerinde kadınların komutasında verilen yaşamsal mücadeleler, kültürel unsurlarla mekâna yeni bir kimlik kazandırmaktadır. Erkeklerin sorumluluğunda olan ve evin geçimini sağlamaya yönelik geleneksel yöntemler, kentsel yaşamda sürekliliğini koruyamadığından kadınların üretimi/üretkenliği göç mekânlarında ev ekonomisine destek verme amacıyla karşımıza çıkmaktadır (Genç ve Kara, 2016). Dolayısıyla göç kararında pasifleşen kadınlar, göç sürecinde mekânsal hareketin ve ekonomik özgürlüğün mümkün kıldığı yerlerdeki yenden üretimlerde başrol olabilmektedir. Bu süreçte kadın, kadın kimliğiyle birlikte ataerkinin belirlediği toplumsal cinsiyet düzenlemesinde daha fazla hak sahibi olmaya da başlar (Truong vd., 2014). Ancak kırsal kültürün devam ettiği gecekondu bölgelerinde (örneğin: Kadifekale, Aziziye, Ballıkuyu ve Koso) kadınlar, kayıt dışı emekleriyle çalışma hayatına katılırlar da aile içindeki rollerini ve rutinlerini devam ettirmektedir. Nitekim evin bakımı ve düzenin sürdürülebilmesi ile ilgili domestik faaliyetler, tarih içinde geleneksel ve kültürel olarak tanımlanmış eylemlerdir (Truong vd., 2014). Domestik faaliyetlerin, evde veya eve yakın ortamlardaki iş faaliyetleriyle çerçevelenmesi göçmen kadınların yaşamsal mücadelesi ve direnişini biraz daha mekâna bağlamakta; söz konusu direniş mekânını ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamda önemli kılmaktadır.

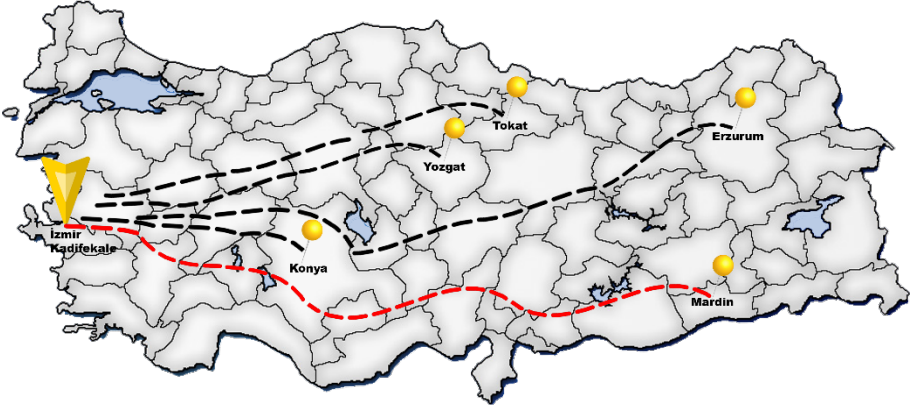
Variş Noktası Olarak Kadifekale

“Savaş, zulüm ve geçim kaygısı yüzünden geldik. Çocuklarımız buradaydı, biz de geldik. İstanbul pahalıydı, İzmir daha ucuz, eh Kadifekale en ucuzu.” [Kadifekale Mahallesi’nde yaşayan Mardin, Midyat – Toptepe / *Nebilê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 22.10.2022]

İzmir’in en eski yerleşim yerlerinden biri olarak bilinen Kadifekale, Büyük İskender tarafından MÖ 4. yüzyılda, Yunancada “tepe” anlamına gelen Paggos üzerine kurdurtulmuş bir yerleşim yeridir (Karayığit, 2005). Yüzyıllarca

Roma ve Bizans İmparatorlukları altında gelişen Pagos tepesinin kalıcı olarak Türklerin eline geçmesi ancak 14. yüzyılda mümkün olmuştur (Karayığit, 2005). İşlevsel bağlamda, bölgede konut yapılarının yaygın görünürlüğü 17. yüzyıl civarına rastlamaktadır (Eylemer ve Memişoğlu, 2015). Osmanlı İmparatorluğu dönemi İzmir'inin Yahudi, Ermeni, Rum ve Levantenlerden oluşan kozmopolit yapısında, Kadifekale etekleri çoğunlukla Türklerin ikamet ettiği yerleşim alanına karşılık gelmiştir (Eylemer ve Memişoğlu, 2015).

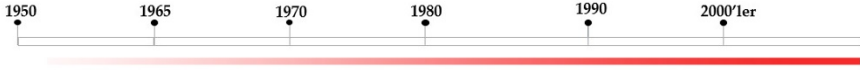
Ancak Kadifekale'nin iç göçlere dayalı tarihi, özellikle 1965 sonrasında uzanmaktadır. Bölge bu tarihten itibaren daha çok Erzurum, Konya ve Tokat'dan göç edenlere yerleşim sunmakla birlikte, 1970'lerden itibaren Mardin'den göç almaya başlamış, 1980'lerde ise Mardin kökenli göçmen sayısı baskın hale gelmiştir (Sevgi, 1988; Çetin, 2011). Diğer illerden gelen göçmenlerin birçoğu başka semtlere taşınarak yerlerini Mardinli göçmenlere bırakmıştır ve böylelikle bölgede homojen bir yapı oluşumu belirginleşmeye başlamıştır. Konak ilçesine bağlı, kentin merkezindeki bu mahalle, kente ait olmakla birlikte özellikle son 40 yıldır belli bir etnik gruba ev sahipliği yaptığı için kentle bağ kurmaya çalışan bir eklenti olarak da tartışmaların odağında yer almaktadır. Günümüzde İzmir'in bir çöküntü bölgesi olarak da kabul edilen Kadifekale'de (Çetin, 2011), Mardin kökenli göçmenler oldukça yoğun olarak yerleşmiş durumdadır (Karayığit, 2005) (Şekil 2, Tablo 3).



Şekil 2. Türkiye'nin diğer illerinden İzmir, Kadifekale'ye göç haritası (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır)

Tablo 3. Kadifekale ve çevresindeki göçmen nüfusun kronolojik yerleşimi ve zaman içerisinde artan Mardinli nüfusun gösterimi (kırmızı yoğunluğu göstermektedir)

| 1950 | 1965 | 1970 | 1980 | 1990 | 2000'ler |
|--------------------------|---------------------|----------------------------------|--|-----------------------|--|
| İzmir'in çevre sakinleri | Erzurum Konya Tokat | Mardin'den gelen göçün başlaması | Mardin Konya Yozgat İzmir'in çevre sakinleri | Mardinli nüfusu yoğun | Kentsel Dönüşüm ve Mardinli nüfusu halen yoğun |



Göçmenlerin genel olarak gecekondularda ikamet ediyor olması, yapı niteliği ve altyapı imkânları bakımından yerleşimin dezavantajlı karakterine işaret etmekte ve "çöküntü bölgesi" tanımını desteklemektedir. Kentin işgücünü emme kapasitesi, göç ile kente gelen nüfusun hızına ayak uyduramadığı için de bölge bu tanımla anılmaktadır. Bir başka ifadeyle, hızlı bir şekilde gerçekleşen kentleşme, beraberinde kentlileşmeyi getirememiştir. Bu olumsuz tabloya rağmen Mardin'den gelen göçün özellikle bu bölgede yoğunlaşmasının en önemli nedenleri arasında aile ve akraba ilişkileri, kültürünü ve yaşam biçimini sürdürme gereksinimi ve aynı dili konuşmaya devam etme isteği sayılabilir. Bir başka ifadeyle, 1980'lerden itibaren ivmelenerek artan Mardin göçü, göçmenlerin köklerine ait kültür ve dili sürdürebilme avantajıyla her yeni göç eden aileyi eski dost ve akrabalarının yanında yerleşmeye sevk etmiştir. Böylelikle Kadifekale ve çevresi, bugün diğer kentlilerin "Küçük Mardin" olarak adlandırdığı göç sonrası kimliğine kavuşmuştur (Çetin, 2011, s. 66).

1950'lerden beri göç alan Kadifekale, göç olgusunu alt başlıkları ve türleri ile inceleme açısından verimli bir mahalledir. 24 Ocak 1980 tarihinde dönemin mevcut hükümeti tarafından kapsamlı ve radikal bir istikrar ile neoliberal politikalar yürürlüğe konulmuştur (Karahanoğulları, 2019). Bu ekonomik hamle 1990'ları ve 2000'leri uzun süre etkisi altına alan ve kentleşme süreci üzerinde ciddi sonuçları olan bir diğer iç göç sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin bir diğer belirleyici göç sebebinin ise Türk Silahlı Kuvvetleri ve PKK [*Partiya Karkerên Kurdistan* (Kürtçe), Kürdistan İşçi Partisi (Türkçe)] arasındaki savaş olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim söz konusu ça-

tışmalar, bölgede yaşayan halka güvenlik endişesi olarak yansımıştır. Güneydoğu Anadolu bölgesini etkisi altına alan bu savaş hali Mardin'deki köyleri de büyük oranda etkilemiştir. Böylelikle 1990'lı yıllar öncesinde ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerle gerçekleşen göçlere "yerinden edilme", "zorunlu göç" ve "köy boşaltmaları" gibi kavramlar eklenmiştir. 1990'lı yıllarda Kürtlerin "zorunlu göç" ve "yerinden edilme" yani köy boşaltmaları ile Batı illerine göçü, diğer göçlerden farklı olarak daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Çünkü bu yapı sosyal, kültürel ve siyasal birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda zorunlu göçün iyi okunması ve sürecin iyi anlaşılması Kadifekale'de kadınlar tarafından gerçekleştirilen mekânsal üretimi anlamak açısından önemlidir.

Zorunlu göç ve yerinden edilme sebebiyle Kadifekale'ye göç eden kadınlar, kendilerini bir kentli olarak görmemekte; keza burada doğup büyüyenler de aynı şekilde düşünmektedir. Kendilerini bir kentli olarak görüp görmediklerini sorduğumuz zaman hepsinin verdiği cevap "hayır biz Mardinliyiz" şeklinde olmuştur. Kadınlar kendilerini İzmirli olarak görmemekte ancak bunun yerine "Kaleli" (Kale; Kadifekale'nin kısaltılmış hali, Kaleli olmak buraya ait olmak) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi kadınların kamusal alanlarla ve kentle kurduğu ilişkinin altındaki gerilime işaret eder (Tuncer, 2015), ikincisi ise politik bir kimliğe atıftır. İzmir'in diğer mahallelerinde yaşayan bireyler için de Kadifekale, politik kimliği olan bir mekândır (Demirtaş-Milz ve Saraçoğlu, 2015). Nitekim mekân tarafsız değildir, eşit olmayan güç ilişkilerini temsil eden bir araçtır ve bunu örtük bir şekilde sunar (Işık, 1994).

Evensel ölçekte, geleneksel planlamanın altında, kent sakinleri arasında gözlemlenen ırk, etnik köken ve cinsiyete dayalı grup farklılıkları bulunmaktadır (Sandercock ve Forsyth, 2005). Her ne kadar Kadifekale'de yalnızca Mardinliler ve Kürtler yaşamıyor olsa da çoğunluğun nazarında Kadifekale ve Kürt kimliği birbiriyle özdeştir. Mardinli göçmenler için 1980'den önce ekonomik temelli olan göç hareketi, akraba göçlerine göre güzergâh belirlerken özellikle 1990'lı yıllarda hem ekonomik hem de kültürel bir yol haritası ile gerçekleşmiştir; etnisite, varış noktalarını belirlemiştir (İçduygu, Sirkeci ve Aydınğün, 1998). Kadifekale, göçmenlere kültürlerini devam ettirmeyi garantileyen uygun fiyatlı bir mahalle olarak ev sahipliği yapmış, mekân ve aidiyetin bir temsili haline gelmiştir. Ayrıca, yerinden edilen alt gelir grubu göçmenler için İzmir'de yeniden bir düzen kurmak diğer illere nazaran daha

kolay olmuştur. Bu sebeple Kadifekale, rastlantısal olarak seçilmiş bir göçmen mahallesi olarak değil kent hayatına uyumu sağlayan bir adaptasyon alanı olarak değerlendirilmelidir.

Mardinli göçmenler daha önceki göçmen gruplardan farklı olarak burada gecekondulaşmaya girmeyip evleri önceki sahiplerinden kiralamış veya satın almışlardır. Mahalle ve çevresindeki gecekondulaşmanın mekân dokusunun tarihselliği ile ilişkisi, mekânın tarihsel süreç içinde her daim dönüşüme uğramış bir olgu olması ile ilgilidir (Çetin, 2011). Kadifekale hem en eski yerleşim birimi hem de gecekondulaşmanın yaşandığı ilk mahalledir ve bu bir tesadüf değildir. Nitekim bölgenin her yeni geleni ağırlamaya yetecek bir mekânsal potansiyeli vardır ve kentin merkezinde yer alması, kente karışmayı ve dağılmayı daha kolay kılar. Alt gelir gruplarına sunduğu alanlarla Kadifekale, aldığı ve almakta olduğu göçlerle devreden bir özellik göstermektedir. Oscar Lewis'in öne sürdüğü "yoksulluk kültürü" (Lewis, 1965, aktaran Bilen ve Çetin, 2012, s.3) bu mahallede, kuşaktan kuşağa aktarılan bir durum olarak değil fakat devreden ve her yeni gelenin bir önceki kullanıcıdan devraldığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu da *Nöbetleşe Yoksulluk* (2012) isimli çalışmalarında bu durumu küreselleşen dünyanın sert koşullarında kent yoksullarının kendi arasında var olmak adına kurduğu bir ortaklık olarak nitelendirmektedir. Çünkü mekân gündelik yaşam pratiklerinin bir ürünüdür. Kapitalizmin elinde metadan başka bir şey olmayan mekân; aslında üreten, üretilen, toplum tarafından yaratılan ve toplumu yaratan canlı bir alandır. Mekânın üretim tarzı; kimliğinin, toplumsallığının ve tarihselliğinin açık bir ifade biçimidir. Hemşehrilik ilişkileri üzerinden belirli bir grubu ağırlayan Kadifekale'nin "Küçük Mardin" olarak yeniden üretilmesi de tüm bu bilgiler ışığında açıklanabilir bir durumdur (Şekil 3 ve 4): "...kentli değilim Küçük Mardin'de hepimiz birbirimizi tanıyoruz, aile gibiyiz. Burada kendi kültürümü yaşıyorum, yaşıyorum." [Kadifekale Mahallesinde yaşayan Mardin, Midyat – Toptepe / *Nebilê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale'ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 22.10.2022]



Şekil 3 ve 4. “Küçük Mardin” ya da Kadifekale, İzmir (2021, 2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Küçük Mardin—Kadifekale—kentsel yoksulluğu/yoksunluğu açısından Mardin’den farklıdır. Çünkü özellikle 1980 sonrası zorunlu göçle buraya yerleşenler, önceki gelenlerden farklı olarak yoğun bir işsizlik, güvencesiz ve sigortasız çalışma sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Şafak Kaypak (2013, s. 4) bu farkı en sade biçimde şu şekilde niteler: “Kırın yoksulluğu, gizli işsizlikle seyredirken kentin yoksulluğu oldukça açık bir şekilde göz önüne gelmektedir.” Bununla doğru orantılı olarak bölgedeki yoksulluğun mekânsal tezahürü, gecekondular ve Mardinli göçmen kadınların kamusal alanlarda (mahallelerinde) icra ettikleri kültürel araçları olarak ortaya çıkmaktadır. Memleketlerindeki durumdan farklı olarak kadınlar, “varış” mekânında çalışma hayatına dahil olmuş, ev için ekmek yaparken aynı zamanda eve ekmek getiren bir özneye dönüşmüştür. Kadifekale, kadınların toplumsal cinsiyet varsayımıyla hareket etmek zorunda kaldığı bir başka mahalledir. Göçmen kadınlar—özellikle orta yaş grubu—kenti mahallelerinin içerisinde yaşamakta ve bu görünmez sınırların içerisinde kendi kültürel pratiklerini her gün yeniden canlandırmaktadırlar. Çünkü mahallelerinin dışına çıkmak için hem vakitleri yoktur (ev içi ekonomiye destek, ev işleri, çocuklar ile ilgilenmek) hem de eril tahakküm ile çizilen sınırların dışı onlar için güven hissi vermemektedir. O yüzden günlük pratiklerinin hemen hemen hepsini kendi mahallelerinde icra

ederler. Bu pratikleri icra ederken de örtük cinsiyet kodlarıyla hareket ettiklerinin bilincinde değillerdir. Bu sebeple, mekânları görünmez sınırların içerisinde üretmektedirler. 18 Ekim 2022 tarihinde Aziziye Mahallesi'nde gerçekleştirilen görüşmede "Peki cinsiyetinin kamusal alanları kullanmada belirleyici bir etkisi var mı? Bu sebeple mi işin ve yaşamın ev içerisinde gerçekleşiyor?" diye sorduğumuz zaman katılımcının verdiği cevap bu gözlemi destekler niteliktedir: "Benim için hiç böyle olmadı ben erkek Fatma'yım."

Kadifekale ve çevresinde incelenen mahallelerde yaşayanların çoğu ya akrabadır ya da aynı köyden göçmüştür. Bu nedenle birçoğu, kendilerini sadece ana dilleri ile ifade eder. Bir başka sebep ise kültürlerini ve kimliklerini yaşatma çabasıdır. Birçok göçmen örneğinde olduğu gibi kültürlerine milliyetçilik duygusu ile bağlıdırlar (Massey ve Jess, 1995). Dolayısıyla yeniden ürettikleri mahalleler bir Mardin simülasyonu hissi vermektedir. Kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan bu kadınlar kültürel kodlarla hareket etmekte ve mekânları bu kodlarla yeniden üretip kendileri için en kullanışlı hale getirmektedirler. Sokakların dar oluşu, düğün ve cenaze töreni gibi hemen hemen tüm sosyal etkinliklerin burada gerçekleşmesi, balkonların kışlık sebze kurutmak için kullanılması, terasların tıpkı Mardin'deki gibi yatma eylemi için kullanılması, bahçede hayvan beslemek ve sebze yetiştirmek gibi birçok eylem Kadifekale'de yeniden üretilmektedir.

Kadifekale ve çevresindeki dik yokuşlar ve merdivenler, Leslie Kern'in *Feminist Şehir* (2019) kitabının "Anneler Şehri" başlıklı bölümünde de ele aldığı gibi bölgede yaşayan kadınların yaşamsal ritmine engel teşkil etmektedir. Nitekim bebek arabalarını merdivenlerde taşımak, tandır⁶ ekmeği için hazırladıkları hamurları leğenlerinde taşımak, midye çuvallarını peşlerinde sürüklemek ve her gün bu yolları kullanarak günlük aktivitelerini yerine getirmek zor(unlu)luklardan sadece bazılarıdır. Ev içi ekonomiye Kadifekale surlarının yanında tandır ekmeği yaparak destek olan bir göçmen kadın, günlük aktivitelerini nasıl bir mücadele alanına çevirdiğini aşağıdaki sözlerle belirtmiştir:

"Keşke güzel bir çalışma olsa burada, Kadifekale'yi güzelleştirseler yokuşlarını, merdivenlerini bizim de kullanabileceğimiz şekilde düzeltseler. Memnuniyetim işimin evime yakın olması, kiranın düşük olması. Ayrıca hem evim

⁶ Tandır fırınları Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kullanılan geleneksel kapalı ocaklardır. Kimi bölgede yere çukur açılarak kullanılır kimi bölgede derinliği 1m olacak şekilde, özel killi toprak karışımı ile şekil verilir. Daha fazla bilgi için bkz. Çün (2018).

hem de iş yerim burası. Ekmeğimizi çıkarıyoruz burada. Çok zor ama bu zorluğu kabul ediyoruz, kendimiz için daha yararlı hale getirmeye çalışıyoruz mecburuz.” [Kadifekale Mahallesinde yaşayan Mardin, Nusaybin / Nisêbîn (Kürtçe) – Akarsu / Stilîlê (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alımtır, 22.10.2022]

Kadınların kent ile kurduğu mekânsal deneyimleri evden dışarı çıkınca başlar (Tuncer, 2015). Ancak evden dışarı çıkan kadınlar için Kadifekale ve çevresi, kent ile kadınlar arasında yer alan görünmez bir kapıya sahiptir; kadınlar yine bir eşiktedir (Şekil 5). Alaşılagelen kamusal alan ile erkek ve özel alan/ev ile kadın özdeşleşmesi burada başkalaşıma uğramakta, Kadifekale ve çevresi kamusal alan iken pratikte kadınların özel alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge kadınlarının mekânla kurduğu ilişkiler ve pratikler neticesinde mahalle, büyük bir “ev”e dönüşmüştür. Dolayısıyla toplumsal ve kültürel kodlarla hareket etmek zorunda kalan kadınlar için Kadifekale ve çevresindeki mekânsal (yeniden) üretim, İzmir’in diğer mahallelerine nazaran daha olasıdır.



Şekil 5. Bir eşik mekân olarak Kadifekale, İzmir (2021) (Acat fotoğraf arşivi)

Küçük Mardin’de Mekânsal Üretim

“Dilimi getirdim kendimle zaten Türkçe hala bilmiyorum. Çünkü kültürümü yani dilimi yanımda taşımam gerekiyordu kaybetmek istemem kültürümü. Tandır ekmeğini getirdim ayrıca o da bizim mesleğimiz.” [Kadifekale Mahallesi’nde yaşayan Mardin, Midyat – Toptepe / *Nebilê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 22.10.2022]

Kentsel deneyim ataerkil cinsiyet normlarından ve güç ilişkilerinden bağımsız değildir. Tovi Fenster (2002) ataerkil kültürün kadınları kentsel mekân ve kurumlarla kurdukları ilişkide dezavantajlı hale getirdiğini belirtir. Buna somut bir örnek olarak Kadifekale bölgesinde yaşayan erkeklerin çoğunun mahallenin dışındaki yerlerde çalışıyor olması sebebiyle mekânın dönüşümü ve üretiminin kadınların kontrolünde olmasını verebiliriz. Bu nedenselliğin bir diğer göstergesi ise ihtiyaç sahibi hanelerde kadınların genel olarak beraberlerinde getirdikleri kültürel araçlarını kullanırken yaşadıkları mahallenin çeperinden çıkmaması, dolayısıyla kenti mahallelerinden deneyimleyerek ev içi ekonomiye destek olmalarıdır. Kadifekale örneğinde olduğu gibi mekân ya da “yer” farklı kültürel ilişkilerin üst üste bindiği bir konuma işaret eder ve bir yaşam duygusu üretir. Bir başka deyişle bu anlamlandırma, aidiyet ilişkisi ile birlikte mekânı bir yere dönüştürür (Rose, 1995). Özel olarak kadınların deneyimlerinden yola çıkıldığında bu mahalle ya da “yer” sosyolojik olarak mekân ve aidiyetin sembolüdür: “18 yaşından beri hep aynı evde, aynı mahallede ve aynı semtteyim. Aynı komşularla aile gibi olduk Kadifekale evim gibi...” [22.10.2022 tarihinde Kadifekale Mahallesi’nde yaşayan Mardin, Nusaybin / *Nisêbîn* (Kürtçe) – Akarsu / *Stilîlê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır].

Kadifekale’de tevni⁷ dokumacılığı yaparak ev içi ekonomiye destek olan kadınlar, bu katılımcı kültürü surların hemen yanında yeniden üretmeye çalışırlar. Kültür üretimi de tıpkı diğer düzenlemeler gibi kentseldir ve kaçınılmaz olarak toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız değildir (Alkan, 2003). Kültür ve gelenek hangi zamanda olursa olsun mutlaka kendisine bir rol bulmaktadır. Gelenek, rutin ve sürdürülebilir olması bağlamında derin anlam

⁷ “Tevni-Tavni” olarak bilinen dokuma türüdür ve yer tezgahlarında yapılır. Dokuma tezgâhları Türkiye’nin birçok bölgesinde aynı özelliktedir ancak farklı isimlerle bilinirler. Daha fazla bilgi için bkz. Kavcı, (2012).

lara sahiptir; durağan değildir. Bu bağlamda geçmiş, bugün ve geleceğin içerisinde mekândan ayrılmayan gelenek, zaman boyunca kendisine bir yer bulur ve sürekliliğini yeniden kurar (Giddens, 1990). Kültürü ve geleneği iyi anlamak, cinsiyetlere biçilen rolleri daha iyi kavramanın yanı sıra bu rollerin hangi temellere dayandığını ve mekânsal karşılıklarını daha net görmeyi de mümkün kılmaktadır.

Bu sebeple araştırma kapsamında Kadifekale ve çevre mahallelerinde 9 kadın ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin, bugünün Kadifekalesi'nin hangi kültürel öğeler ile nasıl üretildiğini/üretilmeye devam ettiğini daha anlaşılır hale getirmesi umulmaktadır. Görüşmeler neticesinde edinilen verilere göre, Kadifekale'deki göçmen profili Mardin'in Nusaybin, Midyat ilçeleri ile Kutlubey, Barıştepe, İkitape, Çalpınar, Toptepe, Akarsu ve Yandere mahallelerine işaret etmiş, göçün çoğunlukla bu mahallelerden gerçekleştiği anlaşılmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Kadifekale ve çevresindeki mahallerde yaşayan Mardinli göçmen kadınların profili

| | Yaş | Memleket | Göç Yeri | Göç Nedeni | Memlekette Çalışma Durumu | Göçünde Yabancı | Getirilen ve Kültürel Araçlar | Mekânsal |
|----|-----|--------------------|------------|---|---------------------------|------------------------------------|--|----------|
| K1 | 52 | Nusaybin | Aziziye | Geçim kaygısı, eşin kararı | Ev hanımı | Kendi terasında midyecilik | Dil, teras, tandır fırını, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. | |
| K2 | 35 | Midyat, Barıştepe | Aziziye | Geçim kaygısı, eşin kararı | Ev hanımı | Midyecilik, evden tekstil işçiliği | Dil, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü, tuvalet gibi ıslak hacimlerin evin dışında çözülmesi. | |
| K3 | 37 | Nusaybin, Kutlubey | Aziziye | Geçim kaygısı, aile büyüklerinin kararı | Çalışmıyor | Midyecilik, tekstil işçiliği | Dil, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. | |
| K4 | 76 | Ömerli, İkitape | Kadifekale | Zorunlu göç, yerinden edilme | Hayvancılık | Tandır ekmeği, hayvancılık | Dil, hayvancılık, tandır fırını, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. | |
| K5 | | Nusaybin, Kutlubey | | Sağlık, Aile büyüklerinin kararı | Çalışmıyor | Tekstil ürünleri satışı | Dil, teras, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. | |
| K6 | 44 | Midyat, Toptepe | Kadifekale | Zorunlu göç, savaş | Ev hanımı | Tandır ekmeği | Dil, tandır fırını, ıslak hacimlerin avluda çözülmesi, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. | |

| | | | | | | | |
|----|----|------------------|-----------|--------------------|-----------------------|--------------------|--|
| K7 | 55 | Nusaybin, Akarsu | Ballıkuyu | Evlilik | Çalışıyor | Tevni dokumacılığı | Dil, tevni dokumacılığı, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. |
| K8 | 45 | Midyat, Toptepe | Kosova | Zorunlu göç, savaş | Hayvancılık, aile işi | Hayvancılık | Dil, hayvancılık, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. |
| K9 | 40 | Midyat, Çalınar | Kosova | Zorunlu göç, savaş | Çalışıyor | Tandır ekmeği | Dil, tandır fırını, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü. |

Ancak Mardin'deki söz konusu mahalleler mekânsal olarak incelendiğinde bütünlüklü bir mekânsal dilin öne çıktığı görülmektedir. Yani Mardin'deki göç veren tüm mahalleler hâlâ Mardin'dir. Ancak İzmir'de göç alan her mahalleyi Mardin diye nitelemek doğru olmayacaktır. Nitekim İzmir kentinde pek çok farklı göç/göçmen katmanına rastlanabilir. Bu bağlamda Mardin kökeninin en fazla okunabildiği mahallelerin başta Kadifekale olmak üzere çevresinde yer alan Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri olduğu görülmektedir. Ancak Kadifekale bölgedeki en köklü göç tarihine sahip yerleşim olduğundan bölgede Mardin'den göç alan diğer tüm mahalleler için de günlük konuşmada "Kadifekale" ifadesi kullanılmaktadır. Mardin'de göç veren mahalleler, Kadifekale ile Mardinli olma kimliği çerçevesinde birleşmiş ve bu mahalleyi çevre mahallelerle birlikte Mardinleştirmiştir. Dolayısıyla ölçekselsel bağlamda olmasa da kimliksel bağlamda Kadifekale ile Mardin birbirine muhatap olabilmektedir. Tüm bu gözlemlerden hareketle Tablo 5'te yer alan veriler, kadınların mekânlara müdahalelerini gözlemek için Kadifekale, çevresi ve Mardin'de (yukarıda adı geçen semt ve mahallelerde) gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde oluşturulmuştur.

Tablo 5. Kadifekale ve Mardin karşılaştırması bağlamında kullanımı değişen ve değişmeyen mekânsal elemanlar ve kültürel öğeler

| | Mardin | Kadifekale |
|-----------------------|---|---|
| Midye Alanları | Mardin'de midye kültürü bulunmamaktadır. | Geçim kaynağı, geleneksel mutfak alışkanlığı olan iç pilav yemeği ile ilişkilidir. Bu pratik için avlular ve teraslar kullanılmaktadır. |
| Tandır Fırını | Domestik bir özelliği vardır, hemen her mahallede mutfak ek bir alanı gibi hizmet veren ortak fırınlar bulunmaktadır. | İş yeri olarak kullanılmaktadır. Çoğu göçmen kadın belirli saatlerde ortak fırınları kullanmaktadır. |

| | | |
|---------------------------|--|---|
| Tevni Dokumacılığı | Geçim kaynağı olarak yapılan bu kayıt dışı iş, atölyelerde, evlerin avlularında ve teraslarında icra edilmektedir. | Geçim kaynağı olarak yapılan bu kayıt dışı iş, Kadifekale surlarının hemen yanında belli bir alanda yapılmaktadır. |
| Teras/Dam | Yazın uyku alanı, kış mevsimi hazırlığı için sebze kurutma ve salça yapma mekânı olarak hizmet vermektedir. | Bazı evlerde Mardin'deki işleyle kullanılırken bazılarında midye dolması ve tandır ekmeği yapımı için hizmet vermektedir. |
| Avlu | Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştirmek için kullanılmaktadır. Ayrıca tandır fırınları için de alan sağlamaktadır. | Büyükbaş ve küçükbaş hayvanın yanı sıra sebze ve meyve yetiştirmek için de alan sağlamaktadır. |
| Balkon | Çok yaygın bir kullanımı yoktur. | Mardin'deki avlu yapılarının işlevlerini yerine getiren bir eklenti olarak kullanılmaktadır. |
| Tuvalet | Tuvaletler genellikle evin dışında, avluda yer almaktadır. | Avluda hala tuvaletler bulunmaktadır. Bazı haneler, balkonlarının bir bölümünü tuvalete çevirmiş durumdadır. |
| Yastık, Minder | Evlerde ve sokaklarda oturma işlevine yönelik hizmet vermektedir. | Mardin'deki kullanıma benzer şekilde, evlerde ve sokaklarda oturma işleviyle kullanılmaktadır. |

Kentler arası kültürel süreklilik ile farklılıklara, mahalle ölçeğinde bakacak olursak Kadifekale ve çevresinde ikamet eden kadınların mahalleleri ile kurdukları ilişkilerin, geçim ve komşuluk ilişkileri temelinde olduğu söylenebilir. Ailelerin geçimlerini sağlamaya yönelik en görünür mekânsal pratiklerinden biri, mahallenin kimliğiyle de bütünleşmiş olan midye ve tandır ekmeği üretimidir. Kayıt dışı olarak sürdürülen midye dolma hazırlama işini kadınlar genellikle evlerinin avlularında veya teraslarında gerçekleştirmektedir. Denizden çıkarılan midye sabah 06.00-07.00 sularında, erkekler tarafından taşınarak mahallelere getirilip kadınlara teslim edilmektedir. Nitekim temizleme ve pişirme eylemi tümüyle kadınlara aittir. Dolayısıyla mekânın dönüşümü, memleketlerinde ev hanımı iken göç mekânında mahallelerinin çeperinde çalışma hayatına katılan bu kadınların işlerini kolaylıkla yerine getirmeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Görev tanımı değişen kadın artık edilgen değil etkindir.

Gerçekleştirilen görüşmelerden birinde 35 yıl önce Mardin-Nusaybin'den göç eden ve Kadifekale'de midye dolma işi yapan kadın katılımcı, evini bir önceki kullanıcıdan satın aldığını, sonrasında teras ekleyerek kendisine bir çalışma alanı oluşturduğunu söylemiştir (Şekil 6 ve 7). Tüm bu eklentilere

kendisinin karar vererek uyguladığını söyleyen katılımcının terasında aynı zamanda bir tandır fırını da bulunmaktadır ve ekmeği kendi hanesi için yapmaktadır. Genellikle avlularda görmeye alıştığımız tandır fırınları bu hanede İzmir manzarasına karşı konumlandırılmıştır. Evi bu işi yapmaya uygun olmayan kadınlar, ataerkil sınırlar içerisinde (çünkü eşin veya babanın rızası alınmaktadır) mahallelerde, evlerine yakın kurulan atölyelerde, yevmiye usulü çalışmaktadır (Şekil 8 ve 9). Kadınlar için ancak kadınlık (biyolojik referanslar ile atfedilen sosyal statü) üzerinden belirlenen sınırlarda mekân (*space*) açılmakta ve yer (*place*) üretilmektedir. Çalışma saatleri kadınların ev içi sorumluluğuna göre farklılık göstermektedir. İşini bitiren kadın, asıl görev tanımı olan ev hanımlığına kaldığı yerden devam etmektedir. Çalışma mekânlarını kadınlar için çekici kılan en önemli faktör, bu mekânların evlerine yakın olması, hatta aynı mahalle içerisinde konumlanmasıdır.



Şekil 6 ve 7. Çalışma alanı olarak teras kullanımı, İzmir, Aziziye (2022) (Acat fotoğraf arşivi)



Şekil 8 ve 9. Günlük ortalama 7 kadının çalıştığı midye atölyesi, Aziziye (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Kadifekale’de dönüşümü en çok göze çarpan mekânsal eleman tandır fırınlarıdır. Çünkü neredeyse direkt olarak taşınmış, ancak kullanım açısından başkalaşıma uğramıştır. Domestik bir kullanımı olan fırınlar, Mardin’de mutfağın bir elemanı olarak hizmet verirken İzmir’de kadınları çalışma hayatına dâhil eden bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Mardin’deki tandır fırınlarının “mutfığa ait bir eleman” olarak tanımlanmasının nedeni, bir kısmının evlerinin avlularında yer alması (Şekil 10) bir kısmının da her mahallede belirli aralıklarla inşa edilmiş olmasıdır (Şekil 11). Fırınlar ile evler arasındaki mesafe de çok kısadır. Dolayısıyla fırınlar Mardin’de ve Kadifekale’de yapısal olarak aynı (genişlik, yükseklik, derinlik) fakat kullanım açısından farklıdır. Bu farklılığın nedeni, kent yaşamıyla birlikte sosyoekonomik kaygıların artmasıdır. Mardin’de tandır fırını aile bireyleri için kullanılırken Kadifekale’de eve ekmek getirmek ve ev ekonomisine destek olmak için kullanılmaktadır. Tandır fırınının Kadifekale’de işlevsel olarak metamorfoza uğradığı söylenebilir. Nitekim artık bir iş yerine dönüşmüştür. Fırının işlevinin değişmesiyle birlikte kadınların hayatında da bazı şeyler değişmiştir; her ne kadar kültürlerini korumaya çalışsalar da kültür de değişebilir, adapte olabilir. Nihayetinde diyalektik bir ilişki içerisinde olan toplumsal ilişkiler ve mekânsal pratikler, karşılıklı etkileşimle toplumsal mekânı oluşturur.



Şekil 10. Tandır fırını, Mardin, Midyat-Kutlubey (2022) [Tinate (Kürtçe)] (Acat fotoğraf arşivi)



Şekil 11. Tandır fırını, Mardin, Nusaybin (2022) [Nisêbin (Kürtçe)] (Acat fotoğraf arşivi)

Çalışma hayatına dâhil olduğunun bilincinde olan kadınlar, bu fırınları tıpkı bir iş yeri gibi düzenlemektedirler. Tandır ocaklarının üç tarafını muşambalarla kaplayıp mekân olarak tanımlamakta; etraflarına eşyalarını koyabilecekleri dolaplar, dinlenebilecekleri tabureler yerleştirerek bu ocakları evin mutfağı gibi işlevlendirmektedirler. Tandır fırınlarının inşası ile erkekler uğraşmaktadır ancak evlerde olduğu gibi fırınların kullanımı ve mekânın düzenlenmesi kadınlara aittir (Şekil 12 ve 13). Kadifekale ve Mardin'deki tandır fırınlarının bir diğer ortak noktası her iki mekânın da kadınlar için toplanma alanı olarak kullanılıyor olmasıdır. Bu bağlamda, tandır fırınları aynı zamanda sosyalleşme mekânlarıdır (Şekil 14 ve 15).



Şekil 12 ve 13. Tandır ekmeği yapan göçmen kadın ve mobilya parçaları, plastik malzemeler ile düzenlediği fırını, Kadifekale (2021) (Acat fotoğraf arşivi)



Şekil 14. Tandır fırını, İzmir, Kadifekale (2021) (Acat fotoğraf arşivi)



Şekil 15. Tandır fırını, Mardin, Nusaybin (2022) [Nisêbîn (Kürtçe)] (Acat fotoğraf arşivi)

Bir diğer önemli konu, Henri Lefebvre'nin (1968) dikkat çektiği "Kent Hakkı" kadınlar tarafından ekonomik ve sosyolojik kaygılarla, kapitalist otoritenin ötesine geçerek yaratılmıştır. Bu göçmen kadınlar, kentteki otoriteleri yok sayarak ve bölgedeki geçmiş uygulamalarını çıkarları doğrultusunda uyarlayarak bu hakkı elde etmişlerdir. Zira bölgedeki bazı tandır fırınları belediye tarafından yapılmaktadır. Kadifekale mahallesinde, surların hemen yanında bulunan yedi adet tandır fırını tüm tartışmalara rağmen varlığını kadınların kontrolünde devam ettirmektedir. Kürt kadınları, güçlenme ve güçlendirme stratejilerini kullanarak kendilerine alan yaratmakta ve etnik kimliklerine bağlı kalarak aktif bir şekilde kendilerini yeniden tanımlamaktadırlar (Mengünoğul, 2006). Mardin'den gelen göçmenler aracılığıyla Kadifekale'nin simgesi haline gelen tandır fırınları da somut olmayan kültürel mirasa işaret etmektedir (Çün, 2018).

Tandır gibi mekânda kolayca gözlemlenebilecek bir diğer göçmen pratiği olan el emeğine dayalı tevni dokumacılığı da Kadifekale'nin ana giriş kapısının hemen yanındaki alanda icra edilmektedir. Memlekette de geçim kaynağı olarak görülen bu eylem; amacı, işlevi ve yapısı korunarak Kadifekale'ye getirilmiştir. 50 cm eninde ve yaklaşık 10 m uzunluğunda olan bu tezgahların kurulabilmesi için geniş bir alana ihtiyaç vardır. Bölgedeki gecekonducular bu iş için yeterli alana sahip değildir. Bu sebeple kadınların evlerine yürüme mesafesinde olan Kadifekale, çevresinde bir başka kültürel pratiği daha yeniden üretmeyi mümkün kılmıştır (Şekil 16).



Şekil 16. Kadifekale çevresinde tevni dokumacılığı, İzmir (2021) (Acat fotoğraf arşivi)

Mimari ölçekten dolayı yanlarında taşıyamadıkları kültürel araçları Kadifekale'ye uyarlayan hanelerde en çok göze çarpan değişim, Mardin'deki teras (dam) ve avlu kullanımının bu göçmen mahallesinde avlusuz, terası olmayan evlerde balkonlara uyarlanması, balkonlar aracılığı ile devam ettirilmesi olmuştur. Mardin'de incelenen birçok köyde tuvaletler avlularda çözülmüştür (Şekil 17). Yazın yatma eylemi, kışlık sebze kurutma ve salça yapma işi ise teraslarda gerçekleşmektedir. Kadifekale çevresinde yıkılmayan bazı bölgelerde bu gelenek devam ettirilirken (Şekil 18) aşağı doğru kentin merkezine yaklaştıkça ıslak hacmin ya balkonlarda (Şekil 19) ya da evin içerisinde çözüldüğü görülmektedir.



Şekil 17. Tuvaleti avlusunda olan bir köy evi, Mardin, Nusaybin [Nisêbîn (Kürtçe)] – Akarsu [Stilîlê (Kürtçe)] (2022) (Acat fotoğraf arşivi)



Şekil 18. Tuvaleti ve tüm ıslak hacimleri avlusunda bulunan bir gecekondü, İzmir, Kadifekale (2022) (Acat fotoğraf arşivi)



Şekil 19. Tuvaleti balkonda olan bir gecekondu, İzmir, Kadifekale (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Kadifekale’de gerek hane bazında gerekse kamusal mekânda yapılan incelemeler, araştırmanın birbiri ile ilişkili iki veri etrafında gerçekleşmesi gerekliliğini göstermiştir: Birincisinde mahalle ve çevresindeki üretim mekânları, kültürel ve sosyal kodların göçünün okunduğu mekânlar olarak yorumlanabilir. Çünkü Mardin’deki temel mekânsal tasarım kodlarının, yer yer farklılaşsa bile Kadifekale’de belli bir düzeyde devam edebilmiş olduğunu göstermektedir. İkinci veriye göre ise bu devamlılık, kadınların sosyo-kültürel yaşamın mekândaki yeniden üretiminde örtük ancak etkin rollerini de kanıtlamaktadır. Kadifekale’de ve Mardin’de kadınlara yöneltilen birbiri ile ilişkili sorularda neredeyse hepsinden aynı cevapların alınmış olması ve bu cevaplara koşut olarak beliren hanelerin mekânsal kullanımındaki benzerlikler bu savı güçlendirmiştir (Şekil 20 ve 21).

“Eğer göç etseydik mutfağımıza, yöremize ait şeyleri götürürüz. Biz de Kadifekale’deki kadınlar gibi tandır ekmeğimizi yapmaya devam ederiz. Yabancılık hissetmemek için düzenimizi devam ettirirdik mesela biz burada yerde oturuyoruz oraya da minderlerimizi, yastıklarımızı götürürdük, yerde yemek yemeye devam ederdik.” [Mardin, Nusaybin / Nisêbîn (Kürtçe) – Yandere / Hatxê (Kürtçe) köyünde kadın katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeden alınmıştır, 07.11.2022].



Şekil 20. Yerde oturma kültürünü gösteren yastık ve minderli mekân çözümü, Mardin, Nusaybin [Nisêbin (Kürtçe)] – Yandere [Hatxê (Kürtçe)] (2022) (Acat fotoğraf arşivi)



Şekil 21. Yerde oturma kültürünü gösteren yastık ve minderli mekân çözümü, İzmir, Kadifekale (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Mardin’deki görüşmelerde yer alan katılımcının bu sözleri, diğer katılımcıların cevaplarıyla benzerdir ve bu cevap Kadifekale’de kadınların kontrolünde gerçekleşen ve göçmen toplumunun yeniden inşası olarak yorumlanabilecek mekân üretimlerini anlaşılır kılmaktadır. Bölgedeki göçmenler, yarılarında kolaylıkla taşıyabilecekleri ve kültürlerini sürdüren mekânsal çözümlerle göç etmişlerdir ya da onları yeniden üreterek mekân dönüşümlerini gerçekleştirmişlerdir:

“Tabii ki ben de dilimi getirdim ve kendimle her yere taşıyorum. Yemeklerimi getirdim bir de yerde yemek yeriz hâlâ biz masa kullanmayız. Ha bir de yerde otururuz biz minderler, yastıklar yerdedir. Sadece diz, bacak ağrısı çeken misafir gelirse diye bir koltuk takımım var misafir odamda, o kadar.” [Aziziye Mahallesinde yaşayan Mardin, Midyat – Barıştepe / Selhe (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 18.10.2022].

Görüşme notları ve bunlara koştut olarak kadınların kontrolünde üretilen mekân örnekleri de göstermektedir ki insanlar diğer nesnelere ile kurdukları aidiyet ilişkisi gibi yaşadıkları mekânlarla da bir ilişki kurarlar; kimliklerini

yeniden inşa edecekleri, kendilerine göre anlamlı alanlar yaratırlar (Göregenli, 2013, s. 183). Çünkü “varış” yerindeki yeniden üretimlerle kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan göçmenlerin, kimliklerini yeni bir ortamda var etme çabası, Kadifekale ve çevresinde keskin bir şekilde hissedilmektedir. Bir diğer ifadeyle Mardinli göçmen kadınlar, Kadifekale’ye gelirken anlam yükledikleri nesnelere ve mekânları da yüklenmiş, kültürlerini yeni mekânlarda yeniden üretmek üzere göç etmişlerdir.

Değerlendirme ve Sonuç

Kadifekale ve çevresi, kent mekânındaki deneyimlerin toplumsal koşullara göre farklılık gösterdiğinin somut bir örneğidir. Nitekim burada kadınların kent ile kurdukları mekânsal ilişki, yaş, etnisite, sınıf ve sosyal statüye bağlı olarak benzeşip farklılaşabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak benzerlik ve farklılıklar, bölgede yeni mekânsal uygulamaları ve üretimleri de beraberinde getirmiştir. Görüşmelere katılan göçmen kadınların birçoğu kent hayatını Kadifekale ve çevresinde deneyimlerken kent hayatının yoğun, karmaşık, kalabalık ve değişken yapısını günlük mekânsal pratiklerinde tekrar etmektedirler. Kent kadınları tedirgin ederken bu kentin bir parçası olan mahalleleri onlara güven vermektedir. Çünkü mahallelerindeyken kontrol ellerindedir. Bu sebeple kadınlar için Kadifekale fiziken İzmir’e ait bir mahalleyken sosyolojik olarak kent ile çekimser ilişkide olan güçlü bir mekânsal üretim alanıdır. Bu üretim alanı, toplumsal cinsiyet ve mekân denilince biyolojik cinsiyet referanslı sosyal statüleri ile ilişkili olan kamusal alan ve özel alan ayrımının çok katmanlı ve karmaşık yapısını bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ev kavramsal olarak genişlerken sokağı içerisine alıp mahallelerin çevresine dayanmaktadır. Bu genişleme şu iki soruyu ortaya çıkarmaktadır: Kadifekale ve çevresindeki mahallelerde kamusal alan özel alana mı dönüşmektedir? Veya kadınların aktif kullanım aracılığıyla, kamusal alanları ele geçirdiği iddia edilebilir mi? Her iki sorunun cevabı da kadın özelliğinin “ev” ile kurduğu ilişkide saklıdır. Nitekim Kadifekale göçmen kadınların yaşamsal direniş alanına dönüşmüştür. Dolayısıyla esasen Kadifekale yer yer domestikleşmiş, özel yaşam mekânları kadınları ve onların aracılığıyla ailelerini hayata bağlayan sosyal ve yaşamsal ağlara evrilmiştir, kent mekânı eve dönüşürken evler kentsel tutunma noktalarını teşkil etmiştir.

Bu yaşamsal direniş alanında kadınlar kendi üretim pratikleri üzerinden önce mekânları ardından tüm mahalleyi ve kent dokusunu dönüştürecek

güçte bir mekânsal üretim işini gerçekleştirmektedir. Kendi kültürlerini yeniden üretip sürdürürken mevcut mekânları da üretim sürecine dâhil etmektedirler. Dolayısıyla üretim sadece mekânsal düzeyde değil sosyal ve kültürel düzeyde de gerçekleşmektedir. Kadifekale ve çevresindeki “Kale” kimliğini sahiplenen mahalleler (Kosova, Aziziye, Ballıkuyu) hem geçim sağlayacak ürünlerin hem sosyal ve kültürel kimliğin hem de mekânsal niteliklerin yeniden üretildiği, mahalle ölçeğine yayılan bir üretim evine dönüşmüştür.

Extended Abstract

Women Producing the City in Cultural Production Spaces: The Case of Kadifekale

Migration as a spatial and temporal phenomenon refers to the movement of living things and has a destination. The destination or “arrival” determines a static spatial context, in the sense of architecture. Against the strong and settled urban culture in the arrival point, the migrants especially from the rural areas bring with them their cultural and ideological living manners and try to survive in the arrived location. Thus, a brand-new multi-layered urban structure, whose layers are mutually influencing each other, emerges gradually.

Women feel and experience the compelling consequences of migration more intensely. The migrant women, who are generally passive during the migration process, become active subjects in using and transforming the migration spaces at the arrival points. Identity, gender, sociocultural norms, and economic concerns are the primary elements needing to be evaluated in women’s relationship with the migrated spaces. While these factors cause many vital difficulties for women, they also inspire women to produce in spatial regard. In this context, the Kadifekale neighborhood as an important migration destination in the city center of Izmir has been the subject of many academic and local government-based studies regarding urban transformation policies.

In this framework, the scope of this article focuses on observing the spatial effects of the internal migration wave from the east (Mardin) to the west (Izmir) of Turkey and examining the spatial changes led by women migrants on the arrival points of Kadifekale and its surrounding neighborhoods (Kosova, Aziziye, and Ballıkuyu). In other words, in addition to the previous studies, this article examines the impact of internal migration on living/production spaces, on the basis of Kadifekale and surroundings. To understand the current spatial situation of the relevant settlements, the spatial codes in the original context, that is, in Mardin, were also examined. How the spatial language

lived in Mardin transformed into the spatial language lived in Izmir, and how it was transmitted especially by women were investigated in this context. This study assumes that the spatial transformations and practices in the Kadifekale region are shaped primarily by women, though they are developed and transformed by all people through the social and cultural tools the migrants brought with them. The interpretation of those transformations in Izmir, Kadifekale, regarding the perspective of the main source, Mardin, may lead us to understand the social, cultural, and spatial/architectural natures of these practices. Hence interviews and observational studies were deemed necessary in both regions to examine the relevant transformations and their reflections through the eyes of the migrant women. In our studies, we tried to integrate the ethnographical strategies in methodological respect, and we conducted semi-structured interviews with women living in the relevant neighborhoods of Izmir and Mardin, and we made on-site spatial observations, too. Therefore, in addition to the literature review, the face-to-face interviews, observation, and on-site examination of the spatial sources formed the research techniques of this paper.

The language of communication with women in both regions was Kurdish, thus the language-based interactions supported why the research was shaped around culture and daily spatial practices. Thus, the spoken (mother) language is the first value that changes place with migrants, and the state of migration is felt primarily through the languages overlapping in the arrival location. We may mention that all other languages, including architecture and space design/use, also migrate with the help of the spoken mother language. The overlap in terms of languages can structurally match the overlap in terms of spatial practices and transformations. Because the migrant women were meticulously loyal to their languages to continue their social relationships with neighbors, it is not unexpected to find them as the leaders of the spatial transformation and re-design process in the migrated region.

Accordingly, the outcomes of the research showed that Kadifekale and its surroundings are concrete examples of how spatial experiences vary according to social and cultural conditions. The spatial relationship that women establish with the city may become common and also differentiate depending on their ages, ethnicities, classes, and social statuses. As a result, the partnerships and differences have brought along new spatial practices and productions in the region. Although most of the migrant women participating in the interviews highlighted that they experience urban life from Kadifekale and its surroundings (generally without visiting the city), they repeatedly stated

that their urban experiences were dense, complex, crowded, and ever-changing as the nature of the city. However, while the city makes them nervous, their neighborhoods connected to this city give them confidence because they have control over their neighborhoods. For women, while Kadifekale is physically a neighborhood of Izmir, it is a strong spatial production area that is sociologically and culturally abstaining from the city.

In this regard, the most important output of the interviews is about the implicit but active role of migrant women in reorganizing and designing the spaces at the arrival location. The similarities and differentiations between destination and origin spaces/spatial elements point to important data on the flexibility of migrants to reflect their cultures on spaces. When it comes to gender and space, this production area reveals once again the multi-layered and complex structure of the distinction between public and private spaces, which are occupied by women's biological sex-referenced social statuses.

As the house expands, it includes the street and rests on the periphery of the neighborhoods. This expansion raises two questions: Has the public space turned into a sort of private space in Kadifekale and its surrounding neighborhoods? Or could women take over public spaces through the active use of those spaces? The answers to both questions are hidden in the relationships that women's subjectivity establishes with "home". Thus, Kadifekale has turned into a home for migrant women as well as a vital resistance area for them. Therefore, the urban face of Kadifekale has majorly referred to the home, and private living spaces have evolved through the social and vital networks that connect women and their families to life. The urban spaces have been transformed into a home, and the homes have constituted the urban attachment points.

Kaynakça/References

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aktaş, A. (2016). *Göç ve modernleşme bağlamında Siirt'te değişen kent kimliği*. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(2), 79-100.
- Akyıldız, İ. E. (2016). *Göç teorilerinin karşılaştırmalı analizi*. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 35(2), 127-176.
- Alkan, A. (2003). *Yerel yönetimlerin kadınların toplumsal cinsiyet gereksinimlerine duyarlılığı: Ankara araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ. Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

- Ataca, B., ve Berry, J. W. (2002). *Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada*. International journal of psychology, 37(1), 13-26.
- Bilen, M., ve Çetin, İ. (2012). *Gecekondu bölgelerindeki yoksulluk ile mücadelede mikrofinansın rolü: İzmir örneği*. In Journal of Social Policy Conferences (No. 62-63, pp. 1-22).
- Buz, S. (2009). *Göç ve kentleşme sürecinde kadınların "görünürlüğü"*. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17(17), 40-50.
- Cengiz, D. (2015). *Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği*. Electronic Turkish Studies, 10(2).
- Çetin, İ. (2011). *Kentiçi bir çöküntü alanı örneği Kadifekale'de mekan sosyolojisi denemesi*. Sosyoloji Dergisi, (25), 53-80.
- Çün, P. (2018). *Ethnic oven units in Kadifekale, Izmir: Investigating a migrant cultural heritage as a unique socio-spatial phenomenon* (Master's thesis, İzmir Institute of Technology).
- Demirtaş-Milz, N., ve Saraçoğlu, C. (2015). *Space, capitalism and Kurdish migrants in Izmir: An analysis of Kadifekale's transformation*. In The Kurdish Issue in Turkey, 185-210. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315740881>
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet, sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., ve Shaw L. L. (2008). *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnoğrafik Alan Notları Yazını*. Çev. A. E. Koca. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., ve Shaw, L. L. (1995). *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eylemer, S., ve Memisoglu, D. (2015). *The borderland city of Turkey: Izmir from past to the present*. Eurolimes, 19, 159-184.
- Fenster, T. (2002). *Gender, planning and human rights*. New York: Routledge.
- Genç, Y., ve Kara, H. Z. (2016). *İç göç sürecinde birey rollerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi*. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(3), 31-40.
- Giddens, A. (2007). *The consequences of modernity*. 1990. Blackwell.
- Göregenli, M. (2013). *Çevre psikolojisi: insan-mekan ilişkileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, F. (2014). *Kent sosyolojisi*. Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Işık, O. (1994). *Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması*. Toplum ve Bilim, 64(65), 7-38.
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M. M. (2012). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ., ve Aydingün, İ. (1998). *Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkisi*. Türkiye'de İçgöç, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 207, 244.
- İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri, 75 yılda köylerden şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Karahanogulları, Y. (2019). *Türkiye’de neoliberalizmin kuruluş süreci: 1980-1994*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 74(2), 429-464.
- Karayığit, A. (2005). *Kadifekale’nin Sosyo-Ekonomik Profili ve Sorunları*. İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- Kavcı, E. (2012). *Kadifekale’de (İzmir) Tevni Dokumacılığının Günümüzdeki Durumu*. Arış Dergisi, (7), 74-85.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri: neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kaypak, Ş. (2013). *Yoksulluğun değişen yüzü; Kentsel yoksulluk ve sosyal dışlanma*.
- Kern, L. (2019). *Feminist city: A field guide*. Between the Lines.
- Lee, E. S. (1966). *A theory of migration*. Demography, 3(1), 47-57.
- Lefebvre, H. (1968). *The right to the city*. The Anarchist Library. <https://theanarchistlibrary.org/library/henri-lefebvre-right-to-the-city>
- Massey, D. B., ve Jess, P. M. (1995). *A place in the world? Places, cultures and globalization*. Oxford University Press, 176-183.
- Mengünoğul, G. Y., ve Çelik, N. B. T. D. (2006). *Farklılık, toplumsal cinsiyet ve kente göç. İkinci kuşak göçmen Kürt kadınlarının kimlik ve cinsiyet deneyimleri* (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı).
- Momsen, J. H., ve Townsend, J. G. (1987). *Geography of gender in the Third World*.
- Mora, I. R., Kiwanuka, M., Psaroudakis, S., Kihato, C., Chantler, K., Ismail, S., ve Zavos, A. (2010). *Gender and migration: Feminist interventions*. Bloomsbury Publishing.
- Perruchoud, R., ve Redpath, J. (Der.). (2013). *Göç terimleri sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
- Richard, P., ve Jillyanne, R. C. (2011). *Glossary on migration*. Book Glossary on Migration, 2.
- Rose, G. (1995). *Place and identity: a sense of place. A place in the World?: Places, Cultures and Globalization*, 87-132. Oxford: The Open University.
- Sandercock, L. ve A. Forsyth. (2005). *A Gender agenda. Gender and planning – A reader*. (Ed. S. Fainstein ve L. Servon). New Burnswick: Rutgers University Press.
- Sevgi, C. (1988). *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*. İzmir: İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri.
- Stavrides, S. (2010). *Towards the city of thresholds*. Professional Dreamers.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Truong, T. D., Gasper, D., Handmaker, J., ve Bergh, S. I. (2014). *Migration, gender and social justice: perspectives on human insecurity*. Springer Nature.
- Tuncer, S. (2015). *Dışarı çıkmak: Özelden kamusala feminist bir saha hikâyesi*. Moment dergi, 2(2), 30-58.
- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, Kurban, D., ve Yüksekler, H. D. (2008). *Zorunlu göç ile yüzleşmek: Türkiye’de yerinden edilme sonrası vatandaşlığın inşası*. TESEV.

Yılmaz, A. (2014). *Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri*. Turkish Studies, 9(2), p.1686.

Nupelda Sibel Acat

2017 yılında İstanbul Maltepe Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nden mezun olmuştur. Yüksek Lisans eğitimine İzmir Yaşar Üniversitesi'nde devam etmektedir. Ayrıca kendi ofisinde mimarlık ve tasarım hizmeti vermektedir. Başlıca ilgi alanları, kent sosyolojisi, toplumsal cinsiyet ve mekân, kültür ve mekân eğitimidir.

She graduated from Istanbul Maltepe University Faculty of Architecture and Design in 2017 and continues her master's education at İzmir Yaşar University. She also provides architectural and design services in her own office. Her main areas of interest are urban sociology, gender and space, culture and space education.

Fatma İpek Ek

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü'nden lisans (2003), yüksek lisans (2006) ve doktora (2012) derecelerini almıştır. 2023 yılında doçentlik unvanını almaya hak kazanmıştır. Mimarlıkta mekân atmosferi ve estetik, konutta mimari tasarım kalitesi ve mimarlık stüdyo eğitimi üzerine çalışmaları yayınlanmıştır. İzmir ve İstanbul'da çeşitli üniversitelerde mimarlık ve iç mimarlık bölümlerinde çalışmıştır. Halen Yaşar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları, mekân atmosferi, mimarlıkta estetik, konut tasarımı ve mimarlıkta tasarım eğitimidir.

She received her undergraduate (2003), master's (2006) and doctorate (2012) degrees from Izmir Institute of Technology, Department of Architecture. She gained the title of associate professorship in 2023. Her works on spatial atmosphere and aesthetics in architecture, architectural design quality in housing, and architectural studio education have been published. She worked in the departments of architecture and interior architecture at various universities in Izmir and Istanbul. She is still working as an academic staff at Yaşar University, Faculty of Architecture, Department of Architecture. Her main research interests are spatial atmosphere, aesthetics in architecture, housing design, and design education in architecture.



Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Belirli Mekânsal Ölçütler Kapsamında Değerlendirilmesi: Güneydoğu Ankara Örneği

*

Şükran Şahin¹

ORCID: 0000-0002-3730-2534

Gözde Ok³

ORCID: 0000-0002-8219-3402

Rana Taban²

ORCID: 0000-0002-3597-146X

Açelya Çağla Bakkaloğlu⁴

ORCID: 0000-0001-7404-6114

Öz

Bu çalışmada açık ve yeşil alanların nüfusla bağlantılı alansal yeterlilik ve erişebilirlik ölçütlerine göre başarımlarını ölçmeye olanak sağlayacak bir yaklaşım, yüksek nüfus yoğunluğuna sahip Güneydoğu Ankara'daki mahalle parkları örneğinde irdelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle çalışma alanındaki, alansal büyüklüğe göre mahalle parkı niteliğinde olabilecek yeşil alanlar belirlenmiştir. Ardından, bu alanlar nüfus ve erişilebilirlikle ilişkilendirilerek, idari sınırlarla tanımlanmış mahallelerin yeşil alan varlığı ortaya konulmuştur. Yapılan hesaplamalar sonucunda, çalışma alanındaki mahallelerin nüfusu ve nüfusa göre ortalama mahalle parkı büyüklüğüne ilişkin standart (1000 kişiye 9 da) dikkate alındığında, çalışma alanı için gereksinim duyulan mahalle parkı alanının sadece %17,7'si karşılanmaktadır. Aynı nüfus verisi ve mahalle parkı erişim mesafesi standardı (400 metre) dikkate alındığında ise, toplam mahalle sayısının %36,2'si yeşil alana erişim olanakları sağlamaktadır. Ancak bu erişim olanağı sunan mahallelerdeki toplam nüfusun da sadece %15,4'ü mahalle parklarına erişebilmektedir. Çalışmada, kentlilerin 400 metre mesafede erişebildikleri, aynı zamanda çok çeşitli rekreasyonel olanakları kapsamaları nedeniyle mahalle parkları esas alınmıştır. Mahalle parklarının yanı sıra, çalışma alanı içerisindeki ve yakın çevresindeki semt ve kent parkları için de benzer hesaplamaların yapılması ile sosyal alt yapı olarak yeşil alan varlığı konusunda daha tutarlı başarımlar elde edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel açık ve yeşil alanlar, erişilebilirlik, mekânsal standartlar

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, E-posta: sukran.sahin@ankara.edu.tr

² Yüksek lisans öğrencisi, Ankara Üniversitesi, E-posta: rtaban@ankara.edu.tr

³ Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, E-posta: gozdeok@windowslive.com

⁴ Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, E-posta: abakkaloglu@ankara.edu.tr



The Evaluation of The Landscape Performance of Urban Open and Green Areas Within The Scope of Certain Spatial Indicators: The Case of Southeast Ankara City

*

Şükran Şahin⁵

ORCID: 0000-0002-3730-2534

Gözde Ok⁷

ORCID: 0000-0002-8219-3402

Rana Taban⁶

ORCID: 0000-0002-3597-146X

Açelya Çağla Bakkaloğlu⁸

ORCID: 0000-0001-7404-6114

Abstract

In this study, we examine an approach for measuring the landscape performance of open and green areas in the southeast of Ankara, using social indicators based on spatial availability and accessibility, relative to the population size. This approach is applied specifically to neighbourhood parks. At the first stage, open and green spaces in the study area, which can be considered as neighborhood parks according to the size and social context, were determined. In the second stage, the presence (or absence) of open and green areas in the 94 neighbourhoods defined by administrative borders was revealed by associating these areas with population size and accessibility potential. As a result of the mappings and calculations using ArcGIS software, considering the population size of the neighbourhoods and the average standard size of the neighbourhood parks (9 decares per 1000 people), it is revealed that only 17.7% of the total spatial amount of open and green area required for neighbourhood parks was supplied in the study area. Considering the same population data and the access distance standard (400 m) for neighbourhood parks, 36.2% of the total number of neighbourhoods can offer access to open and green areas, for only 15.4% of their total population size.

Keywords: urban open and green areas, accessibility, spatial standards

⁵ Prof. Dr., Ankara University, E-mail: sukran.sahin@ankara.edu.tr

⁶ MSc student, Ankara University, E-mail: rtaban@ankara.edu.tr

⁷ Ph.D. student, Ankara University, E-mail: gozdeok@windowslive.com

⁸ Ph.D. student, Ankara University, E-mail: abakkaloglu@ankara.edu.tr

Giriş

Kentsel açık ve yeşil alanlar (KAveYA), insan refahı ve sağlığı için önemli psikolojik, rekreasyonel, sosyal ve ekonomik faydalar sağlamaktadır. Bu faydalar, bireylerin üzerindeki kentsel stresi ve sosyal baskıyı yönetmek için oldukça önemlidir (Hsu, Hawken, Sepasgozar ve Lin, 2022, s. 1). Çünkü insanlar, kent içerisindeki yeşil alanları yakınları ile keyifli zaman geçirmek (Uygur ve Özkan, 2022, s. 72), dinlenmek, rahatlamak gibi amaçlarla kullanmaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerde medeniyete ve yaşam kalitesine işaret eden KAveYA'lar, insan ile doğa arasındaki bozulan ilişkiyi dengelemekte ve kentsel yaşam koşullarını iyileştirmektedir (Gül ve Küçük, 2001, s. 29). Daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent dokusu oluşturmada önemli bir role sahip olan (Gül, Dinç, Akın ve Koçak, 2020, s. 1281) KAveYA'ların, kentsel planlama sürecinde herkes tarafından erişilebilir olması için doğru yere konumlandırılması gereklidir (Hsu vd., 2022, s. 2). KAveYA'ların erişilebilirliği üzerine araştırmalar son yıllarda giderek artmaktadır (Ye, Hu ve Li, 2018, s. 107; Hsu vd., 2022, s. 2).

Açık ve yeşil alanların nüfus ile bağlantılı alansal yeterlilik ve erişilebilirlik ölçütlerine göre başarımlarını ölçmeye olanak sağlayacak bir yaklaşım, yüksek nüfus yoğunluğuna sahip Güneydoğu Ankara'daki mahalle parkları örneğinde irdelenmiştir. Çalışma alanı olarak Ankara kent merkezi seçilmiş ve alanda yaşayan insanların, rekreasyonel olanaklara mahalle ölçeğinde erişimi değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda öncelikle çalışma alanındaki kentsel yeşil alanlardan, alansal büyüklüğe göre mahalle parkı niteliğinde olabilecek yeşil alanlar belirlenmiştir. Ardından, bu alanlar nüfus ve erişilebilirlikle ilişkilendirilerek, idari sınırlarla tanımlanmış mahallelerin yeşil alan varlığı ortaya konulmuştur.

Bu kapsamda, kentsel açık ve yeşil alanların sınıflandırılmasına dair standartlar incelenmiştir. Köse ve Şahin (2019) tarafından yapılmış olan kent, semt, mahalle, komşuluk ünitesi düzeyinde ve cep parkları şeklindeki sınıflandırma kullanılmış ve "mahalle parkı" statüsündeki yeşil alanların durumu değerlendirilmiştir. Nüfus ile bağlantılı olarak yeşil alan gereksinimleri hesaplanmıştır.

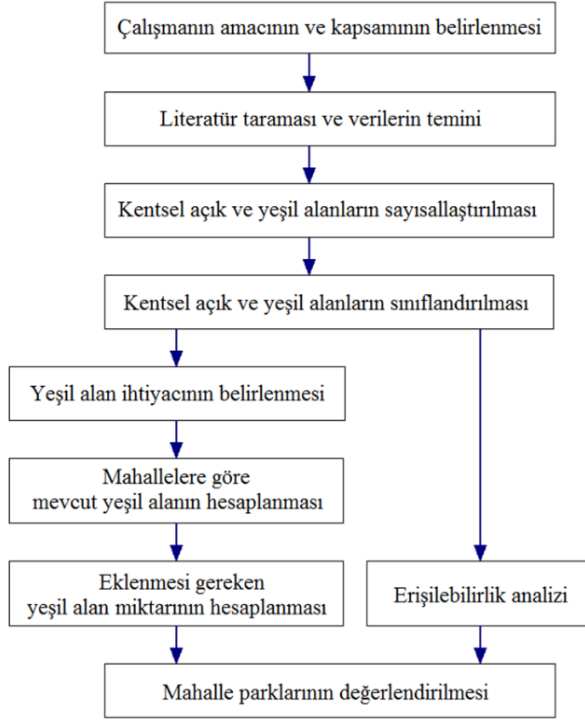
“Bir veya birkaç mahalleye hizmet verebilen, mahalle sakinleri ve çalışanlar için aktif-pasif rekreasyonel aktivitelere olanak sağlayan, sosyalleşme ve dinlenme alanları” (Şahin vd., 2017, s. 133) şeklinde tanımlanan mahalle parklarına genellikle yaya olarak erişim sağlanmaktadır. Bu durum gözetilerek, mahalle parklarının erişilebilirlikleri değerlendirilmiştir.

Yöntem

Çalışmanın yöntemini oluşturan ilk aşama, çalışma alanının ve kapsamının belirlenmesi olmuştur. İkinci aşamada, literatür taraması yapılmış ve çalışmanın yürütülebilmesi için gerekli olan veriler TÜİK (2018), Open Street Map (2022) ve Copernicus’tan (2022) temin edilmiştir. Bu aşamada Şahin vd. (2010), Bilgili (2013), Ender ve Uslu (2016), Köse ve Şahin (2019) ve Sökmen (2020)’in çalışmalarında kullandıkları yöntemler incelenerek Ankara kentinin KAveYA’nın değerlendirilmesi amacıyla farklı analizleri içeren bir yöntem geliştirilmiştir. Çalışmada izlenen yöntem, şekil 1’de verilmiştir.

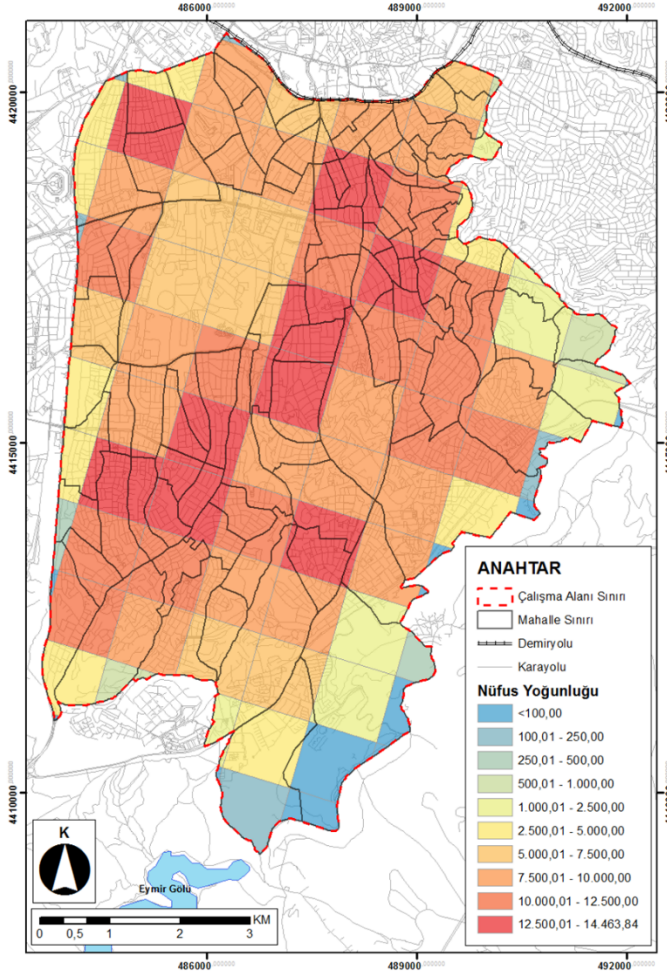
Üçüncü aşamada, temin edilen verilerden ve Google Earth’ten yararlanarak kentsel açık ve yeşil alanlar ArcGIS 10.6.1 yazılımında sayısallaştırılmıştır. Sayısallaştırılan kentsel açık ve yeşil alanlar dördüncü aşamada, belirli standartlar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Beşinci aşamada, standartlar çerçevesinde sınıflandırılan yeşil alanlardan sadece mahalle parkları göz önünde bulundurularak mahalle bazında değerlendirmeler yapılmıştır. Altıncı aşamada, mahalle parklarına tamponlar atılarak mahalle bazında erişilebilirlik analizi yapılmıştır.

Çalışma alanı içerisindeki ve yakın çevresindeki mahalle parklarının durumu değerlendirilmiş ve sonuç kısmında geliştirilmesine yönelik öneriler verilmiştir.



Şekil 1. Yöntem akış şeması

Çalışma alanı, 32°48'31" - 32°54'25" Doğu enlemleri ile 39°49'55" - 39°56'15" Kuzey paralelleri arasındadır. Kuzey'de demiryolu, Kuzeydoğu'da Çankaya ilçe sınırı, Doğu ve Güneydoğu'da İmrahor Vadisi sınırları, Güney'de Eymir Gölü ve Oran Mahallesi sınırı, Batı'da ise Mevlana Bulvarı çalışma alanını sınırlamaktadır. Ankara kent merkezinin güneyindeki Çankaya ilçesine bağlı 94 adet mahalleyi kapsamaktadır. Çalışma alanının konumu şekil 2'de verilmiştir.



Şekil 3. Çalışma alanı 2018 yılı 1 km² gridli nüfus yoğunluğu verisi (TÜİK 2018)

Alansal büyüklüğünün çok olması nedeniyle 37.520 kişi ile Devlet Mahallesi en yüksek nüfuslu, alan bakımından en küçük olan Topraklık Mahallesi ise 605 kişi ile en düşük nüfuslu mahalledir.

Kentsel Yeşil Alanlar

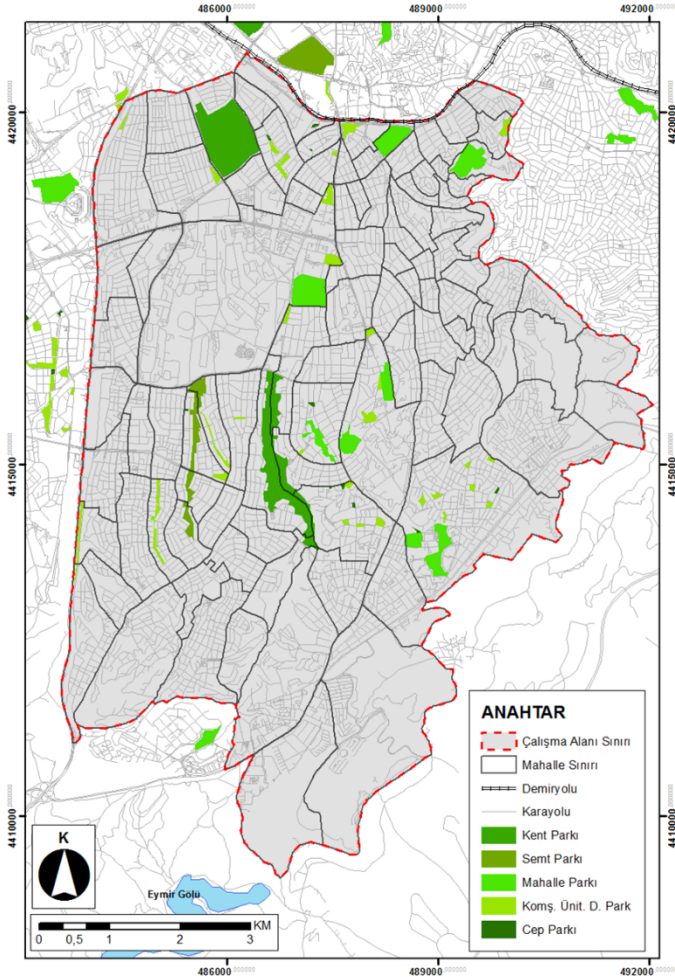
Çalışma alanı içerisindeki ve yakın çevresindeki yeşil alanlar, Open Street Map'ten (2022) temin edilen veriler ve Google Earth görüntüleri yardımıyla ArcGIS 10.6.1 yazılımında sayısallaştırılmıştır.

Literatürde, yeşil alanların sınıflandırılmasına dair farklı ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütler kentlerin büyüklüğüne ve nüfusuna göre değişmektedir. Bu çalışmada, çalışma alanının özelliklerine uygun olması sebebiyle Köse ve Şahin (2019) tarafından hazırlanan sınıflandırma kullanılmıştır (Tablo 1). Sınıflandırılan kentsel yeşil alanlar şekil 4’te verilmiştir.

Tablo 1. Kentsel yeşil alan bileşenleri ve özellikleri (Köse ve Şahin, 2019, s. 42)

| Yeşil Alan Bileşeni | Hitap Ettiği Nüfus | Erişim | Alansal Büyüklük | Özellikler |
|---------------------|----------------------|------------------|----------------------------------|---|
| Kent Parkı | > 45.000 kişi | 1.000 - 10.000 m | 1000 kişiye 1 da, 400 - 1.000 da | <ul style="list-style-type: none">· Seyir noktaları, oturma birimleri· Toplanma, etkinlik, konser, sergi alanları, amfi, meydan· Sanat merkezi, kültür/gençlik merkezi· Yürüyüş ve bisiklet yolları· Su kıyısı rekreasyon alanları (gölet, şelale, fiskiye, iskele vb.)· Heykel vb. estetik öğeler· Spor alanları· Çocuklara ve gençlere yönelik oyun elemanları, macera parkları· Hayvanat bahçesi· Tematik bahçeler· Satış ünitesi (sanatsal, yöresel vb.)· Piknik alanları· Büfe, çeşme, çay bahçesi, kafe, restoran· Otobüs, araç ve bisiklet park alanı |
| Semt Parkı | 15.000 - 45.000 kişi | 1.000 - 2.500 m | 1000 kişiye | <ul style="list-style-type: none">· Seyir noktaları, oturma birimleri· Yürüyüş yolları· Su yüzeyleri (süs havuzu, fiskiye, gölet)· Yaban yaşamı (kuğu, ördek)· Heykel vb. estetik öğeler· Spor alanları· Çocuklara ve gençlere yönelik oyun elemanları, zemin oyunları· Çiçek tarhları, çalı grupları· Büfe, çeşme, çay bahçesi, amfi· Araç ve bisiklet park alanı |
| Mahalle Parkı | 5.000 - 15.000 kişi | 400 m | 1000 kişiye 6-12 da, 40 - 200 da | <ul style="list-style-type: none">· Seyir noktaları, oturma birimleri· Yürüyüş yolları· Su yüzeyleri (süs havuzu, fiskiye)· Heykel vb. estetik öğeler· Spor alanları· Çocuk oyun elemanları, zemin oyunları· Çiçek tarhları, çalı grupları· Büfe |

| | | | | |
|--|----------------------|-------|-------------------------------------|--|
| Komşuluk Ünitesi Dü- zeyinde Park | 30 – 5000 kişi | 200 m | 1000 kişiye 4-6 da, 4 - 40 da | <ul style="list-style-type: none">· Seyir noktaları, oturma birimleri· Yürüyüş yolları· Süs havuzu· Heykel vb. estetik öğeler· Spor aletleri· Çocuk oyun elemanları, zemin oyun- ları· Çiçek tarhları, çalı grupları |
| Cep Parkı | Kent bütünü | - | < 4 da | <ul style="list-style-type: none">· Seyir noktaları, oturma birimleri· Heykel vb. estetik öğeler· Çocuk oyun elemanları, zemin oyun- ları· Çiçek tarhları |



Şekil 4. Çalışma alanı ve yakın çevresindeki yeşil alanlar

Şekil 4’te, çalışma alanı içerisinde; 2 adet kent parkı, 1 adet semt parkı, 9 adet mahalle parkı, 37 adet komşuluk ünitesi düzeyinde park ve 10 adet cep parkı statüsünde toplam 58 adet yeşil alanın bulunduğu görülmektedir. Çalışma alanı içerisindeki binaların bahçeleri, elçilikler ve Çankaya Köşkü’nün bahçesi, kent bütününe hitap etmemesi nedeniyle çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. Çalışma kapsamına alınan Anıtkabir ise, her ne kadar kentsel bir yeşil alan olsa da rekreasyonel faaliyetleri barındırmaması nedeniyle kentsel açık ve yeşil alan olarak değerlendirilmemeliştir.

Çalışmanın Sınırlayıcıları

Mahalle parklarına erişebilen nüfusun analiz edilmesi amacıyla, mekânsal bir veri olan 2018 yılına ait 1 km²’lik (1 km×1 km) gridlerdeki nüfus yoğunluğu verisi TÜİK (2018)’ten temin edilerek kullanılmıştır. Nüfus yoğunluğu, “belirli bir alan (j) içindeki bir nüfusun kümelenme derecesini” (Özgür, 2019, s. 6) ifade etmektedir ve denklem 1’de verilen formül kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$\text{Nüfus Yoğunluğu } (D_j) = \frac{\text{Toplam Nüfus } (P_j)}{\text{Toplam Yüz Ölçümü } (A_j)}$$

Burada bahsedilen yoğunluk, “sıklaşma derecesidir ve dağılışı anlatmaktadır. Yoğunluk değerleri, nüfus dağılışındaki farklılıkları analiz etmek için uygundur” (Özgür, 2019, s. 6), ancak yoğunluk verisinin çözümlülüğü (1 km×1 km, 10 km×10 km gibi) doğrultusunda gerçeği yansıtmaktadır.

Çalışma alanındaki nispeten küçük alanda daha yoğun nüfusa sahip olan merkez mahalleler, nüfus yoğunluğu bakımından çevrelerindeki mahalleleri de etkilemektedir.

Namık Kemal, Cumhuriyet, Meşrutiyet, Kızılay gibi mahalleler “Merkezi İş Alanları” (MİA) içerisinde sayılmaktadır. MİA’lar, sahip olduğu fonksiyonlar doğrultusunda kentsel mekân içerisinde bireylerin kullanımına açık, çeşitli özellikleri içerisinde barındıran alanlardır (Uzun ve Yiğit, 2021, s. 304). MİA’lardaki nüfus yoğunluğu genellikle düşük çıkmaktadır. Bunun sebebi, nüfus yoğunluğu haritalarının Adrese Dayalı Kayıt

Sistemi'ne (ADKS) göre hazırlanıyor oluşudur. Yaşayan kişi sayısı bakımından düşük olmasına rağmen MİA'ları gün içinde ziyaret eden kişi sayısı oldukça fazladır.

Mahalle parkları, rekreasyonel kullanımları açısından konutlara yönelik sosyal bir altyapıdır. Mahalle parklarının fonksiyonu açısından bakıldığında ADKS'nin kullanımı daha uygundur. Çalışma kapsamına MİA'lardaki çalışanların özellikle öğle saatlerinde zaman geçirmeleri için ihtiyaç duydukları yeşil alanlar ve standartları dâhil edilmemiştir.

Bulgular

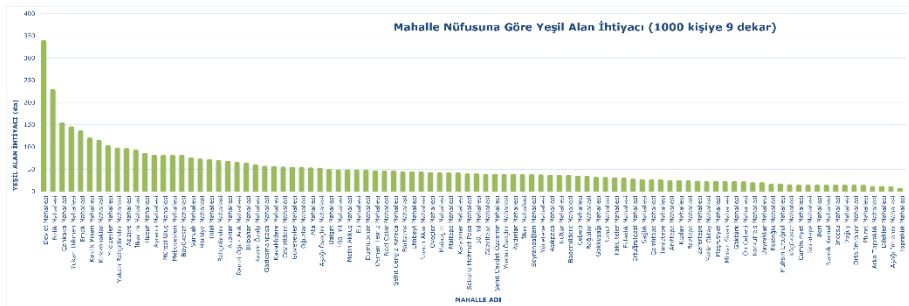
Çalışma Alanı Kentsel Yeşil Alan İhtiyacı

Kentlerin nüfus, coğrafi konum, alansal büyüklük, sosyo-ekonomik durum gibi özellikleri, kent içerisindeki kişi başına düşen yeşil alan miktarını etkilemektedir (Gül vd., 2020, s. 1281).

Çalışma alanı içerisindeki 94 adet mahallenin, nüfus bilgileri kapsamında mahalle bazında yeşil alan ihtiyaçları hesaplanmıştır. Denklem 2 kullanılarak mahallelere göre yeşil alan ihtiyacı hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar şekil 5'teki grafikte verilmiştir.

$$\text{Yeşil Alan İhtiyacı} = \frac{\text{Mahallenin Toplam Nüfusu}}{1000 \text{ kişi}} \times 9 \text{ dekar}$$

Formül oluşturulurken, tablo 1'de verilen Köse ve Şahin'e (2019) göre mahalle parkları için 1000 kişiye 6-12 da büyüklüğünde yeşil alanın gerektiği bilgisinin ortalaması alınmış ve 1000 kişiye 9 dekar büyüklüğünde yeşil alan ihtiyacı olduğu belirlenmiştir.



Şekil 5. Nüfusa göre mahalle bazında yeşil alan ihtiyacı (da)

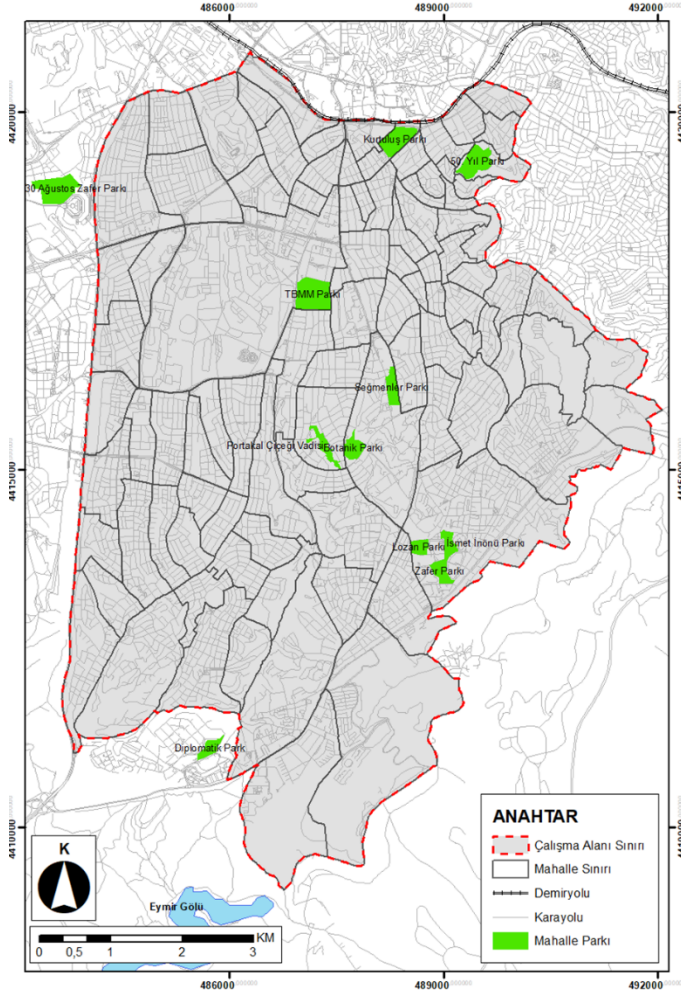
Grafik incelendiğinde; yeşil alana 337,68 da ile en fazla Devlet Mahallesi, 227,35 da ile Birlik Mahallesi ve 153,12 da ile Çankaya Mahallesi'nde ihtiyaç duymaktadır. Yeşil alan ihtiyacının en az olduğu mahalleler ise 5,45 da ile Topraklık, 9,12 da ile Aşağı İmrahor ve 10,26 da ile Dilekler mahalleleridir.

Mevcut Yeşil Alanlar

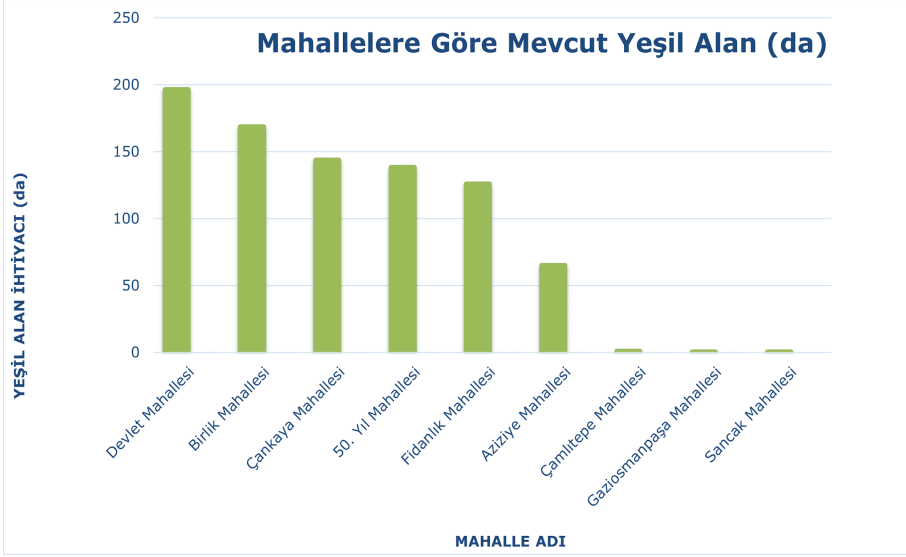
Yeşil'in (2006) Arslan ve Çelem'den (2001) aktardığına göre, Ankara kenti genelinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı 1970 yılında 7,85 m² iken bu miktar 1990-2000 yılları arasında 2 m²'ye düşmüştür. 2005 yılında ise bu rakam Ankara bütününde 10.53 m² ve Çankaya ilçesinde 5,81 m²'dir (Yeşil, 2006, s. 45). 2019 yılında Ankara kenti genelinde 19,93 m²'ye (Gültürk Doğruyol ve Şişman, 2021, s. 595) ve 2021 yılında 21 m²'ye (ABB, 2021, s. 153) yükselmiştir.

Çalışma kapsamında mahalle ölçeğinde bir değerlendirme yapılmak istenmektedir. Bu nedenle, sınıflandırılarak şekil 4'te verilen kentsel yeşil alanlardan sadece mahalle parkları değerlendirilmiştir. Çalışma alanı içerisinde toplamda 9 adet mahalle parkı bulunmaktadır (Şekil 6).

Mahalle parklarının her bir mahallenin sınırından kesilerek büyüklüğünün dekar cinsinden hesaplanması ile şekil 7'de verilen mahallelere göre mevcut yeşil alan miktarı grafiği oluşturulmuştur.



Şekil 6. Çalışma alanında bulunan mahalle parkları



Şekil 7. Mahallelere göre mevcut yeşil alan miktarları (da)

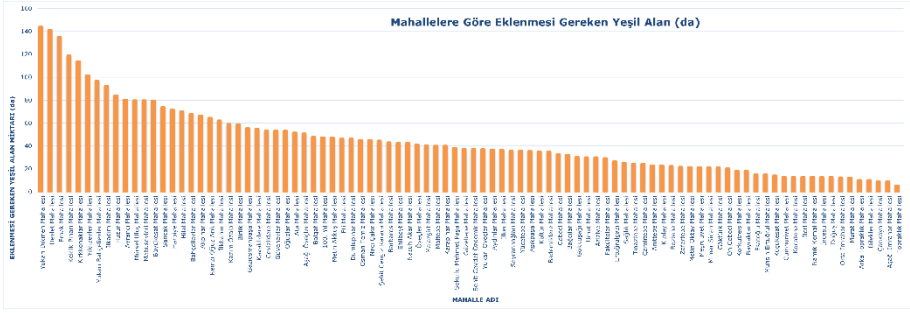
Grafiğe göre; 50. Yıl, Aziziye, Birlik, Çankaya, Devlet ve Fidanlık mahallelerinde mahalle parkları bulunmaktadır. Çamlıtepe, Gaziosmanpaşa ve Sancak mahallelerinde ise komşu mahallede bulunan parkların çok küçük bir kısmı sınırın içerisinde yer almaktadır. 94 mahallenin 85 tanesinde ise “mahalle parkı” statüsünde yeşil alan bulunmamaktadır. Bu da şekil 5’te hesaplanan ihtiyaç duyulan toplam yeşil alanın yalnızca %17.7’lik kısmının karşılandığını göstermektedir.

Eklenmesi Gereken Yeşil Alan Miktarları

Her bir mahalleye eklenmesi gereken yeşil alan miktarının hesaplanması amacıyla

$$\begin{aligned} & \text{İhtiyaç Duyulan Yeşil Alan (da)} - \text{Mevcut Yeşil Alan (da)} \\ & = \text{Eklenmesi Gereken Yeşil Alan (da)} \end{aligned}$$

işlemi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, şekil 8’de grafik halinde verilmiştir.



Şekil 8. Nüfusa göre mahalle bazında eklenmesi gereken yeşil alan miktarları (da)

Grafikten anlaşılacağı üzere en fazla yeşil alan; 143,96 da ile Yukarı Dikmen, 141,34 da ile Devlet ve 135,46 da ile Emek mahallelerine eklenmelidir. En az yeşil alan ise 5,44 da ile Topraklık, 9,11 da ile Aşağı İmrakor ve 9,40 da ile Çankaya mahallelerine eklenmesi gereklidir.

Mevcutta mahalle parkını bulunduran bazı mahallelerde ise yeşil alan ihtiyacının hali hazırda karşılandığı ve eklenmesi gereken yeşil alanın olmadığı fark edilmiştir. Bu mahalleler ve nüfusuna göre fazladan bulunan yeşil alanlarının miktarları tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Bazı mahallelerde ihtiyacın dışında olan yeşil alan miktarları

| Mahalle Adı | Nüfusa Göre İhtiyaç Dışı Yeşil Alan Miktarı (da) |
|--------------------|--|
| 50. Yıl Mahallesi | 100,23 |
| Fidanlık Mahallesi | 97,41 |

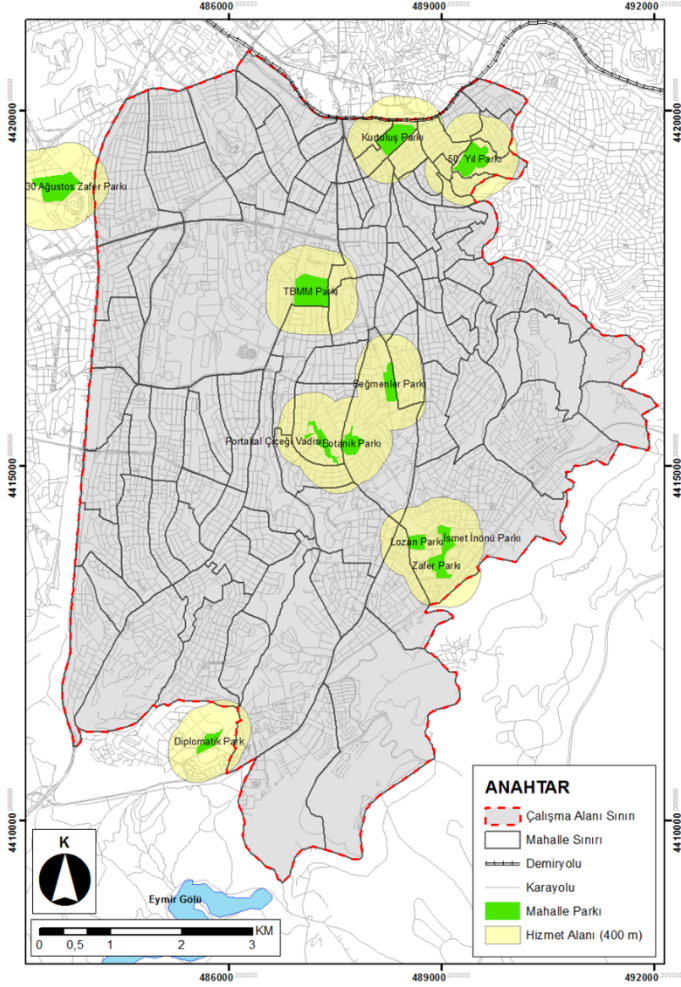
Mahalle Parklarına Erişilebilirlik Analizi

Handy ve Niemeier’a (1997) göre erişilebilirlik, fırsatlara ulaşmanın mekansal olarak kolaylığını ölçmektedir (Ye, Hu ve Li, 2018, s. 107). Erişilebilen alan açısından destinasyon ne kadar çeşitli ise erişilebilirlik seviyesi o kadar yüksektir (Handy ve Niemeier, 1997). Son yıllarda, insan sağlığı ve refahı açısından önemi giderek artmakta olan KAVEYA’ların erişilebilirliği sıkça ele alınmaktadır (Hsu vd., 2022, s. 2).

Mahallelerin sınırları göz önünde bulundurularak, çalışma alanı içerisinde bulunan mahalle parklarına erişebilen ve erişemeyen nüfusun analiz edilmesi amacıyla 400 m mesafeli tamponlar atılmıştır (Şekil 9). Tamponun içerisinde kalan bölgeler mahalle parklarının “hizmet (erişim) alanlarını” ifade etmektedir.

Tamponlamaya, çalışma alanının içerisindeki 9 mahalle parkının yanı sıra, çalışma alanının dışında konumlanan fakat erişilebilirlik açısından

çalışmanın kapsamındaki mahalleleri etkileyen 30 Ağustos Zafer Parkı ve Diplomatik Park da dâhil edilmiştir.

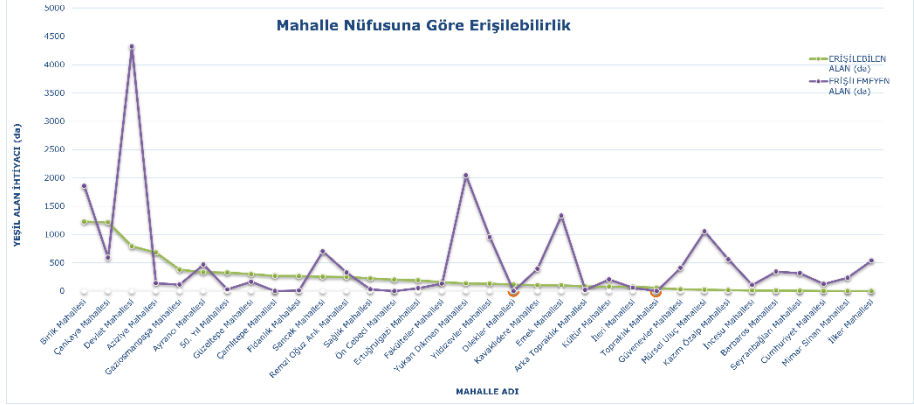


Şekil 9. Çalışma alanı ve çevresindeki mahalle parklarının hizmet alanları

Hizmet alanlarının kapsamı, “erişilebilen alan” ve hizmet alanının dışında kalan alanlar “erişilemeyen alan” şeklinde nitelendirilmiştir. Erişilebilen ve erişilemeyen alanların büyüklüğü her mahalle için ayrı hesaplanmıştır.

Çalışma alanındaki 94 mahallenin 60 tanesinde mahalle parklarına erişilememektedir. Mahallelerin %36,2’sinde mahalle parklarına erişilebil-

diği ve çalışma alanındaki toplam nüfusun %15,4'ünün mahalle parklarına erişilebilen alanda yaşadığı tespit edilmiştir. Erişimin bulunduğu 34 mahalleye ait değerler dekar cinsinden şekil 10'daki grafikte verilmiştir.



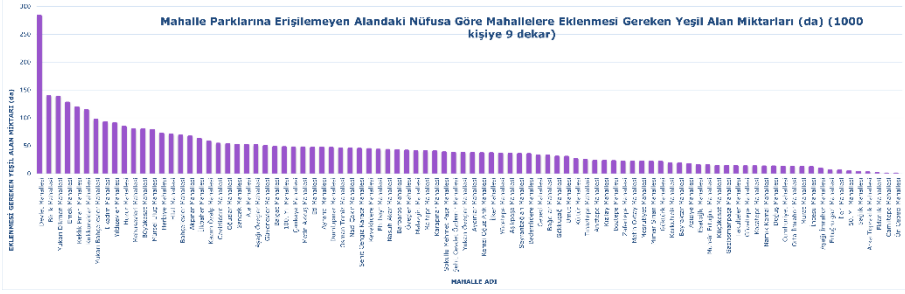
Şekil 10. Erişilebilirlik analizi sonuçları

Dilekler ve Topraklık mahallelerinin tamamı mahalle parklarına erişilebilmektedir. Grafikte; 5115 dekar ile alansal büyüklüğü en fazla olan Devlet Mahallesi'nin 791 dekarının erişilebilir olduğu ve %84 oranında yeşil alana erişilemediği görülmektedir. Mahallelerin alansal büyüklüklerine kıyasla; Ön Cebeci Mahallesi'nde %99,9 oranında ve Çamlıtepe Mahallesi'nde %99,8 oranında erişilebilen alan bulunurken, İlker Mahallesi'nde %99,9 oranında ve Mimar Sinan Mahallesi'nde %99,4 oranında mahalle parklarına erişim bulunmamaktadır.

Erişilemeyen Alandaki Nüfusa Göre Eklenmesi Gereken Yeşil Alan Miktarları

Hizmet alanı dışında kalan (erişilemeyen) alanlarda tasarlanması/planlanması gereken yeşil alanların büyüklükleri, 1000 kişiye 9 dekar yeşil alan olacak şekilde tekrar hesaplanarak dekar cinsinden şekil 11'deki grafikte verilmiştir.

Dilekler ve Topraklık mahallelerinin tamamında erişim olması nedeniyle hesaplamaya dahil edilmemiştir.



Şekil 11. Mahalle parklarına erişilemeyen alandaki nüfusa göre mahallelere eklenmesi gereken yeşil alan miktarları (da)

Grafiğe göre; Devlet Mahallesi'ne 283 dekarlık yeşil alanın eklenmesi gereklidir. Bu rakamı 139 da ile Birlik, 138 da ile Yukarı Dikmen ve 127 da ile Emek mahalleleri takip etmektedir. Ön Cebeci, Çamlıtepe, Fidanlık, Arka Topraklık, Sağlık ve 50. Yıl mahallelerine 5 dekardan az yeşil alanın eklenmesi yeterli olacaktır.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada, kentsel açık ve yeşil alanların sınıflandırılmasına dair standartlar incelenmiş ve bu sınıflardan mahalle parklarının nitelikleri ile erişilebilirlikleri değerlendirilmiştir.

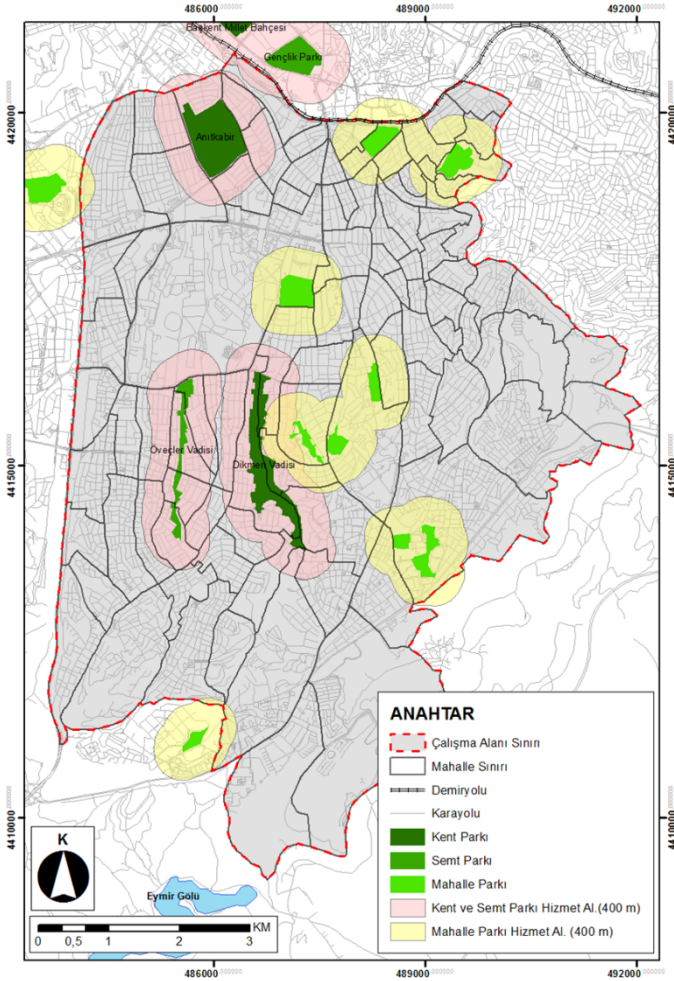
Rekreasyonel kullanımları açısından mahalle parkları, yakın çevresinde yaşayan insanlara hitap etmektedir ve genellikle mahalle parklarına yaya olarak erişim sağlanmaktadır. Çalışma kapsamında bu durum göz önüne alınarak 400 m mesafeye kadar insanların erişebildiği alanlar belirlenmiştir. 1 km² gridli 2018 yılı nüfus yoğunluğu verisi kullanılarak, parklara erişebilen nüfus mahalle ölçęinde hesaplanmıştır.

Yapılan hesaplamalar doğrultusunda, kentsel açık ve yeşil alanların çalışma alanı içerisinde yaşayan insanlar açısından kısmen yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Yeşil alan miktarının artırılarak herkes tarafından ulaşılabilen, farklı rekreasyonel faaliyetlere olanak tanıyan mekânların oluşturulması gereklidir. Özellikle mahalle parklarına erişimin bulunmadığı mahallelerde bu çalışmalara ağırlık verilmesi ile yeşil alan açısından eksiklikler giderilecek ve daha yaşanabilir, canlı bir kent ortamı oluşturulabilecektir.

Mahalle parkları genellikle tek bir mahalleden çok, birden fazla mahalleye hizmet etmektedir. Bu özellik göz önünde bulundurularak kent içerisindeki açıklıklar üzerinde yoğunlaşarak, birkaç mahalleye hizmet eden ve 400 metreye kadar erişilebilen parklar planlanabilir.

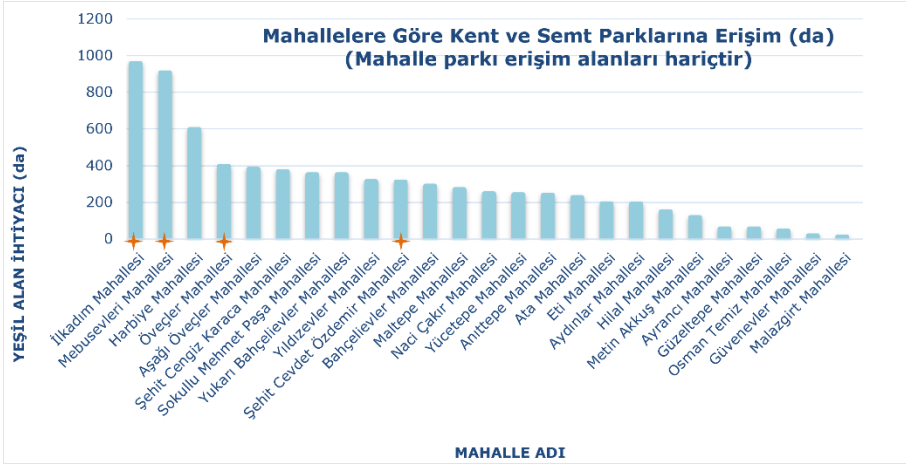
Bazı kent ve semt parkları, içerisinde barındırdığı tekrar eden rekreasyonel faaliyetler doğrultusunda bazı mahallelerde mahalle parkı gibi işlev görmektedir. Bu sayede mahallelerdeki mahalle parkı açısından yetersizlik azaltılabilir. Mahalle parklarının yanı sıra çalışma alanı içerisindeki ve yakın çevresindeki semt ve kent parkları için de benzer hesaplamaların yapılması ile bu çalışmanın kapsamı genişletilmelidir. Bunun sonucunda, sosyal altyapı olarak yeşil alan varlığı konusunda daha tutarlı başarımlar elde edilebilir.

Mahalle parkı açısından yetersiz olan mahallelerde, bu eksikliğin kent ve semt parkları ile kapatılabileceği düşünülerek, çalışma alanı içerisindeki ve yakın çevresindeki 3 kent ve 2 semt parkına 400 m'lik tampon atılmış, hizmet (erişim) alanları dekar cinsinden belirlenmiştir (Şekil 12).



Şekil 12. Mahalle parkları ile kent ve semt parklarının 400 m mesafeli hizmet alanları

Standartlardan belirlenen ortalama mesafeye göre mahalle parklarına erişimi bulunmayan 25 mahallede 400 m mesafe ile kent ve semt parklarına erişilebilmektedir (Şekil 13). Bu parklar sayesinde, mahalle parkı açısından ihtiyaç duyulan yeşil alan miktarı karşılanmakta, hatta İlkadım, Mebusevleri, Öveçler ve Şht. Cevdet Özdemir mahallelerinin tamamı yeşil alanlara erişebilmektedir.



Şekil 13. Mahallelere göre kent ve semt parklarına erişim (da)

Gün geçtikçe artan nüfus, Ankara kent merkezinde 1960'lı yıllardan itibaren gecekonduların yerleşimlerinin kontrolsüz bir şekilde artmasına yol açmıştır. Bununla beraber yerel yönetimler tarafından yeşil alan olarak planlanan alanlar sınırlandırılmış ve sonuçta yeşil alan miktarı kademeli olarak azalmıştır (Erkip, 1997, s. 355).

Artan nüfus sebebiyle oluşan dikey yönde yapılaşma, trafik, çevre kirliliği gibi olumsuz etkiler, kentlerde daha fazla CO2 emisyonunun ve kentsel ısı adası oluşumunun önünü açmaktadır (Gül vd., 2020, s. 1283). Bu olumsuzlukların iyileştirilmesi amacıyla kentlerdeki yeşil altyapı geliştirilmelidir. Mimarlar, şehir planları ve peyzaj mimarlarının birlikte çalışması ile kentsel mekânlar bütüncül bir şekilde kurgulanmalıdır. Yeni tesis edilecek kentlerde, bu çalışmada değinilen noktalar göz önünde bulundurulmalıdır. Ulusal ve kentsel ölçekte yapılan tasarım ve planlamalar sayesinde daha yaşanabilir, sürdürülebilir, sağlıklı ve özgün kamusal alanlar oluşturulabilir (Aydemir, Gül ve Akın, 2020, s. 1316).

Belirlenen bu alanlarda kent ve semt parklarının mahalle parkı ihtiyacını karşılama durumu araştırılmalıdır. Çalışmanın kapsamına, kentsel yeşil alanların yanı sıra binaların bahçeleri, çatı bahçeleri, atıl alanlar vb. dâhil edilerek yeşil altyapıyı geliştirmeye ve bağlantılılığı sağlamaya yönelik öneriler getirilmelidir. Çünkü KAveYA'lar kente, kentsel ısının hafifletilmesi, yağmur suyunun filtrelenmesi, toprağın korunması, biyolojik çeşitliliğin artırılması ve kirleticilerin filtrelenmesi gibi çok çeşitli hizmetler sağlayabilmektedir (Hsu vd., 2022, s. 1).

Yapılan bu çalışmaya paralel olacak şekilde, nüfus yoğunluğu bakımından düşük olmasına rağmen gün içinde oldukça fazla ziyaretçiyi ağır-layan MIA'lar için ayrı bir değerlendirme yapılmalıdır. İklim değişikliğinden şehirlilerin korunması ve sağlıklı yaşama katkı başta olmak üzere açık ve yeşil alanlardan beklenen fayda, herkes tarafından ulaşılabilir olmaları ile yakın ilişkilidir.

Extended Abstract

The Evaluation of The Landscape Performance of Urban Open and Green Areas Within The Scope of Certain Spatial Indicators: The Case of Southeast Ankara City

*

Şükran Şahin

ORCID: 0000-0002-3730-2534

Gözde Ok

ORCID: 0000-0002-8219-3402

Rana Taban

ORCID: 0000-0002-3597-146X

Açelya Çağla Bakkaloğlu

ORCID: 0000-0001-7404-6114

This study aims to evaluate the urban green areas at a neighbourhood scale, which play a vital role in creating more liveable and sustainable urban environments (Gül, Dinç, Akın, & Koçak, 2020, p. 1281). These spaces are often used by visitors for recreational purposes such as resting, relaxing, and enjoying their time. Therefore, we selected 94 neighbourhoods of the Çankaya district, located in the southern region of Ankara city center, as our study area.

In this study, we examine an approach for measuring the landscape performance of open and green areas in the southeast of Ankara, using social indicators based on spatial availability and accessibility, relative to the population size. This approach is applied specifically to neighbourhood parks. The initial step involved digitizing and mapping all the open and green areas in the study area using ArcGIS software. From this data, the areas that met the size and social context criteria specified in Köse and Şahin's (2019) study were identified as neighbourhood parks. There are 58 green areas within the study area, including 2 urban parks, 1 community park, 9 neighbourhood parks, 37 unit level parks and 10 pocket parks. The study did not include the gardens of the buildings within the study area, embassies, and the garden of Çankaya Mansion because they do not represent the whole city. Although, Anıtkabir is an urban green area, it

should not be considered as an urban open and green area because it does not offer recreational activities. It is still included in the study's scope.

The research was carried out using the population density grids of 2018 with a resolution of 1x1 km and the existing data on urban open and green areas. Population density grids were used to better determine the distribution of the population and to calculate the amount of green space per capita.

Urban open and green areas are categorised as "urban parks, community parks, neighbourhood parks, unit level parks, and pocket parks" according to their spatial sizes within the framework of certain standards in the literature. These classifications make it easier to understand the open and green space qualifications and provide guidance for urban design and planning. Based on the classification made in this context, the amount of urban green space that the neighbourhood population requires, the current amount of existing green space, and the amount of green space lacking according to the population were calculated. Calculations were conducted for each neighbourhood based on neighbourhood parks, taking into account the possibility of short-distance access and a wide range of recreational opportunities.

In the study conducted by Köse and Şahin (2019), there is information that 1000 people need a green space in the range of 6-12 decares. According to this information, the average value of the amount of green space per capita was found to be 9 square meters (9 decares per 1000 people). When this value is evaluated relative to the population in the study area, it has been determined that the existing green spaces provide only 17.7% of the required neighbourhood park area.

Finally, buffer zones 400 meters away from neighbourhood parks were determined and an accessibility analysis was made based on neighbourhoods. These buffer zones were also named as "service areas". The analysis indicates that, considering this distance according to the population, it is possible to access green spaces in 36.2% of the total number of neighbourhoods. Nonetheless, only 15.4% of the total population in neighbourhoods with such access have access to neighbourhood parks.

In line with the calculations, it has been revealed that urban open and green spaces meant for public use are partially insufficient for the people who live in the study area. To address this issue, it is necessary to create additional green spaces that are accessible to everyone and provide opportunities for various recreational activities. Focusing on these studies,

particularly in neighbourhoods lacking access to neighbourhood parks, can alleviate deficits in green space and create a more pleasant, more liveable and vibrant urban environment.

The presence of open and green areas, specifically the urban and community park categories in the study area, has the potential to contribute to neighbourhood park availability. Some urban and community parks in some neighbourhoods serve the function of neighbourhood parks, as they provide common repetitive recreational activities. For this reason, similar to the neighbourhood parks, calculations were made for the urban and community parks in and around the study area. In this way, the scope of the study has been expanded.

The service (access) areas were determined by defining 400 m buffers in three urban and two community parks located in and around the study area. As a result, it has been determined that urban and community parks can be accessed in 25 neighbourhoods where there is no access to the neighbourhood park at 400 m. However, a separate assessment should be conducted to ensure that urban and community parks in these areas are capable of fulfilling the requirements of neighbourhood parks in terms of recreational activities.

The study area includes neighbourhoods such as Namık Kemal, Cumhuriyet, Meşrutiyet, and Kızılay that are classified as "Central Business Areas" (CBD). CBDs generally have a low population density. The reason is that population density maps are prepared according to the Address Based Population Registration System (ABPRS). Neighbourhood parks serve as social infrastructure for residences in terms of their recreational activities. Although the number of people living in CBDs is low, they host a large number of visitors during the day.

In addition to this study, separate evaluations should be conducted to assess the green spaces that the CBDs employees need to spend time in, especially at noon. Moreover, suggestions for developing green infrastructure and ensuring connectivity should be presented by including the gardens of the buildings, roof gardens, idle areas, etc., in the scope of the study. The benefits of open and green spaces, including protecting city residents from climate change and promoting healthy lifestyles, are closely linked to their availability and accessibility to all.

Kaynakça/References

- Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı (ABB). (2021). *Ankara Büyükşehir Belediyesi faaliyet raporu* [PDF belgesi]. 15 Ocak 2023 tarihinde <https://www.ankara.bel.tr/files/2022/04/20/82a847b1e04a4e9f7d6b48d7e8ff52db.pdf> adresinden erişildi.
- Aydemir, Ç., Gül, A. ve Akın, T. (2020). Yapılı çevre üretiminde kentsel tasarımın yasal boyutunun irdelenmesi. *İdealkent Dergisi, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, 1 (11)*, 1313-1338. doi: 10.31198/idealkent.649992
- Bilgili, B.C. (2013). Çankırı kenti kamusal yeşil alanlarının yeterliliğinin ulaşılabilirlik yönünden değerlendirilmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 10(2)*, 21-25.
- Copernicus. (2022). *Urban Atlas*. 21 Mart 2022 tarihinde <https://land.copernicus.eu/local/urban-atlas/urban-atlas-2018> adresinden erişildi.
- Ender, E. ve Uslu, C. (2016). Mahalle parklarının etkin hizmet alanlarının belirlenmesi – Bursa ili Nilüfer ilçesi örneği. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 30(1)*, 13-20.
- Erkip, F. (1997). The distribution of urban public services: the case of parks and recreational services in Ankara. *Cities, 14 (6)*, 353-361.
- Gül, A., Dinç, G., Akın, T. ve Koçak, A.İ. (2020). Kentsel açık ve yeşil alanların mevcut yasal durumu ve uygulamadaki sorunlar. *İdealkent Dergisi, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, 1 (11)*, 1281-1312. doi: 10.31198/idealkent.650461
- Gül, A. ve Küçük, V. (2001). Kentsel açık-yeşil alanlar ve Isparta kenti örneğinde irdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(2)*, 27-48.
- Gültürk Doğruyol, P. ve Şişman, E.E. (2021). Kentsel yeşil alan sistem kurgulanmasına yönelik bir model önerisi. *Kent Akademisi, 14(3)*, 593-615. doi: 10.35674/kent.938321
- Handy, S.L. ve Niemeier, D.A. (1997). Measuring accessibility: an exploration of issues and alternatives. *Environment and Planning A, 29*, 1175-1194. doi: 10.1068/a291175
- Hsu, Y.-Y., Hawken, S., Sepasgozar, S. ve Lin, Z.-H. (2022). Beyond the backyard: GIS analysis of public green space accessibility in Australian metropolitan areas. *Sustainability, 14*, 4694. doi: 10.3390/su14084694

- Köse, Y. ve Şahin, Ş. (2019). Akçakoca yerleşimi yeşil alt yapı bileşenleri ve kentsel yeşil alan gereksinimi. *Akçakoca kenti açık ve yeşil alan planlama ve tasarım yaklaşımları* içinde (ss. 34-55). Düzce, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası.
- Open Street Map (OSM). (2022). *Open Street Map*. 12 Mart 2022 tarihinde <https://www.openstreetmap.org/#map=14/39.8887/32.8586> adresinden erişildi.
- Özgür, E. M. (2019). *Nüfus dağılışı ve bileşimi* [PDF belgesi]. 27 Nisan 2022 tarihinde https://acikders.ankara.edu.tr/plugin-file.php/143650/mod_resource/content/2/PopGeo_5_Population%20Distribution%20and%20Composition.pdf adresinden erişildi.
- Sökmen, E. D. (2020). *Kentsel açık ve yeşil alan özelliklerinin mekânsal göstergeler kapsamında irdelenmesi ve değerlendirilmesi üzerine bir araştırma: Ankara Keçiören ilçesi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, Ş., Perçin, H., Kurum, E., Yılmaz, O., Pelin, C., Doğan, D., ... Müftüoğlu, V. (2010). Libya Darnah town infrastructure project landscape development plan: landscape survey, analysis, concept plan and preliminary plan. Report Number: DRN-LA-REP-PREP-0003-0001-0A. By AZTATEK Inc., prepared for TEMELSU International Engineering Services Inc.
- Şahin, Ş., vd. (2017). Sivas-Merkez Kızılırmak koridoru ekolojik hassasiyet ve taşkın kontrolü ile bütünleşik rekreasyonel gelişim projesi ön raporu. Ana Yüklenici: TEMELSU A.Ş., Alt Yüklenici: ANKÜR A.Ş., İş Sahibi: DSİ 19. Bölge.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018). *Nüfus Yoğunluğu Gridleri 2018*. 12 Nisan 2022 tarihinde pro.atlas.gov.tr adresinden erişildi.
- Uyur, A. ve Özkan, N.B. (2022). Kentsel planlamada rekreatif yeşil alanların rolü. *Journal of Recreation and Tourism Research (JRTR)*, 9(2), 70-81. doi: 10.5281/zenodo.6774485
- Uzun, A. ve Yiğit, R. (2021). Merkezi iş alanlarındaki görsel kirliliğin incelenmesi: Balıkesir merkezi iş alanı örneği. *Kent Akademisi*, 14 (2), 300-314. doi: 10.35674/kent.738550
- Wikipedia. (2010). *Ankara location Çankaya*. 25 Mayıs 2022 tarihinde <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9018537> adresinden erişildi.

- Ye, C., Hu, L. ve Li, M. (2018). Urban green space accessibility changes in a high-density city: a case study of Macau from 2010 to 2015. *Journal of Transport Geography*, 66, 106–115. doi: 10.1016/j.jtrangeo.2017.11.009
- Yeşil, A. (2006). *Ankara metropoliten alanının yeşil alan sisteminin analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Şükran Şahin

Prof. Dr. Şükran Şahin, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 1986 yılında mezun olmuştur. 1987 yılından bu yana aynı bölümün akademik kadrosunda yer almaktadır. Doktora çalışmaları sırasında, İspanya Zaragoza Uluslararası Tarım Enstitüsü'nde "Çevre İlişkili Kırsal Planlama" konusunda 1 yıl süreli uzmanlık programından uzmanlık sertifikası almıştır. Ardından İtalya Bologna Üniversitesi'nde doğal kaynakların ekonomisi üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Temel ilgi alanları peyzaj ekolojisi, peyzaj planlama, akarsu peyzajları ve ekolojik etki değerlendirmesidir. Uluslararası çok sayıda akademik etkinlikte düzenleyici, katılımcı ya da eğitmen olarak yer almış olan Dr. Şahin'in çok sayıda eseri bulunmaktadır. 1994-1997 yılları arasında Polonya Gdansk ve Szczecin Teknik Üniversitesi'nde "Çevre Yönetimi" lisansüstü dersi vermiştir. "Bölge ve Alt Bölge Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi Ulusal Teknik Kılavuzu" ve "Akarsu Koridorlarında Peyzaj Onarımı ve Doğaya Yeniden Kazandırma Teknik Kılavuzu" başlıklı ve ilgili Bakanlıklara hazırlanan ulusal rehber dokümanların hazırlanması süreçlerini yönetmiştir. Dr. Şahin, TAPLAK Planlama ve Tasarım Programları Akreditasyon Derneği'nin kurucularındandır ve 2. Dönem Yönetim Kurulu Üyesidir. Aynı zamanda Peyzaj Mimarları Odası 15. Dönem Yönetim Kurulu Üyesi ve Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu Avrupa Bölgesi Türkiye Delegatesidir. Dr. Şahin iyi derecede İngilizce ve İspanyolca bilmektedir.

Prof. Dr. Şükran Şahin graduated from the Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, Ankara University in 1986. She has been a member of the academic staff of the department since 1987. During her Ph.D. studies, she received a Certificate of Expertise from the 1-year Specialisation Programme on "Environmentally Relevant Rural Planning" at the International Agricultural Institute in Zaragoza, Spain. She then worked on the economics of natural resources at the University of Bologna, Italy. Her main areas of interest are landscape ecology, landscape planning, riparian landscapes, and environmental impact assessment. Dr. Şahin has participated in many international academic events as an organiser, participant, or educator, and has many publications. Between 1994-1997 she taught the postgraduate course "Environmental Management" at the Technical University of Gdansk and Szczecin, Poland. She led the preparation of the "National Technical Guidelines for Landscape Character Analysis and Assessment at Regional and Sub-regional Scale" and "Technical Guidelines for Landscape Restoration and Nature Restoration in Stream Corridors", which were prepared by the relevant ministries. Dr. Şahin is one of the founders of the Planning and Design Programmes Accreditation Association (TAPLAK) and is still a member of the Board of Directors. She is also a member of the Board

of Directors of the Chamber of Landscape Architects for the 15th term and Türkiye's delegate to the European Region of the International Federation of Landscape Architects. Dr. Şahin speaks fluent English and Spanish.

E-mail: sukran.sahin@ankara.edu.tr

Rana Taban

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 2021 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başlamıştır. Şu an karbon ayak izi ve karbon tutma konuları üzerine bir tez hazırlamaktadır. Peyzaj planlama, kentsel açık ve yeşil alanlar, Coğrafi Bilgi Sistemleri, jeotasarım gibi konularda araştırmalarını yürütmektedir.

Rana Taban graduated from the Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, Ankara University in 2021. In the same year, she started her master's degree at Ankara University, Department of Landscape Architecture. She is currently preparing a thesis on carbon footprint and carbon sequestration. She carries out her studies in landscape planning, urban green and open areas, Geographical Information Systems, and geodesign.

E-mail: rtaban@ankara.edu.tr

Gözde Ok

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 2016 yılında mezun olmuştur. Yüksek lisansını Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde tamamlamıştır (2019). 2020 yılında başladığı doktora eğitimine aynı bölümde devam etmektedir. Akarsu koridoru ekolojik duyarlılığı ve rekreasyon gelişimini içeren bir planlama ve tasarım araştırma projesinde çalışmıştır. Kıyı planlaması ve yönetimine yönelik akıllı bir turizm ve rekreasyon modeli geliştirmeyi içeren "Bütünleşik Kıyı Planlaması ve Yönetimi Kapsamında Bartın İli İçin Akıllı Turizm ve Rekreasyon Uygulaması Modelinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı TÜBİTAK araştırma projesinde çalışmıştır. Peyzaj duyarlılığı, kentsel açık ve yeşil alanlar, erişilebilirlik, bisiklet, mekânsal planlama ve tasarım konularında bilimsel çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca iklim uyumlu kentsel tasarım eğitimi almıştır.

Gözde Ok graduated from the Faculty of Agriculture, Department of Landscape Architecture, Ankara University in 2016. She completed her master's degree at Ankara University in the Department of Landscape Architecture (2019). She continues her Ph.D. education, which she started in 2020, in the same department. She worked on a planning and design research project involving stream corridor ecological sensitivity and recreational development. She worked on the TUBITAK research project titled "A Research Project on the Development of a Smart Tourism and Recreation Application Model for Bartın Province within the Scope of Integrated Coastal Planning and Management", which includes developing a smart tourism and recreation model for coastal planning and management. She has scientific studies about landscape sensitivity, urban open and green spaces, accessibility, cycling, spatial planning and design. Additionally, she got educated in climate-compatible urban design.

E-mail: gozdeok@windowslive.com

Açelya Çağla Bakkaloğlu

Süleyman Demirel Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden 2016 yılında mezun olmuştur. "Edirne kent ormanında zararlı biyotik etmenlerin belirlenmesi ve mücadele yöntemleri" başlıklı Yüksek Lisans tezini Süleyman Demirel Üniversitesi'nde 2019 yılında tamamlamıştır. Şu an Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde doktora öğrencisidir. 2021 yılında Bartın Üniversitesi'nin "Kıyı Planlaması ve yönetimi" konulu araştırma projesinde Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Bursiyeri olarak peyzaj fonksiyon ve değişim analizi konusunda çalışmıştır. Doktora tezi kapsamında iklim değişikliği, gıda güvencesi, ekosistem hizmetleri, kentsel açık ve yeşil alanlar konularında araştırmalarını yürütmektedir.

Açelya Çağla Bakkaloğlu graduated from the Department of Landscape Architecture, Süleyman Demirel University in 2019. She completed her Master's thesis titled "Determination of harmful biotic agents in Edirne urban forest and respecting methods" at Süleyman Demirel University in 2019. Currently, she is a Ph.D. student at Ankara University, Department of Landscape Architecture. In 2021, she worked on landscape function and change analysis as a Scholar of the Scientific and Technical Research Council of Turkey (TUBITAK) in the research project of Bartın University on "Coastal Planning and Management." Within the scope of her Ph.D. thesis, she is conducting research on climate change, food security, ecosystem services, urban open and green spaces.

E-mail: abakkaloglu@ankara.edu.tr



The Journey of the 'Law on Transformation of Areas at Disaster Risk' in Türkiye: A Critical Assessment

*

İsmail Demirdağ¹ (ORCID: 0000-0002-6241-8547)

Cihan Erçetin² (ORCID: 0000-0002-8715-3696)

Büşra Durmaz³ (ORCID: 0000-0003-2792-9592)

Abstract

It is widely accepted that Türkiye is at risk of natural disasters and that almost 50% of the building stock in Türkiye needs to be transformed. Therefore, there is an inevitable necessity for a country-wide urban transformation process planning, and Law No. 6306 'Law on the Transformation of Areas under Disaster Risk' was enacted in 2012. The central government has suggested that the purpose of this Law is to transform the areas and structures under disaster risks into healthy, livable, and safe living environments and provide a significant public benefit to society. However, considering the provisions and the implementation processes of the Law, there are severe rights violations, procedural mistakes, and misapplications. Plenty of objections have been raised by opposition sides, and they brought the matter to the Constitutional Court, which has cancelled many problematic items in this Law. However, subsequently, the government modified many of the withdrawn articles and re-enacted them with Bag Law No. 6704 in 2016. Within this framework, this article will first summarize the main reasons behind the decision of the Court and then will discuss the old and new versions of Articles Law No. 6306 in terms of legality and legitimacy.

Keywords: Law no.6306, urban transformation, the constitutional court, legality, legitimacy.

¹ Assist. Prof. Dr., Atatürk University, E-mail: idemirdag@atauni.edu.tr

² Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, E-mail: cihanercetin@gmail.com

³ Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, E-mail: durmaz.busra88@gmail.com



Türkiye'deki Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un Yolculuğu: Eleştirel Bir Değerlendirme

*

İsmail Demirdağ⁴ (ORCID: 0000-0002-6241-8547)
Cihan Erçetin⁵ (ORCID: 0000-0002-8715-3696)
Büşra Durmaz⁶ (ORCID: 0000-0003-2792-9592)

Öz

Türkiye'nin doğal afet riski altında olduğu ve Türkiye'deki yapı stokunun yaklaşık %50'sinin dönüştürülmesi gerektiği genel kabul gören bir gerçektir. Bu nedenle, ülke çapında bir kentsel dönüşüm süreç planlamasının yapılması kaçınılmaz bir zorunluluktur ve bu amaçla 2012 yılında 6306 sayılı 'Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun' çıkarılmıştır. Merkezi yönetim, bu kanunun amacının, afet riski altındaki alan ve yapıları sağlıklı, yaşanabilir ve güvenli yaşam ortamlarına dönüştürmek ve topluma önemli bir kamu yararı sağlamak olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Kanun hükümleri ve uygulama süreçleri dikkate alındığında ciddi hak ihlalleri, usul hataları ve yanlış uygulamalar söz konusudur. Muhalefet tarafları çok sayıda itirazda bulunmuş ve konuyu Anayasa Mahkemesi'ne taşımış, bu kanundaki sorunlu birçok maddeyi iptalini istemiştir. Ancak daha sonra geri çekilen birçok madde değiştirilerek ve 2016 yılında 6704 Sayılı Torba Yasa ile yeniden kanunlaşmıştır. Bu makale 6306 Sayılı Kanun'un ilgili maddelerinin eski ve yeni versiyonlarını yasallık ve meşruiyet açısından ele alacaktır.

Anahtar Kelimeler: 6306 sayılı kanun, kentsel dönüşüm, anayasa mahkemesi, yasallık, meşruiyet.

⁴Dr. Öğr. Üyesi., Atatürk Üniversitesi, E-mail: idemirdag@atauni.edu.tr

⁵ Ph.D., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, E-mail: cihanercetin@gmail.com

⁶ Ph.D., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, E-mail: durmaz.busra88@gmail.com

Introduction

Türkiye is a country exposed to a high level of natural disaster risks. Haphazard urbanization and wrong urban planning policies and implementations further increase the impact of natural disasters such as earthquakes, landslides, and floods. For instance, almost 66 percent of the country's lands and 77 percent of its population are at risk of earthquakes (Demirkol and Bereket Baş, 2013). Türkiye, in this regard, has had very bitter experiences in the recent past, such as in the Marmara Earthquake that took place in 1999, approximately 18 thousand people died, and thousands were injured; nearly twelve years later, in 2011, the earthquakes that occurred in Van caused to the death of about one thousand people and thousands of families to become homeless. Various floods and other natural disasters experienced with these earthquakes led to increased sensitivity and awareness of researchers and policy-makers on the risks of natural and people-made disasters.

Türkiye, especially after the Marmara Earthquake, has taken various precautions to eliminate the effects of natural disasters. In this respect, one of the first steps towards eliminating the risks of disasters was reconsidering the laws on urban planning, especially the laws related to urban transformation. In that sense, Law No.5104 on the North Ankara Entrance Urban Regeneration Project entered into force in 2005 and was one of the first steps aiming at urban transformation. This law was generated for a specific area (the North Ankara Entrance) and did not include any decisions to deal with other regions. Law No. 5366 on Usage of Timeworn Historical and Cultural Real Property with Restoration and Protection, defining rules for the natural conservation areas and the renewal process of these areas, was enacted in 2005. After these two necessary legal regulations, Article 73 of the Municipal Law No.5393 was enacted in the same year. With Article 73, the roles and responsibilities of municipalities related to urban transformation have been determined, and the municipalities have been identified as the key local actors in urban transformation projects. Then, Law No. 5998 on Amending Article 73 of Municipal Law was enforced. According to Güzey (2016), Article 73, which enables municipalities to carry out urban renewal projects in every area, is still the most decisive legislative act in force. She also indicates that this law, by intervening in some parts of the cities, serves neo-liberal discourses. Later, Decree Law No.648 dated 2011, which authorizes the establishment of the

Ministry of Environment and Urbanization, has increased the role of the state in the urban planning processes, and even Article 4 of this Decree-Law makes the Ministry as the crucial actor of urban transformation in terms of declaring urban transformation areas, preparing implementation plans and projects for these areas. After the former legal regulation concerning urban transformation, Law No. 6306 on the Transformation of Areas under Disaster Risks was entered into force in 2012. This law started the mobilization of urban transformation in Türkiye.

Law No. 6306 was created mainly due to the insufficiency of the previous laws on urban transformation. The primary purpose of this law is to specify the procedures and principles concerning rehabilitation, demolition, and renewal of areas under risk and the regions, including risky buildings outside these areas, to constitute healthy and safe living environments compatible with the norms and standards of science and art.

The Ministry of Environment and Urbanization has authorized the determination of "areas and buildings under risk" and management of the "rehabilitation, demolition and renewal" of these areas throughout the country. Besides, the Law authorizes the Ministry to prepare, approve and monitor all plans and projects concerning areas and structures under risk. The Law also mentioned that if the Ministry delegates, these authorities can be transferred to local authorities (i.e., district and metropolitan municipalities and particular provincial administration) and TOKİ (The Housing Development Administration). Thus, the Ministry of Environment and Urbanization and municipalities and TOKİ (The Housing Development Administration) create a powerful coalition on urban transformation.

Law No. 6306 implies that, if necessary, the Ministry, municipalities, and TOKİ can ignore many laws and regulations to achieve urban transformation in an area. In that sense, Article 9 of this law listed the rules that can be ignored, such as; the Zoning Law No.3194, Law No. 3573 on the Breeding of Olive Cultivation, Forestry Law No.6831, Law No. 2634 on Tourism Encouragement, the Law No. 2863 on Conservation of Cultural and Natural Property, the Coastal Law No. 3621, the Bosphorus Law No. 2960, and the Law No.5403 on Protection of Soil and Land Use.

Law No. 6306, equipped with many powers, expectedly became the focus of criticism. Criticisms of the law can be summarized as follows: to restrict the authority of local governments, to give high control to TOKİ, to centralize urban planning, to violate the right of shelter and property,

to eliminate the right to legal remedies, to include arrangement contrary to voluntary, and to remove cultural and historical assets (Demirkol and Bereket Baş, 2013). Considering the public's discomfort and all these criticisms, the opposition party applied to the Constitutional Court for the cancellation. It stopped the execution of many articles of this law. Upon this application, the Constitutional Court cancelled several law provisions in 2014. However, after the decision of the High Court annulled specific articles, the government revised the withdrawn articles and then put them back into effect with particular bag laws.

Within this framework, this article first aims to briefly explain the main reasons behind the cancellation decision of the Court on specific articles by taking into account the possible impact of this significant decision of the Court on urban and environmental planning in Türkiye. The article will then summarize the details of the process of enacting cancelled articles by the Court and evaluate this case under the light of two critical concepts, "the legality" and "the legitimacy" of the political and administrative acts.

The Reasons behind the Cancellation of Several Articles of Law No. 6306 by the Court

The opposition party appealed to the Constitutional Court in 2012 for the annulment of specific articles of Law No. 6306. It was argued that any disaster-based law regulation, which is not prepared following the constitutional property, the immunity of housing and shelter right, the rule of law and social state principles, and the principles of equality, will push the country into big problems. The opposition party also indicated that this law should be emphasized as much as constitutional works. At the same time, a consensus should be reached with the participation of all authorized units, and all authorities should not be left to the Ministry of Environment and Urbanization. Otherwise, urbanization which will be realized without detailed studies on legal, economic, sociological, technical, and many other topics, will lead to more significant social earthquakes and crises. Thus, the opposition party expected that since Law No. 6306 was ignoring the property and shelter right of residents, removing the authority of local governments and collecting all the power in the Ministry of Environment and Urbanization, neglecting many vital laws and contrasting with the Constitution, many existing laws and the International

Treaties, the Court should cancel its some articles. This section, in this context, will briefly summarize the reasons behind the Court's cancellation of several articles of Law No. 6306. The article presents the reasons for the cancelled articles in order.

The Court has annulled the last two sentences of Paragraph 1, Paragraph 4, and 7 of Article 3 of Law No. 6306. The last two sentences of Paragraph 1 of Article 3 say that the expenses of determining risky buildings made by the Ministry or the Administration shall be reported to the related Directorate of Land Registry. And the Directorate of Land Registry will create a joint mortgage by dividing the determination cost by the shares in the title deed, ensuring that the building stakeholders are mutually responsible and will inform the Ministry, the Administration, and the owner of the building. These two sentences were examined in terms of the 13th and 35th Articles of the Constitution. Article 35 of the Constitution stipulates that everyone has a property right, and property right is considered a fundamental right. The property right allows individuals to "use," "benefit," and "save" their products as they wish. However, the right to ownership is not limitless. The 35th Article of the Constitution indicates that as long as the property right cannot be contrary to the common good, it may be used for "the public interest" or restricted by "the law." However, using a property right for public interest or restricting it with a law does not always mean it complies with the Constitution. According to Article 13 of the Constitution, this restriction should follow the requirements of democratic social order and not touch the essence of the right. In this respect, the Constitution indicated that although the actions of the last two sentences of Paragraph 1 are aimed at the public interest, they also damage the property rights of the persons. For instance, because of the joint mortgage, if any of the stakeholders want to remove the mortgage on the land share, it will not be enough to pay only the expenses that fall on its claim if other stakeholders reject or fail to pay their mortgage, they will have to pay the total costs. The Court has said that this is not fair and does not comply with Articles 13 and 35 of the Constitution, and therefore, the last two sentences of Paragraph 1 are cancelled.

The Court has also cancelled the 4th Paragraph of the Article 3 of Law No.6306. This paragraph expresses that the immovable properties of public administrations outside the public land, to be used following the purposes of this Law No.6306, can be allocated to the Ministry of Environment and Urbanization with the proposal of this Ministry and the decision of

the Council of Ministry, after receiving the opinion of the relevant public administrations. Besides, it is also indicated that if the Ministry wants, these immovable properties can be transferred to TOKI and the Administration without charge. The Court has examined this article according to the Article 127 of the Constitution. Article 127 of the Constitution emphasizes that administrative and financial autonomy of local administrations exists and administrative autonomy also includes executive decision-making authority. Thus, the central government's authority over these institutions is limited by the locality⁷ and jurisdictional supervision. They do not take executive decision-making authority in place of the local administrations. The Court has argued that as indicated in the first sentence of Paragraph 4, without taking into account any decisions or reasonable opinions of the local authorities, the proposals for the transfer of the immovable properties free of charge are incompatible with the principle of autonomy of local administrations in Article 127 of the Constitution. The Court also indicates that according to the 123 Article of the Constitution, having a public legal personality makes it compulsory to have administrative and financial competence. In this regard, the legal character, in essence, requires central independence. In this case, since the provisions stated in Paragraph 4 ignore legal nature, take the local administration's place under guardianship, and define central government as an absolute authority, it is contrary to Articles 123 and 127 of the Constitution and has been cancelled by the Court.

The Court has annulled the 7th Paragraph of the Article 3 of the Law. This paragraph mentions that if required by the Ministry and to ensure application integrity, the non-risky structures within the boundaries of specified areas will be subject to the provisions of this Law. The Court asserts that the integrity of the application may involve public interest. Still, the association between public interest and the fundamental rights of individuals must be fair and balanced. As indicated in Paragraph 7, there is no specific regulation on the valuation of "non-risky buildings," and reference has been made to the rules on risky buildings. However, the Court indicates that the above principles were arranged for risky buildings (not for non-risky buildings). Thus, the balance between the public interest and the right of the individuals were established following these rules. Therefore, the Court says that since such a balance is incompatible with "the

⁷ In Turkish: *yerindelik*

principle of proportionality" in Article 13 of the Constitution and disrupts the balance between the public good and the rights of non-risky building owners, Paragraph 7 of Article 3 is revoked.

Article 4 of Law No. 6306 has been cancelled by the Court. Article 4 maintains that the Ministry, or if TOKI or the Administration carries out the application, may temporarily stop all kinds of zoning and construction operations in risky areas, immovable risky structures, and reserve building areas during the projects and the applications within the scope of this Law. The Court argues that to be able to speak about the interventions and restrictions on the property right, individuals do not have to be wholly deprived of their properties. As mentioned above, the property right is a right that enables persons to "use," "exploit," and "save" what they have. In other words, individuals can construct new buildings on their immovable properties. The Court, therefore, has indicated that there is no doubt that the property right of individuals is restricted by Article 4, which stops the zoning and construction operations on immovable properties belonging to individuals. Besides, it is expressed that since the duration of eliminating all kinds of zoning and construction activities is uncertain, the provision in this article disrupts the balance between the public good and individuals' property right. And the Court has said that as Article 4 is contrary to Articles 13 and 35 of the Constitution, it is cancelled.

Paragraph 5 of Article 5 has been revoked for the same reasons explained in the last two sentences of Paragraph 1 of Article 3. The Court suggests that creating a joint mortgage on building stakeholders damages the property rights of the individuals, and thus Paragraph 5 has been cancelled.

The Court has also annulled the last sentence of Paragraph 9, Paragraph 10 of Article 6 of Law No. 6306. The last sentence of Paragraph 9 indicates that the decision to stop the executive cannot be taken in cases against the administrative proceedings under this Law. However, the Court argues that the first paragraph of the Article 125 of the Constitution demonstrates that "judicial remedy is open to all kinds of actions and transactions of the Administration." In addition, the 5th Paragraph of Article 125 indicates that the irreparable and hard damages resulting from the application of administrative action and the unlawful administrative acts can be shown as the justifications for the decision to stop the executive. In this way, it is aimed to provide effective judicial control against the actions and transactions of the administration. For this reason, the

Court suggests that to protect individuals against the adverse effects of unlawful administrative activities, to prevent difficult situations that cannot be solved in the future, and to rescue the administration from possible compensation, the executive should be stopped until the individual's cancellation case concludes. Hence, due to the above reasons, Paragraph 9 has been revoked.

Paragraph 10 of Article 6 indicates that the notifications regarding works and transactions made under this Law will be made to the addresses specified in the address-based population registration system. The Court, however, suggests that if persons forget to report their address change to the address registration system or the updating of the system is delayed, the addresses of the persons in the registration system will be different from their last addresses. Thus, the institutions that have to notify these persons will be unable to reach them. In such a case, the relevant institution assumes that it has fulfilled its responsibility; on the other hand, because persons are not aware of the significant actions related to them carried out by these institutions, they will lose substantial rights. In this sense, the Court has indicated that the provision in Paragraph 10 is incompatible with the rule of law principle and the right to a fair trial and the 2. and 36. Articles of the Constitution it has been cancelled.

Article 8 of Law No. 6306 has been annulled by the Court. Article 8 specifies that through using public resources, all purchases of goods and services and construction works carried out under this Law shall be counted as the works specified in paragraph (b) of the first paragraph of Article 21 of Law No. 4734 (i.e., to prevent damages and deaths resulting from natural disasters and epidemic diseases, the government authorizes the administration with some special powers to ensure that the works are done quickly). The Court has said that it is clear that there is a public benefit in accelerating the procurement of goods and services and construction works. However, the Court also indicates that considering that this Law aims to transform a large part of the building stock in the country, which requires very high costs. Thus, it is expected that this Law must comply with the principles including transparency, competition, equal treatment, reliability, secrecy, and public interest. Conversely, according to the Court, this Law does not adequately meet the above principles. Also, as noted in the Law, there are no unforeseen events regarding the safety of life and property. Hence, the Court has cancelled Article 8.

Besides the cancellation of the above articles, the Court has revoked the first sentence of Paragraph 1 and Paragraph 2 of the Article 9 of the Law. In the first sentence of Paragraph 1, the Law claims that plans carried out under this Law will not be subjected to Law No. 3194 on Development Plan and other legal regulations related to zoning plans. In this respect, the Court has examined this paragraph in the context of Articles 2, 5, 7, and 56 of the Constitution. According to the Court, the ignorance of the limitations defined by the Development Plan Law by the administration is incompatible with the articles of the Constitution, and this situation is not consistent with the principle of ineligibility of legislative authority.⁸ Thus, this paragraph has been cancelled.

Paragraph 2 of the Article 9 asserts that if it is required, the provisions of the other laws contrary to this Law can be ignored during the implementations made under this Law. Article 9 has also been examined in Articles 43, 44, 45, 56, 63, and 169 of the Constitution by the Court. In this context, the Court indicates that the Constitution guarantees the protection for the "coastal" by Article 43, for the "soil" by Article 44, for the "farmland and meadows and pastures" by Article 45, for the "historical, cultural and natural assets" by Article 63, and the "forests" by Article 169. Furthermore, Article 56 of the Constitution determines "the right to live in a healthy and balanced environment." In this framework, the Court suggests that the provisions in the Paragraph of Article 9 of this Law ignore the protection guarantees of the Constitution concerning the issues mentioned above. Also, the implementation boundaries of the administration are not specified in this paragraph. Therefore, since this situation is incompatible with the principle of "certainty," which is a requirement of the state of law, the Court has annulled Paragraph 2 of Article 9.

To sum up, the Constitutional Court has annulled specific provisions of the crucial articles of Law No. 6306. On the one hand, these cancellations restrict the Ministry's superpower. On the other hand, urban transformation implementations should consider the constraints defined in the existing Development Plan Law and other important laws. The decisions of the Court clearly show that although public interest is a fundamental goal of this Law, personal rights are always more important. As indicated in the cancellation reasons, balancing public interest and individual rights

⁸ In Turkish: *yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesi*

should be fair and comply with the Constitution and International Treaties. The cancellation decision of the Court has prevented uncontrolled urban planning studies in Türkiye. It was also expected that the Court should cancel Paragraph 1 of Article 6, which ignores one-third of the shareholders who did not participate in the urban transformation decision of the Ministry.

The Revised Version of the Revoked Articles of the Law No. 6306

After the cancellation of several provisions of Law No. 6306 by the Constitutional Court, the Turkish Parliament, especially with the intense efforts of the ruling party, tried to revise the revoked articles by entering into force a new law. In this respect, some of the cancelled provisions of the Law No. 6306 have been revitalized with Bag Law No. 6704, dated 2016.

The Article 21 of the Law No. 6704 has recreated Paragraph 7 of Article 3 of Law No. 6306. The new version of Paragraph 7 has considered the Court's objection and indicates that the valuation works on non-risky buildings which remain in the transformation project areas will be made by considering these buildings are not risky. In the previous version of this paragraph, there was no specific regulation about the valuation process of the non-risky structures evaluated as risky structures. According to the Court, such a situation was inconsistent with the property right and could lead to many victimizations. However, the new version of Paragraph 7 also does not respect property right because this provision displaces people from their living areas and prevents them from "using," "exploiting," and "saving" their properties as they wish.

The first paragraph of Article 4 of Law No. 6306 has been regenerated by the Article 22 of Law No. 6704. In the previous version of this paragraph, the Law did not define a duration for stopping zoning and construction works in risky areas, immovable risky structures, and reserve building areas. In contrast, the new version of this paragraph indicates that the Ministry, TOKI, or the Administration may temporarily stop all kinds of zoning and construction works in risky areas and reserve building areas for two years. But if these administrations need more time, the temporary suspension of zoning and construction works can be extended for another year. This Law may have clarified the length of time that zoning and construction works are stopped, but there is no doubt that it has

restricted the property rights of individuals. Because of this Law, people will not be able to touch their property for at least two years, which may lead to extra pecuniary and non-pecuniary costs. For this reason, the Ministry or Administration should take this situation into account and take the necessary precautions to minimize the losses of these people.

The Article 23 of the Law No. 6704 has redefined the first Paragraph of Article 6 of Law No. 6306. This paragraph has described the processes of the urban transformation projects in the risky areas, immovable risky structures, and reserve building areas defined under Law No. 6306. The first part of this paragraph indicates that after the risky buildings have been demolished, the previous condominium ownership and easement on the land will be abandoned, and the land will be registered in the name of the co-owner according to the land shares they own. In addition, it is also indicated that if necessary, the amalgamation and subdivision, as well as the operation of changing the function of the land, will be done by the Ministry, Administration, or TOKİ. The second part of the paragraph says that the owners of the buildings will evaluate all these processes, and regardless of whether they are stakeholders, it is expected that at least two-thirds of the stakeholders must accept these decisions. The Law maintains that the land shares of those who do not participate in these decisions will be auctioned to the other stakeholders after the Ministry has determined the fair value of these land shares. However, suppose the different stakeholders are unwilling to buy these land shares. In that case, the Ministry will buy these land shares at the determined fair value, which will be registered in the name of the Treasury. They will be allocated to the Ministry or transferred to TOKİ or the Administration. Although the first paragraph of Article 6 did not cancel by the Constitutional Court, it has been one of the most discussed and criticized provisions of this Law. This paragraph may aim to provide public interest, but on the other hand, it has seized the property and shelter right of the remaining one-third. The urban transformation works conducted based on the provision specified in the first paragraph of Article 6, which ignores the stakeholders who do not participate in these decisions, have violated the principle of "right to shelter" as defined in the United Nations Declaration of Human Rights and the Constitution. For this reason, the Constitutional Court should re-evaluate this paragraph by considering the victimization of the remaining one-

third. In 2014, because "approved by the Ministry"⁹ was the issue of the trial, the Court did not cancel the first Paragraph of Article 6.

Lastly, Article 25 of the Law No. 6704 has added Additional Article 1 to Law No. 6306. The first Paragraph of Additional Article 1 specifies that places where the public order and safety have deteriorated and daily life has stopped or is interrupted; and places that have inadequate planning and infrastructure services, or have structures contrary to the zoning legislation, or have damaged systems or infrastructures; and places where at least 65% of their total building stocks are contrary to the zoning legislation, or constructed without building licenses, can be declared as risky areas with the proposal of the Ministry of Environment and Urbanization and then, by the decision of the Council of Ministries. The second Paragraph of this Article indicates that a lawsuit can be filed against a risky area decision of the Council of the Ministries after the publication of this decision in the Official Gazette. This article has been created mainly due to the recent terrorist attacks in city centres such as Sur, Cizre, Nusaybin, and Şırnak. Through this Additional Article, any place can be defined as a risky area that will cause serious problems concerning individual rights.

In the next section, the decisions of the Court and the new versions of the cancelled articles of Law No. 6306 will be discussed in light of two substantial legal concepts, namely "legality" and "legitimacy".

Conclusion: Evaluating the Decisions of the Court and the New Versions of the Articles Law No. 6306 in the Context of Legality and Legitimacy

It is widely accepted that a large part of Türkiye's land is at risk of natural disasters and that almost 50% of the building stock in Türkiye should be transformed. Considering these realities and the experiences gained in the past, the necessity of an urban transformation operation covering the whole country seemed inevitable. In that sense, Law No. 6306 on the Transformation of Areas under Disaster Risks was enacted in 2012. The government has suggested that the purpose of this Law is to transform the areas and structures under disaster risks into healthy, livable, and safe living environments and provide a significant public benefit to society. So far, everything seems very ordinary, but when looking at the provisions

⁹ In Turkish: *Bakanlıkça uygun görülenler*

and the implementation ways of the Law, there are serious rights violations, procedural mistakes, and misapplications. The opposition party has objected to this situation and brought the matter to the Constitutional Court. The Court has cancelled many problematic items in this Law, but subsequently, the government has modified many of the withdrawn articles and re-enacted them with Bag Law No. 6704 in 2016. This section of the article will discuss the old and new versions of Articles Law No. 6306 regarding legality and legitimacy.

According to Falk (2012), legality is specified by rules, laws and regulations, and legitimacy implies a merger of moral imperatives and political feasibility. Legality implies the rule basis of phenomena, on the other hand, Suchman (1995) describes legitimacy as *"a generalized perception or assumption that the actions of an entity are desirable, proper or appropriate within some socially constructed system of norms, values, beliefs and definitions."* Scrutinizing the classification of Weber, it is clear that legitimacy and legality are not the same (Gönenç, 2001). Legality mainly refers to law and compliance with the law. The legality of a policy or an action is understood by looking at the legal texts, case law, and precedents, and thus, an effort is always legal or illegal. It cannot be partially legal (Popovski and Turner, 2008). Conversely, legitimacy changes are dependent on perceptions, norms, and traditions. In other words, legitimacy is a subjective interpretation of what a society desire and wishes to see and wants to do. Popovski and Turner (2008) indicate that legitimate decisions emerge from democratic participation. Therefore, as legitimacy moves away from democracy, it is exposed to ideological discourses and manipulations. The relationship between legality and legitimacy is controversial. Any legal policy, law, or action is not always legitimate, and any legitimate things are not always lawful. However, legitimacy plays a crucial role in strengthening and accepting the law. Hence, without legitimacy, society will never fully embrace the institutions, rules, policies, or processes. In this respect, any legal things should be legitimate, and any legitimate stuff should be legal.

Considering Law No. 6306, the legality and legitimacy of this law are a matter of debate. The Constitutional Court has revoked many Articles of the Law due to the inconsistency of these articles with the Constitution. The Court has partially corrected the legality problem of the Law, but the legitimacy problem of the Law is still there.

The first version of this Law was especially too problematic in terms of legality and legitimacy, and the illegal and illegitimate provisions of this Law can be briefly summarized as follows:

This Law, on the excuse of public benefits, has acted contrary to the Constitution and International Treaties and violated several individual rights and freedoms. Article 3, for instance, forced people to be joint mortgages, and to ensure application integrity, it foresaw the demolishment of all non-risky structures remaining in the project area. Article 4 temporarily stopped all kinds of zoning and construction operations in risky and reserve areas during the projects and applications. The Law with Article 6 closed all legal proceedings and indicated that the executive would not be stopped. Article 6 also pointed out that with the provision of the two-thirds majority, the implementation of urban transformation could be initiated anywhere, and the land shares belonging to the remaining one-third would be expropriated or sold to the other stakeholders. Since all these provisions have violated the property rights of the individuals and prevented individuals from "using," "exploiting," and "saving" their properties, they are both illegal and illegitimate.

By equipping the Ministry of Environment and Urbanization with superpowers, the Law strengthened the central government and inactivated the local administrations. Although the local administrations have administrative and financial autonomy, executive decision-making authority, and particularly public legal personality, this Law ignored all these features and loaded all authorities to the Ministry. As specified in Paragraph 4 of Article 3, the Ministry could use all public properties within the borders of the local administrations without taking into account any decisions or reasonable opinions of these local authorities. This provision is illegal, illegitimate, and contrary to the European Charter of Local Self-Government, which aims to reinforce local government.

This Law, through opening the way for the commercialization of public properties, led to the creation of new rant areas in the cities. Paragraph 4 of the Article 3 indicated that the immovable administrations' public properties could be allocated to the Ministry with the decision of the Council of the Ministry. However, this Law did not clearly explain whether these public properties would remain as public properties served the basic needs of society after the transformation process conducted by the Ministry of TOKİ. This situation raises doubts and criticisms associated with the Law. Several implementations and intentions justified these doubts and

objections. For example, Etiler (Beşiktaş) Vocational High School for the Police Force, as public property, was declared as a risky area and allocated to the Ministry. Then, the approved master plan regarding this area was modified by the İstanbul Metropolitan Municipality, and the area was transferred into luxury residences, business centres, and shopping malls.

Similarly, the Ministry tried to transform Gezi Parkı into artillery barracks (shopping mall), but this intention was postponed to a later time due to increased reactions and protests. Nowadays, Ankara Atatürk Çiftliği, one of the most critical and rare green areas in Ankara, is threatened by this Law. Such examples can be increased. Therefore, it is noteworthy that any public property can be declared as a risky area and allocated to the Ministry or TOKİ. Thus, local administrations' public properties were threatened by this Law. The declaration of public property as a risky area is made for public benefit. Still, the current implementations clearly show that the intention behind the transformation of these areas is entirely different and aims to create a rant.

By excusing public good, this law generally creates new rant areas, and thus, the legitimacy of this law is questioned. Besides, since this law was contrary to the Constitution, the Court cancelled this paragraph.

The first version of the Law No. 6306 saw itself as superior to the many other important law concerning urban planning. Article 9 of this Law determined that the plans and implementations conducted under this Law would not be subjected to the restrictions defined by other laws and regulations. In other words, this means that this Law would not consider the zoning, forestry, military, tourism, conservation, pasture, the Bosphorus, and soil laws. Such a provision ignored both the law and the general legal practices. Therefore, it can be said that this paragraph was not both legal and legitimate. In this regard, the Court has revoked this law for the reasons mentioned above.

The last version of Law No.6306 contains a new version of the four Articles annulled by the Constitutional Court and an Additional Article. Considering the latest version of the Law in the context of legality and legitimacy concepts, it can be said that there are significant developments in the sense of legality. Still, the legitimacy of the Law has become even worse. The new version of the Articles cancelled by the Court has been revitalized only by considering the legality issue. For instance, the latest version of the first paragraph of Article 4 has defined the duration of stopping zoning and construction works. This may be legal, but no one can

say it is entirely legitimate. Without asking people, their property right, which is their most legitimate right, has been restricted.

Similarly, the new version of Paragraph 7 of Article 3 meets the objection of the Court but continues to demolish the non-risky structures of the people. In other words, this Law disregards the property right of the individuals and pays only the values of their properties but does not care what sort of social, cultural, psychological, and economic troubles these individuals will face. Hence, this Law, which is formally corrected, still has a legitimacy problem.

The new version of the first paragraph of Article 6 of the Law described the processes of the urban transformation projects in the risky areas, immovable risky structures, and reserve building areas, ignoring the right of the remaining one-third of stakeholders who do not participate in the decision of urban transformation. The Ministry, by forcibly taking over the properties of stakeholders who have not participated in the urban transformation idea, has violated the property and shelter right of these people. Such an action is not legal and legitimate, and the Court should re-evaluate this paragraph and cancel it.

Lastly, Article 1 has been added to the Law with Bag Law No. 6704. This article has extended the definition of the risky area. According to this Article, areas destroyed due to terrorist attacks or areas where at least 65% of their total building stocks are contrary to the Development Law can be defined as risky areas. Since this article is open to subjective evaluations, any place may be declared as a risky area. The declaration of an area as primarily risky depends on the decisions of the administrators in that period, and this decision has no objective qualities. Therefore, this article will cause an increase in the questioning of the legitimacy of this Law.

To sum up, since Law No. 6306 inactivates local administrations, strengthens the authority of central government ignores many laws and regulations, restricts or completely takes over the property and shelter rights of the individuals, disregards participatory processes and excludes the other stakeholders in the community, targets only physical transformations and neglects the social, cultural, economic and psychological influences of the urban transformation, lacks control, accountability and transparency mechanism, and uses public properties for creating rents, its legality and especially legitimacy has been seriously questioned.

References

- 6306 Sayılı Kanununa ilişkin Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas Sayısı 2012/87 ve Karar Sayısı 2014/41) <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/4815a088-3c30-4795-810a-9504945cc45e?excludeGerekce=False&word-sOnly=False>
- 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun., Official Gazette 29695, (14 Nisan 2016), Law No. 6704, Retrieved from: (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160426-11.htm>)
- Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Official Gazette 28309 (16 Mayıs 2012), Law No. 6306, Retrieved from: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.6306&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=6306>
- Demirkol, S., and Bereket Baş, Z. (2013). Kentsel dönüşüm, 6036 sayılı yasa kapsamında hak ve özgürlükler açısından ele alınması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (108), 23-70.
- Falk, R. A. (2011). Legality and legitimacy: Necessities and problematics of exceptionalism. R. Falk, M. Juergensmeyer, & V. Popovski, V (Eds.), in *Legality and legitimacy in global affairs*, 3-42.
- Gönenç, L. (2001). Meşruiyet kavramı ve anayasaların meşruiyeti problemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(1).
- Popovski, V., & Turner, N. (2008). *Legality and Legitimacy in International Order*, Policy Brief Number 5, United Nations University
- Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of management review*, 20(3), 571-610.

İsmail Demirdağ

İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2012 yılında mezun oldum. 2015 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama - Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda bitirdim. 2021 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda doktoramı tamamladım. Şu anda Atatürk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak akademik çalışmalarımı sürdürmekteyim. Çalışma alanlarım bölgesel ekonomik kalkınma, girişimcilik, kurumsallaşma ve bölge planlama üzerinedir.

I graduated from the ITU Department of Urban and Regional Planning in 2012. In 2015, I graduated from the METU Department of Urban and Regional Planning - Regional Planning. In 2021, I completed my PhD at METU Department of Urban and Regional Planning. I am currently working as Assist. Prof. Dr. at Atatürk Uni-

versity Department of Urban and Regional Planning. I continue my academic studies as a lecturer. My research interests are regional economic development, entrepreneurship, institutionalisation and regional planning.

E-posta: isodem000@gmail.com

Cihan Erçetin

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2011 yılında birincilikle mezun oldum ve aynı yılda Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi/Yönetim Çalışmaları bölümünde Yan dal tamamladım. 2014 yılında "Sürdürülebilir Ulaşım için Paylaşımlı Bisiklet Sistemlerinin Planlama ve İşletmesi: Konya, Kayseri ve İstanbul Örnekleri" isimli Yüksek Lisans tez çalışmamı disiplinler arası bir program olan ODTÜ Kentsel Politika ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nda bitirdim. 2014 Eylül ayından bu yana ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Doktora Programı'nda hareket kısıtlılığı olan bireyler için erişilebilirlik analizini Ankara kenti üzerinden yapmaktayım. Akademik çalışmalarımın yanında pratikte, AB destekli "Technical Assistance for Accessibility of Passenger Transport Services in Turkey" projesinde ve UN Habitat-FCDO UK destekli "Ankara'da Entegre Motorsuz ve Çok Modlu Ulaşım İçin; Bisiklet Stratejisi, Master Plan Projesi"ne danışman/uzman olarak destek ikişer yıllık sürelerde destek verdim. Akademik ve pratik hayatta engelli ve bisiklet dostu kentlerin savunucusu olarak ilgili araştırmalarımı sürdürmekteyim.

I graduated from METU City and Regional Planning Department with first ranking in 2011 and completed a minor program in Political Science and Public Administration/Administration Studies in the same year. In 2014, I completed my Master's thesis titled "Planning and management of bike sharing systems for sustainable urban transport: Konya, Kayseri and İstanbul cases" at METU Urban Policy and Local Administrations Department as an interdisciplinary program. Since September 2014, I have been conducting an accessibility analysis for persons with reduced mobility in Ankara in the METU Department of City and Regional Planning Ph.D. Program. In addition to my academic studies, in practice, I have been working as consultant/expert in the EU supported "Technical Assistance for Accessibility of Passenger Transport Services in Turkey" and UN Habitat-FCDO UK supported "Bicycle Strategy, Master Plan Project for Integrated Non-Motorized and Multi-Mode Transport in Ankara" projects. I keep making researches as an advocate of disabled and bicycle-friendly cities in academic and practical life.

E-posta: cihanercetin@gmail.com

Büşra Durmaz

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. 2. Sınıf Planlama Stüdyosu, 4. Sınıf Planlama Stüdyosu ve Yüksek Lisans Şehir Planlama Stüdyosu'nda Araştırma Görevlisi olarak görev almıştır. Uzmanlaştığı alanlar: şehir ve bölge planlama, kentsel yenilenme, soylulaştırma,

kentsel alanlarda sürdürülebilirlik, yaratıcı endüstriler, yaratıcı kentler, kenstel sosyoloji, enerji etkin eko-kentler'dir. Lisans derecesi Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Derecesi ve konusu; Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kentsel Yenilenmenin Başarı Kriterlerini Sürdürülebilirlik ve Soylulaştırma Üzerinden Değerlendirmek üzerinedir. Doktora çalışma konusu: Yaratıcı endüstrilerin üretim ilişkileri ve mekân üzerine etkisini değerlendirmektir.

As a Research Assistant at Middle East Technical University- Department of City and Regional Planning. She worked as a Research Assistant at second and fourth year planning studios, and City Planning Master Studio Courses. Büşra has specialized on urban and regional planning, urban regeneration, gentrification, sustainability in urban areas, creative industries, creative cities, urban sociology and energy efficient eco-city concept. Büşra owns a bachelor's degree on City and Regional Planning, and a master's degree on evaluating success criteria of urban regeneration by means of gentrification and sustainability concepts, still continues to specialize on creative industries, innovation, and their relations with each other and urban space.

E-posta: durmaz.busra88@gmail.com

“Jansen ve Ankara, Planlar, Yazışmalar” Kitabı Üzerine

*

Prof. Dr. Ruşen Keleş¹

Keskinok, H. Ç., Özgür, Y. I., Efeoğlu, H. E. (2023). *Jansen ve Ankara, Planlar, Yazışmalar*. Ankara: Koç Üniversitesi.

Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (VEKAM) tarafından hazırlattırılan ve çok yakın bir tarihte Koç Üniversitesi yayınları arasında yayınlanan Jansen, Ankara (Planlar, Yazışmalar) başlıklı bu kitap, Ankara'nın başkent oluş sürecinde yapılan bilimsel ve uygulamalı çalışmalara ışık tutan bir değere sahiptir. H. Çağatay Keskinok, Irmak Yavuz Özgür ve H. Eren Efeoğlu'nun birlikte hazırlamış oldukları Jansen ve Ankara kitabı, ekleriyle birlikte 480 sayfa uzunluğunda. Hemen belirtmeliyim ki, yapıtın değeri sayfa



sayısının çokluğundan değil, hazırlanmasında izlenen yöntemin bilimselliğinden, kaynaklarının zenginliğinden ve kitabı hazırlayanlar bilim insanlarının Ankara'nın planlama sorununa yaklaşımlarındaki bütünsellikten kaynaklanmaktadır. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Harita ve Plan Belgeleme Birimiyle Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi Arşivi'nde yer alan Jansen Planları ve bunlarla ilgili yazışmalarla

¹ Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi (Emeritus) Üniversitesi

E-posta: rusen.keles@politics.ankara.edu.tr

idealkent© Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 25.06.2023 Kabul Tarihi Accepted Date: 27.07.2023

birlikte Jansen Planına ilişkin diğer yayınların kitabın temel kaynaklarını oluşturduğu dikkat çekmektedir.

Bilindiği gibi, Ankara'nın başkent yapılmasının ardından, Cumhuriyet'in kurucu önderleri yeni başkente ve geleceğine, çağdaş bir başkent in sahip olması arzu edilen öze ve biçime ilişkin özellikler kazandırılmasına büyük önem vermiş ve uluslararası bir yarışma sonucunda bu görevi Hermann Jansen'e bırakmışlardır. Elimizdeki kitapta, Jansen'in Ankara'nın planlı imarına ilişkin görüşlerinin tüm ayrıntıları yer almaktadır. Jansen'in, planlama sürecinde, Ankara İmar İdare Heyeti ile ve merkezi yönetimle olan ilişkilerini yansıtan yazışmalarının ayrıntıları, plan yapmakla görevli bir uzmanın teknik kurallar kadar etik kurullarla da kendisini bağlı saymaya ne denli önem verdiğini açıkça göstermektedir. Öte yandan, başta Ankara olmak üzere, kentleri ve ülkeyi yönetme sorumluluğu üstlenmiş olanların da başkent in planlanması ve imarı konularına nasıl yaklaşmakta olduklarını ayrıntılarıyla göstermesi açısından, elimizdeki kitap örnek niteliktedir. Umarım ki, günümüzde kentleri doğrudan ve dolaylı olarak yönetme görevi üstlenmiş olan merkezi ve yerel düzeydeki seçilmiş ve atanmış tüm görevliler, Jansen ve Ankara kitabında yer alan öğretici deneyimlerden kendileri için gerekli dersleri çıkarmakta gecikmezler.

Koç Üniversitesi'nin ve VEKAM'ın bu değerli yapıtı ilgililerin yararlanmasına sunmakla önemli bir kamu hizmetini yerine getirmiş olduğu çok açıktır. Araştırmacı ve yazar kimlikleriyle kent yönetimi, kent planlaması ve imarı konularında önemli bir akademik katkıya imza atan değerli bilim insanları Çağatay Keskinok, İrmak Yavuz Özgür ve Eren Efeoğlu'nu bu başarılı çalışmalarından dolayı kutluyorum.

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinler veya disiplinler arası bir yaklaşımla kenti merkeze alarak hazırlanan kuramsal ve uygulamalı özgün makalelerin yayınlandığı akademik hakemli bir dergidir. Dergi; Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayımlanır. İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.

İDEALKENT, Kenti anlamada temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama ve yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel çalışmayı anlamlı bulmaktadır. İDEALKENT, bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve araştırma temelli özgün çalışmalara açıktır.

Dergiye gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

İDEALKENT'te yayınlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir. Bir makalenin İDEALKENT Dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir. İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarlar İDEALKENT'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Makaleler APA'7.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayım biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen makaleler için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ve İngilizce olmalı ve her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, İDEALKENT makale şablonuna uygun biçimde içermelidir. Makalenin başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Key Words verilmelidir. Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir. Makalelerin İDEALKENT makale şablonuna uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılabilir şekilde Word formatında şablona uygun olarak gönderilmelidir.

İDEALKENT'e gönderilen makalelerin değerlendirme süreci şu şekildedir:

Makale gönderildikten sonra iki hafta içinde editörler; makaleyi şekil, içerik ve dergi politikalarına uygunluğu ile makalenin literatüre katkısı, yöntemi, bulguların ve analizlerin sunumunu dikkate alarak inceler. Uygun bulunan makaleler değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilir. Şekil ve içerik olarak uygun olmayan makaleler reddedilir.

Ön incelemede uygun bulunan makaleler iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne müracaat edilmektedir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, yazardan raporlar çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da makalenin reddedilmesine karar verilmektedir. Gönderilen makalelerin en az iki hakemin olumlu değerlendirmesinden sonra yayımlanıp yayımlanmayacağına editörler tarafından karar verilmektedir. Kabul edilen ya da reddedilen makalelerin gerekçeleri yazarlara iletilmektedir.

Düzenleme istenen makalelerde yazarlar yaptıkları ve yapmadıkları düzenlemeleri gerekçeleri ile birlikte bir Word dosyasında açıkça belirtmeli ve hakemlerin görebilmesi için sisteme yüklemelidir.

Dergiye gönderilen makalelerden aşağıdaki şartları taşımayan makaleler doğrudan reddedilmektedir:

- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Belirtilen kelime aralıklarından atıf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- Dergiye gönderilen çalışma Makale Şablonuna yüklenerek gönderilmelidir.
- Makale Genişletilmiş İngilizce Özet (Extended Abstract) ile birlikte gönderilmelidir.
- Makale ile birlikte Benzerlik Denetim Raporu mutlaka gönderilmelidir.
- İnsanlarla yapılan araştırmalar için etik onay belgesi eklenmelidir.
- Makale Telif ve Etik Sözleşmesi mutlaka doldurulmalıdır.

Makalelerin En Sık Ret Gerekçeleri

- Makalenin yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanmamış olması.
- Kaynak ve atıflarda APA 7'nin kullanılmaması ya da özensiz ve hatalı olarak kullanılması.
- Makalede amaç, kapsam, önem ve yöntem gibi temel hususların açık bir şekilde tanımlanmamış olması.
- Makalenin yönteminin açık bir şekilde tanımlanmaması, özellikle nicel çalışmalarda evren örneklem ilişkisinin uygun bir şekilde açıklanmaması.
- Makalenin abstract ve extended abstract'ının İngilizcesinin iyi olmaması.
- Makalenin dilinin yeterince açık olmaması.
- Çok spesifik bir alanda hakem bulmanın oldukça güç olacağı düşünülen makaleler.
- Nezaket kurallarına uygun bir şekilde iletişim kurulmaması.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEALKENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!

İdealkent (Kent Araştırmaları Dergisi)

www.idealkentdergisi.com

E-posta: idealkent@gmail.com

Nasuh Akar Mahallesi Prof. Dr. Osman Turan Sok. No: 4/2 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 Gsm: 0543 285 53 59 Faks: 0312 285 53 99